

Spoleczne skutki transformacji energetycznej na Obszarze Transformacji województwa łódzkiego. Raport badawczy.

Autor raportu: Błażej Adam Dyczewski

Wykonawca: Centrum Badań Terenowych Radosław Meissner
ul. Ostroroga 39/5, Leszno 64-100
NIP 698-166-66-57

15 grudnia 2025

Dofinansowane przez
Unię Europejską

1. Wykaz skrótów oraz słownik pojęć

- A1 – autostrada A1 (kluczowy korytarz transportowy w analizach dostępności i logistyki)
- BDL – Bank Danych Lokalnych (GUS)
- CINTRAN – Carbon-Intensive Regions in Transition (konsorcjum/projekt dot. regionów wysokoemisyjnych w procesie transformacji)
- CIT – podatek dochodowy od osób prawnych
- CO₂ – dwutlenek węgla
- EIT – European Institute of Innovation and Technology (Europejski Instytut Innowacji i Technologii)
- EIT Climate-KIC – wspólnota innowacji EIT skoncentrowana na klimacie (Climate Knowledge and Innovation Community)
- ELB – Elektrownia Bełchatów
- FEŁ 2021–2027 – Fundusze Europejskie dla Łódzkiego 2021–2027 (program regionalny)
- FENIKS – Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko 2021–2027 (program krajowy)
- FST – Fundusz Sprawiedliwej Transformacji
- GK PGE – Grupa Kapitałowa PGE
- GOZ – gospodarka o obiegu zamkniętym

GUS – Główny Urząd Statystyczny

- IDDRI – Institute for Sustainable Development and International Relations (Instytut ds. Zrównoważonego Rozwoju i Relacji Międzynarodowych)
- JST – jednostki samorządu terytorialnego
- KWB – Kopalnia Węgla Brunatnego Bełchatów
- MŚP – mikro-, małe i średnie przedsiębiorstwa
- OECD – Organisation for Economic Co-operation and Development (Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju)
- OPS – ośrodek pomocy społecznej
- OT – Obszar Transformacji
- OZE – odnawialne źródła energii
- PGE – Polska Grupa Energetyczna
- PIT – podatek dochodowy od osób fizycznych
- PV – fotowoltaika (instalacje/farmy fotowoltaiczne)
- SOPZ – Szczegółowy Opis Przedmiotu Zamówienia
- SRWŁ 2030 – Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2030
- TPST / TPST WŁ – Terytorialny Plan Sprawiedliwej Transformacji Województwa Łódzkiego
- UE – Unia Europejska

Fundusze Europejskie
dla Łódzkiego

Rzeczpospolita
Polska

Dofinansowane przez
Unię Europejską

- US w Łodzi – Urząd Statystyczny w Łodzi

2. Spis treści

1. Wykaz skrótów oraz słownik pojęć.....	2
2. Spis treści.....	4
3. Streszczenie wykonawcze.....	5
Cel i zakres badania.....	5
Metodyka badania.....	5
Kluczowe wyniki badania w odniesieniu do pytań badawczych.....	6
Najważniejsze rekomendacje operacyjne w układzie pięciu osi FST/FEŁ.....	11
4. Opis koncepcji badania, wybranej i zastosowanej metodyki badania oraz źródeł informacji wykorzystywanych w badaniu.....	16
Koncepcja badania.....	16
Zastosowana metodyka badania.....	17
Pytania badawcze.....	18
Dobór próby (badanie CAWI).....	20
5. Opis wyników badania, analiza i interpretacja danych.....	22
Kontekst gospodarczy i rynek pracy OT (Rynek pracy i zatrudnienie).....	22
Kontekst demograficzny i migracyjny (Migracje i demografia).....	25
Kontekst instytucjonalny i finansowy JST (Sytuacja finansowa JST i usługi publiczne).....	42
Jakość życia i dobrostan (Jakość życia i warunki bytowe mieszkańców).....	52
Nastroje społeczne i percepcja zmian (Rodziny pracowników sektora oraz równość szans).....	66
6. Wyniki badania ilościowego (CAWI).....	72
Kontekst gospodarczy i rynek pracy OT (Rynek pracy i zatrudnienie).....	72
Kontekst demograficzny i migracyjny (Migracje i demografia).....	78
Ośrodki miejskie oraz finanse JST i usługi publiczne.....	107
Jakość życia i warunki bytowe.....	125
B. Społeczne nastroje i akceptacja transformacji.....	130
1. Nastroje, postawy i emocje.....	130
2. Strategie adaptacyjne i oczekiwania wobec wsparcia.....	135
3. Życie rodzinne i modele funkcjonowania rodzin.....	143
4. Ryzyka społeczne i problemy społeczne.....	149
5. Warunki życia dziś i w przyszłości (w percepcji mieszkańców).....	151
6. Pomysły na przyszłość regionu i kierunki rozwoju.....	155
7. Zagospodarowanie odkrywki i infrastruktury KWB/ELB.....	158
7. Spisy.....	161
8. Bibliografia.....	165

3. Streszczenie wykonawcze

Społeczne skutki transformacji energetycznej w OT Województwa Łódzkiego – Streszczenie wykonawcze

Cel i zakres badania

Badanie „Społeczne skutki transformacji energetycznej na Obszarze Transformacji Województwa Łódzkiego (OT)” miało na celu kompleksową ocenę konsekwencji odchodzenia od węgla brunatnego (wygaszania Kopalni Węgla Brunatnego Bełchatów i Elektrowni Bełchatów) dla mieszkańców, lokalnych wspólnot oraz zdolności rozwojowej gmin OT. Punktem odniesienia był Szczegółowy Opis Przedmiotu Zamówienia (SOPZ), a kontekst interpretacyjny oparto na dokumentach strategicznych i programowych województwa (Samorząd Województwa Łódzkiego, 2025; Urząd Marszałkowski Województwa Łódzkiego, 2025b) oraz ramie wdrażania interwencji w perspektywie FEŁ 2021–2027, w tym Funduszu Sprawiedliwej Transformacji.

OT obejmuje 35 gmin podregionów piotrkowskiego i sieradzkiego, a transformacja jest tu rozumiana jako proces wielowymiarowy – nie tylko technologiczny, lecz także społeczny, fiskalny i demograficzny – w regionie o wysokiej monosektorowości i silnych zależnościach od kompleksu górnictwo-energetycznego oraz sieci kooperantów. W badaniu analizowano zarówno ryzyka i koszty społeczne (rynek pracy, migracje, depopulacja, napięcia w budżetach JST, zagrożenia wykluczeniem), jak i warunki powodzenia transformacji (akceptacja społeczna, strategie adaptacyjne, oczekiwania wobec programów wsparcia, pomysły na nowe kierunki rozwoju).

Zakres analizy został uporządkowany zgodnie z SOPZ w dwa bloki pytań:

1. skutki społeczne transformacji energetycznej
2. społeczne nastroje i akceptacja transformacji.

Metodyka badania

Badanie zrealizowano w podejściu triangulacyjnym, łącząc:

1. analizę danych zastanych (desk research) jako komponent diagnostyczno-kontekstowy,
2. badanie ilościowe wśród mieszkańców OT (CAWI) jako komponent pomiaru postaw, oczekiwań i prognozowanych skutków w perspektywie respondentów.

Desk research objął analizę dokumentów strategicznych, programowych i raportów (m.in. SRWŁ 2030, materiały dotyczące FST i FEŁ), a także danych statystyki publicznej (w szczególności GUS/BDL), które umożliwiły osadzenie wyników ankiety w „tle strukturalnym” regionu.

Badanie ankietowe CAWI przeprowadzono na próbie N = 840 mieszkańców OT (15–64 lata) z zapewnieniem pokrycia wszystkich gmin i zastosowaniem procedur analitycznych umożliwiających porównania między grupami i obszarami. Analizy wykonano w podziale na kluczowe zmienne różnicujące (m.in. płeć, wiek, wykształcenie, pozycja wobec sektora i rynku pracy, kontekst terytorialny gmin), tak aby odpowiedzieć na pytania SOPZ w logice: opis wyników ogólnych, identyfikacja istotnych różnic, interpretacja różnic w świetle uwarunkowań OT.

Kluczowe wyniki badania w odniesieniu do pytań badawczych

A. Skutki społeczne transformacji energetycznej

A1. Odptyw specjalistów z regionu

Mieszkańcy OT w większości przewidują odptyw specjalistów, zwłaszcza tych powiązanych z sektorem węglowo-energetycznym. Łącznie 62,8% respondentów uważa, że transformacja doprowadzi do wyjazdu specjalistów. Najczęściej wskazywano specjalizacje bezpośrednio związane z górnictwem i wydobywaniem (87,4%) oraz kompetencje techniczno-inżynierskie powiązane z energetyką i utrzymaniem infrastruktury (63,4%). W ujęciu strukturalnym jest to spójne z prognozą redukcji zatrudnienia w kompleksie (spadek o ok. 40% do 2030 r.: z 7,53 tys. do 4,49 tys. etatów), która zwiększa presję mobilności zawodowej wśród osób o wysokich kwalifikacjach. Ryzyko „drenażu kompetencji” ma zatem charakter selektywny: dotyczy rdzeniowych kompetencji monobranży, które w razie braku atrakcyjnych alternatyw lokalnych będą „odpływać” jako zasób.

A2. Zasięg i kierunki migracji pracowniczych

Okolo 10% badanych deklaruje zamiar wyjazdu z OT za pracą w perspektywie kilku lat w związku z transformacją, przy znacznym odsetku osób niezdecydowanych. Skłonność do migracji jest zróżnicowana: wyraźnie częściej rozważają ją osoby powiązane z sektorem niż pracujący poza nim. Wśród planujących migrację dominują kierunki poza OT (część także poza województwo), ale jednocześnie wysoki jest udział strategii „niesprecyzowanej” (brak decyzji co do kierunku), co sugeruje, że migracje będą wrażliwe na pojawiające się okazje: oferty pracy, sieci kontaktów, dostępność mieszkań i koszty utrzymania. W rdzeniu bełchatowskim gotowość do wyjazdu jest relatywnie niska (6,4%), co można interpretować jako „przywiązanie do miejsca” przy jednoczesnym oczekiwaniu na rozstrzygnięcia.

A3. Przyczyny migracji mieszkańców

Motywacje migracyjne mają przede wszystkim charakter ekonomiczno-zawodowy. Najczęściej wskazywanym czynnikiem jest perspektywa wyższych zarobków poza OT, następnie niepewność zatrudnienia na miejscu oraz ograniczone możliwości rozwoju zawodowego. Czynniki stricte jakości życia (usługi publiczne, koszty życia, styl życia) pojawiają się rzadziej i pełnią raczej rolę wtórną.

Oznacza to, że migracja jest postrzegana przede wszystkim jako strategia zabezpieczenia stabilności dochodowej, a dopiero w drugiej kolejności jako wybór stylu życia.

A4. Konsekwencje migracji mieszkańców

Respondenci identyfikują ryzyko uruchomienia spirali depopulacyjnej. Najczęściej wymieniane konsekwencje to starzenie się społeczności, odpływ młodych i wykształconych oraz spadek liczby ludności. Spadek dochodów samorządów jako konsekwencję migracji wskazuje istotna, choć mniejsza część mieszkańców, co sugeruje, że fiskalne następstwa depopulacji są obecne w świadomości społecznej, ale mniej „namacalne” niż konsekwencje demograficzne i rynkowe.

A5. Wpływ wygaszania sektora na strukturę demograficzną OT

W percepcji mieszkańców kluczowym ryzykiem demograficznym jest odpływ młodych w poszukiwaniu stabilnego zatrudnienia oraz utrwalenie trendów spadku liczby ludności. Respondenci prognozują odpływ ludzi młodych (50%) i w wieku produkcyjnym (39%) oraz wzrost udziału osób starszych (33%). Z perspektywy rozwoju oznacza to osłabienie zasobów pracy i wzrost obciążenia demograficznego, a w dalszym horyzoncie – presję na system usług publicznych (zdrowie, opieka, transport) przy malejącej bazie podatkowej.

A6. Wpływ transformacji na ośrodki miejskie: Bełchatów, Piotrków Trybunalski, Radomsko

Badanie pokazuje silne zróżnicowanie przestrzenne prognozowanych skutków. Bełchatów – jako ośrodek najbardziej zależny od kompleksu – jest postrzegany jako szczególnie wrażliwy (72% wskazań negatywnego wpływu). Piotrków Trybunalski (ok. 56% negatywnych ocen) i Radomsko (53%) pełnią w wyobrażeniach mieszkańców rolę miast o większej zdolności absorpcji części presji zatrudnieniowej (logistyka, przemysł, usługi), choć również tam obecne są obawy o pogorszenie warunków życia i sytuacji budżetowej. Wniosek operacyjny jest jednoznaczny: polityki powinny być terytorialnie różnicowane – rdzeń bełchatowski wymaga mocniejszych instrumentów osłonowych i inwestycyjnych, a miasta o bardziej zdywersyfikowanej strukturze – wzmacniania funkcji „kotwic” zatrudnieniowych i usługowych.

A7. Wpływ transformacji na wydatki samorządów

Mieszkańcy częściej przewidują pogorszenie sytuacji niż poprawę: 50% wskazuje, że transformacja pogorszy sytuację finansową JST (7% widzi poprawę). Oznacza to oczekiwanie wzrostu presji na wydatki socjalne i aktywizacyjne przy równoczesnym ryzyku ograniczania inwestycji i utrzymania usług publicznych. W praktyce wpływ na wydatki jest postrzegany jako funkcja działań zaradczych: transferów, racjonalizacji sieci usług, współpracy międzygminnej i pozyskiwania środków zewnętrznych.

A8. Wpływ transformacji na dochody samorządów

Respondenci i logika lokalnej gospodarki wskazują na ryzyko istotnego spadku dochodów własnych gmin, zwłaszcza poprzez kanał PIT (ubytek wysokopłatnych etatów i odpływ części gospodarstw domowych), a także CIT i podatków związanych z działalnością firm powiązanych z kompleksem. Największe ryzyka dotyczą gmin historycznie korzystających z „renty fiskalnej” sektora. W konsekwencji część samorządów może przejść od przewagi rozwojowej do luki finansowej, co bez mechanizmów kompensacyjnych zwiększa ryzyko ograniczenia usług oraz spadku inwestycji.

A9. Wpływ transformacji na jakość życia mieszkańców i zróżnicowanie między gminami

Ocena aktualnych warunków życia jest relatywnie stabilna: dominuje odpowiedź „przeciętne” (51%), przy znacznym udziale ocen pozytywnych (43%) i niewielkim odsetku negatywnych (6%). Jednocześnie prognoza na 5 lat w związku z transformacją jest wyraźnie bardziej pesymistyczna: 34% spodziewa się pogorszenia, 34% braku zmian, 12% poprawy, a 20% nie ma zdania. Różnice terytorialne są istotne: w niektórych klastrach częściej występuje pesymizm lub niepewność, w innych dominuje scenariusz stabilizacji. Oznacza to, że wpływ transformacji na jakość życia nie będzie jednolity i wymaga celowania instrumentów wsparcia do gmin najbardziej wrażliwych.

A10. Udział nieaktywnych zawodowo partnerek pracowników KWB/ELB i ich plany zawodowe

Badanie identyfikuje istotną grupę gospodarstw, w których partnerka pozostaje poza zatrudnieniem. Wśród kobiet 14% nie pracuje (9% poszukuje pracy, 5% nie poszukuje). W danych opartych na deklaracjach mężczyzn-respondentów większość partnerek jest aktywna zawodowo (65,4%), ale widoczna jest też grupa ryzyka bierności (10,5%) oraz grupa „przejściowa” (7,9%) – niepracująca, lecz poszukująca pracy. Wniosek praktyczny: transformacja może uruchamiać potencjał wejścia kobiet na rynek pracy, ale warunkiem jest obniżenie barier opiekuńczych i logistycznych oraz zapewnienie realnych ofert pracy i szkoleń.

B. Społeczne nastroje i akceptacja transformacji

B1. Nastroje mieszkańców wobec transformacji

Dominującym wzorcem emocjonalnym jest postawa wyczekująca: najczęściej wskazywano dystans i „czekanie na rozwój wydarzeń” (30,2%). W „drugim rzędzie” pojawia się strach o przyszłość (16,3%), ciekawość (15,6%) oraz odpowiedź „trudno powiedzieć” (14,9%). Nastroje silnie różnicuje pozycja wobec sektora: osoby pracujące w sektorze/okołosektorze częściej deklarują emocje obciążające (strach 34,8%, bezradność 25,9%), podczas gdy pracujący poza sektorem częściej utrzymują dystans (34,6%). Zróżnicowanie terytorialne pokazuje „geografię ryzyka”: strach częstszy w Bełchatowie i jego strefie oddziaływania (ok. 23%) niż w Piotrkowie (9,1%), który wyróżnia się najwyższym poziomem

dystansu (39,2%). Wiek wzmacnia ten wzór: młodszy częściej deklaruje ciekawość, starszy częściej pozostaje w stanie zawieszenia.

B2. Oczekiwania i strategie osobiste oraz oczekiwania wobec programów wsparcia

Najczęściej deklarowaną strategią jest brak konkretnych działań i „przeczekanie” zmian (54%), co oznacza wysokie ryzyko bierności adaptacyjnej w części populacji. Strategie aktywne są rzadsze: zmiana branży w regionie (17%), poszukiwanie pracy poza regionem (10%), kursy/studia w nowym zawodzie (9%), praca w OZE (9%), działalność gospodarcza (7%). Równocześnie osoby związane z sektorem/okołosektorem częściej wybierają strategie aktywne, a pracujący poza sektorem częściej „zawieszają decyzję”. Oczekiwania wobec wsparcia są spójne: mieszkańcy przede wszystkim wskazują potrzebę szkoleń i przekwalifikowania (55%) oraz doradztwa i pośrednictwa pracy (47%); dopiero dalej pojawiają się dotacje na działalność (29%), świadczenia osłonowe (26%), transport (21%) i opieka (14%). To daje jasny mandat społeczny dla instrumentów aktywizacyjnych i inwestycji w kapitał ludzki.

B3. Wpływ transformacji na życie rodzinne oraz modele funkcjonowania rodzin

W percepcji mieszkańców transformacja rzadko jest traktowana jako czynnik, który masowo „przestawi” życie rodzinne: w każdym analizowanym wymiarze dominuje oczekiwanie braku zmian (45,6–62,9%). Jednocześnie kanał ryzyka jest wyraźnie skoncentrowany w sferze ekonomicznej – stabilności pracy i dochodów w rodzinie (33% ocen negatywnych: 5% „negatywny” + 28% „raczej negatywny”), podczas gdy w obszarach relacji i organizacji codzienności (czas wolny, relacje rodzinne, podział obowiązków) częściej pojawia się łagodny optymizm niż obawy (np. relacje rodzinne: 25% pozytywnie vs 8% negatywnie). Wskazuje to, że w wymiarze rodzinnym transformacja jest postrzegana przede wszystkim jako potencjalne źródło napięć dochodowych i zawodowych, a nie jako czynnik destabilizujący więzi i codzienne funkcjonowanie rodzin.

B4. Ryzyko pogłębienia problemów społecznych (bezrobocie, ubóstwo, wykluczenie)

Transformacja jest postrzegana jako proces o wysokim ryzyku pogłębienia problemów społecznych, przede wszystkim poprzez kanał ekonomiczny. Zdecydowana większość mieszkańców przewiduje wzrost bezrobocia (74%) oraz nasilenie problemów finansowych rodzin (72%). W dalszej kolejności mieszkańcy wskazują skutki wtórne: częstsze wyjazdy młodych do pracy poza region (65%) oraz wzrost samotności i poczucia pozostawienia „samym sobie” (55%). Najbardziej niejednoznaczny jest obszar dostępności usług publicznych i transportu: pogorszenia spodziewa się 31%, a przeciwnego zdania jest 32%, co potwierdza, że w świadomości mieszkańców ryzyka społeczne są wyraźnie

„twarde” (praca i dochody), natomiast obszar usług i mobilności jest postrzegany jako wrażliwy na działania zaradcze i sposób organizacji wsparcia.

B5. Ocena warunków życia dziś i w przyszłości (w percepcji mieszkańców)

Obecna ocena warunków życia w OT jest umiarkowanie pozytywna i „stabilna”: 51% wskazuje warunki „przeciętne”, 43% ocenia je dobrze, a tylko 6% źle. Jednocześnie prognoza na 5 lat (wprost łączona z transformacją) jest wyraźnie bardziej pesymistyczna i niepewna: 34% spodziewa się pogorszenia, 34% braku zmian, 12% poprawy, a 20% nie ma zdania. Kluczowym wnioskiem jest rozjazd pomiędzy oceną „tu i teraz” a przewidywaniami na przyszłość: choć bieżące warunki życia są oceniane raczej stabilnie, znacznie częściej pojawia się obawa, że w perspektywie kilku lat proces transformacji obniży dobrostan i bezpieczeństwo bytowe części mieszkańców.

B6. Pomysły mieszkańców na przyszłość regionu i kierunki rozwoju

Wyobrażenia mieszkańców o przyszłości regionu po odejściu od węgla koncentrują się przede wszystkim na rozwiązaniach gospodarczo-inwestycyjnych i odtwarzaniu bazy zatrudnienia. Najczęściej wskazywanym kierunkiem jest tworzenie nowych zakładów przemysłowych (58%), a w dalszej kolejności rozwój logistyki/magazynowania (ok. 28%) oraz budowa elektrowni jądrowej (ok. 28%). Rządziej pojawiają się kierunki oparte na jakości życia i dywersyfikacji: turystyka i rekreacja (20%), OZE (18%) oraz rozwój centrów szkoleniowych/uczelni/institutów (17%), natomiast IT ma charakter niszowy (6%). Oznacza to, że społeczny „rdzeń” oczekiwań rozwojowych jest silnie związany z tworzeniem stabilnych miejsc pracy, a pozostałe funkcje (rekreacja, edukacja, zielona energia) są traktowane jako uzupełniające lub alternatywne ścieżki modernizacji regionu.

B7. Pomysły na zagospodarowanie odkrywki i infrastruktury KWB/ELB

Mieszkańcy przede wszystkim oczekują „produkcyjnego” zagospodarowania terenów po KWB/ELB, rozumianego jako tworzenie nowych miejsc pracy: 62% wskazuje nowe zakłady lub strefy przemysłowe. Pozostałe funkcje mają charakter wtórny i uzupełniający: jezioro i rekreacja (22%), ośrodek edukacyjny/naukowy (20%), OZE (farmy PV/wiatrowe) (20%), park/rezerwat (13%) oraz zachowanie części terenu jako miejsca pamięci historii przemysłu (13%), przy relatywnie rzadkich wskazaniach urbanizacji (osiedla/usługi) (9%). Układ odpowiedzi sugeruje, że dla mieszkańców kluczowa jest przede wszystkim funkcja zatrudnieniowa i gospodarcza terenów pogórnich, natomiast komponent rekreacyjno-środowiskowy, edukacyjny i tożsamościowy stanowi ważne, lecz drugorzędne uzupełnienie oczekiwanego modelu zagospodarowania.

Najważniejsze rekomendacje operacyjne w układzie pięciu osi FST/FEŁ

A. Skutki społeczne transformacji energetycznej

(A1) Odływ specjalistów z regionu

- Wdrożyć **kompleksowe programy outplacementu i szkoleń** (przekwalifikowanie), aby jak największa część specjalistów mogła znaleźć zatrudnienie lokalnie (np. w OZE lub innych branżach).
- **Zaangażować kluczowych pracodawców (GK PGE i spółki zależne) oraz samorząd** w tworzenie nowych miejsc pracy odpowiadających kompetencjom odchodzących pracowników.
- Zastosować **zachęty do pozostania w regionie** (np. granty relokacyjne, ulgi dla firm zatrudniających lokalnych specjalistów).

(A2) Zasięg i kierunki migracji pracowniczych

- Rozwijać **infrastrukturę transportową i połączenia komunikacyjne** ułatwiające dojazdy do pracy (żeby ograniczać migracje trwałe).
- Budować **partnerstwa z rynkami pracy poza OT** (współpraca z firmami/regionami, giełdy pracy, pośrednictwo w rekrutacji) wspierające podejmowanie pracy bez konieczności wyprawdzki.

(A3) Przyczyny migracji mieszkańców

- Prowadzić **dywersyfikację gospodarczą OT** poprzez wspieranie powstawania nowych branż i inwestycji (w tym rozwiązania zachęcające inwestorów spoza sektora).
- Podnosić **atrakcyjność osiedleńczą regionu** (infrastruktura społeczna, edukacja, rozwiązania wzmacniające perspektywy młodych rodzin).
- Prowadzić **promocję regionu i jego atutów** (wspierając przyciąganie firm i zatrzymanie mieszkańców).

(A4) Konsekwencje migracji mieszkańców

- Wdrożyć **działania hamujące depopulację**, w tym zachęty do osiedlania się/powrotów młodych rodzin (np. dofinansowanie mieszkania, ulgi).
- Dostosować usługi publiczne do zmian demograficznych (np. rozwój opieki senioralnej).
- Uruchomić **monitorowanie trendów migracyjnych** oraz programy zachęcające wykwalifikowane osoby do powrotu (np. „Talent powraca”).

(A5) Wpływ wygaszania sektora na strukturę demograficzną OT

- Opracować **strategię łagodzenia negatywnych zmian demograficznych**: działania zatrzymujące młodzież oraz przyciągające osoby z zewnątrz.
- W krótkim okresie wdrożyć instrumenty przyciągania ludności (np. oferta tanich mieszkań) oraz stypendia / działania zatrzymujące młodych.
- W dłuższym okresie prowadzić **współpracę z rządem w ramach polityki regionalnej**, aby transformacja uwzględniała skutki starzenia się i odpływu ludności.
- Przygotować **system opieki społecznej i zdrowotnej** na większe potrzeby starzejącej się społeczności.

(A6) Wpływ transformacji na ośrodki miejskie: Bełchatów, Piotrków Trybunalski, Radomsko

- Dla Bełchatowa wdrożyć **plan intensywnej dywersyfikacji**: stworzenie **strefy inwestycyjnej/SSE/parku przemysłowego lub technologicznego** (w tym na terenach pokopalnianych) oraz intensyfikacja działań PSI.
- Inwestować w **podnoszenie kwalifikacji mieszkańców** (przygotowanie do nowych ról zawodowych).
- Dla Piotrkowa i Radomska: wzmacniać funkcje centrów subregionalnych (infrastruktura biznesowa, wsparcie MŚP, działania poprawiające warunki rozwojowe i usługowe).
- Prowadzić **promocję atutów miast** oraz projekty wspierające **integrację nowych mieszkańców** (jeśli napływ wzrośnie).

(A7) Wpływ transformacji na wydatki JST

- Utworzyć **dedykowany mechanizm finansowy** (np. fundusz celowy / zwiększona subwencja) dla gmin tracących dochody, aby utrzymały kluczowe wydatki na usługi.
- Przeprowadzić **audyt wydatków JST** i wdrożyć działania optymalizacyjne (w tym reorganizację i współdzielenie usług między gminami).
- W maksymalnym stopniu wykorzystywać **fundusze UE (FST, FEŁ)** do finansowania projektów inwestycyjnych, które inaczej obciążałyby budżety lokalne.

(A8) Wpływ transformacji na dochody JST

- Planować **dywersyfikację źródeł dochodów** (rozwój przedsiębiorczości poza sektorem, pozyskanie nowych inwestorów i projektów gospodarczych).
- Wynegocjować z państwem **mechanizmy kompensacyjne** ubytku dochodów (np. subwencje wyrównawcze, czasowe zmiany w udziałach w PIT).
- Wzmacniać **współpracę między gminami** (wspólne projekty gospodarcze na terenach pokopalnianych), aby generować nowe przychody.

(A9) Wpływ transformacji na jakość życia i zróżnicowanie terytorialne

- Kierować wsparcie z FST i innych programów **w pierwszej kolejności do gmin najbardziej dotkniętych**, aby wyrównywać poziom usług i infrastruktury.
- Utrzymać dostępność **kluczowych usług publicznych** w całym OT (m.in. przez współpracę międzygminną i/lub dotacje celowe).
- Inwestować w projekty poprawiające jakość życia (np. tereny rekreacyjne na zrekultywowanych gruntach, centra kultury, inicjatywy integrujące społeczność).
- Prowadzić **monitorowanie satysfakcji mieszkańców** w różnych gminach, aby kierować wsparcie tam, gdzie spadek jakości życia jest największy.
- Uwzględnić w budżetach gmin rozwiązania umożliwiające kompensowanie przyszłych potrzeb inwestycyjnych i wsparciowych.

(A10) Udział nieaktywnych zawodowo partnerek pracowników KWB/ELB i ich plany

- Uruchomić **program aktywizacji zawodowej kobiet** z dwiema ścieżkami: (A) szybsze wejście na rynek pracy (dla poszukujących), (B) działania przełamujące bierność (dla nieposzukujących).
- W obu ścieżkach połączyć: szkolenia/przekwalifikowanie, doradztwo + pośrednictwo pracy, rozwój elastycznych form zatrudnienia (we współpracy z pracodawcami), obniżanie barier opiekuńczych i transportowych, oraz instrumenty przedsiębiorczości kobiet (granty + mentoring).
- Prowadzić działania równoległe do restrukturyzacji i utrzymywać wsparcie w kolejnych latach.

B. Społeczne nastroje i akceptacja transformacji

(B1) Nastroje mieszkańców wobec transformacji

- Wdrożyć program „**Zaufanie i przewidywalność transformacji**”: spójna, cykliczna komunikacja o harmonogramie, decyzjach i instrumentach ostonowych („co, kiedy, dla kogo”).
- Uruchomić **lokalne punkty informacyjne/doradcze** (one-stop-shop) dla mieszkańców i pracowników sektora.
- Prowadzić stałe **konsultacje i dialog** (rady/fora transformacji w gminach).
- Zapewnić „**szybkie wygrane**” (widoczne, konkretne usprawnienia w usługach/przestrzeni publicznej).
- Włączyć **komponent wsparcia psychospołecznego** (radzenie sobie ze stresem, wsparcie rodzin) tam, gdzie lęk i bezradność są najwyższe.

(B2) Strategie adaptacyjne i oczekiwania wobec wsparcia

- Wdrożyć **zintegrowany pakiet wsparcia** dopasowany do profilu mieszkańców i terytorium: ścieżka aktywizacyjna dla „przeczekujących”, ścieżka restrukturyzacyjna dla sektora/okołosektora, ścieżka terytorialna dla obszarów peryferyjnych.
- Pakiet ma łączyć: szkolenia (certyfikowane), doradztwo i pośrednictwo (job matching, case manager), granty na działalność + mentoring, świadczenia osłonowe, rozwój usług opiekuńczych, inwestycje w transport.
- Zapewnić proste zasady dostępu i obsługę w formule „jednego okienka”.

(B3) Życie rodzinne i modele funkcjonowania rodzin

- Wdrożyć pakiet **„Rodzina w transformacji”** łączący: bezpieczeństwo dochodowe rodzin w okresach przejściowych, aktywizację kobiet (różne ścieżki dla poszukujących i biernych), rozwój usług opiekuńczych, wsparcie mobilności (transport), elastyczne formy pracy i komponent psychospołeczny dla rodzin obciążonych stresem ekonomicznym.
- Różnicować interwencje terytorialnie (zależnie od układu ryzyk i barier w poszczególnych częściach OT).

(B4) Ryzyko pogłębienia problemów społecznych (bezrobocie, ubóstwo, wykluczenie)

- Wdrożyć pakiet prewencji ryzyk społecznych **„Bezpieczna transformacja”** w trzech obszarach: (1) rynek pracy i dochody (osłony + intensywne pośrednictwo i przekwalifikowanie), (2) młodzi i migracje (staże, pierwsza praca, edukacja/szkolenia powiązane z popytem, przedsiębiorczość), (3) spójność społeczna i wykluczenie (usługi środowiskowe, wsparcie psychospołeczne, plan dostępności usług i transportu).
- Priorytetowo traktować gospodarstwa o słabszej sytuacji materialnej oraz te, w których ryzyka kumulują się.

(B5) Warunki życia dziś i w przyszłości

- Wzmocnić przewidywalność procesu (harmonogram, komunikacja o osłonach i ścieżkach zawodowych, kanał informacji lokalnej).
- Celować działania tam, gdzie pesymizm i niepewność są większe, łącząc informację z realnym wsparciem (doradztwo, szkolenia, pośrednictwo, mobilność).
- Dla grup sektora/okołosektora wdrożyć **„pakiet stabilizacji”** (doradztwo kariery, przekwalifikowanie, planowanie finansowe gospodarstwa, wsparcie psychologiczne).
- Uruchomić cykliczny monitoring nastrojów i jakości życia (moduł powtarzalny).

(B6) Pomysły mieszkańców na przyszłość regionu i kierunki rozwoju

- Przełożyć „mapę pomysłów” na **portfel programów rozwojowych** w układzie wielościeżkowym: przygotowanie oferty inwestycyjnej dla zakładów/stref, wzmocnienie komponentów logistycznych tam, gdzie mają społeczną legitymizację, prowadzenie rzetelnej debaty i analiz wykonalności dla ścieżek energetycznych, rozwój centrów szkoleniowych i współpracy z uczelniami/institutami, równoległy rozwój jakości życia (rekreacja).
- Spiąć całość **systemem konsultacji i partycypacji**, aby różne wizje rozwoju układały się komplementarnie.

(B7) Zagospodarowanie odkrywki i infrastruktury KWB/ELB

- Zaprojektować zagospodarowanie jako **portfel funkcji**: strefa gospodarcza (reindustrializacja, przygotowanie terenów), strefa rekreacyjno-środowiskowa, komponent edukacyjno-naukowy, projekty OZE na terenach przemysłowych oraz element dziedzictwa/pamięci przemysłu.
- Prowadzić proces w trybie **konsultacji społecznych i projektowania partycypacyjnego**, ponieważ preferencje są terytorialnie zróżnicowane i łatwo o konflikt priorytetów.

4. Opis koncepcji badania, wybranej i zastosowanej metodyki badania oraz źródeł informacji wykorzystywanych w badaniu

Koncepcja badania

Badanie zaprojektowano jako diagnostyczno-wyjaśniające studium społeczne ukierunkowane na rozpoznanie, w jaki sposób transformacja energetyczna – wynikająca z celów neutralności klimatycznej UE – wpływa na życie mieszkańców, lokalne wspólnoty oraz zdolność rozwojową Obszaru Transformacji (OT) w województwie łódzkim. Punktem wyjścia jest logika i wymagania zdefiniowane w Szczegółowym Opisie Przedmiotu Zamówienia (SOPZ) dla usługi „Społeczne skutki transformacji energetycznej na OT”, osadzonej w dokumentach ramowych: TPST Wł, SRWł 2030 i FEł 2021–2027 (w tym w odniesieniu do instrumentów FST).

Koncepcja analityczna przyjmuje, że OT – obejmujący 35 gmin podregionów piotrkowskiego i sieradzkiego – jest obszarem o wysokiej monosektorowości (dominacja kompleksu KWB Bełchatów – Elektrownia Bełchatów oraz sieci kooperantów), a jednocześnie doświadcza nakładających się presji demograficznych (depopulacja, odpływ młodych, starzenie ludności). W efekcie transformacja w tym układzie nie jest wyłącznie zmianą technologiczną, ale splotem ryzyk społecznych, obejmujących:

- ryzyka rynku pracy i dochodów gospodarstw domowych,
- ryzyka fiskalne i inwestycyjne JST,
- ryzyka jakości i ciągłości usług publicznych,
- konsekwencje migracyjne i zmiany w strukturze demograficznej,
- konsekwencje dla życia rodzinnego (w tym gospodarstw powiązanych z sektorem górniczo-energetycznym).

Równoległe badanie traktuje akceptację społeczną transformacji jako zjawisko wielowymiarowe: obejmujące nie tylko brak sprzeciwu, ale też gotowość do współuczestnictwa, poziom zaufania do instytucji i poczucie sprawczości mieszkańców. Przyjęto, że kluczowymi mechanizmami kształtującymi akceptację są dwa wymiary sprawiedliwości:

- sprawiedliwość proceduralna (przejrzystość, przewidywalność, udział interesariuszy, jakość komunikacji i realność partycypacji),
- sprawiedliwość dystrybutywna (podział kosztów i korzyści transformacji między grupy i terytoria).

W tle interpretacyjnym uwzględnia się także perspektywę „społeczeństwa ryzyka” (Beck), użyteczną do opisu niepewności i napięć społecznych towarzyszących zmianom strukturalnym.

Zastosowana metodyka badania

Metodykę ukształtowano jako podejście zintegrowane (triangulacyjne), łączące analizę obiektywnych uwarunkowań z pomiarem postaw i oczekiwań mieszkańców. W praktyce badanie realizowane jest w dwóch ściśle powiązanych komponentach:

1. Analiza danych zastanych (desk research) – komponent diagnostyczno-kontekstowy

Desk research służy zbudowaniu „tła strukturalnego” dla wyników badań ilościowych. Obejmuje monitoring i analizę:

1. trendów demograficznych i migracyjnych (w tym procesów odpływu młodych i starzenia),
2. uwarunkowań rynku pracy oraz zależności lokalnej gospodarki od sektora górniczo-energetycznego,
3. finansów JST (dochody/wydatki, wrażliwość na zmiany bazy podatkowej),
4. zmian w jakości życia i dostępności usług publicznych.

Równocześnie pełni funkcję koncepcyjną: porządkuje definicje i wspiera operacjonalizację pojęć wykorzystywanych w badaniu (np. sprawiedliwość proceduralna i dystrybutywna, akceptacja transformacji, poczucie bezpieczeństwa socjalnego), tak aby były mierzalne w narzędziach ilościowych i interpretowalne w logice polityk publicznych.

2. Badanie ilościowe – komponent pomiaru nastrojów, postaw i strategii adaptacyjnych

Drugim filarem jest pomiar społeczny skoncentrowany na mieszkańcach 35 gmin OT, zgodnie z zakresem SOPZ. Badanie ilościowe służy:

1. rekonstrukcji nastrojów społecznych wobec transformacji i przyszłości regionu,
2. identyfikacji oczekiwań, planów i strategii adaptacyjnych (w tym decyzji migracyjnych i zawodowych),
3. diagnozie postrzeganej sprawiedliwości procesu (proceduralnej i dystrybutywnej) oraz ryzyk społecznych (bezrobocie, ubóstwo, wykluczenie),
4. ocenie warunków życia (obecnie i w perspektywie wpływu transformacji),
5. zebraniu propozycji mieszkańców dotyczących kierunków rozwoju i zagospodarowania terenów pokopalnianych,
6. pogłębieniu wątku funkcjonowania rodzin, w tym gospodarstw domowych powiązanych z KWB/Elektrownią oraz kwestii aktywności zawodowej partnerek pracowników.

Logika całości ma charakter „od tła do interpretacji”: desk research pozwala uchwycić obiektywne uwarunkowania i skalę ryzyk, a badanie ilościowe mierzy subiektywną percepcję, zaufanie, akceptację i gotowość do współuczestnictwa. Wyniki są następnie zestawiane, aby odpowiedzieć na pytania SOPZ dotyczące zarówno skutków transformacji, jak i społecznych warunków jej powodzenia.

Źródła informacji wykorzystane w badaniu

W badaniu wykorzystuje się cztery komplementarne grupy źródeł:

1. Dokumenty ramowe i strategiczne (porządkujące interwencję publiczną)
 - SOPZ (Szczegółowy Opis Przedmiotu Zamówienia) dla badania „Społeczne skutki transformacji energetycznej na OT” (zakres, pytania badawcze, oczekiwane rezultaty),
 - TPST WŁ (Terytorialny Plan Sprawiedliwej Transformacji Województwa Łódzkiego) – założenia transformacji i kierunki wsparcia,
 - SRWŁ 2030 (Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2030) – delimitacja OT jako „Obszaru Nowej Energii” i cele rozwojowe,
 - FEŁ 2021–2027 (Fundusze Europejskie dla Łódzkiego 2021–2027) oraz instrumenty finansowane z FST (Funduszu na rzecz Sprawiedliwej Transformacji) – ramy działań i typy interwencji.
2. Dane statystyki publicznej i informacje kontekstowe (obiektywna diagnoza trendów)
 - dane GUS, w szczególności Bank Danych Lokalnych (BDL),
 - zasoby Urzędu Statystycznego w Łodzi,
 - wskaźniki demograficzne, migracyjne, rynku pracy, jakości życia i usług publicznych, umożliwiające porównania międzygminne oraz osadzenie OT na tle województwa i kraju.
3. Literatura i raporty analityczne (ramy interpretacyjne i porównawcze)
 - opracowania krajowe i europejskie dotyczące sprawiedliwej transformacji regionów węglowych,
 - analizy dotyczące wygaszania węgla w innych państwach i regionach,
 - badania nad „kurczącymi się miastami/regionami”, migracjami i odpływem młodzieży,
 - ujęcia teoretyczne wykorzystywane do interpretacji ryzyka i niepewności (m.in. perspektywa społeczeństwa ryzyka).
4. Wyniki socjologicznych badań empirycznych realizowanych na próbie mieszkańców Obszaru Transformacji w wieku 15-64 lat (N=840)

Pytania badawcze

Tak zdefiniowany zakres przedmiotowy obejmuje zarówno diagnozę skutków obserwowanych i spodziewanych, jak i rekonstrukcję postaw, emocji i oczekiwań wobec prowadzonej transformacji. Poniżej przedstawiono pytania szczegółowe, na które raport ma udzielić odpowiedzi.

A. Skutki społeczne transformacji energetycznej

1. Czy transformacja w Obszarze Transformacji prowadzi do odpływu specjalistów z regionu? Jeśli tak, to jakich specjalizacji oraz ilu?
2. Jaki będzie zasięg migracji pracowniczych oraz w jakich kierunkach będą się one odbywały?
3. Jakie będą przyczyny migracji mieszkańców?
4. Jakie będą konsekwencje migracji mieszkańców?
5. Jaki będzie wpływ wygaszania sektora węglowego/ energetyki konwencjonalnej na strukturę demograficzną Obszaru Transformacji?
6. Jaki będzie wpływ transformacji na ośrodki miejskie w regionie: Bełchatów, Piotrków Trybunalski, Radomsko?
7. Jaki wpływ będzie miała transformacja na wydatki samorządów?
8. Jaki wpływ będzie miała transformacja na dochody samorządów?
9. Jaki będzie wpływ transformacji na jakość życia mieszkańców Obszaru Transformacji? Czy w różnych gminach OT wpływ ten będzie inny?
10. Jaki jest obecny udział nieaktywnych zawodowo partnerek pracowników Kopalni węgla brunatnego i Elektrowni Bełchatów i jakie są ich dalsze plany zawodowe?

B. Społeczne nastroje i akceptacja transformacji

1. Jakie są nastroje mieszkańców w związku z transformacją energetyczną i restrukturyzacją Kopalni węgla brunatnego i Elektrowni Bełchatów?
2. Jakie są oczekiwania i strategie osobiste mieszkańców Obszaru Transformacji dotyczące procesu transformacji energetycznej i zmian, które nastąpią w jej wyniku? Jak mieszkańcy planują dostosować się do zmian? Jakie mają oczekiwania wobec programów wsparcia?
3. Jaki będzie wpływ procesu transformacji na życie rodzinne oraz modele funkcjonowania rodzin? Jaki procent kobiet na Obszarze Transformacji obecnie nie pracuje i czy planują w związku z transformacją rozpoczęcie pracy zawodowej?
4. Czy transformacja niesie ryzyko pogłębienia problemów społecznych na terenie Obszaru Transformacji? Czy transformacja zwiększa ryzyko bezrobocia, ubóstwa lub wykluczenia społecznego?
5. Jak mieszkańcy oceniają obecnie swoje warunki życia i jak ich zdaniem zmieni się ta ocena w przyszłości pod wpływem transformacji?
6. Jakie pomysły mają mieszkańcy na przyszłość regionu? Jakie są propozycje mieszkańców dotyczące nowych kierunków rozwoju gospodarczego i społecznego?
7. Jakie pomysły mają mieszkańcy na zagospodarowanie terenu odkrywki oraz infrastruktury technicznej Kopalni i Elektrowni?

Całość tych pytań wyznacza **ramy analityczne raportu**: kolejne rozdziały odnoszą się do nich, prezentując wyniki analizy danych zastanych oraz badań ilościowych, a następnie formułując wnioski i rekomendacje dla polityki publicznej wobec Obszaru Transformacji.

Dobór próby (badanie CAWI)

Poniższa tabela przedstawia założony (planowany) dobór próby badawczej w układzie gmin Obszaru Transformacji – tj. projektowany udział respondentów w poszczególnych gminach oraz odpowiadającą mu szacunkową liczebność (N) w próbie.

Tabela 1. Struktura planowanej próby badawczej w podziale na gminy OT

Gmina	Typ gminy	Udział respondentów	Szacowany N
Bełchatów	gmina miejska	13%	109
Bełchatów	gmina wiejska	4%	30
Drużbice	gmina wiejska	1%	11
Kleszczów	gmina wiejska	2%	14
Kluki	gmina wiejska	1%	10
Rusiec	gmina wiejska	1%	10
Szczerców	gmina wiejska	2%	18
Zelów	gmina miejsko-wiejska	4%	30
Widawa	gmina wiejska	2%	15
Działoszyn	gmina miejsko-wiejska	3%	25
Kiełczygłów	gmina wiejska	1%	8
Nowa Brzeźnica	gmina wiejska	1%	9
Pajęczno	gmina miejsko-wiejska	3%	23
Rząśnia	gmina wiejska	1%	11
Siemkowice	gmina wiejska	1%	9
Strzelce Wielkie	gmina wiejska	1%	9
Sulmierzyce	gmina wiejska	1%	9
Gorzkowice	gmina wiejska	2%	18
Rozprza	gmina miejsko-wiejska	3%	27
Wola Krzysztoporska	gmina wiejska	3%	26
Radomsko	gmina miejska	11%	90
Dobryczyce	gmina wiejska	1%	11
Gomunice	gmina wiejska	1%	12
Kamieńsk	gmina miejsko-wiejska	1%	12
Lgota Wielka	gmina wiejska	1%	9
Ładzice	gmina wiejska	1%	10

Gmina	Typ gminy	Udział respondentów	Szacowany N
Radomsko	gmina wiejska	1%	12
Złoczew	gmina miejsko-wiejska	2%	15
Czarnożyły	gmina wiejska	1%	10
Konopnica	gmina wiejska	1%	7
Osjaków	gmina wiejska	1%	7
Ostrówek	gmina wiejska	1%	10
Wieluń	gmina miejsko-wiejska	7%	62
Wierzchnas	gmina wiejska	2%	14
Piotrków Trybunalski	gmina miejska	16%	138
	łącznie	100%	840

Dobór próby zaplanowano w schemacie mixed mode: część wywiadów pochodziła z panelu badawczego, a część pozyskano w formule CAWI (samodzielne wypełnienie ankiety online). W praktyce oznaczało to wykorzystanie trzech źródeł realizacji: 22,3% wywiadów zrealizowano w panelu badawczym (N=187), 23,3% w formule CAWI (N=196), natomiast największą część stanowiły wywiady prowadzone metodą CAPI – 54,4% (N=457). Rekrutację prowadzono tak, by zapewnić udział mieszkańców wszystkich gmin OT, a kompletność i spójność napływających danych monitorowano na bieżąco; w przypadku niedoreprezentowania wybranych segmentów uruchamiano tryb uzupełniający, tj. dodatkową rekrutację ukierunkowaną na brakujące kategorie gmin.

Przed uruchomieniem właściwej realizacji przeprowadzono pilotaż narzędzia w celu sprawdzenia zrozumiałości pytań, działania logiki ankiety oraz obciążenia respondenta. Badanie realizowane jest z zachowaniem wymogów RODO – stosuje się zasadę minimalizacji zakresu danych, zabezpieczenia techniczne i organizacyjne oraz procedury ograniczające dostęp do danych roboczych wyłącznie do zespołu badawczego.

Udział respondentów ma charakter dobrowolny, a odpowiedzi są zbierane i analizowane w sposób zapewniający anonimowość (bez gromadzenia danych pozwalających na bezpośrednią identyfikację, a wyniki prezentowane są wyłącznie w postaci zbiorczych zestawień).

Realizacja odbywa się w środowisku online, z bieżącym monitoringiem kompletności i spójności napływających danych. W przypadku niedoreprezentowania wybranych segmentów próby stosowany jest tryb uzupełniający, polegający na dodatkowej rekrutacji ukierunkowanej na brakujące kategorie, tak aby zachować porównywalność analiz na poziomie całego OT.

5. Opis wyników badania, analiza i interpretacja danych

Kontekst gospodarczy i rynek pracy OT (Rynek pracy i zatrudnienie)

Obszar Transformacji w województwie łódzkim stanowi jeden z najbardziej wyspecjalizowanych gospodarczo podregionów w Polsce, w którym struktura zatrudnienia, tempo rozwoju lokalnego i stabilność finansów samorządowych są w sposób systemowy powiązane z działalnością Kopalni Węgla Brunatnego Bełchatów (KWB) oraz Elektrowni Bełchatów (ELB). Proces wygaszania energetyki konwencjonalnej stawia przed regionem fundamentalne wyzwanie: przejście od gospodarki monosektorowej do modelu bardziej zrównoważonego, opartego na dywersyfikacji branżowej, nowych sektorach oraz zmianie profilu kompetencyjnego pracowników. W tym podrozdziale przedstawiamy kluczowe uwarunkowania gospodarcze OT, które determinują zarówno charakter transformacji, jak i nastroje i możliwości adaptacyjne mieszkańców.

Znaczenie KWB/ELB w zatrudnieniu lokalnym

KWB i ELB od dekad pełnią rolę kluczowych pracodawców oraz stabilizatorów gospodarki lokalnej. Do roku 2030 przewiduje się spadek zatrudnienia w GK PGE obejmującej KWB Bełchatów i Elektrownię Bełchatów o 40,4% – z poziomu 7 530 do 4 485 etatów. Oznacza to jedno z największych współcześnie redukowanych centrów zatrudnienia w sektorze energetycznym w Polsce.

Znaczenie tego sektora dla lokalnej gospodarki wynika z jego funkcji kotwiczącej — sektor energetyczny:

- generuje ponadprzeciętne wynagrodzenia,
- stabilizuje popyt lokalny,
- zapewnia miejsca pracy o stosunkowo niskim ryzyku w cyklu koniunkturalnym,
- utrzymuje szereg powiązań kooperacyjnych z mikro, małymi i średnimi przedsiębiorstwami (transport, usługi techniczne, serwis, dostawy),
- determinuje strukturę społeczno-zawodową całych miejscowości.

Jak podkreślają analizy transformacji regionów węglowych w Polsce, tego typu gospodarki cechuje wysoka ścieżkowość historyczna i silne zakorzenienie lokalnej tożsamości w sektorze wydobywczo-energetycznym, co czyni proces zmian bardziej złożonym społecznie (Drobniak, 2022) .

Prognozy spadku zatrudnienia (TPST Wł)

Zgodnie z założeniami Terytorialnego planu Sprawiedliwej Transformacji Województwa Łódzkiego (TPST), transformacja oznacza stopniowe ograniczanie wydobycia węgla brunatnego i zmniejszanie mocy Elektrowni Bełchatów. Skutkiem jest wspomniany spadek zatrudnienia o ok. 40%, który obejmuje:

- pracowników bezpośrednio zatrudnionych w KWB i ELB,
- pracowników firm zależnych i podwykonawców,
- pośrednie miejsca pracy w gospodarce lokalnej, oparte na efektach multiplikacyjnych.

W dokumentach strategicznych wskazuje się, że wygaszanie produkcji energii opartej na węglu brunatnym będzie narastało w drugiej połowie lat 2020., a kulminacyjny spadek zatrudnienia będzie następował etapowo, zgodnie z harmonogramem bloków energetycznych oraz procesami rekultywacji terenów pogórnich (Samorząd Województwa Łódzkiego, 2022b).

Proces ten wpisuje się w ramy Europejskiego Zielonego Ładu oraz Funduszu Sprawiedliwej Transformacji, który zgodnie z założeniami ma „łagodzić skutki społeczne zmian klimatycznych poprzez wspieranie regionów najbardziej dotkniętych negatywnymi efektami transformacji energetycznej” (Anczewska, 2025).

Efekty mnożnikowe wygaszania zatrudnienia

W literaturze przedmiotu oraz analizach krajowych podkreśla się, że redukcja zatrudnienia w sektorze górniczo-energetycznym wywołuje efekty o charakterze mnożnikowym, wpływające na szeroki segment lokalnej gospodarki. Zgodnie z szacunkami, przywoływanymi we wcześniejszej części raportu, nieodtworzenie 1 miejsca pracy w kopalni skutkuje utratą 4 miejsc pracy w gospodarce lokalnej.

Wynika to z:

- szerokiego łańcucha kooperacji (transport, logistyka, usługi techniczne),
- wysokiej siły nabywczej gospodarstw domowych zatrudnionych w sektorze,
- stabilizującej roli dużego pracodawcy w gospodarce monosektorowej.

Doświadczenia regionów węglowych Europy Zachodniej pokazują, że brak zastępczych sektorów prowadził do gwałtownego odpływu ludności, wzrostu bezrobocia i spadku aktywności gospodarczej (Drobniak, 2022). W związku z tym prognozowana redukcja zatrudnienia w OT należy do najistotniejszych wyzwań strategicznych regionu.

Struktura branżowa gmin OT

Gospodarka OT ma charakter monosektorowy, z silną dominacją przemysłu wydobywczego i energetycznego. Na tle województwa łódzkiego gminy otaczające Kompleks Bełchatowski charakteryzują się:

- ponadprzeciętnym udziałem pracowników zatrudnionych w sektorach przemysłowych,
- ograniczoną dywersyfikacją działalności gospodarczej,

- mniejszą liczbą podmiotów MŚP w porównaniu do gmin o bardziej rozwiniętej strukturze usługowej,
- silnym powiązaniem lokalnych przedsiębiorstw z GK PGE (branże zależne).

Obszary o takiej strukturze są najbardziej podatne na szoki gospodarcze, a ich potencjał adaptacyjny zależy od szybkości wprowadzania nowych sektorów i zdolności do wykorzystania kapitału ludzkiego w innych branżach (Drobniak, 2022).

W przypadku OT istotnym czynnikiem jest także specyfika gmin wiejskich i miejsko-wiejskich, gdzie sektor energetyczny stanowi oś rozwoju usług, infrastruktury i lokalnego rynku pracy.

Potencjał nowych sektorów: OZE, usługi, logistyka i technologie środowiskowe

Transformacja energetyczna, choć niesie ryzyko utraty miejsc pracy, tworzy również potencjał rozwoju nowych sektorów, które mogą pełnić funkcję substytucyjną wobec działalności KWB/ELB. Analizy strategii rozwojowych wskazują na kilka kluczowych obszarów:

1. Odnawialne źródła energii (OZE)

- rozwój instalacji fotowoltaicznych i farm PV,
- wykorzystanie terenów pokopalnianych do lokowania infrastruktury energetycznej,
- tworzenie lokalnych łańcuchów wartości (montaż, serwis, logistyka).

W perspektywie FST jest to sektor o największej zdolności absorpcji pracowników technicznych (Urząd Marszałkowski Województwa Łódzkiego, 2025a).

2. Usługi profesjonalne i społeczne

- wzrost zapotrzebowania na usługi edukacyjne, opiekuńcze i zdrowotne,
- rozwój usług doradczych i szkoleniowych (podnoszenie kompetencji mieszkańców),
- powstawanie firm serwisowych i technologicznych obsługujących nowe instalacje energetyczne.

3. Logistyka i transport

- strategiczne położenie OT przy głównych szlakach transportowych województwa,
- możliwość zagospodarowania infrastruktury poprzemysłowej na centra logistyczne,
- rosnące znaczenie transportu międzyregionalnego i obsługi e-commerce.

4. Gospodarka o obiegu zamkniętym i rekultywacja terenów

- rekultywacja wyrobisk i terenów pogórnich jako nowe źródło zatrudnienia,
- projekty rekreacyjne i turystyczne na terenach pokopalnianych (w Europie – standard w regionach po węglu brunatnym),
- innowacje środowiskowe (uzdatnianie wód, rekultywacja gleb, remediacje).

Jak podkreśla literatura o transformacji energetycznej, warunkiem powodzenia rozwoju nowych sektorów jest powiązanie działań infrastrukturalnych z inwestycjami w kapitał ludzki i szkolenia (Drobnik, 2022).

Kontekst demograficzny i migracyjny (Migracje i demografia)

Demografia Obszaru Transformacji Województwa Łódzkiego kształtuje się pod wpływem długotrwałych procesów depopulacji, ujemnego bilansu migracji i starzenia populacji — zjawisk, które w literaturze dotyczącej regionów pogórnich uznaje się za typowe dla obszarów przechodzących transformację gospodarczą (Haase et al., 2013). Wrażliwość demograficzna takich regionów wynika zarówno z historycznej monosektorowości gospodarki, jak i z ograniczonej zdolności do zatrzymywania młodych dorosłych oraz niskiej atrakcyjności migracyjnej w stosunku do większych ośrodków miejskich.

W latach 2018–2024 Polska jako całość straciła ok. 0,9 mln mieszkańców (spadek z 38,4 do 37,5 mln, przy ubytku rzędu –3,9 osoby na 1000 mieszkańców w 2024 r.), natomiast województwo łódzkie – ok. 120 tys. mieszkańców (z 2,47 do 2,35 mln; –7,0 na 1000 mieszkańców w 2024 r.), a więc tempo depopulacji było tu niemal dwukrotnie wyższe niż przeciętnie w kraju (Główny Urząd Statystyczny, 2025). Gęstość zaludnienia regionu spadła w tym czasie z 135 do 129 osób na km² (przy 123 do 119 w skali kraju), co oznacza równoczesny ubytek liczby mieszkańców i rozrzedzenie się struktury osadniczej (Główny Urząd Statystyczny, 2025).

Depopulacja, starzenie się populacji i trendy GUS/BDL

1. Ujemny przyrost naturalny

Województwo łódzkie należy do regionów o najniższym wskaźniku urodzeń i jednym z najwyższych wskaźników zgonów w Polsce. W wielu gminach OT ubytek ludności w przeliczeniu na 1000 mieszkańców osiąga wartości dwucyfrowe. W 2024 r. szczególnie wysokie ujemne wartości obserwowano m.in. w Bełchatowie (–13,3‰), Piotrkowie Trybunalskim (–7,5‰), Radomsku (–13,1‰), Wieluniu (–10,0‰), ale także w szeregach gmin wiejskich: Nowa Brzeźnica (–13,9‰), Pajęczno (–12,9‰), Lgota Wielka (–11,3‰), Wierzchlas (–11,1‰) czy Widawa (–12,2‰) (GUS BDL 2018–2024). Tak wysokie ubytki są rezultatem jednoczesnego niskiego natężenia urodzeń i wysokiej umieralności w starzejącej się populacji. Model ten jest charakterystyczny dla obszarów o zaawansowanym procesie starzenia oraz przewadze osób w wieku poprodukcyjnym — tendencji obserwowanej również w zagranicznych regionach pogórnich (Haase et al., 2013).

Poniższa tabela prezentuje podstawowe wskaźniki demograficzne dla każdej gminy wchodzącej w skład Obszaru Transformacji (OT) w roku 2024. Dla kontekstu porównawczego ujęto również wartości dla Polski oraz województwa łódzkiego.

Tabela 2. Podstawowe wskaźniki demograficzne gmin Obszaru Transformacji (OT) w 2024 roku

Nazwa	Typ gminy	ludność na 1 km ² [osoba]	zmiana liczby ludności na 1000 mieszkańców [osoba]	ludność w tysiącach [tys. osób]	ludność w tysiącach mężczyźni [tys. osób]	ludność w tysiącach kobiety [tys. osób]
POLSKA	państwo	119,4	-3,9	37 489,09	18 107,03	19 382,06
ŁÓDZKIE	województwo	128,8	-7,0	2 345,92	1 117,69	1 228,24
Bełchatów	gmina miejska	1 490,7	-13,3	51,64	24,78	26,86
Bełchatów	gmina wiejska	66,1	14,6	13,30	6,69	6,60
Drużbice	gmina wiejska	46,2	-7,2	5,24	2,60	2,64
Kleszczów	gmina wiejska	61,8	22,0	6,43	3,16	3,26
Kluki	gmina wiejska	36,2	-4,6	4,30	2,15	2,15
Rusiec	gmina wiejska	47,5	-4,4	4,75	2,31	2,44
Szczerców	gmina wiejska	63,0	-5,3	8,12	3,98	4,14
Zelów	gmina miejsko- wiejska	85,2	-7,6	14,24	7,05	7,19
Widawa	gmina wiejska	38,0	-12,2	6,78	3,34	3,44
Działoszyn	gmina miejsko- wiejska	94,0	-9,9	11,36	5,60	5,77
Kietczykłów	gmina wiejska	42,9	-8,2	3,74	1,86	1,88
Nowa Brzeźnica	gmina wiejska	31,5	-13,9	4,27	2,15	2,12
Pajęczno	gmina miejsko- wiejska	96,2	-12,9	10,94	5,38	5,56
Rząśnia	gmina wiejska	56,6	-8,7	4,88	2,46	2,41
Siemkowice	gmina wiejska	44,0	-9,7	4,40	2,19	2,20
Strzelce Wielkie	gmina wiejska	52,8	-9,6	4,12	2,07	2,05

Nazwa	Typ gminy	ludność na 1 km ² [osoba]	zmiana liczby ludności na 1000 mieszkańców [osoba]	ludność w tysiącach [tys. osób]	ludność w tysiącach mężczyźni [tys. osób]	ludność w tysiącach kobiety [tys. osób]
Sulmierzyce	gmina wiejska	53,0	-3,4	4,38	2,16	2,23
Gorzkowice	gmina wiejska	79,5	-9,6	8,13	3,95	4,18
Rozprza	gmina miejsko- wiejska	74,6	-1,2	12,17	5,95	6,23
Wola Krzysztoporska	gmina wiejska	69,6	-3,8	11,87	5,85	6,03
Radomsko	gmina miejska	824,7	-13,1	42,41	20,10	22,31
Dobryczyce	gmina wiejska	90,9	5,4	4,62	2,35	2,27
Gomunice	gmina wiejska	89,8	-6,2	5,61	2,75	2,85
Kamieńsk	gmina miejsko- wiejska	57,1	-5,2	5,51	2,73	2,78
Lgota Wielka	gmina wiejska	65,0	-11,3	4,10	2,04	2,06
Ładzice	gmina wiejska	55,3	-4,1	4,58	2,37	2,21
Radomsko	gmina wiejska	63,1	-2,0	5,41	2,66	2,74
Złoczew	gmina miejsko- wiejska	57,6	-6,0	6,74	3,28	3,46
Czarnożyły	gmina wiejska	62,6	0,7	4,37	2,17	2,21
Konopnica	gmina wiejska	42,3	-5,4	3,51	1,72	1,80
Osjaków	gmina wiejska	-	-	-	-	-
Ostrówek	gmina wiejska	42,8	-9,8	4,33	2,14	2,19
Wieluń	gmina miejsko- wiejska	223,7	-10,0	29,23	13,84	15,39
Wierzchlas	gmina wiejska	53,3	-11,1	6,33	3,16	3,17
Piotrków Trybunalski	gmina miejska	981,9	-7,5	66,02	30,85	35,17

2. Starzenie demograficzne

Wzrost udziału osób w wieku 60+ w OT jest konsekwencją zarówno braku dodatniego salda migracji, jak i odpływu młodych dorosłych. Pośrednim wskaźnikiem tego procesu jest struktura płci: w całym województwie łódzkim liczebna przewaga kobiet nad mężczyznami utrzymuje się na poziomie ok. 80 tys. osób (1,23 mln kobiet wobec 1,17 mln mężczyzn w 2024 r.), co odzwierciedla wyższą śmiertelność mężczyzn w wieku produkcyjnym oraz selektywną emigrację zarobkową (patrz tabela 2.); (GUS BDL 2018–2024).

Podobną strukturę obserwujemy w większości gmin OT – we wszystkich miastach powiatowych odnotowuje się wyraźną przewagę kobiet, szczególnie w starszych rocznikach. W literaturze przedmiotu wskazuje się, że takie „sfeminizowane” społeczeństwa lokalne mają większe zapotrzebowanie na usługi opiekuńcze, zdrowotne i środowiskowe, a jednocześnie dysponują ograniczonym zasobem mężczyzn w wieku produkcyjnym na lokalnym rynku pracy (China et al., 2025).

3. Ubytek ludności w całej populacji OT

Łącznie gminy wchodzące w skład OT liczyły w 2024 r. niespełna 400 tys. mieszkańców, przy czym w ciągu zaledwie sześciu lat ubyło ich kilkanaście tysięcy (GUS BDL 2018–2024). Średni ubytek liczby ludności w 2024 r. wynosi ok. –5,5%, a więc więcej niż w skali kraju, choć nieco mniej niż średnio w województwie łódzkim. Dane GUS pokazują jednak bardzo silne zróżnicowanie wewnątrz:

- miasta powiatowe – Bełchatów, Piotrków Trybunalski, Radomsko i Wieluń – w latach 2018–2024 straciły od 7 do ponad 10% mieszkańców; Bełchatów zmniejszył się z ok. 57,4 do 51,6 tys. mieszkańców, Piotrków z 73,7 do 66,0 tys., Radomsko z 46,1 do 42,4 tys., a Wieluń z 31,6 do 29,2 tys. (Główny Urząd Statystyczny, 2025).
- wiele gmin wiejskich doświadcza systematycznego, choć wolniejszego, spadku liczby ludności (np. Nowa Brzeźnica, Konopnica, Ostrówek, Strzelce Wielkie);
- tylko nieliczne gminy notują trwałe dodatnie saldo – przede wszystkim Kleszczów, gmina wiejska Bełchatów czy Dobryszycy, gdzie w 2024 r. wskaźnik zmiany liczby ludności na 1000 mieszkańców przyjmował wartości dodatnie (od ok. +5 do +22%), co sugeruje proces suburbanizacji i koncentrację osiedleńczą wokół kluczowych węzłów gospodarczych (Główny Urząd Statystyczny, 2025).

Poniższa tabela pokazuje zmiany liczby ludności (w tysiącach) w latach 2018–2024 dla każdej gminy wchodzącej w skład Obszaru Transformacji (OT). Dla zapewnienia tła porównawczego ujęto także wartości dla Polski oraz województwa łódzkiego.

Tabela 3. Liczba ludności (w tys.) w gminach Obszaru Transformacji (OT) w latach 2018–2024 na tle Polski i województwa łódzkiego

Nazwa	Typ	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
POLSKA	państwo	38	38	38	37	37	37	37
		411,15	382,58	088,56	907,70	766,33	636,51	489,09
ŁÓDZKIE	województwo	2	2	2	2	2	2	2
		466,32	454,78	415,82	394,95	378,48	362,52	345,92
Bełchatów	gmina miejska	57,43	56,97	54,55	53,72	52,85	52,33	51,64
Bełchatów	gmina wiejska	11,44	11,57	12,34	12,58	12,93	13,11	13,30
Drużbice	gmina wiejska	5,24	5,24	5,25	5,25	5,27	5,28	5,24
Kleszczów	gmina wiejska	6,18	6,34	6,07	6,15	6,21	6,29	6,43
Kluki	gmina wiejska	4,35	4,37	4,35	4,34	4,34	4,32	4,30
Rusiec	gmina wiejska	5,12	5,08	4,93	4,90	4,83	4,77	4,75
Szczerców	gmina wiejska	8,22	8,26	8,18	8,15	8,17	8,16	8,12
Zelów	gmina miejsko- wiejska	15,03	14,96	14,57	14,51	14,44	14,35	14,24
Widawa	gmina wiejska	7,39	7,32	7,11	6,99	6,95	6,86	6,78
Działoszyn	gmina miejsko- wiejska	12,60	12,44	11,92	11,74	11,64	11,48	11,36
Kiełczygłó w	gmina wiejska	4,03	3,98	3,89	3,82	3,81	3,77	3,74
Nowa Brzeźnica	gmina wiejska	4,57	4,56	4,44	4,42	4,38	4,33	4,27
Pajęczno	gmina miejsko- wiejska	11,64	11,51	11,45	11,29	11,18	11,08	10,94
Rząśnia	gmina wiejska	4,91	4,94	4,87	4,88	4,92	4,92	4,88
Siemkowic e	gmina wiejska	4,79	4,77	4,56	4,52	4,50	4,44	4,40
Strzelce Wielkie	gmina wiejska	4,62	4,57	4,29	4,26	4,22	4,16	4,12
Sulmierzyc e	gmina wiejska	4,43	4,44	4,43	4,43	4,41	4,40	4,38
Gorzkowic e	gmina wiejska	8,52	8,51	8,37	8,29	8,24	8,21	8,13

Nazwa	Typ	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Rozprza	gmina miejsko- wiejska	-	-	-	-	-	12,19	12,17
Wola Krzysztopo rska	gmina wiejska	11,93	11,97	11,94	11,93	11,96	11,92	11,87
Radomsko	gmina miejska	46,09	45,84	44,61	43,96	43,42	42,97	42,41
Dobryczyce	gmina wiejska	4,45	4,50	4,57	4,58	4,58	4,60	4,62
Gomunice	gmina wiejska	5,86	5,86	5,75	5,68	5,67	5,64	5,61
Kamieńsk	gmina miejsko- wiejska	5,91	5,88	5,71	5,68	5,60	5,54	5,51
Lgota Wielka	gmina wiejska	4,29	4,28	4,22	4,23	4,20	4,15	4,10
Ładzice	gmina wiejska	4,78	4,76	4,71	4,69	4,65	4,60	4,58
Radomsko	gmina wiejska	5,62	5,58	5,45	5,45	5,41	5,42	5,41
Złoczew	gmina miejsko- wiejska	7,22	7,16	7,00	6,92	6,85	6,78	6,74
Czarnożyły	gmina wiejska	4,52	4,52	4,40	4,42	4,39	4,37	4,37
Konopnica	gmina wiejska	3,78	3,77	3,64	3,59	3,58	3,53	3,51
Osjaków	gmina wiejska	4,80	4,74	4,65	4,65	4,63	4,64	-
Ostrówek	gmina wiejska	4,52	4,48	4,44	4,41	4,41	4,38	4,33
Wieluń	gmina miejsko- wiejska	31,65	31,46	30,45	30,15	29,88	29,53	29,23
Wierzchlas	gmina wiejska	6,65	6,62	6,53	6,46	6,39	6,40	6,33
Piotrków Trybunalski	gmina miejska	73,67	73,09	69,27	68,27	67,26	66,52	66,02

W ujęciu regionalnym OT wpisuje się zatem w kategorię tzw. *shrinking regions* – regionów kurczących się, charakteryzujących się trwałym ubytkiem liczby mieszkańców, spadkiem liczby urodzeń oraz odpływem mieszkańców w wieku produkcyjnym (Mykhnenko & Turok, 2008). W literaturze podkreśla się, że tego typu regiony mają utrudniony dostęp do inwestycji, a procesy demograficzne i gospodarcze wzajemnie wzmacniają stagnację (Mykhnenko & Turok, 2008).

Rola miast: Bełchatów, Piotrków, Radomsko, Wieluń

Miasta powiatowe pełnią funkcję demograficznych i funkcjonalnych „kotwic” OT. W 2024 r. cztery główne ośrodki – Bełchatów, Piotrków Trybunalski, Radomsko i Wieluń – skupiały łącznie ok. 190 tys. mieszkańców, czyli blisko połowę ludności całego obszaru (GUS BDL 2018–2024). Jednocześnie są to jednostki o najwyższej gęstości zaludnienia: Bełchatów i Piotrków przekraczają 980–1 500 osób na km², Radomsko ok. 825, a Wieluń ponad 220 osób na km², przy średniej dla województwa łódzkiego wynoszącej 129 osób na km² (Główny Urząd Statystyczny, 2025).

To właśnie te miasta, mimo relatywnie silnej pozycji usługowej i infrastrukturalnej, tracą mieszkańców najszybciej – roczne ubytki w ostatnich latach oscylują wokół 10–15 osób na 1000 mieszkańców. Oznacza to, że proces kurczenia dotyczy przede wszystkim rdzenia miejskiego OT, podczas gdy część gmin sąsiednich (np. Bełchatów – gmina wiejska, Kleszczów, Dobryszycy) pełni rolę strefy odpływowo-napływowej, przyciągającej wybrane grupy mieszkańców.

Zróźnicowanie przestrzenne i wskaźnik urbanizacji

Analizowane gminy OT charakteryzują się bardzo zróżnicowaną gęstością zaludnienia – od ok. 30–40 osób na km² w typowo rolniczych gminach takich jak Nowa Brzeźnica czy Ostrówek, po ponad 1 600 osób na km² w Bełchatowie i ponad 1 000 osób na km² w Piotrkowie Trybunalskim (GUS BDL 2018–2024). Wskaźnik urbanizacji województwa łódzkiego (62,5%) jest wyższy niż średnia krajowa (60,1%), jednak w obrębie OT mamy do czynienia z mozaiką jednostek całkowicie wiejskich (wskaźnik urbanizacji 0%) i miejsko-wiejskich, gdzie udział ludności miejskiej wynosi 47–71% (m.in. Żelów, Działoszyn, Pajęczno, Kamieńsk, Złoczew, Wieluń) (Główny Urząd Statystyczny, 2025).

Taka konfiguracja – gęste, kurczące się miasta otoczone rozproszonymi gminami wiejskimi – jest typowa dla regionów pogórnich, w których proces restrukturyzacji sektora energetycznego wymusza nie tylko zmianę profilu zatrudnienia, ale również przebudowę całej sieci osadniczej (Haase et al., 2016). Z punktu widzenia skutków społecznych oznacza to m.in.:

- zmniejszanie się liczby dzieci i młodzieży w miastach powiatowych, a tym samym presję na sieć szkół ponadpodstawowych,
- rosnące koszty utrzymania infrastruktury wyludniających się osiedli mieszkaniowych,
- większe obciążenie systemu ochrony zdrowia i usług opiekuńczych w związku z koncentracją osób starszych,
- selektywną suburbanizację wokół najbardziej zamożnych gmin (np. Kleszczowa, gminy wiejskiej Bełchatów), która może pogłębiać przestrzenne zróżnicowania w dostępie do usług i jakości życia.

Bilans migracji – trwały, ujemny odpływ mieszkańców

Jednym z najważniejszych czynników wpływających na sytuację demograficzną OT jest systematyczny, ujemny bilans migracji, potwierdzany pośrednio przez utrzymujące się ujemne wartości wskaźnika zmiany liczby ludności na 1000 mieszkańców. W latach 2018–2024 w większości gmin wskaźnik ten pozostawał ujemny, przyjmując w miastach powiatowych oraz części gmin wiejskich wartości rzędu –8 do –16‰ rocznie (Główny Urząd Statystyczny, 2025).

Można wyróżnić trzy dominujące kierunki migracji:

1. **Migracje do dużych ośrodków miejskich – Łodzi, Warszawy, Wrocławia.**

Są one motywowane dostępem do edukacji, pracy oraz usług o wyższym standardzie, zwłaszcza w sektorach usług zaawansowanych i nowoczesnych technologii. Odpływ ten jest widoczny przede wszystkim wśród młodych dorosłych z miast powiatowych OT, które w ograniczonym stopniu oferują miejsca pracy wymagające wyższego wykształcenia.

2. **Migracje zagraniczne, zwłaszcza wśród osób młodych i pracowników technicznych.**

W literaturze poświęconej regionom pogórnym zwraca się uwagę, że pracownicy mobilni regionalnie często korzystają z atrakcyjniejszych rynków pracy innych państw UE. Wysokie ujemne wskaźniki zmiany liczby ludności w gminach o profilu przemysłowo-rolniczym (np. Pajęczno, Nowa Brzeźnica, Lgota Wielka) mogą pośrednio odzwierciedlać ten proces.

3. **Migracje do miast subregionalnych oraz stref podmiejskich w obrębie województwa łódzkiego.**

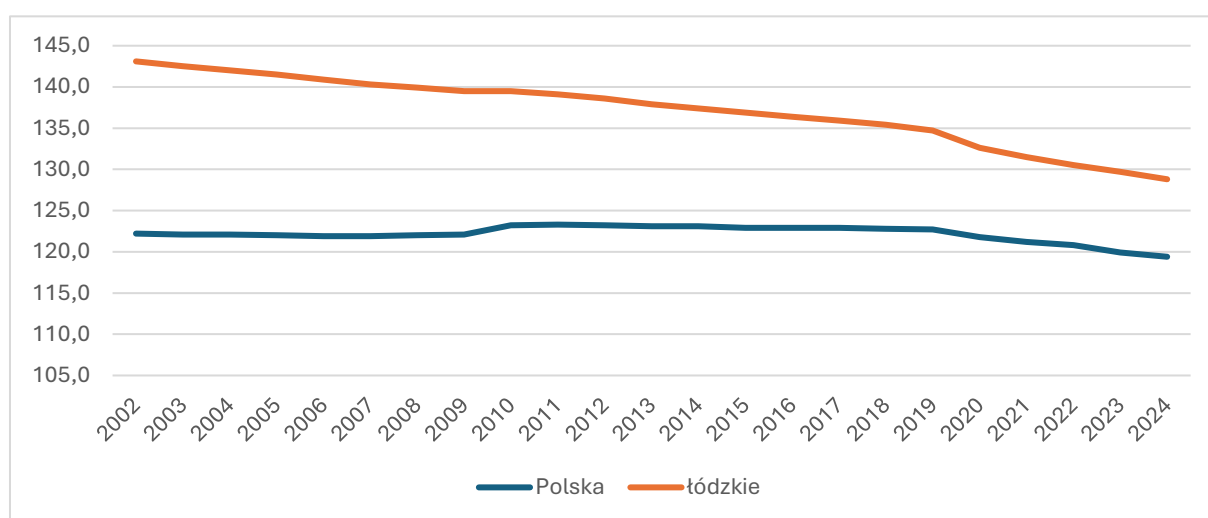
Piotrków Trybunalski i Radomsko pełnią funkcję ośrodków subregionalnych, przyciągających część mieszkańców z gmin sąsiednich, lecz jednocześnie same tracą ludność netto w skali regionu. Jednocześnie gminy takie jak Bełchatów (gmina wiejska), Kleszczów czy Dobryzycze zyskują, co sugeruje, że mamy do czynienia z ruchem z miast do strefy podmiejskiej – zjawiskiem typowym dla obszarów metropolitalnych, które w warunkach transformacji energetycznej może prowadzić do dalszej polaryzacji społeczno-przestrzennej.

Rola miast subregionalnych: Bełchatów, Piotrków Trybunalski i Radomsko

Układ osadniczy Obszaru Transformacji jest spolaryzowany wokół trzech ośrodków subregionalnych: Bełchatowa, Piotrkowa Trybunalskiego i Radomska. To one – obok Łodzi – wyznaczają główne bieguny dojazdów do pracy, korzystania z usług oraz potencjalnych kierunków migracji wewnątrz regionu. Dane statystyki publicznej (GUS/BDL) wskazują, że województwo łódzkie należy do regionów o relatywnie wysokim udziale przemysłu i budownictwa w strukturze zatrudnienia oraz przychodów, przy jednoczesnym rosnącym znaczeniu usług rynkowych i logistycznych. W tym kontekście trzy analizowane miasta pełnią odmienne, ale komplementarne funkcje w odniesieniu do Obszaru Transformacji.

Dane BDL dotyczące gęstości zaludnienia w latach 2002–2024 pokazują, że województwo łódzkie – podobnie jak cała Polska – doświadcza długotrwałego spadku koncentracji ludności. W Polsce gęstość zaludnienia zmniejszyła się z ok. 122,2 os./km² w 2002 r. do 119,4 os./km² w 2024 r., natomiast w województwie łódzkim spadek był wyraźniejszy: z 143,1 do 128,8 os./km². Oznacza to, że region szybciej „rzadnie” niż przeciętnie kraj, co jest w dużej mierze efektem ujemnego salda migracji i starzenia się ludności. Na tym tle Obszar Transformacji wpisuje się w ogólny trend depopulacji miast średnich i dużych, przy jednoczesnym stopniowym zagęszczaniu części gmin podmiejskich i gmin o silnych funkcjach przemysłowo-logistycznych.

Wykres 1. Gęstość zaludnienia (os./km²) w Polsce i województwie łódzkim w latach 2002–2024

Bełchatów – miasto zależne od sektora energetycznego

Bełchatów pozostaje klasycznym przykładem monokultury gospodarczej, w której duża część aktywności ekonomicznej i dochodów ludności powiązana jest bezpośrednio lub pośrednio z działalnością Kompleksu Bełchatów (kopalnia i elektrownia) oraz spółek zależnych. Według opracowania dotyczącego sprawiedliwej transformacji regionów węglowych, w kopalni zatrudnionych jest ponad 4 tys. osób, a w elektrowni blisko 3 tys., przy dodatkowym zatrudnieniu ok. 4,5 tys. w spółkach powiązanych. Oznacza to, że znaczna część lokalnego rynku pracy oraz popytu na usługi (transport, handel, drobne usługi naprawcze, gastronomia) zależy od jednej, dominującej grupy pracodawców.

W obszarze bełchatowskim – obejmującym zarówno miasto, jak i otaczające gminy – mimo wzrostu liczby podmiotów gospodarczych, wskaźnik przedsiębiorczości (liczba podmiotów na 10 tys. mieszkańców) utrzymuje się poniżej średniej wojewódzkiej. Z punktu widzenia procesów migracyjnych oznacza to ograniczoną dywersyfikację lokalnego rynku pracy: w sytuacji redukcji

zatrudnienia w sektorze energetycznym część pracowników będzie zmuszona szukać pracy poza miastem lub poza regionem, jeśli nowe działalności nie rozwiną się wystarczająco szybko.

Na poziomie lokalnych wskaźników demograficznych Banku Danych Lokalnych obserwuje się typowy dla wielu miast średniej wielkości trend: spadek liczby ludności, rosnący udział osób w wieku poprodukcyjnym i relatywnie słabszą dynamikę napływu nowych mieszkańców w porównaniu z większymi ośrodkami. W połączeniu z malejącym zatrudnieniem tworzy to presję migracyjną szczególnie wśród młodych dorosłych i rodzin w wieku produkcyjnym.

W powiecie bełchatowskim gęstość zaludnienia jako całości pozostaje względnie stabilna (ok. 115,9 os./km² w 2002 r. i 111,6 os./km² w 2024 r.), ale struktura wewnętrzna ulega wyraźnej zmianie. Sam Bełchatów traci mieszkańców: gęstość spadła z 1825 os./km² do 1491 os./km², co oznacza kilkunastoprocentową depopulację zwartego miasta w niecałe dwie dekady. Jednocześnie otaczająca gmina wiejska Bełchatów zwiększa gęstość z 47,8 do 66,1 os./km², a podobny kierunek zmian obserwujemy w Kleszczowie (z 29,7 do 61,8 os./km²) i Szczercowie (z 58,2 do 63,0 os./km²). Wskazuje to na proces „rozlewania się” zabudowy i migracji z blokowych osiedli do strefy domów jednorodzinnych oraz miejscowości korzystających z wysokich dochodów z sektora energetycznego. OT ma więc do czynienia nie tylko z potencjalnym odpływem poza region, ale też z wewnętrzną suburbanizacją, która zmienia mapę codziennych dojazdów do Bełchatowa oraz do innych ośrodków pracy.

Piotrków Trybunalski – ośrodek kompensujący odpływ z OT

Piotrków Trybunalski pełni rolę zróżnicowanego gospodarczo ośrodka subregionalnego, z istotnym udziałem sektora usług, logistyki, administracji publicznej i handlu. W strukturze regionalnej jest to miasto o wyraźnie większej dywersyfikacji funkcji niż Bełchatów, co pozwala traktować je jako potencjalny bufor dla części pracowników odchodzących z górnictwa i energetyki, zwłaszcza w zawodach technicznych, logistycznych i usługowych.

Dane BDL na poziomie województwa łódzkiego pokazują, że region – na tle Polski – charakteryzuje się istotnym udziałem przemysłu i budownictwa, ale w miastach subregionalnych coraz większą rolę odgrywają usługi rynkowe, logistyka i transport. Piotrków, położony w pobliżu głównych korytarzy transportowych, ma potencjał, by przejąć część funkcji zatrudnieniowych dla mieszkańców OT (zarówno dojeżdżających, jak i migrujących na stałe), zwłaszcza jeśli polityka regionalna będzie wspierać przyciąganie inwestycji w branżach o relatywnie niskim progu wejścia dla osób przekwalifikowujących się.

W przypadku Piotrkowa Trybunalskiego dane są zbliżone: gęstość zaludnienia miasta spadła z 1203 do 982 os./km². Powiat piotrkowski jako całość pozostaje prawie niezmienny (z 63,2 do 62,8 os./km²), ale widać zróżnicowanie gmin. Część typowo rolniczych jednostek (Aleksandrów, Łęki Szlacheckie,

Fundusze Europejskie
dla Łódzkiego

Rzeczpospolita
Polska

Dofinansowane przez
Unię Europejską

Ręcznie) stopniowo traci ludność, podczas gdy gminy położone bliżej głównych ciągów transportowych i węzłów logistycznych – jak Moszczenica (utrzymanie wysokiej gęstości ok. 114 os./km²) czy Sulejów-obszar wiejski (wzrost z 54,2 do 65,6 os./km²) – wykazują tendencję wzrostową lub stabilizację. Oznacza to, że potencjał Piotrkowa jako ośrodka kompensującego odpływ z OT jest wzmacniany przez pas gmin, które stają się zapleczem mieszkaniowym i produkcyjno-magazynowym, ale samo miasto traci mieszkańców i musi zmierzyć się z rosnącym udziałem ludności w wieku starszym.

Radomsko – biegun logistyczno-przemysłowy

Radomsko jest miastem o silnie rozwiniętej funkcji przemysłowej i logistycznej, związanej m.in. ze specjalną strefą aktywności gospodarczej oraz korzystnym położeniem komunikacyjnym (lokalizacja przy A1). Opracowania dotyczące Obszaru Transformacji wskazują, że – obok Kleszczowa i Szczercowa – Radomsko znajduje się w grupie gmin o najwyższej liczbie pracujących na 1000 mieszkańców, co odzwierciedla koncentrację miejsc pracy w przemyśle, handlu i usługach logistycznych.

Z punktu widzenia procesów migracyjnych Radomsko może pełnić podwójną rolę. Po pierwsze, jako miejsce docelowe migracji zarobkowych (przeniesienie miejsca zamieszkania) dla części mieszkańców gmin wiejskich OT, którzy będą szukać stabilnego zatrudnienia poza sektorem energetycznym. Po drugie, jako ośrodek dojazdów do pracy (migracje wahadłowe), szczególnie w zawodach produkcyjnych, magazynowych i technicznych, które są relatywnie łatwo dostępne dla osób z doświadczeniem w sektorze przemysłowym.

Powiat radomszczański plasuje się między względną stabilnością a wyraźnym spadkiem: gęstość zaludnienia zmniejszyła się z 83,4 do 73,2 os./km². W Radomsku, będącym biegunem logistyczno-przemysłowym OT, następuje systematyczny ubytek ludności (z 967,5 do 824,7 os./km²). Jednocześnie część gmin zlokalizowanych bezpośrednio przy A1 i w sąsiedztwie strefy aktywności gospodarczej zyskuje – szczególnie Dobryszycy (z 80,5 do 90,9 os./km²), a w mniejszym stopniu Gomunice czy Lgota Wielka. Można to interpretować jako efekt przyciągania pracowników przez nowe zakłady produkcyjne i centra logistyczne, a także jako przejaw suburbanizacji: część zatrudnionych w Radomsku i w strefie przemysłowej wybiera zamieszkanie w sąsiednich gminach, podczas gdy tradycyjne, bardziej peryferyjne gminy wiejskie (Masłowice, Żytno) stopniowo się wyludniają.

Poniższa tabela prezentuje gęstość zaludnienia (os./km²) w latach 2002–2024 dla Polski i województwa łódzkiego oraz dla wybranych powiatów kluczowych z perspektywy układu osadniczego OT (bełchatowski, radomszczański, m. Piotrków Trybunalski) i metropolii regionalnej (m. Łódź). Dane zestawiono w układzie rocznym, co pozwala porównać dynamikę zmian między poziomem krajowym, regionalnym i lokalnym.

Tabela 4. Gęstość zaludnienia (os./km²) w Polsce, województwie łódzkim oraz wybranych powiatach w latach 2002–2024

Rok	Polska	Powiat m. Łódź	woj. łódzkie	Powiat bełchatowski	Powiat radomszczański	Powiat m. Piotrków Trybunalski
2002	122,2	2 667,0	143,1	115,9	83,4	1 203,1
2003	122,1	2 646,6	142,5	115,8	83,2	1 197,0
2004	122,1	2 629,2	142,0	115,8	82,9	1 190,7
2005	122,0	2 607,5	141,5	116,1	82,6	1 184,5
2006	121,9	2 592,5	140,9	116,4	82,2	1 174,2
2007	121,9	2 568,4	140,3	116,5	82,0	1 167,1
2008	122,0	2 547,8	139,9	116,8	81,7	1 162,2
2009	122,1	2 531,6	139,5	116,8	81,4	1 157,2
2010	123,2	2 491,5	139,5	116,8	81,6	1 143,4
2011	123,3	2 472,5	139,1	116,8	81,3	1 137,8
2012	123,2	2 451,7	138,6	117,0	81,0	1 136,3
2013	123,1	2 425,7	137,9	116,9	80,6	1 128,8
2014	123,1	2 407,5	137,4	117,0	80,3	1 124,4
2015	122,9	2 390,4	136,9	116,7	79,8	1 118,1
2016	122,9	2 375,1	136,4	116,8	79,3	1 110,9
2017	122,9	2 354,4	135,9	116,8	79,0	1 105,2
2018	122,8	2 336,9	135,4	116,8	78,6	1 095,6
2019	122,7	2 318,6	134,7	116,6	78,1	1 087,0
2020	121,8	2 295,0	132,6	113,9	76,1	1 030,2
2021	121,2	2 267,2	131,5	113,3	75,3	1 015,3
2022	120,8	2 245,3	130,5	112,7	74,5	1 000,4
2023	119,9	2 223,4	129,7	112,2	73,9	989,3
2024	119,4	2 201,9	128,8	111,6	73,2	981,9

Emigracja młodych dorosłych

Migracje młodych dorosłych stanowią jeden z kluczowych mechanizmów kształtujących przyszły potencjał demograficzny OT (Harfst et al., 2025). W strukturze wieku analizowanych gmin i miast wyraźnie widoczny jest dość liczny segment ludności w wieku mobilnym – w zależności od jednostki od kilkuset do kilku tysięcy osób w wieku mniej więcej 18–34 lata, przy czym najwyższe wartości obserwujemy w miastach powiatowych (Piotrków Trybunalski, Bełchatów, Radomsko, Wieluń), a niższe – w gminach wiejskich. To właśnie ta grupa jest najbardziej podatna na decyzje migracyjne,

zarówno edukacyjne, jak i zarobkowe. Z jednej strony mamy tu młodszych dorosłych (19–24 lata), którzy – przy braku lokalnej oferty szkolnictwa wyższego – wyjeżdżają do większych ośrodków akademickich, z drugiej – osoby w wieku 25–34 lata, wchodzące w stabilniejsze fazy kariery zawodowej i zakładania rodzin, które poszukują atrakcyjniejszych rynków pracy, wyższych dochodów oraz bogatszej oferty usług rozwojowych i kulturalnych.

Dane demograficzne dla OT potwierdzają, że proces ten ma charakter strukturalny, a nie incydentalny. Prognozy wskazują, że do 2050 r. ogólna liczba ludności obszaru zmniejszy się o 19% względem 2023 r. (oraz o 27% w porównaniu z 1995 r.), przy czym szczególnie silnie kurczy się populacja młodzieży – w grupie wieku 15–19 lat spodziewany jest spadek o 37% względem 2023 r. (i aż o 65% względem 1995 r.) (Grymm & Boss, 2024). Oznacza to, że nawet przy utrzymaniu obecnego poziomu migracji OT będzie wchodził w kolejne dekady z coraz mniejszym zasobem młodych mieszkańców w wieku edukacyjno-zawodowym, co ogranicza bazę rekrutacji zarówno do szkół ponadpodstawowych, jak i na lokalny rynek pracy.

Jednocześnie na OT widoczny jest paradoks rynku pracy: ogólna stopa bezrobocia spadła w ostatnich latach z poziomu 5–6% do około 2% w 2023 r., co sugeruje relatywnie dobrą sytuację makroekonomiczną regionu (Grymm & Boss, 2024). Jednak wewnątrz tej korzystnej średniej utrzymuje się wysoki udział osób młodych w strukturze bezrobotnych. Osoby poniżej 30. roku życia stanowią stabilnie ok. 24–29% wszystkich zarejestrowanych bezrobotnych, a w przeliczeniu na populację w wieku 20–30 lat odsetek bezrobotnych sięga 5–6% (Grymm & Boss, 2024). W praktyce oznacza to, że część młodych mieszkańców, nawet po ukończeniu kształcenia zawodowego, ma trudności z płynnym wejściem na lokalny rynek pracy, co wzmacnia presję migracyjną.

Kluczowe czynniki wypychające młodych dorosłych z OT to:

- ograniczone możliwości rozwoju zawodowego i specjalistycznego kształcenia – oferta szkolnictwa na poziomie średnim jest relatywnie dobrze rozwinięta, ale brakuje kontynuacji w postaci lokalnych uczelni wyższych i studiów dualnych, tworzących spójne ścieżki kariery;
- brak uczelni wyższych w bezpośrednim otoczeniu – młodzież po ukończeniu szkoły ponadpodstawowej w naturalny sposób kieruje się do ośrodków akademickich poza OT, gdzie z reguły także podejmuje pierwszą pracę i zakłada gospodarstwo domowe;
- relatywnie wąska oferta pracy poza sektorem przemysłowym – rynek pracy jest silnie zorientowany na branże okołogórnictwa i przemysłowo-techniczne, przy jednoczesnym niedostatecznym rozwoju sektorów usług wiedzochłonnych, kreatywnych i nowoczesnych usług publicznych;
- rosnące aspiracje mobilności społecznej – młodzi mieszkańcy oczekują wyższych płac, elastycznych form zatrudnienia i możliwości rozwoju w kierunku nowych technologii oraz zielonej gospodarki, co częściej oferują duże miasta regionalne i metropolitalne.

W raporcie dotyczącym szkolnictwa zawodowego jako jeden z głównych czynników zmian demograficznych wskazano negatywny bilans migracyjny związany z wyjazdami młodych ludzi do większych miast lub za granicę oraz niską dzietność i starzenie się społeczeństwa (Grymm & Boss, 2024). Ten trwały odpływ młodszych kohort wiekowych, uzupełniany słabszym napływem migracyjnym, przekłada się na stopniowe zawężanie zasobu potencjalnych uczniów szkół zawodowych, a w dalszej perspektywie – na pogłębianie niedoborów rąk do pracy w kluczowych branżach.

Atrakcyjność dużych miast – zarówno regionalnych, jak i metropolitalnych poza regionem – działa jak silny magnes, oferując wyższe płace, bardziej zróżnicowane ścieżki kariery i tryby życia lepiej odpowiadające aspiracjom pokolenia wchodzącego w dorosłość. Literatura wskazuje, że w regionach silnie zależnych od sektora energetycznego i przemysłu ciężkiego młodzi dorośli są szczególnie wrażliwi na sygnały przyszłej destabilizacji rynku pracy: emigracja następuje często z wyprzedzeniem, zanim proces wygaszania zatrudnienia osiągnie pełną intensywność (Rybak i in., 2021). W praktyce oznacza to, że OT ryzykuje utratę najbardziej mobilnej, wykształcającej się i przedsiębiorczej części populacji jeszcze zanim uruchomione zostaną w pełni programy osłonowe i rozwojowe.

Bez świadomej polityki przyciągania i zatrzymywania młodych dorosłych – poprzez rozwój lokalnych miejsc pracy wymagających wyższych kwalifikacji, rozbudowę oferty edukacyjnej (również w formie filii, studiów niestacjonarnych i dualnych), poprawę jakości usług publicznych oraz tworzenie atrakcyjnych warunków życia – obszar ten będzie doświadczać nie tylko prostego spadku liczebności młodej populacji, ale i jej selektywnego „drenażu mózgow”, pogłębiającego starzenie się struktur wieku i ograniczającego zdolność do wewnętrznej transformacji gospodarczej (Grymm & Boss, 2024).

Porównania międzynarodowe – regiony pogórnice Europy

Doświadczenia europejskich regionów pogórnich pokazują, że zjawiska obserwowane w OT wpisują się w szerzej opisywany w literaturze układ współwystępujących procesów: przemian struktury zatrudnienia, presji demograficznych oraz zmian w funkcjonowaniu instytucji i usług publicznych. W badaniach nad kurczeniem się miast i regionów podkreśla się, że depopulacja i restrukturyzacja gospodarcza mogą tworzyć sprzężenia zwrotne, wpływające na potencjał rozwojowy i zdolność utrzymania jakości usług (np. ujęcia konceptualne shrinkage) (Dunne et al., 2010; Europejski Trybunał Obrachunkowy, 2022; Großmann et al., 2013; Haase et al., 2013). Raporty dotyczące regionów węglowych akcentują dodatkowo znaczenie czynników rynkowych i instytucjonalnych (m.in. działania osłonowe, przekwalifikowania, projektowanie interwencji), co wzmacnia potrzebę integrowania perspektywy demograficznej i społeczno-gospodarczej w diagnozie OT (Europejski Trybunał Obrachunkowy, 2022).

W niniejszym raporcie proponuje się autorski, pięciofazowy schemat porządkujący możliwe ścieżki zmian, jako narzędzie interpretacyjne (model heurystyczny) wyprowadzone z przeglądu badań i analiz porównawczych.

1. Faza wczesnej utraty ludności

Jednym z pierwszych sygnałów narastającej zmiany strukturalnej w regionach silnie zależnych od jednego sektora bywa odpływ części mieszkańców w wieku produkcyjnym, w tym zwłaszcza osób relatywnie bardziej mobilnych (np. młodych dorosłych i osób poszukujących zróżnicowanych ścieżek kariery). Literatura poświęcona „kurczeniu się” miast i regionów wskazuje, że proces depopulacji jest często sprzężony z osłabieniem lokalnej bazy zatrudnienia oraz z rosnącą niepewnością co do przyszłości dominującej gałęzi gospodarki, co może inicjować decyzje migracyjne jeszcze zanim nastąpi pełna materializacja redukcji miejsc pracy (Haase et al., 2013; Mykhnenko & Turok, 2008).

W badaniach dotyczących regionów węglowych podkreśla się również, że migracje i zmiany demograficzne mogą być obserwowane w dłuższej perspektywie czasowej, jako element szerszych przeobrażeń społeczno-gospodarczych towarzyszących transformacji sektora (Brauers et al., 2018).

W odniesieniu do regionu Łużyc analizy przygotowane w ramach inicjatyw badawczo-innowacyjnych zwracają uwagę, że mobilność młodych mieszkańców oraz odpływ części zasobów pracy należy rozpatrywać w kontekście zmieniającej się atrakcyjności lokalnego rynku pracy i osłabienia przewidywalnych, długoterminowych trajektorii zatrudnienia (Wendt et al., 2020). W ujęciu raportowym oznacza to, że „wczesna utrata ludności” nie musi być skutkiem pojedynczego wydarzenia (np. zamknięcia zakładu), lecz może stanowić rezultat kumulacji sygnałów ryzyka i stopniowej zmiany oczekiwań wobec przyszłości regionu.

2. Faza starzenia populacji

W miarę utrwalania się odpływu młodszych kohort oraz spadku liczby urodzeń rośnie udział osób starszych, a wskaźniki obciążenia demograficznego stają się istotnym wyzwaniem dla polityk publicznych w regionach restrukturyzowanych. W analizach dotyczących przemian regionów węglowych wskazuje się, że starsze roczniki częściej pozostają w miejscu zamieszkania, podczas gdy młodszy i bardziej mobilni częściej poszukują możliwości w ośrodkach o wyższej dynamice gospodarczej, co w dłuższym okresie sprzyja relatywnemu „postarzaniu się” struktury wieku w regionach przechodzących transformację (Brauers et al., 2018).

Jednocześnie w dokumentach instytucjonalnych poświęconych regionom węglowym i polityce spójności akcentuje się, że starzenie demograficzne może wzmacniać presję na usługi zdrowotne i opiekuńcze oraz na lokalne finanse publiczne – zwłaszcza gdy jednocześnie kurczy się liczba podatników w wieku produkcyjnym i spada baza dochodowa samorządów (Aurambout et al., 2022;

European Commission, 2022; European Parliament, 2023). W praktyce oznacza to ryzyko równoczesnego oddziaływania dwóch tendencji: rosnących potrzeb usług społecznych i malejącej zdolności fiskalnej do ich finansowania.

3. Faza polaryzacji przestrzennej

Wraz z pogłębianiem się depopulacji zmiany demograficzne przestają mieć charakter jednolity, a region może różnicować się na obszary o odmiennych trajektoriach rozwojowych. W literaturze wskazuje się, że w regionach kurczących się często ujawnia się podział na:

- ośrodki miejskie i subregionalne centra usług, które dzięki koncentracji usług publicznych, edukacji oraz części rynku pracy mogą przez pewien czas relatywnie lepiej amortyzować spadki liczby ludności,
- gminy peryferyjne (często o słabszej dostępności transportowej i mniejszej dywersyfikacji gospodarczej), w których depopulacja i odpływ funkcji społeczno-gospodarczych mogą przebiegać szybciej.

Badania nad „shrinking cities/regions” sugerują, że migracje wewnątrzregionalne mogą prowadzić do koncentracji ludności w ośrodkach pełniących funkcje usługowe, choć intensywność i przebieg tych procesów zależą od lokalnej struktury osadniczej, transportu i rynku pracy (Haase et al., 2013). W ujęciach porównawczych dotyczących regionów europejskich wskazuje się również, że ośrodki średnie mogą czasowo przejmować część funkcji i ludności z bezpośredniego otoczenia, ale nie zawsze są w stanie powstrzymać długofalowego odpływu do większych centrów krajowych (Mykhnenko & Turok, 2008).

W raportach poświęconych wsparciu UE dla regionów węglowych podkreśla się ponadto, że zdolność korzystania z instrumentów publicznych bywa zróżnicowana, a obszary o słabszym potencjale instytucjonalnym mogą napotykać większe bariery w przygotowaniu i wdrażaniu złożonych projektów, co może pośrednio utrzymywać różnice rozwojowe wewnątrz regionu (Europejski Trybunał Obrachunkowy, 2022). W konsekwencji polaryzacja demograficzna może współwystępować z polaryzacją instytucjonalną, rozumianą jako nierówny dostęp do zasobów i kompetencji koniecznych do skutecznej absorpcji wsparcia.

4. Faza utraty funkcji społeczno-gospodarczych

- (a) Jeżeli procesowi wygaszania sektora dominującego nie towarzyszy wystarczająco szybkie powstawanie nowych sektorów gospodarki, region może stopniowo tracić część funkcji usługowych, produkcyjnych i administracyjnych. W analizach dotyczących transformacji regionów węglowych wskazuje się na ryzyko kumulacji zjawisk takich jak: reorganizacja sieci szkół, ograniczanie dostępności części usług

zdrowotnych, redukcja oferty transportu publicznego, spadek liczby lokalnych podmiotów usługowych oraz rosnące trudności samorządów w utrzymaniu infrastruktury technicznej i społecznej (Brauers et al., 2018; Černoč et al., 2017; Europejski Trybunał Obrachunkowy, 2022; Sartor, 2018)

W dokumentach i analizach poświęconych regionom węglowym podkreśla się również mechanizm sprzężenia zwrotnego: spadek liczby mieszkańców obniża opłacalność lub wykonalność utrzymania części usług, a ograniczanie usług może dodatkowo osłabiać atrakcyjność regionu i wzmacniać motywacje migracyjne (Maleki-Dizaji et al., 2023). Z perspektywy raportu oznacza to, że utrata funkcji społeczno-gospodarczych nie jest jedynie „skutkiem ubocznym” depopulacji, lecz może stać się jednym z mechanizmów utrwalających dalsze kurczenie się regionu.

5. Faza potencjalnej stabilizacji dzięki dywersyfikacji gospodarczej

Część regionów poprzemysłowych i pogórnicznych potrafiła w dłuższej perspektywie ograniczyć negatywną dynamikę demograficzną dzięki konsekwentnej dywersyfikacji gospodarczej oraz inwestycjom w kapitał ludzki i jakość środowiska życia. W literaturze porównawczej jako przykłady przywołuje się m.in. obszary, które rozwijały szkolnictwo wyższe, sektor usług wiedzochłonnych, funkcje kreatywne oraz rewitalizację terenów poprzemysłowych (Brauers et al., 2018; Haase et al., 2013).

Analizy EIT Climate-KIC podkreślają, że stabilizacja demograficzna jest bardziej prawdopodobna tam, gdzie transformacja energetyczna jest powiązana z długofalową strategią rozwoju regionalnego – obejmującą edukację, innowacje, dywersyfikację miejsc pracy oraz wzmacnianie jakości usług publicznych – i gdzie mieszkańcy postrzegają proces jako wiarygodny, przewidywalny oraz uwzględniający ich perspektywę (Otto et al., 2021). Jednocześnie akcentuje się, że nawet wysokie nakłady inwestycyjne nie muszą automatycznie zatrzymać depopulacji, jeśli region nie oferuje wystarczająco atrakcyjnych możliwości edukacyjnych i zawodowych dla młodych dorosłych (European Parliament, 2023; Maleki-Dizaji et al., 2023; Otto et al., 2021). W praktyce oznacza to, że stabilizacja – o ile następuje – jest zwykle efektem wieloletniej, spójnej kombinacji działań gospodarczych, społecznych i instytucjonalnych.

Obszar Transformacji w fazie „wrażliwości” (vulnerability stage)

W nowszych ujęciach badawczych regiony zależne od przemysłów wysokoemisyjnych opisuje się jako przechodzące od fazy ekspansji (dominacja sektora paliw kopalnych) do fazy wrażliwości, w której kumulują się ryzyka demograficzne, społeczne i ekonomiczne. W ramach prac konsorcjum Carbon-Intensive Regions in Transition (CINTRAN) wskazuje się, że fazę tę można traktować jako okres krytyczny: moment, w którym decyzje dotyczące inwestycji, dywersyfikacji rynku pracy oraz

utrzymania jakości usług publicznych w dużej mierze determinują, czy region wejdzie na ścieżkę stabilizacji, czy też utrwali scenariusz długotrwałego kurczenia się (Vrontisi et al., 2022).

W tej fazie – zgodnie z literaturą – znaczenie mają zwłaszcza zdolności do:

1. tworzenia alternatywnych miejsc pracy,
2. podtrzymania i rozwijania usług publicznych,
3. przyciągania i zatrzymywania młodych dorosłych
4. prowadzenia procesu w sposób, który ogranicza społeczne koszty i wzmacnia poczucie sprawiedliwości (European Parliament, 2023; Maleki-Dizaji et al., 2023; Vrontisi et al., 2022).

W świetle tych ustaleń Obszar Transformacji województwa łódzkiego można opisywać jako obszar, w którym obserwuje się część cech typowych dla fazy wrażliwości: odpływ młodych dorosłych, starzenie się populacji, zróżnicowanie dynamiki demograficznej pomiędzy ośrodkami miejskimi a gminami peryferyjnymi oraz rosnącą presję na finanse lokalne i dostępność usług publicznych.

Z punktu widzenia niniejszego raportu implikuje to, że procesy demograficzne nie powinny być traktowane jako neutralne tło transformacji, lecz jako jeden z jej kluczowych wymiarów, współkształtujący zarówno koszty społeczne, jak i warunki powodzenia interwencji rozwojowych. Doświadczenia regionów europejskich wskazują, że tam, gdzie odpowiedź instytucjonalna na wczesne symptomy depopulacji była opóźniona lub fragmentaryczna, koszty społeczne i ekonomiczne mogły utrwalac się na dłużej. Z kolei przykłady regionów, które konsekwentnie łączyły dywersyfikację gospodarki, inwestycje w edukację i poprawę jakości życia, sugerują możliwość stopniowego przechodzenia do bardziej stabilnej równowagi demograficznej – zazwyczaj jednak w dłuższym horyzoncie czasowym (Brauers et al., 2018; Großmann et al., 2013; Otto et al., 2021).

Kontekst instytucjonalny i finansowy JST (Sytuacja finansowa JST i usługi publiczne)

Rola JST w procesie transformacji

Jednostki samorządu terytorialnego w bełchatowskim Obszarze Transformacji są jednocześnie beneficjentem, operatorem i „buforem” skutków przemian energetycznych. To przez ich budżety przechodzą zarówno najważniejsze strumienie dochodów generowanych przez kompleks PGE (CIT, PIT, podatki i opłaty lokalne), jak i gros wydatków na usługi publiczne – przede wszystkim edukację, transport lokalny, infrastrukturę techniczną czy politykę społeczną.

Struktura dochodów gmin opiera się na czterech filarach:

1. Dochody własne (podatki i opłaty lokalne, udziały w PIT i CIT, dochody majątkowe),
2. Subwencja ogólna (część oświatowa, wyrównawcza, równoważąca, rozwojowa),

3. Dotacje celowe z budżetu państwa,
4. Środki europejskie i inne środki zwrotne/pożyczkowe.

W regionach węglowych – co podkreśla literatura dotycząca sprawiedliwej transformacji – dochody własne są w dużym stopniu „nadbudowane” na jednym sektorze gospodarki, co czyni finanse JST szczególnie wrażliwymi na zmianę modelu energetycznego (Kiewyra, 2021).

Kondycja finansowa JST województwa łódzkiego i gmin OT

Dane BDL GUS dla województwa łódzkiego pokazują w latach 2020–2024 wyraźnie rosnący poziom dochodów własnych gmin na 1 mieszkańca. W tym okresie wskaźnik ten wzrósł z 3672,7 zł do 5779,0 zł, czyli o ok. 57%. Jednocześnie wzrosły wydatki inwestycyjne w przeliczeniu na mieszkańca – z 1171,9 zł w 2020 r. do 2202,8 zł w 2024 r. (około 88% więcej niż na początku okresu), przy bardzo wysokim piku inwestycyjnym w roku 2023 (2941,1 zł/os.).

Udział wydatków inwestycyjnych w wydatkach ogółem JST woj. łódzkiego zwiększył się z 14,8% w 2020 r. do 19,4% w 2024 r., osiągając rekordowe 27,7% w 2023 r. Oznacza to, że samorządy intensywnie wykorzystują jeszcze obecną bazę podatkową (w tym wpływy z sektora paliwowo-energetycznego) do przyspieszonej modernizacji infrastruktury.

W tym samym czasie wydatki gmin woj. łódzkiego na oświatę wzrosły z ok. 4,06 mld zł w 2020 r. do 6,92 mld zł w 2024 r., a wydatki powiatów na oświatę – z 663 mln zł do ok. 1,16 mld zł (wzrost o 70–75%). Dane te wskazują na bardzo silną presję kosztową w obszarze edukacji, która w najbliższych latach będzie wymagała stabilnych, przewidywalnych źródeł finansowania.

Zróźnicowanie wewnątrz OT – wskaźnik G

Analiza wskaźnika G na 2024 r. (dochody podatkowe w przeliczeniu na mieszkańca) dla gmin OT pokazuje ogromne dysproporcje między jednostkami silnie związanymi z kompleksem PGE a gminami „zwykłymi”:

- Kleszczów – 23 773,77 zł/os., - najwyższy wynik w Polsce,
- Sulmierzyce – 11 465,48 zł/os.,
- Rząśnia – 8 408,88 zł/os.,
- gmina Bełchatów (wiejska) – 8 008,94 zł/os.,
- Szczerców – 6 435,15 zł/os.,

przy medianie dla wszystkich gmin OT na poziomie ok. 2160 zł/os. i minimum w gminie Ostrówek (ok. 1214 zł/os.). Oznacza to, że najbogatsza gmina OT osiąga poziom wskaźnika G blisko 20-krotnie wyższy niż najuboższa pod tym względem gmina.

Poniższa tabela prezentuje wartości Wskaźnika G dla roku 2024 dla każdej gminy wchodzącej w skład Obszaru Transformacji (OT), z uwzględnieniem typu gminy. Zestawienie umożliwi porównanie poziomu wskaźnika pomiędzy jednostkami różnego typu (miejskimi, wiejskimi oraz miejsko-wiejskimi).

Tabela 5. Wskaźnik G w 2024 r. w gminach Obszaru Transformacji (OT) według typu gminy

Gmina	typ	Wskaźnik G na 2024 r.
Bełchatów	gmina miejska	2 754,00
Bełchatów	gmina wiejska	8 008,94
Drużbice	gmina wiejska	1 572,15
Kleszczów	gmina wiejska	23 773,77
Kluki	gmina wiejska	2 351,56
Rusiec	gmina wiejska	2 638,23
Szczerców	gmina wiejska	6 435,15
Zelów	gmina miejsko-wiejska	1 593,78
Widawa	gmina wiejska	1 731,56
Działoszyn	gmina miejsko-wiejska	4 080,45
Kiełczygłów	gmina wiejska	1 911,85
Nowa Brzeźnica	gmina wiejska	1 524,64
Pajęczno	gmina miejsko-wiejska	2 160,81
Rząśnia	gmina wiejska	8 408,88
Siemkowice	gmina wiejska	1 713,81
Strzelce Wielkie	gmina wiejska	1 326,96
Sulmierzyce	gmina wiejska	11 465,48
Gorzkowice	gmina wiejska	1 709,19
Rozprza	gmina miejsko-wiejska	1 465,91
Wola Krzysztoporska	gmina wiejska	2 531,54
Radomsko	gmina miejska	2 988,34
Dobryczyce	gmina wiejska	2 357,31
Gomunice	gmina wiejska	2 816,33
Kamieńsk	gmina miejsko-wiejska	4 006,95
Lgota Wielka	gmina wiejska	1 712,53
Ładzice	gmina wiejska	2 096,34
Radomsko	gmina wiejska	2 245,81
Złoczew	gmina miejsko-wiejska	1 559,74
Czarnożyły	gmina wiejska	1 976,68

Gmina	typ	Wskaźnik G na 2024 r.
Konopnica	gmina wiejska	1 438,09
Osjaków	gmina wiejska	1 686,76
Ostrówek	gmina wiejska	1 213,76
Wieluń	gmina miejsko-wiejska	3 207,73
Wierzchlas	gmina wiejska	1 510,32
Piotrków Trybunalski	gmina miejska	2 759,79

Tak silne zróżnicowanie jest klasyczną cechą regionów węglowych, gdzie część gmin korzysta z wyjątkowo wysokich wpływów z tytułu podatku od nieruchomości od dużych zakładów, udziału w CIT i opłaty eksploatacyjnej, podczas gdy sąsiednie JST funkcjonują na dużo niższym poziomie dochodów (Burchard-Dziubińska et al., 2021).

Aktywność inwestycyjna gmin OT

W gminach bełchatowskiego OT udział wydatków inwestycyjnych w wydatkach ogółem jest generalnie wyższy niż przeciętnie w województwie. Przykładowo:

- Kleszczów – udział inwestycji w wydatkach ogółem oscyluje wokół 20–30% rocznie,
- Rząśnia, Sulmierzyce, Gomunice, Czarnożyły – w poszczególnych latach 2020–2024 sięga on 40–55%,
- w gminach miejskich (Bełchatów, Radomsko, Piotrków Trybunalski) udział ten jest niższy, ale wciąż przekracza przeciętny poziom wielu miast powiatowych w Polsce.

Oznacza to, że część gmin OT traktuje bieżący okres jako „okno inwestycyjne” – czas, kiedy dostępne są wciąż relatywnie wysokie dochody z sektora energetycznego oraz szeroki wachlarz środków unijnych, w tym FST i FEŁ.

Tabela 6. Udział wydatków inwestycyjnych w wydatkach ogółem w wybranych gminach OT według typu gminy, 2020–2024 (w %)

gmina	typ	2020	2021	2022	2023	2024
Bełchatów	gmina miejska	9,6	8,4	6,5	16,1	12,0
Bełchatów	gmina wiejska	8,4	15,7	32,4	39,7	36,8
Drużbice	gmina wiejska	17,8	15,4	20,0	34,0	39,1
Kleszczów	gmina wiejska	28,9	28,3	20,6	19,4	27,4
Kluki	gmina wiejska	10,0	17,0	23,3	46,1	30,6
Rusiec	gmina wiejska	9,2	10,6	30,6	34,6	22,1
Szczerców	gmina wiejska	20,7	18,8	23,9	33,9	26,4

gmina	typ	2020	2021	2022	2023	2024
Zelów	gmina miejsko-wiejska	8,9	8,4	18,5	26,5	21,2
Widawa	gmina wiejska	18,5	16,0	19,3	39,4	27,4
Działoszyn	gmina miejsko-wiejska	6,7	11,4	13,3	9,7	8,0
Kiełczygłów	gmina wiejska	6,2	9,8	14,9	23,5	29,8
Nowa Brzeźnica	gmina wiejska	10,3	7,8	6,4	26,9	24,5
Pajęczno	gmina miejsko-wiejska	12,0	12,8	12,6	22,2	23,1
Rząśnia	gmina wiejska	37,7	33,8	31,8	48,3	29,3
Siemkowice	gmina wiejska	12,6	13,0	16,3	33,1	31,1
Strzelce Wielkie	gmina wiejska	7,3	12,0	20,5	32,2	34,1
Sulmierzyce	gmina wiejska	31,6	30,7	43,9	38,7	35,2
Gorzkowice	gmina wiejska	5,8	10,6	10,9	37,0	20,1
Rozprza	gmina miejsko-wiejska	-	-	-	27,3	12,6
Wola Krzysztoporska	gmina wiejska	15,0	14,3	18,6	33,1	28,0
Radomsko	gmina miejska	15,2	16,5	15,2	25,6	13,6
Dobryzycze	gmina wiejska	10,5	29,9	21,1	47,6	19,6
Gomunice	gmina wiejska	19,3	28,3	25,2	48,9	54,6
Kamieńsk	gmina miejsko-wiejska	9,5	27,3	20,9	41,0	39,6
Lgota Wielka	gmina wiejska	18,9	27,5	18,4	41,6	40,1
Ładzice	gmina wiejska	17,5	6,8	16,4	31,1	19,6
Radomsko	gmina wiejska	10,2	14,0	23,5	35,2	33,8
Złoczew	gmina miejsko-wiejska	6,1	15,8	21,9	33,8	19,6
Czarnożyły	gmina wiejska	11,9	19,3	30,5	56,4	41,5
Konopnica	gmina wiejska	4,3	15,3	16,4	41,7	35,5
Osjaków	gmina wiejska	10,9	19,4	28,3	51,4	-
Ostrówek	gmina wiejska	4,7	14,7	35,6	24,5	44,0
Wieluń	gmina miejsko-wiejska	16,2	17,8	14,6	27,5	22,9
Wierzchlas	gmina wiejska	13,0	15,9	11,8	30,9	27,7
Piotrków Trybunalski	gmina miejska	10,8	5,9	8,5	18,9	11,3

Uzależnienie gmin od PGE i kompleksu bełchatowskiego

Region bełchatowski jest jednym z najbardziej „monostrukturalnych” obszarów w Polsce – gospodarka i rynek pracy są silnie związane z kompleksem wydobywczo-energetycznym PGE (KWB Bełchatów i Elektrownia Bełchatów). Dokumenty strategiczne województwa łódzkiego wprost wskazują, że jest to jeden z największych pracodawców w regionie i główny wytwórca energii elektrycznej w kraju, a planowana transformacja to jedno z kluczowych wyzwań rozwojowych do 2030–2040 r. (Samorząd Województwa Łódzkiego, 2022b).

Uzależnienie finansowe JST od PGE przebiega kilkoma kanałami:

1. Udziały w podatku CIT – w 2024 r. planowane wpływy z CIT sięgają m.in.:
 - 28,4 mln zł w gminie Kleszczów,
 - 3,5 mln zł w gminie Szczerców,
 - ok. 9,5 mln zł w mieście Bełchatów,
 - ok. 3,0 mln zł w gminie Kamieńsk,
 - 8,8 mln zł w mieście Piotrków Trybunalski.

Są to wartości zdecydowanie wyższe niż w typowych gminach OT, gdzie udziały w CIT wynoszą często kilkadziesiąt–kilkaset tysięcy złotych rocznie.

2. Wysokie wpływy z podatku od nieruchomości i opłaty eksploatacyjnej – literatura dotycząca regionu bełchatowskiego wskazuje, że duża część nadwyżki dochodów gmin takich jak Kleszczów, Rząśnia czy Sulmierzyce pochodzi właśnie z opodatkowania infrastruktury energetyczno-górnicznej i z opłaty eksploatacyjnej za wydobycie węgla brunatnego (Burchard-Dziubińska et al., 2021).
3. Mechanizm wyrównawczy („janosikowe gminne”) – gminy o najwyższym wskaźniku G są jednocześnie istotnymi płatnikami części równoważącej systemu subwencji ogólnej. W 2024 r.:
 - Kleszczów odprowadza do budżetu państwa ponad 34,7 mln zł,
 - Szczerców, Rząśnia, Sulmierzyce – od kilku do ponad 8 mln zł rocznie.

Mechanizm ten zmniejsza, ale nie likwiduje dysproporcji – nawet po wpłatach gminy „energetyczne” utrzymują się w zupełnie innej lidze fiskalnej niż pozostałe JST.

4. PIT od pracowników sektora – PIT z wynagrodzeń pracowników PGE i firm kooperujących zasila budżety miast i gmin, w których mieszkają pracownicy (Bełchatów, gmina wiejska Bełchatów, Radomsko, Piotrków Trybunalski, szereg gmin otaczających kompleks). W mieście Bełchatów planowany udział w PIT w 2024 r. przekracza 95 mln zł, co czyni to źródło jednym z kluczowych filarów dochodowych miasta.

W literaturze dotyczącej sprawiedliwej transformacji region bełchatowski jest często wskazywany jako przykład skrajnej zależności fiskalnej i gospodarczej od jednego kompleksu przemysłowego, co rodzi wysokie ryzyko „szoku dochodowego” dla JST po wygaszeniu wydobycia i pracy bloków węglowych (Kiewyra, 2021).

Tabela 7. Planowane dochody gmin OT z udziałów w podatkach CIT i PIT oraz wpłaty na część równoważącą w 2024 r. (w zł, według typu gminy)

Gmina	typ	Planowane udziały w podatki CIT	Planowane udziały w podatku PIT	Wpłaty na część równoważącą
Bełchatów	gmina miejska	9 499 136	95 884 168	-
Bełchatów	gmina wiejska	1 023 789	18 667 055	11 465 400
Drużbice	gmina wiejska	33 820	4 693 253	-
Kleszczów	gmina wiejska	28 427 568	9 392 948	34 753 775
Kluki	gmina wiejska	52 474	4 867 528	-
Rusiec	gmina wiejska	258 043	5 663 769	-
Szczerców	gmina wiejska	3 519 964	10 417 675	4 027 080
Zelów	gmina miejsko-wiejska	340 350	13 147 511	-
Widawa	gmina wiejska	27 510	7 587 469	-
Działoszyn	gmina miejsko-wiejska	3 562 164	18 628 500	-
Kiełczygłów	gmina wiejska	116 308	3 301 865	-
Nowa Brzeźnica	gmina wiejska	277 235	3 226 606	-
Pajęczno	gmina miejsko-wiejska	901 232	12 180 148	-
Rząśnia	gmina wiejska	68 824	4 551 654	4 867 651
Siemkowice	gmina wiejska	24 697	4 830 207	-
Strzelce Wielkie	gmina wiejska	163 121	2 968 898	-
Sulmierzyce	gmina wiejska	38 827	4 030 937	8 411 923
Gorzkowice	gmina wiejska	100 456	7 481 907	-
Rozprza	gmina miejsko-wiejska	321 977	11 250 122	-
Wola Krzysztoporska	gmina wiejska	1 348 102	10 993 711	-
Radomsko	gmina miejska	6 801 153	58 429 462	-
Dobryczyce	gmina wiejska	95 521	4 626 876	-
Gomunice	gmina wiejska	142 976	12 519 960	-
Kamieńsk	gmina miejsko-wiejska	3 002 538	6 713 516	-
Lgota Wielka	gmina wiejska	18 382	4 857 193	-
Ładzice	gmina wiejska	96 523	3 985 201	-
Radomsko	gmina wiejska	549 805	5 926 255	-
Złoczew	gmina miejsko-wiejska	102 042	5 515 276	-
Czarnożyły	gmina wiejska	139 400	3 786 788	-
Konopnica	gmina wiejska	34 525	2 407 771	-
Osjaków	gmina wiejska	56 134	3 324 448	-
Ostrówek	gmina wiejska	53 977	2 356 418	-

Gmina	typ	Planowane udziały w podatki CIT	Planowane udziały w podatku PIT	Wpłaty na część równoważącą
Wieluń	gmina miejsko-wiejska	3 886 079	41 492 784	-
Wierzchnas	gmina wiejska	78 781	5 926 488	-
Piotrków Trybunalski	gmina miejska	8 761 988	104 385 190	-

Wpływ transformacji energetycznej na dochody i wydatki JST

Trendy i scenariusze

Według analiz eksperckich (Kiewyra, 2021) wygaszanie kompleksu bełchatowskiego będzie oznaczało:

- stopniowy spadek zatrudnienia w górnictwie odkrywkowym i energetyce konwencjonalnej,
- wygaśnięcie opłaty eksploatacyjnej,
- istotne obniżenie podstawy opodatkowania CIT i podatku od nieruchomości związanej z majątkiem węglowym,
- możliwe odpływy ludności (zwłaszcza młodszej) i spadek dochodów z PIT (Kiewyra, 2021).

Do tej pory (lata 2020–2024) dane BDL nie pokazują jeszcze twardego załamania dochodów własnych – przeciwnie, w skali województwa obserwujemy silny wzrost dochodów i nakładów inwestycyjnych. Można to interpretować jako efekt:

- korzystnej koniunktury podatkowej po pandemii (wzrost wynagrodzeń, dochodów firm),
- napływu środków unijnych na inwestycje infrastrukturalne,
- polityki wielu gmin OT, które starają się „wyprowadzając” zainwestować w infrastrukturę społeczną i techniczną, póki baza podatkowa związana z PGE jest wysoka.

Jednocześnie raporty o transformacji regionu bełchatowskiego podkreślają, że bez stworzenia alternatywnego zaplecza gospodarczego (OZE, nowe przemysły, usługi zaawansowane, logistyka) wysokie poziomy dochodów własnych nie będą możliwe do utrzymania w horyzoncie lat 30. i 40. XXI wieku (Burchard-Dziubińska et al., 2021).

Konsekwencje dla struktury wydatków

Najbardziej wrażliwymi obszarami są:

1. Inwestycje komunalne – gminy takie jak Kleszczów, Sulmierzyce, Rząśnia czy Gomunice przyzwyczyły mieszkańców do bardzo wysokiego poziomu inwestycji (udział inwestycji w wydatkach często powyżej 30–40%). Spadek dochodów własnych może wymusić:
 - rezygnację z części inwestycji infrastrukturalnych,

- ograniczenie standardu utrzymania istniejącej infrastruktury (drogi, kanalizacja, obiekty sportowe),
 - większe zadłużanie się, aby utrzymać dotychczasowy poziom wydatków.
2. Edukacja – skokowy wzrost wydatków oświatowych w województwie łódzkim (ok. 70% w ciągu czterech lat) oznacza, że oświata staje się coraz większym „stałym kosztem” w budżetach JST. W miastach takich jak Bełchatów czy Piotrków Trybunalski wydatki na oświatę sięgają odpowiednio ok. 160 mln zł i ponad 300 mln zł rocznie. W sytuacji pogorszenia sytuacji fiskalnej możliwe są:
- presja na łączenie szkół i optymalizację sieci placówek,
 - ograniczanie oferty dodatkowych zajęć, wsparcia psychologicznego i pedagogicznego,
 - przesuwanie środków z inwestycji oświatowych na bieżące wynagrodzenia.
3. Usługi społeczne i polityka lokalna – gminy z bardzo wysokim wskaźnikiem G finansują dziś szeroki pakiet usług ponadstandardowych (dodatkowe stypendia, dopłaty do komunikacji, rozbudowaną infrastrukturę sportowo-rekreacyjną). Po spadku dochodów istnieje ryzyko politycznie trudnych cięć tych świadczeń, co może potęgować lokalne napięcia społeczne.

Ryzyka dla ciągłości i jakości usług publicznych

Na tle powyższych trendów można wyróżnić kilka kluczowych ryzyk dla usług publicznych w JST OT:

1. Ryzyko szoku dochodowego – nagły lub stopniowy spadek dochodów z CIT, podatku od nieruchomości i PIT może nie zostać w pełni skompensowany przez system subwencji i dotacji. To szczególnie groźne w gminach, gdzie dochody własne (i wskaźnik G) są dziś niezwykle wysokie.
2. Ryzyko inwestycyjnej „pauzy” – po wykorzystaniu obecnych środków unijnych oraz wygaśnięciu wysokich wpływów z sektora węglowego może dojść do okresu znacznego ograniczenia inwestycji komunalnych. W regionach górniczych w innych krajach UE obserwowano, że brak alternatywnych dochodów prowadził do wielu lat niedoinwestowania infrastruktury, co pogłębiało peryferyjność tych obszarów (Kiewyra, 2021).
3. Ryzyko pogorszenia jakości edukacji i usług społecznych – przy rosnących kosztach wynagrodzeń w sektorze publicznym oraz spadku dochodów lokalnych JST mogą być zmuszone do:
 - ograniczania oferty edukacyjnej i opiekuńczej,
 - zmniejszania nakładów na usługi społeczne (np. wsparcie rodzin, seniorów, osób bezrobotnych),
 - redukcji działań „miękkich” (doradztwo zawodowe, programy profilaktyczne), które są szczególnie ważne w kontekście transformacji rynku pracy.

4. Ryzyko polaryzacji wewnątrz OT – bogatsze gminy, które zgromadziły majątek infrastrukturalny i rezerwy finansowe, będą lepiej przygotowane do absorpcji środków FST i FEŁ (wymagających wkładu własnego). Słabsze JST mogą mieć problem z zapewnieniem współfinansowania, co grozi pogłębieniem różnic rozwojowych wewnątrz OT.

Środki FST i FEŁ jako narzędzia stabilizacyjne

Rola Funduszu Sprawiedliwej Transformacji

Fundusz Sprawiedliwej Transformacji (FST) jest kluczowym elementem unijnego Mechanizmu Sprawiedliwej Transformacji, mającym złagodzić społeczne i gospodarcze skutki odejścia od gospodarki opartej na węglu. W Polsce łączna alokacja FST to ok. 3,85 mld euro, przy czym region bełchatowski – obok m.in. Górnego Śląska i Wielkopolski Wschodniej – został wskazany jako jeden z sześciu obszarów uprawnionych do wsparcia (Urząd Marszałkowski Województwa Łódzkiego, 2025a).

Według informacji rządowych i medialnych, region bełchatowski może liczyć na ok. 340–370 mln euro (ok. 1,5–1,6 mld zł) środków z FST przeznaczonych na łagodzenie skutków transformacji energetycznej (Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej, 2021; *Unijna Polityka Spójności: 3,85 Mld Euro Na Sprawiedliwą Transformację w Kierunku Gospodarki Neutralnej Dla Klimatu w Pięciu Regionach Polski*, 2022).

Z perspektywy JST Fundusz Sprawiedliwej Transformacji pełni kilka funkcji stabilizacyjnych:

- finansuje inwestycje w nowe branże i miejsca pracy (OZE, magazyny energii, centra kompetencji), które w dłuższej perspektywie mogą zastąpić część utraconych dochodów z PGE,
- wspiera rekultywację i ponowne wykorzystanie terenów pokopalnianych, co pozwala budować nową bazę podatkową,
- finansuje projekty szkoleniowe i przekwalifikowanie pracowników, ograniczając bezrobocie i odpływ ludności – a więc pośrednio stabilizując dochody z PIT.

Jednocześnie raporty ewaluacyjne FST zwracają uwagę, że skala środków jest niewystarczająca wobec rozmiaru wyzwań, a sukces zależy od jakości projektów i zdolności JST do ich przygotowania i współfinansowania (Anczewska, 2025).

Fundusze Europejskie dla Łódzkiego (FEŁ 2021–2027)

Program regionalny Fundusze Europejskie dla Łódzkiego 2021–2027 (FEŁ) stanowi główne „opakowanie” środków polityki spójności w regionie – łączna alokacja programu to ok. 2,745 mld euro. W jego ramach wydzielono osobny priorytet dedykowany sprawiedliwej transformacji regionu bełchatowskiego, współfinansowany z FST (Urząd Marszałkowski Województwa Łódzkiego, 2025b).

Analiza dokumentu programowego oraz Terytorialnego Planu Sprawiedliwej Transformacji dla województwa łódzkiego wskazuje, że w ramach priorytetu FST planowane są m.in.:

- inwestycje w efektywność energetyczną, OZE i magazyny energii na terenach OT,
- wsparcie dla dywersyfikacji gospodarczej (MŚP, nowe branże przemysłowe i usługowe),
- projekty z zakresu transportu niskoemisyjnego i poprawy dostępności komunikacyjnej obszaru transformacji,
- rozwój kapitału ludzkiego – szkolenia, doradztwo, podnoszenie i zmiana kwalifikacji pracowników zagrożonych utratą pracy,
- inwestycje w przestrzeń publiczną i infrastrukturę społeczną (w tym edukacyjną), co ma przeciwdziałać odpływowi mieszkańców (Samorząd Województwa Łódzkiego, 2022b).

Dla JST środki FEŁ/FST mają charakter projektowy, nie dochodowy – nie zastąpią one utraconych na stałe wpływów z CIT, PIT czy opłat eksploatacyjnych, ale mogą:

- zamortyzować pierwszą falę spadku dochodów, finansując część inwestycji z funduszy UE zamiast z dochodów własnych,
- przyspieszyć proces budowy nowej bazy podatkowej, opartej na innych branżach niż węgiel i energetyka konwencjonalna,
- pomóc utrzymać standard usług publicznych (np. edukacja, transport, usługi społeczne) w okresie największych napięć budżetowych.

Jakość życia i dobrostan (Jakość życia i warunki bytowe mieszkańców)

Edukacja przedszkolna

Z perspektywy jakości życia szczególnie istotna jest dostępność wychowania przedszkolnego, które w badaniach OECD traktowane jest jako kluczowa inwestycja w kapitał ludzki i przyszłe szanse życiowe dzieci (OECD, 2020).

Na poziomie kraju:

- wskaźnik dzieci w przedszkolach i innych formach wychowania przedszkolnego w wieku 3–5 lat wzrósł z 852 na 1 000 dzieci w 2020 r. do 954 w 2024 r.;
- dla dzieci 3–6 lat wskaźnik wzrósł z 878 do 971 na 1 000;
- dla 6-latków wskaźnik sięga ok. 1 017 na 1 000 dzieci (de facto powszechność objęcia rocznika).

Na poziomie województwa łódzkiego:

wskaźniki te są nieco wyższe niż średnia krajowa – odpowiednio z 859 do 961 (3–5 lat) i z 885 do 976 (3–6 lat), co potwierdza relatywnie dobrą dostępność edukacji przedszkolnej w skali regionu (Główny Urząd Statystyczny, 2025)

W gminach OT obserwujemy:

- bardzo wysokie wskaźniki objęcia w miastach powiatowych – np. Bełchatów (miasto) osiąga 1 238 dzieci 3–5-letnich w placówkach na 1 000 dzieci w 2024 r., Radomsko – 1 148, Wieluń – 1 062;
- wysokie, choć zróżnicowane wskaźniki w gminach wiejskich (zwykle 600–900 dzieci na 1 000 w wieku 3–5 lat).

Istotnym uzupełnieniem jest wskaźnik liczby dzieci 3–5 lat przypadających na jedną placówkę.

Przykładowo:

- Strzelce Wielkie – ok. 40 dzieci na 1 placówkę (2024),
- Kleszczów – ok. 64 dzieci,
- Wierzchlas – ok. 57 dzieci,
- Widawa – ok. 179 dzieci na placówkę.

Oznacza to, że choć objęcie przedszkolne jest w OT generalnie wysokie, realna dostępność (mierzona gęstością sieci placówek i potencjalną wielkością grup) jest zróżnicowana. Gminy o mniejszej liczbie dzieci na placówkę oferują potencjalnie lepsze warunki opieki i krótsze odległości do przedszkola, podczas gdy w gminach z większą liczbą dzieci na placówkę dostępność terytorialna i komfort korzystania z usługi mogą być ograniczone.

Tabela 8. Dostępność i obciążenie wychowania przedszkolnego w gminach OT – wskaźniki uczestnictwa dzieci oraz liczba dzieci na placówkę (w podziale na typ gminy)

gmina	typ	dzieci w przedszkolach i innych formach wychowania przedszkolnego na 1 tys. dzieci w wieku 3-5 lat	dzieci w wieku 3-5 lat przypadająca na jedną placówkę wychowania przedszkolnego	dzieci w przedszkolach i innych formach wychowania przedszkolnego na 1 tys. dzieci w wieku 3-6 lat	dzieci w przedszkolach i innych formach wychowania przedszkolnego na 1 tys. dzieci w wieku 6 lat
Bełchatów	gmina miejska	1 238	71,21	1 207,5	1 132,5

gmina	typ	dzieci w przedszkolach i innych formach wychowania przedszkolnego na 1 tys. dzieci w wieku 3-5 lat	dzieci w wieku 3-5 lat przypadająca na jedną placówkę wychowania przedszkolnego	dzieci w przedszkolach i innych formach wychowania przedszkolnego na 1 tys. dzieci w wieku 3-6 lat	dzieci w przedszkolach i innych formach wychowania przedszkolnego na 1 tys. dzieci w wieku 6 lat
Bełchatów	gmina wiejska	479	70,67	520,5	631,3
Drużbice	gmina wiejska	627	39,50	700,0	861,1
Kleszczów	gmina wiejska	934	64,50	972,2	1 068,6
Kluki	gmina wiejska	569	144,00	653,1	884,6
Rusiec	gmina wiejska	1 121	53,50	1 091,5	1 021,7
Szczerców	gmina wiejska	966	118,50	952,7	920,8
Zelów	gmina miejsko-wiejska	825	52,13	851,9	926,7
Widawa	gmina wiejska	872	179,00	903,0	1 000,0
Działoszyn	gmina miejsko-wiejska	879	96,67	919,3	1 042,6
Kiełczygłów	gmina wiejska	870	100,00	847,2	795,5
Nowa Brzeźnica	gmina wiejska	763	118,00	794,5	928,6
Pajęczno	gmina miejsko-wiejska	924	97,00	954,7	1 037,7
Rząśnia	gmina wiejska	863	183,00	879,8	940,0

gmina	typ	dzieci w przedszkolach i innych formach wychowania przedszkolnego na 1 tys. dzieci w wieku 3-5 lat	dzieci w wieku 3-5 lat przypadająca na jedną placówkę wychowania przedszkolnego	dzieci w przedszkolach i innych formach wychowania przedszkolnego na 1 tys. dzieci w wieku 3-6 lat	dzieci w przedszkolach i innych formach wychowania przedszkolnego na 1 tys. dzieci w wieku 6 lat
Siemkowice	gmina wiejska	804	56,00	880,2	1 036,4
Strzelce Wielkie	gmina wiejska	1 400	40,00	1 371,4	1 280,0
Sulmierzyce	gmina wiejska	832	68,50	873,6	1 000,0
Gorzkowice	gmina wiejska	1 045	55,50	1 030,7	985,9
Rozprza	gmina miejsko-wiejska	831	70,80	862,8	939,6
Wola Krzysztoporska	gmina wiejska	691	89,00	704,5	742,2
Radomsko	gmina miejska	1 148	67,80	1 175,1	1 252,9
Dobryczyce	gmina wiejska	566	143,00	603,9	687,5
Gomunice	gmina wiejska	794	70,50	772,3	721,3
Kamieńsk	gmina miejsko-wiejska	774	77,50	810,0	933,3
Lgota Wielka	gmina wiejska	590	139,00	628,1	716,7
Ładzice	gmina wiejska	849	146,00	869,1	933,3
Radomsko	gmina wiejska	661	0,00	706,9	790,3

gmina	typ	dzieci w przedszkolach i innych formach wychowania przedszkolnego na 1 tys. dzieci w wieku 3-5 lat	dzieci w wieku 3-5 lat przypadająca na jedną placówkę wychowania przedszkolnego	dzieci w przedszkolach i innych formach wychowania przedszkolnego na 1 tys. dzieci w wieku 3-6 lat	dzieci w przedszkolach i innych formach wychowania przedszkolnego na 1 tys. dzieci w wieku 6 lat
Złoczew	gmina miejsko-wiejska	986	104,00	1 000,0	1 040,5
Czarnożyły	gmina wiejska	938	0,00	925,1	878,0
Konopnica	gmina wiejska	883	0,00	891,7	923,1
Osjaków	gmina wiejska	-	-	-	-
Ostrówek	gmina wiejska	766	107,00	780,0	814,0
Wieluń	gmina miejsko-wiejska	1 062	117,67	1 071,2	1 096,4
Wierzchlas	gmina wiejska	1 012	57,00	1 038,8	1 114,8
Piotrków Trybunalski	gmina miejska	1 183	43,33	1 211,0	1 288,5

Zdrowie: dostęp do lekarzy

Ochrona zdrowia jest kolejnym kluczowym wymiarem obiektywnej jakości życia. Dane GUS dotyczące liczby lekarzy (personel pracujący) na 10 tys. mieszkańców wskazują, że:

- w Polsce w latach 2020–2024 wskaźnik wzrósł z ok. 46 do ok. 48 lekarzy na 10 tys. mieszkańców;
- w województwie łódzkim jest on znacząco wyższy – ok. 55–58 lekarzy na 10 tys. mieszkańców.

Jednak na poziomie powiatów widoczna jest silna koncentracja zasobów medycznych:

- powiat m. Łódź – ok. 110–130 lekarzy na 10 tys. mieszkańców (w zależności od roku),

- powiaty z większymi ośrodkami miejskimi (Piotrków Trybunalski, Skierniewice, Zgierz) – ok. 50–55 lekarzy na 10 tys. mieszkańców,
- liczne powiaty ziemskie, w tym obejmujące gminy OT (pajęczański, wieruszowski, piotrkowski, wieluński, opoczyński) – zaledwie 10–30 lekarzy na 10 tys. mieszkańców.

W praktyce oznacza to, że mieszkaniec Łodzi ma kilkakrotnie lepszy „statystyczny” dostęp do lekarzy niż mieszkaniec peryferyjnej gminy w OT. Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2030 identyfikuje te dysproporcje jako jedno z kluczowych wyzwań, wskazując na konieczność wzmocnienia podstawowej opieki zdrowotnej i ambulatoryjnej opieki specjalistycznej poza głównymi ośrodkami miejskimi (Samorząd Województwa Łódzkiego, 2025).

Tabela 9. Liczba lekarzy na 10 tys. ludności w Polsce, województwie łódzkim i powiatach, 2020–2024

Nazwa	2020	2021	2022	2023	2024
POLSKA	59,9	40,7	38,3	46,3	47,7
ŁÓDZKIE	67,7	48,7	45,1	55,3	57,8
Powiat bełchatowski	51,1	32,9	32,5	39,1	38,9
Powiat kutnowski	36,0	19,6	19,9	21,3	22,0
Powiat łaski	51,3	25,0	26,9	27,9	29,7
Powiat łęczycki	48,3	20,7	18,9	25,3	23,6
Powiat łowicki	65,1	16,5	17,7	20,1	21,4
Powiat łódzki wschodni	30,8	30,5	38,7	33,5	41,4
Powiat opoczyński	26,4	13,2	14,7	16,6	17,0
Powiat pabianicki	42,4	36,7	39,6	39,2	45,6
Powiat pajęczański	16,7	9,1	10,0	10,9	13,1
Powiat piotrkowski	3,4	9,2	9,4	10,9	11,6
Powiat poddębicki	31,0	16,9	17,7	18,5	19,1
Powiat radomszczański	43,2	21,3	20,9	26,1	26,4
Powiat rawski	45,8	14,5	14,7	16,3	18,0
Powiat sieradzki	55,5	28,1	30,3	33,5	36,0
Powiat skierniewicki	4,5	4,8	6,3	5,8	8,8
Powiat tomaszowski	43,6	19,9	18,6	19,5	22,2
Powiat wieluński	32,5	22,8	23,2	26,0	26,8
Powiat wieruszowski	14,8	9,4	9,6	10,4	10,9
Powiat zduńskowolski	29,4	21,5	22,0	22,7	22,9
Powiat zgierski	70,2	42,0	42,7	45,4	50,0
Powiat brzeziński	114,6	33,6	34,7	46,1	35,6
Powiat m. Łódź	127,9	109,3	93,9	125,0	129,7

Nazwa	2020	2021	2022	2023	2024
Powiat m. Piotrków Trybunalski	65,2	46,4	48,3	52,5	54,8
Powiat m. Skierniewice	86,1	49,4	49,6	54,0	53,2

Usługi opiekuńcze i pomoc społeczna

Dane o beneficjentach środowiskowej pomocy społecznej pozwalają odczytywać nie tylko poziom ubóstwa, lecz także intensywność wykorzystania lokalnej infrastruktury wsparcia (OPS, pracownicy socjalni, usługi opiekuńcze).

W 2023 r.:

- w Polsce 674 880 beneficjentów mieszkało w miastach, a 600 033 na wsi;
- w województwie łódzkim odpowiednio 47 538 w miastach i 32 089 na wsi.

Oznacza to, że:

- miasta koncentrują nieco większą liczbę odbiorców pomocy,
- na wsi wyższy jest udział osób poniżej kryterium dochodowego, co odzwierciedla trwałe ubóstwo i gorsze warunki rynkowe (Główny Urząd Statystyczny, 2025).

W gminach OT zróżnicowanie wskaźnika beneficjentów – od ok. 161 w Czarnożyłach do 1 031 w Sulmierzycach na 10 tys. mieszkańców – sugeruje bardzo różną skalę potrzeb opiekuńczych i społecznych, a tym samym różną presję na lokalne systemy pomocy.

Tabela przedstawia liczbę beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej przypadających na 10 tys. mieszkańców w latach 2020–2024, dla Polski, województwa łódzkiego oraz wybranych gmin OT. Zestawienie umożliwia porównanie skali korzystania z tej formy wsparcia między jednostkami oraz obserwację zmian w czasie.

Tabela 10. Beneficjenci środowiskowej pomocy społecznej na 10 tys. ludności w Polsce, województwie łódzkim i gminach OT, 2020–2024

gmina	typ	2020	2021	2022	2023	2024
POLSKA	państwo	416	373	344	338	313
ŁÓDZKIE	województwo	402	355	332	336	313
Bełchatów	gmina miejska	425	380	354	345	300
Bełchatów	gmina wiejska	304	255	240	267	212
Drużbice	gmina wiejska	422	348	392	373	335
Kleszczów	gmina wiejska	613	699	498	512	424
Kluki	gmina wiejska	363	343	290	286	267

gmina	typ	2020	2021	2022	2023	2024
Rusiec	gmina wiejska	512	569	460	519	481
Szczerców	gmina wiejska	385	301	347	336	321
Zelów	gmina miejsko-wiejska	679	612	575	572	531
Widawa	gmina wiejska	458	398	427	410	397
Działoszyn	gmina miejsko-wiejska	437	377	417	385	393
Kiełczygłów	gmina wiejska	478	375	423	389	356
Nowa Brzeźnica	gmina wiejska	434	359	341	275	279
Pajęczno	gmina miejsko-wiejska	430	386	411	396	312
Rząśnia	gmina wiejska	494	424	435	417	325
Siemkowice	gmina wiejska	741	577	663	641	651
Strzelce Wielkie	gmina wiejska	420	365	391	402	409
Sulmierzyce	gmina wiejska	1 031	978	813	731	655
Gorzkowice	gmina wiejska	308	290	219	211	188
Rozprza	gmina miejsko-wiejska	-	-	-	245	266
Wola Krzysztoporska	gmina wiejska	544	503	393	362	359
Radomsko	gmina miejska	449	425	381	377	380
Dobryszyc	gmina wiejska	627	608	594	593	509
Gomunice	gmina wiejska	348	264	275	261	189
Kamieńsk	gmina miejsko-wiejska	313	321	331	313	320
Lgota Wielka	gmina wiejska	421	340	280	231	330
Ładzice	gmina wiejska	622	588	669	660	610
Radomsko	gmina wiejska	529	454	334	376	346
Złoczew	gmina miejsko-wiejska	327	247	341	347	332
Czarnożyły	gmina wiejska	199	204	211	228	161
Konopnica	gmina wiejska	334	273	269	326	368
Osjaków	gmina wiejska	396	336	348	329	-
Ostrówek	gmina wiejska	793	437	405	646	616
Wieluń	gmina miejsko-wiejska	278	238	204	225	221
Wierzchnas	gmina wiejska	329	276	285	325	374
Piotrków Trybunalski	gmina miejska	491	423	366	383	353

Tabela uzupełnia informacje o skali korzystania z pomocy społecznej (wskaźnik na 10 tys. mieszkańców) o dwa dodatkowe aspekty. Po pierwsze pokazuje, jaki jest udział poszczególnych gmin OT w łącznej liczbie beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej w województwie łódzkim. Po drugie przedstawia strukturę beneficjentów według kryterium dochodowego, czyli odsetek osób korzystających z pomocy poniżej i powyżej kryterium dochodowego w każdej gminie.

Wyniki wskazują, że największy udział w skali województwa mają większe ośrodki miejskie: Piotrków Trybunalski (3,2%), Radomsko (2,2%) oraz Bełchatów – gmina miejska (2,1%). Oznacza to, że choć poziom korzystania z pomocy jest zróżnicowany w całym obszarze OT, to pod względem liczby osób objętych wsparciem znacząca część beneficjentów koncentruje się w miastach.

Równocześnie tabela pokazuje wyraźne różnice w strukturze korzystania z pomocy. W części gmin większy jest udział beneficjentów poniżej kryterium dochodowego, co sugeruje, że wsparcie częściej dotyczy gospodarstw domowych o niskich dochodach. Dotyczy to w szczególności Ładzic (62,9%), Rozprzy (61,4%) oraz Kluk (58,3%). W innych gminach dominuje natomiast odsetek beneficjentów powyżej kryterium dochodowego, co oznacza, że pomoc częściej jest udzielana z innych powodów niż sam niski dochód. Najwyższe wartości w tej grupie występują w Wierzchlasie (77,3%), Gomunicach (76,4%), Kleszczowie (75,5%) oraz Konopnicy (75,4%).

Takie zróżnicowanie jest istotne interpretacyjnie, ponieważ pokazuje, że w gminach OT mamy do czynienia z różnymi profilami potrzeb. W jednych gminach większą rolę odgrywa problem niskich dochodów, a w innych częściej pojawiają się potrzeby wsparcia związane z sytuacją rodzinną, opieką, niesamodzielnością lub innymi trudnościami życiowymi. Tabela podpowiada więc, że planowanie lokalnych działań w obszarze pomocy społecznej powinno uwzględniać nie tylko liczbę beneficjentów, ale także strukturę powodów, dla których wsparcie jest udzielane. Dla gminy Osjaków w tabeli odnotowano brak danych.

Tabela 11. Struktura beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej w gminach OT według kryterium dochodowego oraz udział gmin w skali województwa łódzkiego (w %; 2024 r.)

Gmina	typ	% w skali województwa łódzkiego	poniżej kryterium dochodowego (% w skali gminy)	powyżej kryterium dochodowego (% w skali gminy)
Bełchatów	gmina miejska	2,1%	40,7%	59,3%
Bełchatów	gmina wiejska	0,4%	40,9%	59,1%
Drużbice	gmina wiejska	0,2%	36,7%	63,3%
Kleszczów	gmina wiejska	0,4%	24,5%	75,5%
Kluki	gmina wiejska	0,2%	58,3%	41,7%
Rusiec	gmina wiejska	0,3%	39,7%	60,3%

Gmina	typ	% w skali województwa łódzkiego	poniżej kryterium dochodowego (% w skali gminy)	powyżej kryterium dochodowego (% w skali gminy)
Szczerców	gmina wiejska	0,4%	36,4%	63,6%
Zelów	gmina miejsko-wiejska	1,0%	43,7%	56,3%
Widawa	gmina wiejska	0,4%	46,5%	53,5%
Działoszyń	gmina miejsko-wiejska	0,6%	28,4%	71,6%
Kiełczygłów	gmina wiejska	0,2%	44,4%	55,6%
Nowa Brzeźnica	gmina wiejska	0,2%	51,7%	48,3%
Pajęczno	gmina miejsko-wiejska	0,5%	51,7%	48,3%
Rząśnia	gmina wiejska	0,2%	56,6%	43,4%
Siemkowice	gmina wiejska	0,4%	36,6%	63,4%
Strzelce Wielkie	gmina wiejska	0,2%	48,5%	51,5%
Sulmierzyce	gmina wiejska	0,4%	40,3%	59,7%
Gorzkiwice	gmina wiejska	0,2%	56,5%	43,5%
Rozprza	gmina miejsko-wiejska	0,4%	61,4%	38,6%
Wola Krzysztoporska	gmina wiejska	0,6%	37,5%	62,5%
Radomsko	gmina miejska	2,2%	53,2%	46,8%

Gmina	typ	% w skali województwa łódzkiego	poniżej kryterium dochodowego (% w skali gminy)	powyżej kryterium dochodowego (% w skali gminy)
Dobryzyc e	gmina wiejska	0,3%	46,8%	53,2%
Gomunice	gmina wiejska	0,1%	23,6%	76,4%
Kamieńsk	gmina miejsko-wiejska	0,2%	57,6%	42,4%
Lgota Wielka	gmina wiejska	0,2%	33,1%	66,9%
Ładzice	gmina wiejska	0,4%	62,9%	37,1%
Radomsk o	gmina wiejska	0,3%	49,7%	50,3%
Złoczew	gmina miejsko-wiejska	0,3%	36,4%	63,6%
Czarnożył y	gmina wiejska	0,1%	27,1%	72,9%
Konopnic a	gmina wiejska	0,2%	24,6%	75,4%
Osjaków	gmina wiejska	-	-	-
Ostrówek	gmina wiejska	0,4%	49,6%	50,4%
Wieluń	gmina miejsko-wiejska	0,9%	55,8%	44,2%
Wierzchła s	gmina wiejska	0,3%	22,7%	77,3%
Piotrków Trybunals ki	gmina miejska	3,2%	35,9%	64,1%

Transport i mobilność

Choć w udostępnionych danych brak szczegółowych wskaźników transportowych, diagnozy strategiczne dla województwa łódzkiego jednoznacznie wskazują wykluczenie transportowe jako ważny czynnik różnicujący jakość życia (Samorząd Województwa Łódzkiego, 2025).

W szczególności:

- obszary wiejskie i małe miasta, w tym liczne gminy OT, charakteryzują się ograniczoną liczbą połączeń komunikacji zbiorowej,
- dojazd do usług wyższego rzędu (szpitale specjalistyczne, szkolnictwo ponadpodstawowe, uczelnie, instytucje kultury) wymaga często korzystania z samochodu,
- osoby o niższych dochodach, osoby starsze i młodzież są w większym stopniu narażone na bariery przestrzenne w dostępie do usług.

Identyfikacja deficytów strukturalnych

Na podstawie przedstawionych danych i dokumentów strategicznych można wskazać kilka deficytów strukturalnych, które wpływają na obiektywną jakość życia w Obszarze Transformacji.

Monokultura gospodarcza i wrażliwość na szok dochodowy

Wysoki poziom wynagrodzeń w powiecie bełchatowskim oraz w części gmin rentierskich wynika głównie z funkcjonowania kompleksu górniczo-energetycznego. Oznacza to:

- silną zależność rynku pracy od jednego sektora,
- koncentrację dochodów budżetowych gmin (opłata eksploatacyjna, podatek od nieruchomości, PIT, CIT) w jednym źródle,
- wysokie ryzyko „szoku dochodowego” w przypadku wygaszania mocy wytwórczych.

Analizy dotyczące sprawiedliwej transformacji regionów węglowych wskazują, że w podobnych przypadkach (np. Wałbrzych po zamknięciu kopalń) brak odpowiednio wczesnej dywersyfikacji prowadził do spadku jakości usług publicznych, wzrostu bezrobocia i pogorszenia warunków życia (Anczewska, 2025; Kiewyra, 2021).

Nierównomierny dostęp do usług publicznych

Zestawienie wskaźników pokazuje trwałe nierówności przestrzenne:

- edukacja przedszkolna – formalnie wysoki poziom objęcia, ale zróżnicowana gęstość sieci placówek i liczba dzieci na placówkę;

Fundusze Europejskie
dla Łódzkiego

Rzeczpospolita
Polska

Dofinansowane przez
Unię Europejską

- zdrowie – koncentracja lekarzy w Łodzi i większych miastach, relatywnie niski wskaźnik lekarzy w powiatach ziemskich OT;
- usługi opiekuńcze – bardzo różna skala korzystania z pomocy społecznej, przy dużym obciążeniu niektórych gmin.

Te dysproporcje wpisują się w szerszy obraz regionu łódzkiego jako województwa o koncentrycznym układzie dostępności usług – z biegunem w Łodzi i słabiej wyposażonymi peryferiami (Samorząd Województwa Łódzkiego, 2025).

Trwałe kieszenie ubóstwa i zależność od lokalnych transferów

W wielu gminach OT występuje jednocześnie:

- podwyższony poziom wynagrodzeń (na poziomie powiatu),
- wysoki wskaźnik korzystania z pomocy społecznej,
- ograniczona dywersyfikacja miejsc pracy poza sektorem energetycznym i okołogórnictwem.

Taka konfiguracja sugeruje obecność „kieszeni ubóstwa” w bogatych budżetowo gminach, gdzie część mieszkańców korzysta z systemu wsparcia zamiast bezpośrednio z lokalnych efektów renty surowcowej. W sytuacji spadku dochodów gmin (po wygaszeniu elektrowni/kopalni) ta grupa może zostać szczególnie dotknięta pogorszeniem jakości usług i ograniczeniem transferów.

Czynniki demograficzne i przestrzenne

Strategia rozwoju województwa i strategię społeczne regionu łódzkiego podkreślają:

- ujemny przyrost naturalny i starzenie się ludności,
- migracje młodych osób do większych ośrodków (Łódź, Warszawa) i za granicę,
- depopulację obszarów wiejskich i małych miast (Samorząd Województwa Łódzkiego, 2022a, 2025)

W połączeniu z ograniczonym dostępem do transportu publicznego i usług oznacza to, że:

- część gmin OT staje się coraz bardziej peryferyjna zarówno demograficznie, jak i usługowo,
- rośnie liczba osób starszych zależnych od lokalnych usług zdrowotnych i opiekuńczych,
- młodsze roczniki, które mogłyby skorzystać z nowych możliwości związanych z transformacją, często funkcjonują już poza regionem.

Porównania międzygminne

Na podstawie dostępnych wskaźników (wynagrodzenia na poziomie powiatów, beneficjenci pomocy społecznej na 10 tys. mieszkańców, wskaźniki przedszkolne, liczba lekarzy) można zarysować typologię gmin OT ilustrującą różne konfiguracje jakości życia.

Gminy rentierskie o wysokich dochodach i wysokiej zależności od transferów

Charakterystyka:

- położenie w powiatach o wysokich wynagrodzeniach (np. powiat bełchatowski),
- wysoka pozycja w hierarchii dochodów budżetowych (opłata eksploatacyjna, podatki z sektora energetycznego),
- wskaźnik beneficjentów pomocy społecznej powyżej średniej regionalnej – np. Sulmierzyce (655 osób na 10 tys.), Siemkowice (651), Ostrówek (616), Żelów (531), Ładzice (610).

W tych gminach obiektywna jakość życia ma mieszany profil:

- z jednej strony – lepsze możliwości inwestowania w infrastrukturę i usługi,
- z drugiej – wysoka wrażliwość grup korzystających z pomocy na przyszłe ograniczenia budżetowe po transformacji.

Gminy peryferyjne o niskich dochodach i ograniczonej dostępności usług

Charakterystyka:

- położenie w powiatach o niskich wynagrodzeniach (np. pajęczański, wieluński, wieruszowski – 76–83% średniej krajowej),
- wskaźnik beneficjentów pomocy społecznej na poziomie średnim lub podwyższonym (często 350–450 osób na 10 tys.),
- ograniczona liczba lekarzy na 10 tys. mieszkańców (10–25) oraz stosunkowo wyższa liczba dzieci na jedną placówkę przedszkolną.

Są to obszary, gdzie jakość życia obiektywnie jest obniżona zarówno w wymiarze dochodowym, jak i usługowym, a możliwość „amortyzacji” skutków transformacji własnymi zasobami jest ograniczona.

Miasta powiatowe jako węzły usług i pracy

Do tej grupy należą m.in. Bełchatów (miasto), Radomsko, Piotrków Trybunalski, Wieluń:

- relatywnie wyższe wynagrodzenia niż otaczające je powiaty,

- niemal powszechne objęcie wychowaniem przedszkolnym (wskaźniki 3–6 lat na poziomie 1 000–1 250 na 1 000 dzieci),
- koncentracja lekarzy i specjalistycznych usług medycznych,
- większa liczba beneficjentów pomocy w ujęciu absolutnym, ale często niższy wskaźnik na 10 tys. mieszkańców niż w części gmin wiejskich.

Pełnią one funkcję lokalnych biegunów jakości życia, do których mieszkańcy gmin sąsiednich dojeżdżają w celu korzystania z pracy i usług. Jednocześnie ich sytuacja zależy od wyników transformacji całego obszaru – zwłaszcza w przypadku Bełchatowa.

Gminy o relatywnie stabilnym profilu

Część gmin OT (np. Gorzkowice, Czarnożyły, niektóre gminy wokół Wielunia) charakteryzują się:

- przeciętnym poziomem wynagrodzeń (na poziomie powiatu),
- relatywnie niskim wskaźnikiem beneficjentów pomocy społecznej,
- średnią dostępnością usług (przedszkola, podstawowa opieka zdrowotna).

Obiektywna jakość życia jest tu umiarkowana – bez spektakularnych przewag, ale też bez skrajnych deficytów. Z perspektywy polityk publicznych są to obszary, w których stosunkowo niewielkie, dobrze ukierunkowane interwencje (np. w transport, e-usługi, lokalną przedsiębiorczość) mogą przynieść wyraźną poprawę.

Nastroje społeczne i percepcja zmian (Rodziny pracowników sektora oraz równość szans)

Na tle opisanych wcześniej uwarunkowań instytucjonalnych i finansowych, kluczowe dla powodzenia transformacji Obszaru Transformacji jest zrozumienie „miękkiej” warstwy procesu:

- nastrojów społecznych,
- poczucia bezpieczeństwa
- zaufania do instytucji.

Badania prowadzone w polskich i europejskich regionach węglowych pokazują, że to właśnie te czynniki często decydują o akceptacji lub blokowaniu zmian – niezależnie od skali dostępnych środków finansowych (Anczewska, 2025; Drobnik, 2022; Żak-Skwierczyńska, 2022).

Typowe obawy społeczności monosektorowych

Społeczności monosektorowe – takie jak obszary silnie uzależnione od górnictwa i energetyki konwencjonalnej – charakteryzuje wysoka koncentracja zatrudnienia, kapitału społecznego i lokalnej tożsamości wokół jednego dużego pracodawcy lub branży. W literaturze poświęconej regionom

węglowym wskazuje się, że transformacja energetyczna uruchamia w takich miejscach charakterystyczny „pakiet obaw” (Drobniak, 2022; Jordan & Tenzing, 2024).

Do najczęściej opisywanych lęków należą:

- **obawy o miejsca pracy i dochody** – lęk przed zwolnieniami bez adekwatnych alternatyw zatrudnienia, zarówno w sektorze górniczym/energetycznym, jak i w usługach powiązanych łańcuchami dostaw;
- **obawy o przyszłość dzieci** – przekonanie, że młodsze pokolenia będą musiały wyjechać „za pracę”, co przyspieszy depopulację i starzenie się lokalnej społeczności;
- **obawy o degradację statusu społecznego** – w regionach, gdzie praca w energetyce lub górnictwie była nośnikiem prestiżu i stabilności, transformacja bywa postrzegana jako „utrata pozycji” zarówno indywidualnej, jak i całego miasta/regionu;
- **obawy o destabilizację lokalnej infrastruktury i usług** – mieszkańcy boją się, że wraz ze spadkiem dochodów JST pogorszy się jakość usług publicznych (komunikacja, edukacja, opieka zdrowotna, kultura).

W monografii *Sprawiedliwa transformacja regionów węglowych w Polsce* pod red. Drobniaka podkreślono, że w regionach węglowych łączą się: wysoka koncentracja tradycyjnych sektorów przemysłowych, ponadprzeciętna energochłonność gospodarki oraz ponadprzeciętne emisje CO₂ i pyłów (tzw. „geografia niezadowolenia”) (Drobniak, 2022). To wzmacnia poczucie, że na danym terytorium „skupiają się” negatywne konsekwencje polityki klimatycznej, co może rodzić przekonanie o niesprawiedliwości zmian.

W odniesieniu do Bełchatowskiego Obszaru Transformacji wcześniejsze analizy wskazują dodatkowo na zjawisko „wyspy dobrobytu” – relatywnie wysokiego poziomu życia osiągniętego dzięki obecności kompleksu energetyczno-górniczego na tle reszty województwa (Drobniak, 2022; Żak-Skwierczyńska, 2022). Transformacja jest tu interpretowana nie tylko jako zagrożenie dla miejsc pracy, ale również dla dotychczasowego modelu rozwoju, który przez dekady był źródłem lokalnej dumy.

Badania ewaluacyjne Funduszu Sprawiedliwej Transformacji pokazują jednak, że obok lęków pojawia się także nadzieja na „nowy start” regionów – o ile zapewnione zostaną realne alternatywy rozwojowe i widoczna poprawa jakości życia (Anczewska, 2025). W wywiadach prowadzonych w regionach objętych FST – w tym także w regionie bełchatowskim – respondenci podkreślali, że kluczowe jest utrzymanie funduszu oraz jasne przypisanie odpowiedzialności za koordynację transformacji na poziomie rządu i samorządów.

„Lęk przed nieznaną przyszłością” jako specyficzny wymiar nastrojów

Obawy społeczności monosektorowych mają nie tylko wymiar ekonomiczny, lecz także egzystencjalny. W literaturze przedmiotu opisuje się je jako formę „lęku przed nieznaną przyszłością” – poczucia, że dotychczasowe przewidywalne ramy życia społecznego i zawodowego ulegają erozji, a w zamian brak jest wiarygodnej, konkretnej wizji przyszłości (Beck, 1992; Egan et al., 2024).

Ulrich Beck, analizując „społeczeństwo ryzyka”, zwracał uwagę, że współczesne ryzyka – w tym klimatyczne i energetyczne – są w dużej mierze „wytwarzane” przez nowoczesne systemy gospodarcze, a ich konsekwencje są rozproszone i trudne do przewidzenia (Beck, 1992).

W przypadku regionów węglowych przekłada się to na kilka charakterystycznych elementów:

- dysonans między przekazami publicznymi – mieszkańcy równocześnie słyszą, że „węgiel odchodzi do przeszłości”, a jednocześnie obserwują dalsze funkcjonowanie kopalń i elektrowni;
- przeciągające się decyzje strategiczne, chaos informacyjny – brak precyzyjnych terminów zamykania jednostek wytwórczych i niejasność scenariuszy po 2030 r., a także chaos informacyjny w tej kwestii powodują wrażenie „zawieszenia” i utrudniają planowanie życia rodzinnego oraz ścieżek kariery;
- niedopasowanie horyzontów czasowych – w dokumentach strategicznych województwa i kraju dominują perspektywy 2030–2050 (np. w SRWŁ 2030 czy w programie FEŁ 2027), natomiast dla mieszkańców kluczowe są perspektywy kilku najbliższych lat (Samorząd Województwa Łódzkiego, 2022b, 2025).

Badania z innych regionów węglowych (np. Hunter Valley w Australii czy Lausitz w Niemczech) pokazują, że niepewność co do przyszłości często jest silniejszym źródłem stresu niż sama perspektywa zmiany branży. Mieszkańcy deklarują, że mogliby zaakceptować transformację, jeśli widzą „jasny plan” i konkretne ścieżki wsparcia, zamiast ogólnych deklaracji (Egan et al., 2024).

W projektach takich jak „Głosy z regionów objętych Funduszem Sprawiedliwej Transformacji” zwraca się uwagę, że:

- FST daje mieszkańcom realne sygnały, że środki na „nową przyszłość” istnieją i mogą zostać uruchomione lokalnie;
- jednocześnie brak długoterminowych gwarancji kontynuacji funduszu (po 2027 r.) oraz dyskusje o włączeniu FST do szerszych, niededykowanych instrumentów powodują nową falę niepewności (Anczewska, 2025).

W kontekście Bełchatowskiego OT oznacza to, że nastroje społeczne kształtują się w polu napięć między:

- pamięcią o wcześniejszych „nieudanych transformacjach” (np. doświadczenia Wałbrzycha),
- obserwowaną poprawą infrastruktury i dostępnością nowych projektów (FST, FEŁ, FEnIKS),
- a niepewnością co do długoterminowych gwarancji wsparcia i dat wyłączeń bloków konwencjonalnych.

Rola zaufania do instytucji i komunikacji publicznej

Literatura podkreśla, że zaufanie do instytucji publicznych (rządu, samorządów, operatorów funduszy, dużych przedsiębiorstw energetycznych) jest jednym z kluczowych zasobów warunkujących powodzenie transformacji energetycznej w regionach węglowych (Wrzał vel Kosowska, 2025). W przypadku Bełchatowskiego OT mamy do czynienia z podwójną zależnością:

1. **zależnością ekonomiczną** od sektora energetycznego i górniczego;
2. **zależnością regulacyjną** od decyzji podejmowanych poza regionem – na poziomie państwa i Unii Europejskiej.

Analizy Żak-Skwierczyńskiej pokazują, że proces transformacji Bełchatowskiego Obszaru Transformacji cechuje wyraźny deficyt koordynacji oraz bariery we współpracy zarówno w pionie (rząd – województwo – gminy), jak i w poziomie (JST – biznes – uczelnie – organizacje społeczne) (Żak-Skwierczyńska, 2022). Autorka wskazuje m.in. na:

- brak jasno zidentyfikowanego „lidera transformacji” odpowiedzialnego za ochronę interesu publicznego;
- ograniczone wykorzystanie potencjału partnerstwa terytorialnego;
- niedostateczne przekładanie zapisów dokumentów strategicznych na konkretne, długoterminowe ścieżki rozwojowe.

W monografii Drobnika podkreśla się, że w polskich regionach węglowych niskie zaufanie do instytucji bywa wzmocnione przez:

- sprzeczne sygnały polityczne (raz akcentującej obronę status quo, innym razem konieczność szybkiej dekarbonizacji),
- ograniczoną przejrzystość decyzji inwestycyjnych,
- niski poziom świadomości społecznej w zakresie realnych kosztów i korzyści transformacji (Drobnik, 2022).

Z kolei badanie *Głosy z regionów objętych Funduszem Sprawiedliwej Transformacji* pokazuje, że tam, gdzie proces programowania FST miał faktycznie partytypacyjny charakter, rośnie zaufanie do funduszu, a transformacja zaczyna być postrzegana jako wspólny projekt – zamiast „narzuconej z góry konieczności” (Anczewska, 2025)

Rozmówcy z regionów węglowych podkreślali, że kluczowe dla budowy zaufania są:

- przejrzyste zasady naborów i kryteriów wyboru projektów;
- widoczna obecność projektów „bliskich mieszkańcom” (np. wsparcie MŚP, projekty społeczne, edukacyjne, nie tylko infrastrukturalne);
- stabilny i zrozumiały przekaz rządu w sprawie przyszłości funduszu.

Z perspektywy Bełchatowskiego OT oznacza to, że komunikacja publiczna powinna:

- dostarczać spójnych informacji o planowanych datach i etapach redukcji mocy wytwórczych,
- pokazywać konkretne przykłady nowych inwestycji i miejsc pracy w regionie,
- podkreślać ciągłość wsparcia (FST, FEŁ, inne fundusze UE),
- aktywnie zapraszać mieszkańców i lokalne podmioty do współtworzenia projektów (konsultacje, wystąpienia publiczne, panele obywatelskie).

Polskie i międzynarodowe przykłady

Polskie regiony węglowe

W literaturze oraz dokumentach strategicznych wskazuje się, że doświadczenia innych polskich regionów węglowych mogą być ważnym punktem odniesienia dla Bełchatowskiego OT (Drobniak, 2022).

- **Górny Śląsk** – region o długiej historii restrukturyzacji górnictwa. Badania pokazują, że gwałtowne zamykanie kopalń w latach 90. bez odpowiedniego wsparcia społecznego skutkowało trwałym bezrobociem, emigracją i narastaniem „geografii niezadowolenia”. Wnioski z tego okresu przywoływane są dziś jako ostrzeżenie, czego należy unikać w nowej fali transformacji.
- **Wielkopolska Wschodnia** – przykład regionu, który stosunkowo wcześniej rozpoczął planowanie odchodzenia od węgla brunatnego, włączając szerokie grono partnerów społecznych i biznesowych. W badaniach ewaluacyjnych FST region ten wskazywany jest jako przykład dobrej praktyki w zakresie łączenia działań infrastrukturalnych z programami społecznymi i edukacyjnymi (Polska Zielona Sieć, 2025).

Z punktu widzenia Bełchatowskiego OT szczególnie istotne są wnioski, że:

- wcześniejsze rozpoczęcie dialogu z mieszkańcami i partnerami społecznymi ogranicza lęk przed zmianą;
- jasne wskazanie alternatyw rozwojowych (np. OZE, logistyka, nowe gałęzie przemysłu, rewitalizacja terenów pogórnich) wzmacnia poczucie sprawczości społeczności lokalnej;

- długoterminowa stabilność instrumentów finansowych (kontynuacja FST, komplementarność z FEŁ czy FEnKS) jest warunkiem, by nastroje społeczne nie oscylowały między nadzieją a rozczarowaniem.

Międzynarodowe doświadczenia transformacji regionów węglowych

W literaturze porównawczej dotyczącej sprawiedliwej transformacji (just transition) często analizuje się doświadczenia regionów, w których odchodzenie od węgla było procesem wieloletnim i wielowymiarowym – obejmującym jednocześnie rynek pracy, polityki społeczne, inwestycje rozwojowe oraz zarządzanie zmianą. W tym kontekście przywołuje się m.in.:

- **Niemcy (Ruhr, Łużyce)** – gdzie programy transformacyjne łączyły ograniczanie znaczenia górnictwa z działaniami dywersyfikacyjnymi (w tym rozwojem usług, szkolnictwa wyższego, przedsięwzięć kulturalnych oraz nowych technologii). W części opracowań akcentuje się, że dla społecznej akceptacji istotne było współdziałanie interesariuszy (np. strony pracowniczej, samorządów i podmiotów gospodarczych) oraz istnienie instrumentów osłonowych i rozwiązań wspierających przekwalifikowanie (Mey et al., 2019; Peretto et al., 2025).
- **Hiszpania (Asturia, León)** – gdzie wdrażano pakiety osłonowe oraz porozumienia społeczne określane jako just transition agreements. Analizy wskazują jednak, że w sytuacjach, w których środki osłonowe nie były równolegle wzmacniane przez inwestycje tworzące trwałe miejsca pracy i nowe sektory gospodarki, mogło narastać poczucie niespełnionych oczekiwań, zwłaszcza wśród części mieszkańców o wyższych aspiracjach mobilnościowych i zawodowych (Martínez, 2018; Peretto et al., 2025).
- **Czechy (Most, Chomutov)** – gdzie w badaniach opisuje się m.in. procesy selektywnej emigracji osób młodszych i lepiej wykształconych oraz utrzymywanie się części problemów społecznych w niektórych ośrodkach pogórnicych. W ujęciu porównawczym są to mechanizmy często analizowane również w innych regionach przemysłowych podlegających restrukturyzacji (Černoch et al., 2017; Merzic et al., 2022).

Przykłady te pełnią w raporcie funkcję tła porównawczego, pozwalając lepiej uchwycić typowe mechanizmy społeczne i instytucjonalne towarzyszące odchodzeniu od węgla, bez przesądzenia o ich identycznym przebiegu w OT.

6. Wyniki badania ilościowego (CAWI)

A. Skutki społeczne transformacji energetycznej

Kontekst gospodarczy i rynek pracy OT (Rynek pracy i zatrudnienie)

A1 Czy transformacja energetyczna w OT prowadzi do odpływu specjalistów z regionu? Jeśli tak, to jakich specjalizacji oraz ilu?

Zdecydowana większość mieszkańców OT spodziewa się odpływu pracowników i specjalistów z regionu w efekcie transformacji energetycznej. Ponad 62% respondentów stwierdziło, że odejście od węgla i zamykanie kopalni oraz elektrowni spowoduje odpływ kadr z regionu (40,2% „raczej tak” + 22,6% „zdecydowanie tak”), podczas gdy tylko ok. 15% to neguje (10,5% „raczej nie” + 4,2% „zdecydowanie nie”). Reszta badanych jest niezdecydowana lub neutralna. Oznacza to, że w powszechnej opinii proces transformacji niesie ryzyko emigracji lokalnych specjalistów i siły roboczej. Co istotne, osoby osobiście najsilniej dotknięte transformacją wyrażają to przekonanie jeszcze częściej – wśród respondentów zdecydowanie planujących wyjazd z regionu aż 80% jest absolutnie przekonanych o odpływie pracowników, podczas gdy w grupie zdecydowanie nieplanujących wyjazdu około 20% podziela tak silne przekonanie. Zależność między tymi opiniami a własnymi planami migracji jest wyraźna i statystycznie istotna ($\chi^2=224$; $df=25$; $p<0,001$; $\phi=0,516$), co sugeruje, że ci, którzy sami rozważają wyjazd, jednocześnie najmocniej wierzą w odpływ kadr z OT.

W opinii mieszkańców najbardziej zagrożone odpływem są kadry powiązane bezpośrednio z sektorem węglowo-energetycznym. Zapytani, „*jakich grup zawodowych może dotyczyć ewentualny odpływ z regionu?*”, badani niemal jednomyślnie wskazywali górników i specjalistów wydobywania (87,4%). Na drugim miejscu wymieniano pracowników technicznych i inżynierów związanych z energetyką (elektryków, energetyków, automatyków – 63,4%). Znacznie rzadziej wskazywano inne grupy zawodowe, co sugeruje, że oczekiwany „drenaż mózgow” będzie skoncentrowany w obszarze obecnej specjalizacji regionu. Dla przejrzystości, poniżej zestawiono odsetki respondentów, którzy przewidują odpływ w poszczególnych branżach:

Tabela 12. Jakich grup zawodowych w Pana/Pani opinii może dotyczyć ewentualny odpływ z regionu? BY Czy w związku z odchodzeniem od węgla i zamykaniem kopalni oraz elektrowni planuje Pan/Pani wyjazd w celu zmiany pracy w ciągu najbliższych 5 lat?

Kategorie	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Ani tak, ani nie	Raczej nie	Zdecydowanie nie	Trudno powiedzieć	Ogółem
Górnicy i specjaliści wydobywania	79,2%	70,2%	62,1%	85,5%	92,6%	93,0%	87,4%

Kategorie	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Ani tak, ani nie	Raczej nie	Zdecydowanie nie	Trudno powiedzieć	Ogółem
Pracownicy techniczni i inżynierowie (energetycy, elektrycy, automatycy)	50,0%	59,6%	41,4%	63,2%	68,2%	55,8%	63,4%
Kadry zarządzające i administracyjne	16,7%	23,4%	17,2%	13,2%	15,8%	32,6%	17,5%
Logistyka, transport i utrzymanie ruchu	16,7%	10,6%	24,1%	13,2%	10,0%	9,3%	11,5%
Specjaliści IT i nowych technologii	0,0%	12,8%	17,2%	5,3%	7,7%	14,0%	8,5%
Budownictwo i instalacje	4,2%	8,5%	10,3%	9,2%	1,3%	4,7%	4,0%
Ochrona środowiska i odnawialne źródła energii	8,3%	4,3%	10,3%	6,6%	1,0%	0,0%	2,8%
Inni (proszę wpisać)	0,0%	2,1%	3,4%	2,6%	3,5%	0,0%	2,8%
Kadry medyczne i opieka zdrowotna	4,2%	2,1%	3,4%	3,9%	0,6%	7,0%	2,1%
Nauczyciele, lekarze i inni specjaliści usług publicznych	0,0%	2,1%	3,4%	3,9%	0,3%	2,3%	1,3%

Kategorie	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Ani tak, ani nie	Raczej nie	Zdecydowanie nie	Trudno powiedzieć	Ogółem
Administracja publiczna / kadra zarządzająca	0,0%	0,0%	3,4%	2,6%	1,0%	2,3%	1,3%

Jak widać, respondenci przewidują przede wszystkim migrację fachowców sektora paliwowo-energetycznego, a w dużo mniejszym stopniu odpływ pracowników spoza tego sektora. Niemal nie występuje oczekiwanie emigracji kadr publicznych czy usługowych, co oznacza, że potencjalna emigracja ma charakter sektorowy, skupiony na branży górniczo-energetycznej i zawodach technicznych z nią powiązanych.

Skala potencjalnych migracji specjalistów zależy od stopnia powiązania z sektorem oraz posiadanych kompetencji. Z deklaracji respondentów wynika, że ok. 10% ogółu badanych planuje wyjazd z OT w poszukiwaniu pracy w ciągu najbliższych 5 lat z powodu transformacji (2,9% „zdecydowanie tak”, 6,9% „raczej tak”). Większość mieszkańców nie zamierza jednak opuszczać regionu (łącznie około 73% odpowiedzi „zdecydowanie nie” lub „raczej nie” planuje wyjazdu). Intencje migracyjne silnie różnicują się jednak w zależności od pozycji zawodowej względem sektora węglowo-energetycznego. Wśród osób zatrudnionych w kompleksie energetycznym Bełchatowa lub firmach z nim powiązanych aż 27–28% rozważa wyjazd (11,6% zdecydowanie, 16,1% raczej tak), podczas gdy wśród pracujących poza sektorem odsetek ten wynosi poniżej 10%. Zależność ta jest statystycznie istotna ($\chi^2=112,5$; $df=15$; $p<0,001$; $V=0,231$), co oznacza umiarkowaną siłę związku między zatrudnieniem w sektorze a planami migracji. Innymi słowy, pracownicy bezpośrednio dotknięci wygaszaniem kopalni/elektrowni znacznie częściej przygotowują się do wyjazdu niż reszta mieszkańców OT.

Potwierdza to też struktura planowanych migracji według grup społeczno-zawodowych: np. techników i średni personel (często zatrudnionych na stanowiskach związanych z utrzymaniem ruchu czy produkcją) cechuje dużo wyższa mobilność – stanowili oni 20% osób deklarujących kategorię zamiar wyjazdu, mimo że stanowią tylko ok. 6% ogółu badanych. Dla porównania, kadra kierownicza i wysokiej klasy specjaliści (ok. 14% próby) stanowili jedynie 4% tych, którzy definitywnie planują migrację. Można to interpretować tak, że młodszy personel techniczny, posiadający przenośne kwalifikacje, są bardziej skłonni szukać pracy poza regionem, podczas gdy wysoko wykwalifikowani menedżerowie czy specjaliści mogą być bardziej związani z lokalnym rynkiem pracy lub mniej chętni do wyjazdu (np. z uwagi na osiągniętą pozycję zawodową).

A10 Sytuacja zawodowa partnerek pracowników KWB i Elektrowni Bełchatów

W kontekście pytania badawczego: „Jaki jest obecny udział nieaktywnych zawodowo partnerek pracowników Kopalni Węgla Brunatnego i Elektrowni Bełchatów i jakie są ich dalsze plany zawodowe?” uwzględniono wyłącznie mężczyzn-respondentów (N=420). Oznacza to, że prezentowane wyniki odnoszą się do sytuacji zawodowej ich partnerek/żon, a nie do partnerów/partnerek ogółem.

W próbie dominują gospodarstwa, w których partnerka jest aktywna zawodowo: najczęściej wskazywano pracę na pełen etat (52,1%), następnie pracę w niepełnym wymiarze (10,2%) oraz prowadzenie działalności gospodarczej (3,1%). Łącznie 65,4% mężczyzn deklaruje, że ich partnerka pracuje (w dowolnej formie zatrudnienia lub samozatrudnienia). Jednocześnie 7,9% wskazuje, że partnerka nie pracuje, ale poszukuje pracy, natomiast 10,5% – że nie pracuje i nie poszukuje pracy (bierność zawodowa). W tle pojawia się 10,2% odpowiedzi „brak partnerki” oraz 6,0% odmów odpowiedzi.

Tabela 13. Status zawodowy partnerek/żon pracowników – sektor

Kategorie	Pracuje w sektorze lub okołosektorze (kompleks + firmy powiązane)	Pracuje poza sektorem węglowo-energetycznym	Poza rynkiem pracy: edukacja lub emerytura/renta	Poza rynkiem pracy: bezrobotny lub bierny zawodowo	Ogółem
Tak, na pełen etat	59,7%	58,6%	12,2%	21,4%	52,1%
Tak, w niepełnym wymiarze	13,0%	11,4%	2,0%		10,2%
Prowadzi własną działalność gospodarczą	2,6%	3,9%			3,1%
Nie pracuje, ale poszukuje pracy	11,7%	6,8%	6,1%	14,3%	7,9%
Nie pracuje i nie poszukuje pracy	5,2%	7,1%	38,8%	7,1%	10,5%
Nie dotyczy (brak partnera/partnerki)	2,6%	7,5%	30,6%	35,7%	10,2%
Wolę nie odpowiadać	5,2%	4,6%	10,2%	21,4%	6,0%
Razem	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Wskaźnik bierności zawodowej partnerek można oszacować precyzyjniej po wyłączeniu przypadków „brak partnerki” oraz odmów. W grupie mężczyzn mających partnerkę i udzielających odpowiedzi (N=352) odsetek partnerek nieaktywnych zawodowo wynosi 12,5% (44 osoby), a odsetek partnerek poszukujących pracy 9,4% (33 osoby). Oznacza to, że poza dominującym modelem aktywności zawodowej partnerek, wyraźna jest także grupa „na granicy wejścia” na rynek pracy (poszukujące zatrudnienia) oraz grupa trwale bierna zawodowo.

Z perspektywy pytania badawczego kluczowa jest sytuacja partnerek mężczyzn pracujących w sektorze lub okołosektorze węglowo-energetycznym (kompleks KWB/ELB + firmy powiązane; N=77). W tej grupie aktywność zawodowa partnerek jest wyższa niż w próbie ogółem: 59,7% partnerek pracuje na pełen etat, 13,0% w niepełnym wymiarze, a 2,6% prowadzi działalność gospodarczą. Łącznie 75,3% partnerek jest aktywnych zawodowo. Jednocześnie 11,7% partnerek nie pracuje, ale poszukuje pracy, a 5,2% nie pracuje i nie poszukuje pracy. Po wyłączeniu przypadków „brak partnerki” i odmów (N=71) udział partnerek nieaktywnych zawodowo wynosi ok. 5,6%, natomiast udział partnerek poszukujących pracy ok. 12,7%. W praktyce oznacza to, że w gospodarstwach pracowników kompleksu bierność zawodowa partnerek jest relatywnie rzadsza, a częściej występuje sytuacja przejściowa – gotowości do wejścia na rynek pracy wyrażona poprzez aktywne poszukiwanie zatrudnienia.

Różnice w statusie zawodowym partnerek są silnie zróżnicowane w zależności od pozycji mężczyzny wobec sektora i rynku pracy i mają charakter statystycznie istotny ($\chi^2=117,392$; $df=18$; $p<0,001$; $V=0,305$). Najbardziej kontrastowy profil dotyczy mężczyzn pozostających poza rynkiem pracy z powodu edukacji lub emerytury/renty (N=49): w tej grupie tylko 12,2% wskazuje pracę partnerki na pełen etat, natomiast aż 38,8% deklaruje, że partnerka nie pracuje i nie poszukuje pracy. Jednocześnie wysoki jest tu udział odpowiedzi „brak partnerki” (30,6%), co sugeruje większą różnorodność sytuacji rodzinnych i życiowych w tej podgrupie. Dla porównania, wśród mężczyzn pracujących poza sektorem węglowo-energetycznym (N=280) partnerki częściej pracują na pełen etat (58,6%), a bierność zawodowa jest wyraźnie niższa (7,1%). Segment mężczyzn określonych jako „poza rynkiem pracy: bezrobotny lub bierny zawodowo” jest bardzo mały (N=14), a więc wymaga ostrożności interpretacyjnej, jednak widoczny jest tam wysoki udział odpowiedzi „brak partnerki” i odmów, co może wskazywać na większą niestabilność sytuacji życiowej tej grupy.

Jeżeli chodzi o dalsze plany zawodowe partnerek, to w gospodarstwach mężczyzn pracujących w kompleksie/okołosektorze relatywnie wysoki udział partnerek poszukujących pracy (ok. 12–13% po wyłączeniu braków) sugeruje istnienie istotnej grupy, która jest „blisko rynku pracy”, ale wymaga sprzyjających warunków, aby przełożyć intencje na zatrudnienie. W odpowiedziach o głównych powodach niepodejmowania pracy przez partnerkę najczęściej pojawiają się bariery strukturalne i opiekuńcze: brak ofert pracy w okolicy (46,2%) oraz opieka nad dziećmi lub osobami zależnymi (38,5%). Dalsze wskazania dotyczą barier kompetencyjnych i logistycznych (brak kwalifikacji – 15,4%;

brak transportu – 15,4%) oraz rachunku ekonomicznego (praca nieopłacalna – 15,4%). Taki układ sugeruje, że „plany zawodowe” nie mają tu charakteru czysto indywidualnej decyzji, lecz są warunkowe i zależą od dostępności ofert pracy, możliwości organizacji opieki, kosztów dojazdu oraz opłacalności zatrudnienia.

Tabela 14. Deklarowane powody niepodejmowania pracy przez partnerkę/żonę (gdy nie pracuje) według pozycji mężczyzny - sektor

Kategorie	Pracuje w sektorze lub okołosektorze (kompleks + firmy powiązane)	Pracuje poza sektorem węglowo-energetycznym	Poza rynkiem pracy: edukacja lub emerytura/renta	Poza rynkiem pracy: bezrobotny lub bierny zawodowo	Ogółem
Opieka nad dziećmi lub osobami zależnymi	38,5%	20,5%	0,0%	0,0%	16,9%
Brak ofert pracy w okolicy	46,2%	43,6%	0,0%	66,7%	32,5%
Brak kwalifikacji lub odpowiedniego wykształcenia	15,4%	20,5%	4,5%	0,0%	14,3%
Brak transportu do pracy	15,4%	15,4%	4,5%	33,3%	13,0%
Praca byłaby nieopłacalna (zbyt niskie płace w stosunku do kosztów)	15,4%	10,3%	9,1%	33,3%	11,7%
Względy zdrowotne	0,0%	5,1%	9,1%	66,7%	7,8%
Brak potrzeby finansowej	7,7%	5,1%	9,1%	0,0%	6,5%
Inne	23,1%	5,1%	68,2%	0,0%	26,0%

Wskazania dotyczące wsparcia, które mogłoby zachęcić kobiety do podjęcia pracy lub przekwalifikowania, układają się w spójną mapę działań aktywizacyjnych. W całej próbie dominują kursy i szkolenia zawodowe (43,6%), elastyczne formy zatrudnienia (34,0%), lepsze połączenia transportowe (32,9%) oraz dostęp do żłobków i przedszkoli (30,5%). W grupie mężczyzn pracujących w sektorze/okołosektorze szczególnie silnie wybrzmiewają szkolenia (53,2%) i elastyczne formy

zatrudnienia (40,3%), a także doradztwo zawodowe i pomoc w poszukiwaniu pracy (35,1%). Oznacza to, że w percepcji badanych najbardziej realistyczna ścieżka powrotu partnerek na rynek pracy prowadzi przez połączenie podnoszenia kwalifikacji, poprawy dopasowania do ofert zatrudnienia oraz zmniejszania barier organizacyjnych i logistycznych (opieka, elastyczność, transport).

Tabela 15. Oczekiwane formy wsparcia zachęcające kobiety do podjęcia pracy lub przekwalifikowania według pozycji mężczyzny - sektor

Kategorie	Pracuje w sektorze lub okołosektorze (kompleks + firmy powiązane)	Pracuje poza sektorem węglowo-energetycznym	Poza rynkiem pracy: edukacja lub emerytura /renta	Poza rynkiem pracy: bezrobotny lub bierny zawodowo	Ogółem
Kursy i szkolenia zawodowe	53,2%	42,9%	34,7%	35,7%	43,6%
Lepsze połączenia transportowe	24,7%	36,8%	22,4%	35,7%	32,9%
Dostęp do żłobków i przedszkoli	19,5%	31,8%	42,9%	21,4%	30,5%
Elastyczne formy zatrudnienia (niepełny etat, praca zdalna)	40,3%	31,1%	44,9%	21,4%	34,0%
Doradztwo zawodowe i pomoc w poszukiwaniu pracy	35,1%	12,1%	32,7%	28,6%	19,3%
Wsparcie w zakładaniu własnej działalności	18,2%	11,4%	14,3%	35,7%	13,8%
Kampanie informacyjne o ofertach pracy dla kobiet	16,9%	8,9%	22,4%	28,6%	12,6%
Inne	3,9%	6,1%	8,2%	0,0%	5,7%

Kontekst demograficzny i migracyjny (Migracje i demografia)

A2. Jaki będzie zasięg migracji pracowniczych oraz w jakich kierunkach będą się one odbywały?

Ogólnie można powiedzieć, że intencje wyjazdu w celu zmiany pracy dotyczą mniejszości mieszkańców OT, jednak nie są zjawiskiem marginalnym.

Tabela 16. Plan wyjazdu w celu zmiany pracy w ciągu 5 lat

Kategorie	N	%
Zdecydowanie tak	25	3,0
Raczej tak	58	6,9
Ani tak, ani nie	56	6,7
Raczej nie	157	18,7
Zdecydowanie nie	455	54,2
Trudno powiedzieć	89	10,6
Ogółem	840	100

łącznie, co dziesiąty respondent deklaruje gotowość wyjazdu (zdecydowanie tak + raczej tak = 9,9%), natomiast 72,9% deklaruje brak planów wyjazdu (raczej nie + zdecydowanie nie). Jednocześnie 17,3% odpowiedzi mieści się w strefie niejednoznaczności (ani tak, ani nie + trudno powiedzieć), co ma istotne znaczenie w warunkach transformacji: to właśnie ta grupa może relatywnie łatwo przechodzić od postawy zawieszenia do decyzji o mobilności, jeśli pogorszą się warunki zatrudnienia lub pojawią się atrakcyjne alternatywy pracy poza dotychczasowym rynkiem. Najsilniejsze zróżnicowania intencji wyjazdu ujawniają się w zależności od pozycji respondenta wobec sektora węglowo-energetycznego i rynku pracy ($\chi^2=112,548$; $df=15$; $p<0,001$; $V=0,211$), co wskazuje na selektywny charakter potencjalnej mobilności.

Uzupełniająco zapytano osoby deklarujące zamiar wyjazdu (zdecydowanie tak lub raczej tak) o kierunek planowanego przemieszczenia. W tej próbie (N=83; 9,9% całej próby) najczęściej wskazywano wyjazd poza region (37,3%), rzadziej rozważano pracę w regionie (14,5%) lub wariant mieszany (region i poza regionem; 8,4%). Jednocześnie 39,8% osób planujących wyjazd nie wskazało konkretnego kierunku, co pokazuje, że dla znaczącej części badanych intencja ma charakter ogólny i nie jest jeszcze przełożona na jednoznaczny „plan geograficzny”.

Na tym etapie nie ma uzasadnienia, aby rozwijać analizy kierunków wyjazdu w tabelach krzyżowych. Wynika to po pierwsze z ograniczeń liczebności (N=83) i wielokategorialnego rozkładu odpowiedzi, co prowadzi do licznych komórek o niskich liczebnościach i osłabia wiarygodność porównań między grupami. Po drugie, w warunkach silnej niepewności i presji adaptacyjnej – a transformację energetyczną można traktować jako sytuację kryzysową w sensie społeczno-ekonomicznym – kierunek migracji jest w znacznej mierze wtórny i oportunistyczny: może zmieniać się w zależności od dostępności pracy, sieci kontaktów, kosztów życia czy możliwości mieszkaniowych. Z perspektywy oceny skutków społecznych transformacji kluczowe jest zatem przede wszystkim to, czy intencja wyjazdu jest obecna i w jakich segmentach społecznych się koncentruje, natomiast szczegółowe różnicowanie kierunków przy takiej skali danych może generować pozorną precyzję nieadekwatną do mocy wnioskowania.

W dalszej części analizy intencje wyjazdu w celu zmiany pracy zostaną rozpatrzone w przekrojach według kluczowych zmiennych niezależnych: pozycji wobec sektora węglowo-energetycznego i rynku pracy, kontekstu terytorialnego OT (klastry gmin), płci, wieku oraz wykształcenia. Ze względu na raportowy charakter opracowania oraz potrzebę koncentracji na wnioskach o znaczeniu analitycznym, prezentowane i interpretowane będą wyłącznie te zależności, które osiągają istotność statystyczną w testach (w szczególności chi-kwadrat), natomiast pozostałe różnice – mające charakter losowych wahań lub niejednoznacznych tendencji – zostaną pominięte w opisie.

Najsilniejsze zróżnicowania ujawniają się w zależności od pozycji respondenta wobec sektora węglowo-energetycznego i rynku pracy ($\chi^2=112,548$; $df=15$; $p<0,001$; $V=0,211$): w grupie osób pracujących w sektorze lub okołosektorze intencje wyjazdu są zdecydowanie najwyższe (łącznie „zdecydowanie tak” + „raczej tak” = 27,7%), a jednocześnie relatywnie niski jest odsetek jednoznacznego odrzucenia wyjazdu („zdecydowanie nie” = 24,1%), co wskazuje na traktowanie mobilności jako realnej strategii adaptacyjnej; wśród osób pracujących poza sektorem dominuje natomiast postawa pozostania („zdecydowanie nie” = 61,9%), a gotowość wyjazdu jest kilkakrotnie niższa (5,8%), co potwierdza selektywny charakter potencjalnego odpływu; w grupach poza rynkiem pracy widać z kolei większą rolę niepewności i postaw warunkowych – szczególnie w edukacji/emeryturze/rencie (19,4% „trudno powiedzieć”) – podczas gdy wśród bezrobotnych i biernych zawodowo intencje wyjazdu są podwyższone (14,9%) i współwystępują z podwyższoną nieokreślonością (16,2%), co można wiązać z presją ekonomiczną i poszukiwaniem alternatyw zatrudnienia.

Tabela 17. Plan wyjazdu w związku z odchodzeniem od węgla i zamykaniem kopalni oraz elektrowni w ciągu najbliższych 5 lat według pozycji wobec sektora i rynku pracy

Kategorie	Pracuje w sektorze lub okołosektorze (kompleks + firmy powiązane)	Pracuje poza sektorem węglowo-energetycznym	Poza rynkiem pracy: edukacja lub emerytura/renta	Poza rynkiem pracy: bezrobotny lub bierny zawodowo	Ogółem
Zdecydowanie tak	11,6%	0,9%	2,8%	5,4%	3,0%
Raczej tak	16,1%	4,9%	5,6%	9,5%	6,9%
Ani tak, ani nie	4,5%	6,8%	9,3%	5,4%	6,7%
Raczej nie	32,1%	17,6%	10,2%	18,9%	18,7%
Zdecydowanie nie	24,1%	61,9%	52,8%	44,6%	54,2%
Trudno powiedzieć	11,6%	7,9%	19,4%	16,2%	10,6%
Razem	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Kontekst terytorialny także różnicuje deklaracje planów wyjazdu w ciągu najbliższych 5 lat ($\chi^2=126,410$; $df=20$; $p<0,001$; $V=0,194$). Oznacza to, że skłonność do migracji „w związku z odchodzeniem od węgla” ma czytelny komponent przestrzenny: inne wzorce pojawiają się w rdzeniu miejskim Bełchatowa, inne w jego obszarze oddziaływania, a jeszcze inne w Radomsku (oś A1) czy w pasie zachodnim o silniejszych tendencjach depopulacyjnych.

Tabela 18. Odsetek deklaracji wyjazdu w ciągu najbliższych 5 lat według klastrów gmin

Kategorie	1	2	3	4	5	Ogółem
Zdecydowanie tak	6,4%	2,5%	2,9%	3,2%	1,4%	3,0%
Raczej tak	10,1%	7,0%	5,7%	7,7%	5,8%	6,9%
Ani tak, ani nie	7,3%	3,8%	8,6%	14,1%	1,0%	6,7%
Raczej nie	36,7%	15,2%	16,3%	27,6%	7,7%	18,7%
Zdecydowanie nie	29,4%	65,2%	60,3%	37,8%	64,9%	54,2%
Trudno powiedzieć	10,1%	6,3%	6,2%	9,6%	19,2%	10,6%
Razem	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Legenda:

1. Bełchatów – rdzeń miejski
2. Bełchatowski obszar oddziaływania kompleksu (energetyczno-suburbanizacyjny)
3. Piotrków Trybunalski i strefa dojazdowa
4. Radomsko i otoczenie (oś A1)
5. Zachodni/płd.-zach. pas depopulacyjny (Wieluń–Złoczew–Pajęczno/Działoszyn)

Porównując łącznie odpowiedzi pro-migracyjne (zdecydowanie tak + raczej tak), najwyższy udział deklaracji wyjazdu występuje w klastrze Bełchatów – rdzeń miejski (16,5%), a następnie w klastrze Radomsko i otoczenie (10,9%). Niższe wartości obserwujemy w bełchatowskim obszarze oddziaływania kompleksu (9,5%) oraz w Piotrkowie Trybunalskim i strefie dojazdowej (8,6%), natomiast najniższy poziom deklaracji wyjazdu występuje w zachodnim/płd.-zach. pasie depopulacyjnym (7,2%). Już na tym poziomie widać więc, że „geografia intencji migracyjnych” nie układa się w prostą opozycję: obszar najbliższy kompleksowi i rdzeń miejski nie są tożsame pod względem nastawień, a w części terytorium kluczowym sygnałem nie jest sama gotowość wyjazdu, lecz poziom niepewności.

Struktura odpowiedzi pokazuje przy tym jakościowo odmienne „tryby” potencjalnej mobilności. W rdzeniu miejskim Bełchatowa wysoka skłonność do wyjazdu (16,5%) współwystępuje z bardzo dużym udziałem odpowiedzi raczej nie (36,7%) oraz relatywnie niskim zdecydowanie nie (29,4%). To układ charakterystyczny dla postaw „warunkowych”: część respondentów rozważa migrację realnie, a jeszcze większa część pozostawia sobie furtkę decyzyjną – co sugeruje, że w tym klastrze reakcje na transformację mogą szybciej przechodzić od deklaracji pozostania do decyzji o wyjeździe, jeśli presja ekonomiczna lub zawodowa wzrośnie.

W bełchatowskim obszarze oddziaływania kompleksu widać odwrotny profil: bardzo wysoki udział zdecydowanie nie (65,2%) przy umiarkowanych wskazaniach raczej nie (15,2%) i niskich odsetkach odpowiedzi pośrednich. W praktyce oznacza to, że ten klaster jest bardziej „domknięty” decyzyjnie: dominuje deklaracja pozostania, a strefa zawieszenia jest wyraźnie mniejsza niż w rdzeniu miejskim. Taki układ postaw może na pierwszy rzut oka zapewniać krótkoterminową stabilność społeczną, jednak w przypadku nagłych zmian w otoczeniu decyzje migracyjne mogą być podejmowane nagle i masowo, zamiast stopniowo.

W Piotrkowie Trybunalskim i strefie dojazdowej dominuje odpowiedź *zdecydowanie nie* (60,3%), a jednocześnie widoczna jest umiarkowana grupa ambiwalentnych (8,6%) oraz relatywnie „wąski” pas odpowiedzi raczej nie (16,3%). To profil stabilizacyjny: migracja jest tu rzadziej planowana, a jeśli się pojawia, to raczej jako jedna z opcji niż dominująca strategia. W tym sensie Piotrków częściej przypomina układ „utrzymania status quo” niż przestrzeń szybkiej zmiany decyzji migracyjnych.

Najbardziej „otwarty” decyzyjnie obraz daje Radomsko i otoczenie: to klaster z najniższym udziałem respondentów zdecydowanie wykluczających wyjazd (37,8%) i jednocześnie najwyższą ambiwalencją (14,1%), przy podwyższonym wskaźniku *raczej nie* (27,6%). W praktyce jest to przestrzeń, w której postawy antimigracyjne są słabiej skonsolidowane, a decyzje mogą być bardziej zależne od przebiegu transformacji, dostępności alternatywnych miejsc pracy oraz dynamiki dojazdów i mobilności zawodowej wzdłuż osi A1.

Wreszcie zachodni/płd.-zach. pas depopulacyjny obejmujący Wieluń, Złoczew, Pajęczno, Działoszyn łączy niski odsetek deklaracji wyjazdu (7,2%) z najwyższym w całym zestawieniu udziałem trudno powiedzieć (19,2%) oraz bardzo wysokim wskaźnikiem *zdecydowanie nie* (64,9%). To profil jednocześnie „twardy” i niepewny: duża część respondentów deklaruje pozostanie bez wahania, ale niemal co piąty nie potrafi jeszcze określić kierunku. W takim układzie potencjalna migracja może mieć charakter bardziej odroczonej i reaktywnej – mniej planowanej „z góry”, a bardziej uruchamianej wtedy, gdy lokalne warunki (rynek pracy, usługi, dostępność dojazdów) okażą się niewystarczające.

Kierunek demograficzny: wiek, płeć, wykształcenie

Wymiary demograficzne różnicują intencje migracyjne w sposób istotny ($\chi^2=38,644$; $df=15$; $p<0,001$; $V=0,124$), choć zróżnicowanie to jest słabsze niż w przypadku podziału sektorowo-rynkowego i terytorialnego. W dalszej części przedstawiono wyniki dla wieku, płci i wykształcenia.

Tabela 19. Struktura odpowiedzi o plan wyjazdu według wieku

Kategorie	15–24	25–39	40–49	50–64	Ogółem
Zdecydowanie tak	5,80%	2,60%	3,90%	0,60%	3,00%
Raczej tak	9,60%	6,20%	8,20%	4,60%	6,90%

Kategorie	15–24	25–39	40–49	50–64	Ogółem
Ani tak, ani nie	9,60%	9,50%	3,50%	4,60%	6,70%
Raczej nie	21,20%	19,70%	18,30%	16,10%	18,70%
Zdecydowanie nie	35,60%	53,10%	57,60%	62,10%	54,20%
Trudno powiedzieć	18,30%	8,90%	8,60%	12,10%	10,60%
Razem	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%

Łączny odsetek deklaracji pro-migracyjnych (*zdecydowanie tak* + *raczej tak*) wynosi odpowiednio: 15–24: 15,4%, 25–39: 8,8%, 40–49: 12,1%, 50–64: 5,2%. Najmłodszy respondenci wyróżniają się nie tylko najwyższym poziomem *tak*, ale także najwyższą niepewnością (*trudno powiedzieć* = 18,3%), co może oznaczać, że część planów ma charakter odroczonej i zależny od przyszłych warunków (np. wejścia na rynek pracy). Na drugim biegunie znajduje się grupa 50–64 latków, gdzie dominuje *zdecydowanie nie* (62,1%), a więc postawa wyraźnego pozostania. Co ważne, ten obraz ma bardzo czytelne dopowiedzenie w odpowiedziach otwartych z pola *Inne* przy pytaniu o czynniki skłaniające do wyjazdu: w tej grupie wiekowej powtarza się motyw braku jakichkolwiek bodźców migracyjnych (formułowany wprost jako „żadne”, „nie ma takich czynników”, „nie wyjadę”) oraz argument domknięcia aktywności zawodowej (częste odwołania do emerytury lub bycia „blisko emerytury”). W efekcie wyjazd za pracą jest tu postrzegany nie jako realna opcja, lecz jako coś „poza biografią” — mobilność nie znika całkowicie, ale jeśli się pojawia, to raczej jako scenariusz wyjątkowy i zewnętrzny wobec pracy, np. wynikający z decyzji rodziny (wyjazd „z bliskimi”, „gdy syn ściągnie rodzinę”). Pojedyncze wzmianki o ogólnym kierunku opuszczenia kraju (np. wyjazd z Polski) mają charakter incydentalny i nie zmieniają głównego wzorca: w grupie 50–64 potencjał migracyjny jest naj słabszy i najmocniej ograniczony przez etap życia, a nie przez bieżące kalkulacje zawodowe.

Płeć nie różnicuje planów wyjazdu w sposób jednoznaczny ($\chi^2=10,805$; $df=5$; $p=0,055$). Oznacza to, że w próbie nie ujawnia się wyraźny „kierunek” migracji pracowniczych zależny od płci — różnice mają charakter słaby i nie osiągają typowego poziomu istotności.

Z kolei wykształcenie różnicuje odpowiedzi istotnie statystycznie ($\chi^2=25,452$; $df=10$; $p=0,005$; $V=0,123$), przy czym zależność nie tworzy prostego gradientu, dlatego warto przyrzeć się tabeli przedstawiającej strukturę odpowiedzi.

Tabela 20. Struktura odpowiedzi o plan wyjazdu według wykształcenia

Kategorie	Niższe (podst./zawodowe)	Średnie/policealne	Wyższe	Ogółem
Zdecydowanie tak	2,20%	3,10%	3,20%	3,00%
Raczej tak	4,40%	8,20%	6,30%	6,90%
Ani tak, ani nie	8,90%	6,40%	6,00%	6,70%
Raczej nie	27,40%	14,90%	19,70%	18,70%

Kategorie	Niższe (podst./zawodowe)	Średnie/policealne	Wyższe	Ogółem
Zdecydowanie nie	40,00%	57,20%	56,50%	54,20%
Trudno powiedzieć	17,00%	10,30%	8,30%	10,60%
Razem	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%

łącznie odpowiedzi pro-migracyjne wynoszą: **niższe 6,6%, średnie/policealne 11,3%, wyższe 9,5%**. W grupie o niższym wykształceniu widoczna jest relatywnie wysoka niepewność (*trudno powiedzieć* = 17,0%) oraz większy udział *raczej nie* (27,4%), co sugeruje postawy warunkowe. W grupach średniego i wyższego wykształcenia dominuje *zdecydowanie nie*, jednak odsetek odpowiedzi *tak* pozostaje zauważalny, co może wskazywać na selektywną mobilność wśród części osób dysponujących zasobami ułatwiającymi zmianę pracy.

Horyzont czasowy

Horyzont czasowy planowanego wyjazdu uzupełnia analizę zasięgu o wymiar „tempa” potencjalnej mobilności. Wśród respondentów, którzy udzielili odpowiedzi na to pytanie (N=56), rozkład jest względnie wyrównany — co sugeruje, że potencjalna mobilność rozkłada się na decyzje krótkoterminowe, średnioterminowe i odroczone.

Tabela 21. Horyzont czasowy planowanego wyjazdu (N=56)

Horyzont czasowy	N	%
≤ 3 lata	19	33,9
4–5 lat	19	33,9
6+ lat	18	32,1
Ogółem	56	100

W przekrojach według pozycji sektorowej, płci, wieku i kontekstu terytorialnego nie odnotowano istotnych statystycznie różnic, co przy niewielkiej liczebności tej podpróby należy interpretować jako brak jednoznacznych wzorców różnicowania horyzontu czasowego. Jednocześnie w przekroju wykształcenia widoczne jest istotne statystycznie zróżnicowanie horyzontu czasowego ($\chi^2=10,750$; $df=4$; $p=0,030$; $V=0,310$), przy czym jego struktura nie układa się w prosty gradient (im wyższe, tym później), lecz ma charakter trójmodalny.

Tabela 22. Horyzont czasowy planowanego wyjazdu według wykształcenia (odsetki w grupach; N=56)

Horyzont	Niższe (podst./zawodowe) (N=7)	Średnie/policealne (N=28)	Wyższe (N=21)	Ogółem
≤ 3 lata	71,40%	17,90%	42,90%	33,90%
4–5 lat	14,30%	50,00%	19,00%	33,90%

Horyzont	Niższe (podst./zawodowe) (N=7)	Średnie/policealne (N=28)	Wyższe (N=21)	Ogółem
6+ lat	14,30%	32,10%	38,10%	32,10%
Ogółem	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%

Wzorzec ten sugeruje, że wśród osób z wykształceniem średnim/policealnym relatywnie częściej pojawia się planowanie wyjazdu w horyzoncie 4–5 lat, natomiast w grupie osób z wykształceniem podstawowym/zawodowym częściej ujawnia się perspektywa krótkoterminowa (≤ 3 lata), choć przy bardzo małej liczebności tej podgrupy. Z kolei wśród osób z wykształceniem wyższym rozkład ma bardziej „dwubiegunowy” charakter — relatywnie często występuje zarówno horyzont ≤ 3 lata, jak i 6+ lat, co nie układa się w prostą oś wcześniej–później. Interpretacyjnie oznacza to, że wykształcenie różnicuje nie tyle sam moment planowanego wyjazdu, co raczej styl planowania: osoby z wykształceniem średnim/policealnym częściej lokują decyzję w perspektywie średnioterminowej, osoby z wykształceniem podstawowym/zawodowym częściej wskazują planowanie szybkie, natomiast osoby z wykształceniem wyższym częściej ujawniają polaryzację między decyzją szybką i odroczoną.

Warto zauważyć, że horyzont 4–5 lat może odpowiadać logice transformacji jako procesu „dojrzewającego w czasie” — to perspektywa, w której respondenci mogą zakładać narastanie i kumulację skutków zmian na rynku pracy i dopiero wtedy podejmować decyzję o mobilności. Z kolei polaryzacja widoczna wśród osób z wykształceniem wyższym może odzwierciedlać dwie równoległe strategie: część tej grupy traktuje mobilność jako szybkie wykorzystanie przewagi konkurencyjnej na rynku pracy, podczas gdy inni przyjmują strategię „czekania na lepszy moment” (np. na pojawienie się odpowiedniej oferty lub większą przewidywalność sytuacji). Ze względu na niewielkie liczebności (zwłaszcza w grupie osób z wykształceniem podstawowym/zawodowym) wynik ten należy traktować jako sygnał kierunkowy lub hipotezę do dalszej weryfikacji, a nie jako stabilną estymację.

Natężenie migracji: odpływ gospodarstw domowych i otoczenia społecznego

Skala potencjalnego odpływu w gospodarstwach domowych (N=69)

W badaniu uwzględniono również charakter potencjalnej migracji - czy jest to migracja jednoosobowa, czy raczej przypomina wyjazd „w pakiecie”, obejmujący większą część gospodarstwa domowego. To rozróżnienie jest kluczowe, bo migracja obejmująca kilka osób naraz ma większy ciężar demograficzny i społeczny: oznacza nie tylko zmianę pracy, ale często także zmianę szkoły, sieci usług i codziennych relacji, a w konsekwencji – silniejszy ubytek zasobów społecznych w gminach OT.

Wśród wszystkich respondentów, którzy zadeklarowali plan wyjazdu w ciągu najbliższych 5 lat (N=69), odpowiedzi wskazują, że odpływ nie musi dotyczyć wyłącznie pojedynczych osób: 3–4 osoby wskazało 39,1%, natomiast 5 lub więcej osób zadeklarowało 18,8%. Oznacza to, że w wielu przypadkach wyjazd – jeśli do niego dojdzie – może przybrać formę migracji rodzinnej, a nie jedynie mobilności

jednostkowej. Zróżnicowanie według pozycji wobec sektora i rynku pracy jest istotne statystycznie ($\chi^2=15,094$; $df=6$; $p=0,020$; $V=0,331$), przy czym – ze względu na małe liczebności w części komórek – wynik należy czytać jako wyraźny sygnał kierunkowy.

Tabela 23. Skala wyjazdu z gospodarstwa domowego według pozycji wobec sektora i rynku pracy (N=69)

Skala wyjazdu	Sektor/około sektor (N=24)	Poza sektorem (N=26)	Edukacja/emerytura/renta (N=8)	Bezrobotny/bierny (N=11)	Ogółem (N=69)
≤2 osoby	16,70%	65,40%	25,00%	54,50%	42,00 %
3–4 osoby	50,00%	26,90%	50,00%	36,40%	39,10 %
5+ osób	33,30%	7,70%	25,00%	9,10%	18,80 %
Ogółem	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00 %

Wyniki pokazują wyraźny „kierunek natężenia” migracji. Wśród osób pracujących w sektorze/okołosektorze dominuje profil wyjazdu gospodarstwa domowego: aż 83,3% deklaracji dotyczy wyjazdu obejmującego co najmniej 3 osoby (3–4 lub 5+), a scenariusz „małej skali” (≤2 osoby) pojawia się rzadko (16,7%). W praktyce oznacza to, że migracja w środowiskach silniej związanych z kompleksem górniczo-energetycznym – jeśli się uruchamia – częściej przypomina przenoszenie rodzin, a nie pojedynczy „ruch wahadłowy” jednostek. Ryzyko migracyjne w grupach sektorowych jest nie tylko wyższe, ale też potencjalnie bardziej dotkliwe dla struktury demograficznej OT: dotyczy ono częściej całych gospodarstw domowych, a więc odpływu, który trudniej „zrekompensować” w krótkim czasie.

Odwrotny wzorzec występuje wśród osób pracujących poza sektorem: dominują wyjazdy ≤2 osób (65,4%), natomiast wyjazd dużej części gospodarstwa (5+) ma charakter incydentalny (7,7%). Ten układ sugeruje, że w grupach pozasektorowych potencjalna mobilność – jeśli się pojawia – ma częściej charakter selektywny i ograniczony, a więc mniej „demograficznie ciężki”.

Analiza otoczenia migracyjnego pozwala ocenić, w jakim stopniu potencjalna mobilność jest zjawiskiem indywidualnym, a w jakim funkcjonuje szerzej – wśród rodziny i znajomych respondentów. Obecność planów wyjazdu w najbliższym otoczeniu społecznym tworzy kontekst sprzyjający podejmowaniu decyzji migracyjnych i może wzmocniać skłonność do wyjazdu poprzez dostęp do informacji, wsparcie organizacyjne oraz efekt naśladownictwa.

Respondentom postawiono pytanie: Ilu członków Pana/Pani najbliższej rodziny lub bliskich znajomych rozważa wyjazd z regionu, o ile w ogóle tacy są? Spośród badanych, którzy udzielili odpowiedzi na to pytanie (N=215) **24,2%** respondentów deklaruje, że wyjazd za pracę rozważa **co najmniej cztery osoby** z ich bliskiego otoczenia. Oznacza to, że w części środowisk lokalnych mobilność nie jest jedynie hipotetyczną opcją jednostek, lecz realnym elementem codziennych rozmów i planów funkcjonujących w sieciach rodzinnych i towarzyskich.

Tabela 24. Liczba osób z najbliższego otoczenia respondenta rozważających wyjazd za pracę (N=840)

	Kategorie	Częstość	Procent	Procent ważnych
Ważne	<= 2	135	16,1	62,8
	3 - 3	28	3,3	13,0
	4+	52	6,2	24,2
	Ogółem	215	25,6	100,0
Braki danych	Nie wiem	625	74,4	
Ogółem		840	100,0	

Zróżnicowanie to nie rozkłada się równomiernie między badanymi grupami. Analiza według pozycji wobec sektora i rynku pracy wskazuje na istotne statystycznie różnice ($\chi^2=14,498$; $df=6$; $p=0,025$; $V=0,184$).

Tabela 25. Liczba osób z najbliższego otoczenia respondenta rozważających wyjazd za pracę według pozycji wobec sektora i rynku pracy (N=215)

Otoczenie migracyjne	Sektor/okołosektor (N=54)	Poza sektorem (N=111)	Edukacja / emerytura / renta (N=25)	Bezrobotny / bierny (N=25)	Ogółem
≤2 osoby	46,30%	68,50%	56,00%	80,00%	62,80%
3 osoby	13,00%	13,50%	16,00%	8,00%	13,00%
4+ osób	40,70%	18,00%	28,00%	12,00%	24,20%
Ogółem	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%

Najsilniejszy „klimat migracyjny” ujawnia się w grupie osób związanych z sektorem energetycznym. Spośród badanych 40,7% respondentów z tej grupy wskazuje, że wyjazd rozważa co najmniej cztery osoby z ich otoczenia, podczas gdy wśród osób pracujących poza sektorem analogiczny wskaźnik wynosi 18,0%. Różnica ta ma charakter jakościowy: w środowiskach silniej powiązanych z sektorem decyzje migracyjne częściej funkcjonują jako zjawisko zbiorowe, osadzone w relacjach społecznych, a nie wyłącznie jako indywidualne strategie zmiany pracy.

Dodatkowo istotne statystycznie zróżnicowanie ujawnia się w układzie terytorialnym ($\chi^2=21,110$; $df=8$; $p=0,007$; $V=0,222$), co pozwala precyzyjniej wskazać obszary, w których mobilność jest silniej obecna w lokalnych sieciach społecznych.

A3. Jakie będą przyczyny migracji mieszkańców?

Analiza czynników, które mogłyby skłonić mieszkańców Obszaru Transformacji do wyjazdu za pracą, pozwala uchwycić mechanizmy sprawcze potencjalnej mobilności, a nie jedynie jej skalę. W przeciwieństwie do pytania o same intencje wyjazdu, pytanie o przyczyny ma charakter wielokrotnego wyboru, co oznacza, że wskazywane motywy mogą się kumulować i współwystępować. Tym samym uzyskany obraz należy interpretować jako strukturę bodźców migracyjnych, a nie ranking wzajemnie wykluczających się powodów.

W skali całej próby dominują czynniki o charakterze ekonomiczno-zawodowym. Najczęściej wskazywaną przyczyną potencjalnego wyjazdu są wyższe zarobki w innych regionach (40,8%), a w dalszej kolejności niepewność zatrudnienia w regionie (28,8%) oraz brak możliwości rozwoju zawodowego (19,4%). Czynniki te tworzą spójny układ motywacyjny, w którym decyzja o migracji jest rozważana jako reakcja na presję rynku pracy oraz jako próba poprawy stabilności i jakości trajektorii zawodowej. Motywy strictly związane z jakością życia – takie jak chęć zamieszkania w większym mieście, niższe koszty życia czy lepsze usługi publiczne – pojawiają się wyraźnie rzadziej, pełniąc raczej rolę czynników wtórnych lub wzmacniających, a nie głównych impulsów migracyjnych.

Tabela 26. Czynniki mogące skłonić do wyjazdu za pracą – ogółem (pytanie wielokrotnego wyboru)

Czynnik	N wskazań	% respondentów
Wyższe zarobki w innych regionach	343	40,8
Niepewność zatrudnienia w regionie	242	28,8
Inne powody	195	23,2
Brak możliwości rozwoju zawodowego	163	19,4
Chęć zamieszkania w większym mieście	96	11,4
Niższe koszty życia lub mieszkania	80	9,5
Lepsze usługi publiczne (zdrowie, edukacja)	46	5,5

Istotne statystycznie różnice w strukturze przyczyn migracji ujawniają się w zależności od pozycji wobec sektora i rynku pracy. Testy porównań proporcji wskazują, że wśród osób pracujących w sektorze lub okołosektorze relatywnie częściej pojawia się niepewność zatrudnienia w regionie jako potencjalny impuls wyjazdu, co odróżnia tę grupę zarówno od pracujących poza sektorem, jak i od osób poza rynkiem pracy. Oznacza to, że w tej grupie migracja częściej rozważana jest jako strategia zabezpieczająca wobec przewidywanych zmian strukturalnych, a nie wyłącznie jako poszukiwanie wyższych dochodów. Z kolei w grupie osób poza rynkiem pracy (edukacja, emerytura, renta) wyraźnie

wyróżnia się wysoki udział kategorii „inne powody”. W świetle struktury odpowiedzi oraz wyników jakościowych z pola otwartego należy interpretować ten wynik nie jako istnienie alternatywnych bodźców migracyjnych, lecz raczej jako deklaratywne wyłączenie migracji z repertuaru możliwych działań (np. odwołania do emerytury, zakończenia aktywności zawodowej lub braku jakichkolwiek czynników skłaniających do wyjazdu).

Tabela 27. Czynniki mogące skłonić do wyjazdu za pracę według pozycji wobec sektora i rynku pracy

Czynnik	Sektor/około sektor	Poza sektorem	Edukacja / emerytura / renta	Bezrobotny / bierny
Wyższe zarobki w innych regionach	38,4%	46,5%	17,6%	36,5%
Niepewność zatrudnienia w regionie	41,1%	30,2%	13,0%	23,0%
Inne powody, jakie?	9,8%	21,1%	48,1%	23,0%
Brak możliwości rozwoju zawodowego	24,1%	20,3%	9,3%	20,3%
Chęć zamieszkania w większym mieście	14,3%	8,8%	18,5%	16,2%
Niższe koszty życia lub mieszkania	9,8%	9,5%	8,3%	10,8%
Lepsze usługi publiczne (np. zdrowie, edukacja)	5,4%	4,9%	5,6%	9,5%

Równie wyraźne, a przy tym istotne statystycznie różnice, ujawniają się w przekroju wieku. W grupach 25–39 oraz 40–49 lat dominują przyczyny stricte rynkowe: wyższe zarobki oraz niepewność zatrudnienia, co wskazuje na instrumentalne traktowanie migracji jako narzędzia poprawy pozycji zawodowej. W grupie najmłodszej (15–24 lata) relatywnie częściej pojawiają się motywy aspiracyjne, takie jak chęć zamieszkania w większym mieście czy dostęp do usług, co sugeruje, że migracja bywa tu elementem projektu biograficznego, a nie wyłącznie reakcją na lokalny rynek pracy.

Na przeciwnym biegunie znajduje się grupa 50–64 lata, w której wyraźnie dominuje kategoria „inne powody”. W połączeniu z bardzo niskim udziałem motywów ekonomicznych oraz z wynikami odpowiedzi otwartych oznacza to, że w tej grupie potencjalna migracja jest najsilniej ograniczona przez etap życia, a nie przez bieżące uwarunkowania ekonomiczne regionu.

Tabela 28. Czynniki mogące skłonić do wyjazdu za pracę według wieku respondenta

Kategorie	15–24	25–39	40–49	50–64
Wyższe zarobki w innych regionach	30,8%	44,6%	50,6%	25,9%
Niepewność zatrudnienia w regionie	18,3%	35,4%	31,9%	19,0%
Inne powody, jakie?	18,3%	17,7%	17,5%	44,3%

Brak możliwości rozwoju zawodowego	14,4%	24,6%	23,7%	6,9%
Chęć zamieszkania w większym mieście	29,8%	12,5%	6,6%	5,7%
Niższe koszty życia lub mieszkania	11,5%	11,1%	7,4%	8,6%
Lepsze usługi publiczne (np. zdrowie, edukacja)	9,6%	6,9%	4,7%	1,7%

A4. Jakie będą konsekwencje migracji mieszkańców?

Negatywne skutki migracji

W pytaniu o negatywne skutki dla regionu wynikające z wyjazdów mieszkańców (w kontekście wygaszania kopalni i elektrowni) odpowiedzi układają się w bardzo spójny obraz: dominują konsekwencje stricte demograficzne i „strukturalne”, a dopiero w drugiej kolejności pojawiają się wątki fiskalne i jakości usług publicznych. Co ważne, jest to pytanie wielokrotnych odpowiedzi – odsetki należy czytać jako częstość wskazań danego skutku, a nie jako rozkład sumujący się do 100%.

Na poziomie danych brzegowych trzy wątki są niemal równorzędnymi „filarami” negatywnej narracji o migracjach. Respondenci najczęściej wskazują odpływ młodych i wykształconych osób (41,3%), starzenie się społeczeństwa (41,7%) oraz spadek liczby mieszkańców (depopulację) (40,8%). Oznacza to, że w ocenie mieszkańców migracje związane z procesem transformacji są postrzegane przede wszystkim jako czynnik uruchamiający typową sekwencję „kurczenia się” regionu: zmniejszająca się liczba ludności prowadzi do niekorzystnych zmian w strukturze wiekowej społeczeństwa, a w konsekwencji osłabia potencjał odtwarzania zasobów pracy oraz lokalnego popytu. Wyraźnie rzadziej pojawia się skutek o charakterze instytucjonalno-finansowym, czyli spadek dochodów samorządów (26,3%). Jednocześnie tylko 13,0% badanych deklaruje, że nie widzi negatywnych skutków, co sugeruje, że w zbiorowej interpretacji wyjazdy są raczej traktowane jako realne ryzyko dla rozwoju regionu niż zjawisko neutralne. Pozostałe odpowiedzi mają już charakter marginalny: pogorszenie jakości usług publicznych (6,3%), zmniejszenie liczby uczniów w szkołach (5,5%) oraz „inne” skutki (3,0%).

Tabela 29. Negatywne skutki migracji – ogółem

Kategorie	Ogółem
Starzenie się społeczeństwa	41,7%
Odpływ młodych i wykształconych osób	41,3%
Spadek liczby mieszkańców (depopulacja)	40,8%
Spadek dochodów samorządów	26,3%
Nie widzę negatywnych skutków	13,0%
Pogorszenie jakości usług publicznych (np. zdrowie, edukacja, transport)	6,3%
Zmniejszenie liczby uczniów w szkołach	5,5%
Inne negatywne skutki (proszę wpisać)	3,0%

W przekroju pozycji wobec sektora i rynku pracy widać kilka istotnych różnic. Po pierwsze, osoby pracujące w sektorze lub okołosektorze częściej niż pracujący poza sektorem wskazują depopulację (50,0% wobec 38,1%) – i jest to różnica istotna statystycznie. Można to czytać jako silniejsze „usytuowanie” ryzyka w logice masowego odpływu ludności w grupie bliżej związanej z kompleksem górniczo-energetycznym. Po drugie, osoby pracujące poza sektorem węglowo-energetycznym częściej niż bezrobotni lub bierni zawodowo wskazują zarówno starzenie się (44,1% wobec 31,1%), jak i odpływ młodych i wykształconych (44,5% wobec 28,4%) – również istotnie. Wreszcie, pracujący w sektorze/okołosektorze częściej niż osoby poza rynkiem pracy z powodu edukacji lub emerytury/renty widzą ryzyko spadku dochodów samorządów (33,0% wobec 20,4%). W praktyce oznacza to, że grupa najmocniej „zakotwiczona” w systemie gospodarczym regionu relatywnie częściej łączy migracje z osłabieniem bazy fiskalnej JST.

Tabela 30. Postrzegane negatywne skutki migracji mieszkańców związanych z wygaszaniem kopalni i elektrowni według sektora

Kategorie	Pracuje w sektorze lub okołosektorze (kompleks + firmy powiązane)	Pracuje poza sektorem węglowo-energetycznym	Poza rynkiem pracy: edukacja lub emerytura/renta	Poza rynkiem pracy: bezrobotny lub bierny zawodowo
Starzenie się społeczeństwa	35,7%	44,1%	42,6%	31,1%
Odpływ młodych i wykształconych osób	34,8%	44,5%	40,7%	28,4%
Spadek liczby mieszkańców (depopulacja)	50,0%	38,1%	43,5%	43,2%
Spadek dochodów samorządów	33,0%	26,9%	20,4%	20,3%
Nie widzę negatywnych skutków	14,3%	11,7%	13,9%	18,9%
Pogorszenie jakości usług publicznych (np. zdrowie, edukacja, transport)	6,3%	6,2%	3,7%	10,8%
Zmniejszenie liczby uczniów w szkołach	4,5%	5,1%	9,3%	4,1%
Inne negatywne skutki	3,6%	2,7%	4,6%	1,4%

Najsilniejsze zróżnicowanie ujawnia się w przekroju terytorialnym, co jest szczególnie ważne w kontekście migracyjno-demograficznym, gdyż pokazuje, że mieszkańcy różnych subobszarów inaczej

„lokują” główne ryzyka związane z odływem ludności. W przypadku starzenia się społeczeństwa najwyższe wskazania notujemy w zachodnim/płd.-zach. pasie depopulacyjnym (63,0%), wyraźnie powyżej pozostałych klastrow. Stosunkowo wysokie wartości pojawiają się też w Bełchatowie – rdzeniu miejskim (48,6%), natomiast najniższy poziom występuje w Radomsku i otoczeniu (25,0%). Porównania proporcji potwierdzają, że pas depopulacyjny istotnie częściej niż wszystkie pozostałe klastry akcentuje starzenie jako negatywny skutek, a rdzeń miejski Bełchatowa istotnie częściej wskazuje ten wątek niż część klastrow o niższych odsetkach (zwłaszcza obszar oddziaływania kompleksu, Piotrków i Radomsko). Innymi słowy: w pasie zachodnim ryzyko migracyjne jest silnie „od razu” interpretowane jako problem struktury wieku, a nie tylko jako ubytek liczby mieszkańców.

Jeszcze wyraźniej różnice widać przy kategorii odpływu młodych i wykształconych osób. Najwyższy poziom wskazań pojawia się w Piotrkowie Trybunalskim i strefie dojazdowej (50,7%), a relatywnie wysokie wartości notuje także pas depopulacyjny (45,2%) oraz oba klastry bełchatowskie (41,3% w rdzeniu miejskim i 40,5% w obszarze oddziaływania kompleksu). Najniższy wynik – i zdecydowanie odcinający się od reszty – dotyczy Radomska i otoczenia (24,4%). Testy porównań proporcji potwierdzają, że Radomsko wypada istotnie niżej niż każdy z pozostałych klastrow, co można interpretować jako słabszą obecność narracji o „drenażu kapitału ludzkiego” w tym subobszarze.

W przypadku samej depopulacji wartości są wysokie w całym obszarze, ale istotnie wyróżnia się Bełchatów – rdzeń miejski (52,3%). Rdzeń miejski częściej niż Piotrków (38,3%), Radomsko (34,0%) oraz pas depopulacyjny (40,4%) wskazuje na spadek liczby mieszkańców jako negatywny skutek. Ta różnica sugeruje, że rdzeń miejski – jako obszar najściślej kojarzony z kompleksem i jego bezpośrednimi konsekwencjami – silniej przewiduje „ubytek ilościowy” populacji w wyniku migracji.

Wątek spadku dochodów samorządów ma z kolei czytelną geografie: najwyższe wskazania pojawiają się w Piotrkowie Trybunalskim i strefie dojazdowej (35,4%). Porównania proporcji pokazują, że Piotrków uzyskuje wyniki istotnie wyższe niż Bełchatów – rdzeń miejski (19,3%), bełchatowski obszar oddziaływania kompleksu (22,8%) oraz Radomsko (21,8%). Pas depopulacyjny (26,9%) lokuje się pośrodku – bez tak jednoznacznego odcięcia jak Piotrków. Oznacza to, że w części terytorium migracje są „czytane” przede wszystkim jako zagrożenie dla zdolności finansowania lokalnych polityk i inwestycji, podczas gdy gdzie indziej silniej wybrzmiewa komponent demograficzny (depopulacja/starzenie, odpływ młodych).

Warto zwrócić uwagę na kategorię „nie widzę negatywnych skutków”, bo ona również wyraźnie różnicuje odpowiedzi respondentów. Najwyższy poziom tej odpowiedzi pojawia się w Radomsku i otoczeniu (25,0%) i – co istotne – Radomsko wypada tu statystycznie „wyżej” od wszystkich pozostałych klastrow. Na przeciwnym biegunie znajduje się Piotrków (5,3%) oraz Bełchatów – rdzeń miejski (6,4%). Dodatkowo, bełchatowski obszar oddziaływania kompleksu (15,2%) częściej niż rdzeń miejski Bełchatowa i Piotrków wskazuje brak negatywnych skutków, a pas depopulacyjny (13,5%)

częściej niż Piotrków. W praktyce można to czytać jako odmienny klimat oceny ryzyka: w otoczeniu Radomska częściej pojawia się przekonanie o neutralności skutków migracji, podczas gdy w Piotrkowie dominuje przeświadczenie, że negatywne konsekwencje są wyraźne i wielowymiarowe.

Dwie kategorie o mniejszej częstości – pogorszenie jakości usług publicznych oraz zmniejszenie liczby uczniów w szkołach – także pokazują różnice terytorialne, choć ich udział w ogólnym obrazie jest ograniczony. Pogorszenie usług utrzymuje się na poziomie ok. 7–8% w czterech klastrach (Bełchatów – rdzeń miejski: 7,3%; obszar oddziaływania: 7,6%; Piotrków: 8,1%; Radomsko: 7,1%), natomiast pas depopulacyjny (2,4%) istotnie rzadziej niż pozostałe wiąże migracje z pogorszeniem usług. W odniesieniu do liczby uczniów w szkołach najbardziej wyróżnia się Bełchatów – rdzeń miejski (10,1%), który istotnie częściej niż Radomsko (3,2%) i pas depopulacyjny (2,9%) wskazuje ten skutek; ponadto Piotrków (7,7%) istotnie częściej niż pas depopulacyjny łączy migracje ze spadkiem liczby uczniów. Można to interpretować tak, że w części obszaru transformacji „szkoły” stają się bardziej namacalnym kanałem, przez który mieszkańcy wyobrażają sobie konsekwencje odpływu ludności, podczas gdy w pasie depopulacyjnym ten trop jest relatywnie słabiej obecny.

Tabela 31. Postrzegane negatywne skutki migracji mieszkańców związanych z wygaszaniem kopalni i elektrowni według kontekstu terytorialnego

Kategorie	1	2	3	4	5
Starzenie się społeczeństwa	48,6%	32,3%	36,4%	25,0%	63,0%
Odpływ młodych i wykształconych osób	41,3%	40,5%	50,7%	24,4%	45,2%
Spadek liczby mieszkańców (depopulacja)	52,3%	43,7%	38,3%	34,0%	40,4%
Spadek dochodów samorządów	19,3%	22,8%	35,4%	21,8%	26,9%
Nie widzę negatywnych skutków	6,4%	15,2%	5,3%	25,0%	13,5%
Pogorszenie jakości usług publicznych (np. zdrowie, edukacja, transport)	7,3%	7,6%	8,1%	7,1%	2,4%
Zmniejszenie liczby uczniów w szkołach	10,1%	5,1%	7,7%	3,2%	2,9%
Inne negatywne skutki	1,8%	2,5%	5,3%	1,9%	2,4%

Legenda:

1. Bełchatów – rdzeń miejski
2. Bełchatowski obszar oddziaływania kompleksu (energetyczno-suburbanizacyjny)
3. Piotrków Trybunalski i strefa dojazdowa
4. Radomsko i otoczenie (oś A1)
5. Zachodni/płd.-zach. pas depopulacyjny (Wieluń–Złoczew–Pajęczno/Działoszyn)

W przekroju wieku najbardziej jednoznaczny jest mechanizm dotyczący starzenia się społeczeństwa. Odsetek wskazań rośnie skokowo wraz z wiekiem: od 24,0% w grupie 15–24, przez 35,7% w wieku 25–39, po 48,2% (40–49) i 52,9% (50–64). Porównania potwierdzają istotnie niższe wskazania w najmłodszej kohorcie, a także wyższe w kohortach starszych, co można interpretować jako większą „wrażliwość demograficzną” wraz z wiekiem (starsze grupy częściej dostrzegają konsekwencje

strukturalne). Dla odpływu młodych i wykształconych najwyższe wskazania występują w wieku 25–39 (43,9%) i 40–49 (45,1%), a niższe w grupie 15–24 (33,7%) oraz 50–64 (35,6%); testy wskazują, że różnice te są istotne dla części porównań, a więc ten skutek jest szczególnie „widoczny” dla kohort w wieku intensywnej aktywności zawodowej i rodzinnej. W przypadku spadku dochodów samorządów najwyższy poziom wskazań występuje w wieku 25–39 (33,4%) i 40–49 (29,2%), przy najniższym w grupie 50–64 (12,1%) – i tutaj również potwierdzone są istotne różnice, wskazujące na mniejsze akcentowanie skutków fiskalnych przez najstarszych respondentów.

Tabela 32. Postrzegane negatywne skutki migracji mieszkańców związanych z wygaszaniem kopalni i elektrowni według wieku

Kategorie	15–24	25–39	40–49	50–64
Starzenie się społeczeństwa	24,0%	35,7%	48,2%	52,9%
Odpływ młodych i wykształconych osób	33,7%	43,9%	45,1%	35,6%
Spadek liczby mieszkańców (depopulacja)	40,4%	40,3%	40,1%	43,1%
Spadek dochodów samorządów	22,1%	33,4%	29,2%	12,1%
Nie widzę negatywnych skutków	18,3%	12,5%	12,8%	10,9%
Pogorszenie jakości usług publicznych (np. zdrowie, edukacja, transport)	7,7%	7,9%	5,1%	4,6%
Zmniejszenie liczby uczniów w szkołach	7,7%	5,6%	3,1%	7,5%
Inne negatywne skutki	1,9%	3,9%	2,3%	2,9%

Wreszcie, wykształcenie różnicuje przede wszystkim dwa obszary: depopulację oraz spadek dochodów JST. Depopulacja jest znacznie rzadziej wskazywana przez osoby z wykształceniem podstawowym/gimnazjalnym lub zasadniczym zawodowym (29,6%) niż przez osoby ze średnim/policealnym (42,1%) i wyższym (44,1%) – różnice są istotne statystycznie. Podobnie spadek dochodów samorządów częściej dostrzegają osoby z wyższym wykształceniem (30,2%) niż osoby o najniższym poziomie wykształcenia (20,0%) – co sugeruje, że wraz z kapitałem edukacyjnym rośnie skłonność do interpretowania migracji nie tylko jako zjawiska „ludnościowego”, ale też jako procesu uderzającego w zdolność instytucji lokalnych do utrzymania usług i inwestycji.

Tabela 33. Postrzegane negatywne skutki migracji mieszkańców związanych z wygaszaniem kopalni i elektrowni według wykształcenia

Kategorie	Podstawowe /gimnazjalne lub zasadnicze zawodowe	Średnie lub policealne	Wyższe	Ogółem
Starzenie się społeczeństwa	42,2%	41,3%	41,9%	41,7%

Odptyw młodych i wykształconych osób	37,0%	41,5%	42,9%	41,3%
Spadek liczby mieszkańców (depopulacja)	29,6%	42,1%	44,1%	40,8%
Spadek dochodów samorządów	20,0%	25,4%	30,2%	26,3%
Nie widzę negatywnych skutków	12,6%	13,3%	12,7%	13,0%
Pogorszenie jakości usług publicznych (np. zdrowie, edukacja, transport)	5,9%	5,1%	7,9%	6,3%
Zmniejszenie liczby uczniów w szkołach	5,9%	5,9%	4,8%	5,5%
Inne negatywne skutki	3,0%	3,1%	2,9%	3,0%

Pozytywne skutki migracji

W przypadku pytania o pozytywne skutki wyjazdu mieszkańców dla regionu obraz odpowiedzi jest wyraźnie mniej jednoznaczny niż przy skutkach negatywnych. Na poziomie danych brzegowych kluczowa informacja jest taka, że 42,3% respondentów nie dostrzega żadnych pozytywnych konsekwencji. Oznacza to, że narracja „bilansu korzyści” jest w badanej populacji słabsza i częściej ustępuje przekonaniu o braku potencjalnych zysków dla regionu.

Wśród osób, które jednak dopuszczają istnienie pozytywnych efektów migracji, najczęściej wskazywanym mechanizmem są nowe kierunki rozwoju gospodarki po odejściu od przemysłu górniczego (32,9%). Drugi w kolejności wątek dotyczy większej aktywności organizacji społecznych i lokalnych inicjatyw odnowy środowiska (19,5%). Kolejne, umiarkowanie często wybierane odpowiedzi koncentrują się wokół „odmrażania” potencjału rozwojowego: możliwości przyciągnięcia nowych inwestorów dzięki tańszym terenom i lokalom (13,6%), poprawy jakości środowiska i przestrzeni (13,1%) oraz zmniejszenia obciążenia infrastruktury publicznej (12,3%). Rzadziej wskazywano, że migracja może zwiększać presję na modernizację usług publicznych i infrastruktury (10,6%). Marginalne znaczenie ma natomiast argument o wzroście różnorodności kulturowej dzięki napływowi nowych mieszkańców (2,6%) oraz „inne” pozytywne skutki (0,7%).

Tabela 34. Postrzegane pozytywne skutki migracji mieszkańców związanych z wygaszaniem kopalni i elektrowni - ogółem

Kategorie	Ogółem
Nie widzę pozytywnych skutków	42%
Nowe kierunki rozwoju gospodarki po odejściu od przemysłu górniczego	33%
Większa aktywność organizacji społecznych i lokalnych inicjatyw odnowy środowiska	20%
Możliwość przyciągnięcia nowych inwestorów dzięki tańszym terenom i lokalom	14%

Poprawa jakości środowiska i przestrzeni (część terenów może zostać zrewitalizowana lub lepiej wykorzystana)	13%
Zmniejszenie obciążenia infrastruktury (szkół, przedszkoli, transportu, usług publicznych)	12%
Zwiększenie presji na modernizację usług publicznych i infrastruktury	11%
Większa różnorodność kulturowa dzięki napływowi nowych mieszkańców	3%
Inne pozytywne skutki	1%

Istotne statystycznie różnice (testy porównań proporcji w kolumnach, $p < 0,05$) pojawiają się przede wszystkim w przekroju pozycji wobec sektora i rynku pracy. Osoby pracujące w sektorze lub okołosektorze częściej niż pracujący poza sektorem oraz osoby poza rynkiem pracy (edukacja/emerytura/renta) wskazują pozytywne efekty w postaci zmniejszenia obciążenia infrastruktury (25,0% wobec 10,3% i 8,3%) oraz możliwości przyciągnięcia nowych inwestorów (24,1% wobec 11,4% i 12,0%). Również wątek presji na modernizację usług publicznych i infrastruktury jest wyraźniej akcentowany przez osoby związane zawodowo z sektorem (18,8%) niż przez pracujących poza sektorem (9,3%) i bezrobotnych/biernych zawodowo (6,8%). Odwrotny układ występuje przy kategorii „nowe kierunki rozwoju gospodarki”: tu najwyższe wskazania pojawiają się wśród pracujących poza sektorem węglowo-energetycznym (36,8%), istotnie częściej niż wśród osób poza rynkiem pracy z powodu edukacji/emerytury/renty (21,3%) oraz bezrobotnych/biernych zawodowo (24,3%). Jednocześnie brak pozytywnych skutków częściej deklarują obie kategorie pozostające poza rynkiem pracy (53,7% i 56,8%) niż osoby pracujące w sektorze/okołosektorze (33,0%) oraz pracujące poza sektorem (39,9%). W praktyce wskazuje to na wyraźny podział: aktywność zawodowa sprzyja dostrzeganiu potencjalnych korzyści, natomiast pozostawanie poza rynkiem pracy częściej wiąże się z postawą sceptyczną.

Tabela 35. Postrzegane pozytywne skutki migracji mieszkańców związanych z wygaszaniem kopalni i elektrowni według sektora

Kategorie	Pracuje w sektorze lub okołosektorze (kompleks + firmy powiązane)	Pracuje poza sektorem węglowo-energetycznym	Poza rynkiem pracy: edukacja lub emerytura/renta	Poza rynkiem pracy: bezrobotny lub bierny zawodowo
Nie widzę pozytywnych skutków	33,0%	39,9%	53,7%	56,8%
Nowe kierunki rozwoju gospodarki po odejściu od przemysłu górniczego	30,4%	36,8%	21,3%	24,3%

Większa aktywność organizacji społecznych i lokalnych inicjatyw odnowy środowiska	22,3%	21,2%	13,9%	10,8%
Możliwość przyciągnięcia nowych inwestorów dzięki tańszym terenom i lokalom	24,1%	11,4%	12,0%	16,2%
Poprawa jakości środowiska i przestrzeni (część terenów może zostać zrewitalizowana lub lepiej wykorzystana)	16,1%	11,7%	16,7%	13,5%
Zmniejszenie obciążenia infrastruktury (szkół, przedszkoli, transportu, usług publicznych)	25,0%	10,3%	8,3%	13,5%
Zwiększenie presji na modernizację usług publicznych i infrastruktury	18,8%	9,3%	11,1%	6,8%
Większa różnorodność kulturowa dzięki napływowi nowych mieszkańców	5,4%	1,1%	3,7%	8,1%
Inne pozytywne skutki	0,0%	0,9%	0,9%	0,0%

W przekroju płci różnice są ograniczone – istotnie wyróżnia się właściwie tylko obszar środowiskowo-przestrzenny. Kobiety częściej niż mężczyźni wskazują poprawę jakości środowiska i przestrzeni jako możliwy pozytywny skutek wyjazdów (15,5% wobec 10,7%). Dla pozostałych kategorii rozkłady według płci nie różnicują się w sposób istotny statystycznie.

Tabela 36. Postrzegane pozytywne skutki migracji mieszkańców związanych z wygaszaniem kopalni i elektrowni według płci

Kategorie	Kobieta	Mężczyzna
Nie widzę pozytywnych skutków	40,5%	44,0%
Nowe kierunki rozwoju gospodarki po odejściu od przemysłu górniczego	35,0%	30,7%
Większa aktywność organizacji społecznych i lokalnych inicjatyw odnowy środowiska	21,2%	17,9%
Możliwość przyciągnięcia nowych inwestorów dzięki tańszym terenom i lokalom	11,7%	15,5%
Poprawa jakości środowiska i przestrzeni (część terenów może zostać zrewitalizowana lub lepiej wykorzystana)	15,5%	10,7%

Zmniejszenie obciążenia infrastruktury (szkół, przedszkoli, transportu, usług publicznych)	11,0%	13,6%
Zwiększenie presji na modernizację usług publicznych i infrastruktury	10,5%	10,7%
Większa różnorodność kulturowa dzięki napływowi nowych mieszkańców	1,9%	3,3%
Inne pozytywne skutki	1,2%	0,2%

Najsilniejsze zróżnicowania dotyczą kontekstu terytorialnego (klastrow gmin), a więc tego, jak mieszkańcy poszczególnych subobszarów „koduja” potencjalne korzyści związane z wyjazdami. Najbardziej wyrazisty profil ma Radomsko i otoczenie: respondenci z tego klastra istotnie częściej niż we wszystkich pozostałych wskazują zarówno możliwość przyciągnięcia nowych inwestorów (28,2%), jak i zwiększenie presji na modernizację usług publicznych i infrastruktury (21,2%). W praktyce oznacza to, że w Radomsku potencjalne „pozytywy” migracji są ujmowane przede wszystkim w logice impulsu modernizacyjno-rozwojowego (inwestycje, infrastruktura), a nie jako efekt uboczny o marginalnym znaczeniu.

Wątek „nowych kierunków rozwoju gospodarki po odejściu od przemysłu górniczego” najsilniej wybrzmiewa w Piotrkowie Trybunalskim i strefie dojazdowej (42,6%), gdzie jest on wskazywany istotnie częściej niż w Bełchatowie – rdzeniu miejskim (20,2%), bełchatowskim obszarze oddziaływania kompleksu (27,2%) oraz w zachodnim/płd.-zach. pasie depopulacyjnym (33,2%). Dodatkowo zarówno Radomsko (34,0%), jak i pas depopulacyjny (33,2%) wskazują tę korzyść istotnie częściej niż rdzeń miejski Bełchatowa, co podkreśla, że właśnie rdzeń miejski najślabiej „widzi” migrację jako potencjalny katalizator przebudowy gospodarki.

W obszarze społeczno-obywatelskim istotna różnica dotyczy kategorii „większej aktywności organizacji społecznych i lokalnych inicjatyw odnowy środowiska”. Bełchatów – rdzeń miejski (6,4%) wypada tu istotnie niżej niż wszystkie pozostałe klastry (obszar oddziaływania: 17,7%; Piotrków: 23,9%; Radomsko: 23,1%; pas depopulacyjny: 20,7%). Oznacza to, że w rdzeniu miejskim znacznie rzadziej łączy się mobilność ludności z możliwym „ożywieniem” oddolnym i aktywnością społeczną.

Istotnie różnicuje się również sposób ujmowania korzyści środowiskowych i przestrzennych. W przypadku poprawy jakości środowiska i przestrzeni (rewitalizacja/lepsze wykorzystanie terenów) Radomsko (21,8%) wskazuje tę korzyść istotnie częściej niż bełchatowski obszar oddziaływania (10,8%), Piotrków (9,6%) oraz pas depopulacyjny (9,1%), a Bełchatów – rdzeń miejski (18,3%) – istotnie częściej niż Piotrków i pas depopulacyjny. Z kolei przy kategorii „zmniejszenie obciążenia infrastruktury (szkół, przedszkoli, transportu, usług publicznych)” wyróżnia się Bełchatów – rdzeń miejski (22,0%), który wskazuje ją istotnie częściej niż obszar oddziaływania (11,4%), Piotrków (9,6%) i pas depopulacyjny (8,2%); dodatkowo Radomsko (15,4%) wypada istotnie wyżej niż pas

depopulacyjny. To pokazuje, że „infrastrukturalna” rama potencjalnych korzyści jest najsilniej obecna właśnie w rdzeniu miejskim.

Na koniec warto odnotować, że sceptycyzm wobec jakichkolwiek pozytywnych skutków także ma istotny wymiar przestrzenny. Odpowiedź „nie widzę pozytywnych skutków” jest najczęstsza w zachodnim/płd.-zach. pasie depopulacyjnym (57,7%) i występuje tam istotnie częściej niż w Bełchatowie – rdzeniu miejskim (44,0%), Piotrkowie (32,1%) oraz Radomsku (23,7%). Jednocześnie zarówno obszar oddziaływania kompleksu (52,5%), jak i rdzeń miejski Bełchatowa (44,0%) wskazują brak korzyści istotnie częściej niż Piotrków i Radomsko. W efekcie widać, że „geografia potencjalnych korzyści” jest spolaryzowana: Radomsko wyraźnie akcentuje modernizację i inwestorów, Piotrków – zmianę kierunków rozwoju gospodarczego, natomiast pas depopulacyjny najczęściej pozostaje w rejestrze braku dostrzegalnych pozytywów.

Tabela 37. Postrzegane pozytywne skutki migracji mieszkańców związanych z wygaszaniem kopalni i elektrowni według – kontekst terytorialny

Kategorie	1	2	3	4	5
Nie widzę pozytywnych skutków	44,0%	52,5%	32,1%	23,7%	57,7%
Nowe kierunki rozwoju gospodarki po odejściu od przemysłu górniczego	20,2%	27,2%	42,6%	34,0%	33,2%
Większa aktywność organizacji społecznych i lokalnych inicjatyw odnowy środowiska	6,4%	17,7%	23,9%	23,1%	20,7%
Możliwość przyciągnięcia nowych inwestorów dzięki tańszym terenom i lokalom	14,7%	14,6%	7,2%	28,2%	7,7%
Poprawa jakości środowiska i przestrzeni (część terenów może zostać zrewitalizowana lub lepiej wykorzystana)	18,3%	10,8%	9,6%	21,8%	9,1%
Zmniejszenie obciążenia infrastruktury (szkół, przedszkoli, transportu, usług publicznych)	22,0%	11,4%	9,6%	15,4%	8,2%
Zwiększenie presji na modernizację usług publicznych i infrastruktury	10,1%	9,5%	10,5%	21,2%	3,8%
Większa różnorodność kulturowa dzięki napływowi nowych mieszkańców	1,8%	2,5%	2,9%	3,2%	2,4%
Inne pozytywne skutki	0,9%	1,3%	1,4%		

Legenda:

6. *Bełchatów – rdzeń miejski*
7. *Bełchatowski obszar oddziaływania kompleksu (energetyczno-suburbanizacyjny)*
8. *Piotrków Trybunalski i strefa dojazdowa*
9. *Radomsko i otoczenie (oś A1)*
10. *Zachodni/płd.-zach. pas depopulacyjny (Wieluń–Złoczew–Pajęczno/Działoszyn)*

Różnice według wieku układają się w czytelny gradient: wraz z wiekiem rośnie skłonność do uznania, że wyjazdy nie przyniosą regionowi korzyści. Najstarsza kategoria (50–64) istotnie częściej niż wszystkie pozostałe deklaruje brak pozytywnych skutków (66,7% wobec 35,6% w grupie 15–24, 33,8% w wieku 25–39 i 38,5% w wieku 40–49). Jednocześnie osoby młodsze częściej wskazują „pozytywy” związane z modernizacją i zmianą: najmłodszy (15–24) oraz grupa 25–39 częściej niż 50–64 dostrzegają presję na modernizację usług publicznych i infrastruktury (13,5% i 12,5% wobec 6,3%), a także częściej widzą możliwość przyciągnięcia nowych inwestorów (18,3% i 15,4% wobec 8,6%). W odniesieniu do nowych kierunków rozwoju gospodarki najwyższe wskazania występują w wieku 25–39 i 40–49 (40,0% i 40,5%), istotnie częściej niż wśród najmłodszych (22,1%) i najstarszych (15,5%). Podobny wzór dotyczy większej aktywności organizacji społecznych – częściej wskazują ją osoby w wieku 25–39 i 40–49 (odpowiednio 23,9% i 22,6%) niż najmłodszy i najstarszy (12,5% i 11,5%). W przypadku zmniejszenia obciążenia infrastruktury młodszy (15–24) częściej niż 50–64 dostrzegają taki efekt (19,2% wobec 8,6%), co może sugerować, że „odciążenie” infrastruktury jest interpretowane bardziej jako szansa na reorganizację niż jako symptom kurczenia się regionu.

Tabela 38. Postrzegane pozytywne skutki migracji mieszkańców związanych z wygaszaniem kopalni i elektrowni według wieku

Kategorie	15–24	25–39	40–49	50–64
Nie widzę pozytywnych skutków	35,6%	33,8%	38,5%	66,7%
Nowe kierunki rozwoju gospodarki po odejściu od przemysłu górniczego	22,1%	40,0%	40,5%	15,5%
Większa aktywność organizacji społecznych i lokalnych inicjatyw odnowy środowiska	12,5%	23,9%	22,6%	11,5%
Możliwość przyciągnięcia nowych inwestorów dzięki tańszym terenom i lokalom	18,3%	15,4%	12,8%	8,6%
Poprawa jakości środowiska i przestrzeni (część terenów może zostać zrewitalizowana lub lepiej wykorzystana)	19,2%	16,4%	9,3%	9,2%
Zmniejszenie obciążenia infrastruktury (szkół, przedszkoli, transportu, usług publicznych)	19,2%	12,5%	11,7%	8,6%
Zwiększenie presji na modernizację usług publicznych i infrastruktury	13,5%	12,5%	10,1%	6,3%

Większa różnorodność kulturowa dzięki napływowi nowych mieszkańców	3,8%	3,3%	2,3%	1,1%
Inne pozytywne skutki	1,0%	0,3%	1,2%	0,6%

Wykształcenie różnicuje przede wszystkim dwie kwestie: orientację „rozwojową” oraz sceptycyzm. Osoby z wyższym wykształceniem częściej niż osoby ze średnim/policealnym wskazują nowe kierunki rozwoju gospodarki (38,1% wobec 30,0%). Z kolei odpowiedź „nie widzę pozytywnych skutków” częściej pojawia się u respondentów ze średnim/policealnym niż u osób z wyższym (47,4% wobec 37,8%). W obszarze środowiskowo-przestrzennym osoby z wyższym wykształceniem częściej niż respondenci o najniższym poziomie wykształcenia wskazują poprawę jakości środowiska i przestrzeni (15,9% wobec 7,4%), co wzmacnia interpretację, że kapitał edukacyjny sprzyja dostrzeganiu „pośrednich” zysków transformacyjnych (rewitalizacja, lepsze wykorzystanie terenów, poprawa ładu przestrzennego).

Tabela 39. Postrzegane pozytywne skutki migracji mieszkańców związanych z wygaszaniem kopalni i elektrowni według wykształcenia

Kategorie	Podstawowe / gimnazjalne lub zasadnicze zawodowe	Średnie lub policealne	Wyższe
Nie widzę pozytywnych skutków	37,8%	47,4%	37,8%
Nowe kierunki rozwoju gospodarki po odejściu od przemysłu górniczego	28,9%	30,0%	38,1%
Większa aktywność organizacji społecznych i lokalnych inicjatyw odnowy środowiska	15,6%	18,7%	22,2%
Możliwość przyciągnięcia nowych inwestorów dzięki tańszym terenom i lokalom	11,9%	14,4%	13,3%
Poprawa jakości środowiska i przestrzeni (część terenów może zostać zrewitalizowana lub lepiej wykorzystana)	7,4%	12,8%	15,9%
Zmniejszenie obciążenia infrastruktury (szkół, przedszkoli, transportu, usług publicznych)	10,4%	11,3%	14,3%
Zwiększenie presji na modernizację usług publicznych i infrastruktury	11,1%	9,2%	12,1%
Większa różnorodność kulturowa dzięki napływowi nowych mieszkańców	3,0%	2,8%	2,2%

Inne pozytywne skutki	0,0%	0,8%	1,0%
-----------------------	------	------	------

Podsumowując, wątek pozytywnych skutków migracji jest w badaniu wyraźnie mniej powszechny niż narracja o kosztach, a niemal połowa respondentów nie dostrzega żadnych korzyści. Jeżeli jednak „pozytywy” są wskazywane, to dominują te, które można opisać jako szanse rozwojowe po transformacji (dywersyfikacja gospodarki, aktywizacja społeczna, przyciąganie inwestorów, poprawa środowiska), przy czym ich rozkład jest silnie zależny od miejsca zamieszkania (klastry), wieku oraz sytuacji na rynku pracy. W kolejnych interpretacjach warto będzie łączyć te wyniki z częścią o skutkach negatywnych: w praktyce bowiem ta sama migracja bywa jednocześnie czytana jako czynnik ryzyka demograficznego i – przez część grup – jako potencjalny impuls do przebudowy lokalnych funkcji gospodarczych i przestrzennych.

A5. Jaki będzie wpływ wygaszania sektora węglowego/energetyki konwencjonalnej na strukturę demograficzną Obszaru Transformacji?

Jeżeli chodzi o najbardziej widoczne zmiany w strukturze ludności w związku z wygaszaniem sektora węglowego i energetyki konwencjonalnej – respondenci w zdecydowanej większości „widzą” przyszłość przez pryzmat klasycznych procesów demograficznych: odpływu młodszych roczników, kurczenia się zasobów pracy oraz starzenia się populacji.

Na poziomie wyników ogólnych najbardziej rozpowszechnioną prognozą jest odpływ młodych ludzi – wskazuje go niemal co drugi respondent (49,8%). Drugim najczęściej wybieranym scenariuszem jest spadek liczby osób w wieku produkcyjnym (38,8%), a trzecim – wzrost liczby osób starszych (33,3%). W praktyce te trzy elementy składają się na spójny obraz „demograficznej spirali” transformacji: mniej młodych, słabsze zasoby pracy, większy udział osób starszych w strukturze populacji. Pozostałe odpowiedzi pojawiają się istotnie rzadziej: 12,4% badanych deklaruje niepewność, 10,2% nie spodziewa się większych zmian, a 7,9% dopuszcza możliwość napływu nowych mieszkańców. Równie marginalnie wskazywano scenariusz aktywizacji kobiet (7,4%).

Tabela 40. Wpływ wygaszania sektora węglowego/energetyki konwencjonalnej na strukturę demograficzną OT - ogółem

Kategorie	Ogółem
Odpływ młodych ludzi	49,8%
Spadek liczby osób w wieku produkcyjnym	38,8%
Wzrost liczby osób starszych	33,3%
Trudno powiedzieć	12,4%
Brak większych zmian	10,2%
Napływ nowych mieszkańców z Polski lub z zagranicy	7,9%
Więcej kobiet aktywnych zawodowo	7,4%

Coś innego	0,8%
------------	------

To, jak respondenci „układają” przyszłe zmiany, zależy od ich usytuowania na rynku pracy. Odptyw młodych ludzi istotnie rzadziej wskazują osoby bezrobotne lub biernie zawodowo (32,4%) niż osoby pracujące poza sektorem (53,3%) oraz osoby poza rynkiem pracy z powodu edukacji albo emerytury/renty (50,0%). W tej grupie (bezrobotni/bierni) częściej pojawiają się też odpowiedzi sygnalizujące „zawieszenie” interpretacyjne: istotnie częściej niż w części pozostałych kategorii wybierają oni „trudno powiedzieć” (21,6%) oraz relatywnie częściej deklarują brak większych zmian (17,6%).

Wyraźnie odrębny profil ma odpowiedź „więcej kobiet aktywnych zawodowo”. Tutaj zdecydowanie wyróżnia się grupa osób pracujących w sektorze lub okołosektorze: aż 22,3% wskazań, podczas gdy w pozostałych kategoriach jest to tylko 4,2–8,1%. Różnica jest istotna statystycznie i sugeruje, że osoby bliżej kompleksu górniczo-energetycznego częściej interpretują transformację nie tylko jako migracje i starzenie, ale też jako potencjalną zmianę modelu aktywności zawodowej w rodzinach i gospodarstwach domowych.

Tabela 41. Wpływ wygaszania sektora węglowego/energetyki konwencjonalnej na strukturę demograficzną według sektora

Kategorie odpowiedzi	Pracuje w sektorze lub okołosektorze (kompleks + firmy powiązane)	Pracuje poza sektorem węglowo-energetycznym	Poza rynkiem pracy: edukacja lub emerytura/renta	Poza rynkiem pracy: bezrobotny lub bierny zawodowo
Odptyw młodych ludzi	43,8%	53,3%	50,0%	32,4%
Spadek liczby osób w wieku produkcyjnym	33,9%	39,7%	45,4%	29,7%
Wzrost liczby osób starszych	28,6%	34,4%	34,3%	31,1%
Trudno powiedzieć	12,5%	11,4%	11,1%	21,6%
Brak większych zmian	11,6%	9,0%	10,2%	17,6%
Napływ nowych mieszkańców z Polski lub z zagranicy	11,6%	6,8%	8,3%	9,5%
Więcej kobiet aktywnych zawodowo	22,3%	4,2%	7,4%	8,1%
Coś innego	0,9%	0,2%	2,8%	2,7%

W większości kluczowych prognoz (odptyw młodych, spadek wieku produkcyjnego, wzrost liczby osób starszych) kobiety i mężczyźni wypowiadają się podobnie – bez istotnych różnic. Jedyny wyraźniejszy

sygnał dotyczy **napływu nowych mieszkańców**: mężczyźni częściej niż kobiety wskazują taki scenariusz (9,5% wobec 6,2%), co może oznaczać nieco większą skłonność do dostrzegania „kompensacyjnego” mechanizmu migracyjnego.

Tabela 42. Wpływ wygaszania sektora węglowego/energetyki konwencjonalnej na strukturę demograficzną według płci

Kategorie odpowiedzi	Kobieta	Mężczyzna
Odptyw młodych ludzi	51,0%	48,6%
Spadek liczby osób w wieku produkcyjnym	39,0%	38,6%
Wzrost liczby osób starszych	32,9%	33,8%
Trudno powiedzieć	12,1%	12,6%
Brak większych zmian	11,7%	8,8%
Napływ nowych mieszkańców z Polski lub z zagranicy	6,2%	9,5%
Więcej kobiet aktywnych zawodowo	6,2%	8,6%
Coś innego	1,0%	0,7%

Najmocniejsze kontrasty w wynikach widoczne są w kontekście terytorialnym. W przypadku odpływu młodych ludzi najwyższe wskazania notujemy w klastrach Wieluń i otoczenie (63,6%) oraz Piotrków Trybunalski i otoczenie (60,3%), a najniższe w Radomsku i otoczeniu (25,0%). Różnice są istotne: Radomsko wypada wyraźnie „ciszej” w narracji o odpływie młodych, podczas gdy Piotrków i Wieluń – „głośniejszy” i bardziej alarmowo.

Jeszcze mocniej terytorium różnicuje prognozę spadku liczby osób w wieku produkcyjnym. Absolutnie wyróżnia się Wieluń i otoczenie (63,6%) – to wynik istotnie wyższy niż w pozostałych klastrach (26,3–45,0%). W tym sensie w subregionie wieluńskim transformacja częściej jest „czytana” jako ryzyko bezpośredniego ubytku zasobów pracy, a nie tylko odpływu młodych.

Z kolei wzrost liczby osób starszych najmocniej akcentowany jest w klastrze Pajęczno/Działoszyn + Żłoczew i otoczenie (50,0%). Jest to wynik istotnie wyższy niż w rdzeniu bełchatowskim (38,5%), Piotrkowie (29,2%), Radomsku (21,8%) i Wieluniu (28,2%). W praktyce oznacza to, że w tej części Obszaru Transformacji prognoza przyszłości ma najbardziej „starzeniowy” charakter – transformacja jest tu wyobrażana przede wszystkim jako zmiana struktury wieku.

Warto zwrócić uwagę na dwa dodatkowe „nastroje” terytorialne, które porządkują sposób myślenia o przyszłych zmianach demograficznych. Po pierwsze, Radomsko i otoczenie wyraźnie wyróżnia się scenariuszem braku większych zmian (24,4%) – jest to wynik istotnie wyższy niż we wszystkich pozostałych klastrach. Oznacza to, że w tym subobszarze częściej niż gdzie indziej pojawia się przekonanie, iż transformacja nie przełoży się na jednoznaczne przekształcenia struktury ludności (lub że skutki będą „rozproszone” i trudniejsze do uchwycenia wprost).

Po drugie, istotne różnice dotyczą poziomu niepewności. Najniższy odsetek odpowiedzi „trudno powiedzieć” występuje w Piotrkowie Trybunalskim i strefie dojazdowej (5,7%), natomiast istotnie wyższy poziom niepewności obserwujemy w Radomsku i otoczeniu (16,0%) oraz w zachodnim/płd.-zach. pasie depopulacyjnym (16,8%). Dodatkowo bełchatowski obszar oddziaływania kompleksu (13,9%) także cechuje się istotnie wyższą niepewnością niż Piotrków. Ten układ sugeruje, że w różnych częściach OT mamy nie tylko odmienne prognozy, ale też różny poziom „krystalizacji” wyobrażeń o przyszłości: w Piotrkowie dominują obrazy bardziej określone, podczas gdy w Radomsku i w pasie depopulacyjnym częściej pojawia się ostrożność i brak jednoznacznego przekonania, w którą stronę pójść procesy demograficzne.

Jednocześnie warto odnotować jeszcze jeden istotny rys, który „domyka” tę interpretację: odpowiedź „więcej kobiet aktywnych zawodowo” pojawia się istotnie częściej w Radomsku (12,2%) niż w Bełchatowie – rdzeniu miejskim (4,6%) oraz w pasie depopulacyjnym (5,3%). W praktyce wzmacnia to obraz Radomska jako klastra, w którym częściej niż gdzie indziej pojawiają się oczekiwania zmian o charakterze społecznym i rynkowym, przy jednoczesnym współwystępowaniu scenariusza „braku większych zmian” jako ogólnej oceny kierunku procesów.

Tabela 43. Wpływ wygaszania sektora węglowego/energetyki konwencjonalnej na strukturę demograficzną – kontekst regionalny

Kategorie	1	2	3	4	5
Odptyw młodych ludzi	55,0%	53,2%	60,3%	25,0%	52,4%
Spadek liczby osób w wieku produkcyjnym	39,4%	35,4%	45,0%	26,3%	44,2%
Wzrost liczby osób starszych	39,4%	36,7%	29,2%	21,8%	40,4%
Trudno powiedzieć	9,2%	13,9%	5,7%	16,0%	16,8%
Brak większych zmian	6,4%	5,1%	6,7%	24,4%	9,1%
Napływ nowych mieszkańców z Polski lub z zagranicy	11,9%	7,6%	5,7%	10,9%	5,8%
Więcej kobiet aktywnych zawodowo	4,6%	7,0%	7,7%	12,2%	5,3%
Coś innego	0,9%	1,3%	1,4%	0,6%	-

Legenda:

1. Bełchatów – rdzeń miejski
2. Bełchatowski obszar oddziaływania kompleksu (energetyczno-suburbanizacyjny)
3. Piotrków Trybunalski i strefa dojazdowa
4. Radomsko i otoczenie (oś A1)
5. Zachodni/płd.-zach. pas depopulacyjny (Wieluń–Złoczew–Pajęczno/Działoszyn)

Jeżeli chodzi o wiek, to najogólniej można stwierdzić, że im starsi respondenci, tym silniejsza perspektywa starzenia się ludności. Różnice wieku porządkują odpowiedzi w dość intuicyjny, ale istotny sposób. Najmłodszy (15–24) relatywnie częściej niż starsi deklarują brak większych zmian (19,2%), podczas gdy w grupie 50–64 spada to do 4,6% – różnice są istotne. Z kolei wzrost liczby osób

starszych jest tym częściej wskazywany, im starszy respondent: od 21,2% w grupie 15–24, przez 27,9% (25–39) i 34,6% (40–49), aż po 48,3% wśród osób 50–64 (różnice istotne). Innymi słowy: starsze kohorty znacznie częściej „widzą” przyszłość jako demograficzne starzenie, a młodsze częściej dopuszczają scenariusz stabilności.

W odniesieniu do odpływu młodych szczególnie wyróżnia się grupa osób w wieku 40–49 lat (56,8%) – istotnie częściej niż najmłodszy respondent (38,5%). Koreluje to z faktem, iż osoby w wieku 40 i 50 lat zazwyczaj posiadają dzieci w wieku szkolnym, często w ostatnich klasach szkół podstawowych i w szkołach ponadpodstawowych, które właśnie zaczynają rozważać swoją przyszłość zawodową. Tym samym „drenaż” młodych jest w tej grupie dostrzegany szczególnie wyraźnie i odbierany jako istotny czynnik wpływający na lokalny rynek pracy, dostępność usług oraz życie rodzinne. Warto podkreślić, że wrażliwość na te procesy demograficzne jest największa wśród osób, których bliscy bezpośrednio doświadczają wyborów edukacyjnych i zawodowych, co czyni wyzwania migracyjne nie abstrakcyjną prognozą, lecz realnym doświadczeniem przekładającym się na codzienność społeczności lokalnych.

Tabela 44. Wpływ wygaszania sektora węglowego/energetyki konwencjonalnej na strukturę demograficzną - wiek

Kategorie	15–24	25–39	40–49	50–64
Odpływ młodych ludzi	38,5%	48,5%	56,8%	48,3%
Spadek liczby osób w wieku produkcyjnym	33,7%	42,0%	40,5%	33,9%
Wzrost liczby osób starszych	21,2%	27,9%	34,6%	48,3%
Trudno powiedzieć	14,4%	8,5%	13,6%	16,1%
Brak większych zmian	19,2%	13,1%	7,0%	4,6%
Napływ nowych mieszkańców z Polski lub z zagranicy	8,7%	9,8%	5,1%	8,0%
Więcej kobiet aktywnych zawodowo	10,6%	8,2%	6,6%	5,2%
Coś innego, co?	1,0%	0,3%	0,0%	2,9%

Wykształcenie różnicuje przede wszystkim „ostrość” diagnozy. Respondenci z wyższym wykształceniem częściej niż osoby z wykształceniem podstawowym lub zawodowym wskazują zarówno odpływ młodych (53,7% wobec 42,2%), jak i spadek liczby osób w wieku produkcyjnym (42,9% wobec 31,9%) oraz wzrost liczby osób starszych (36,5% wobec 25,9%) – różnice są istotne. Jednocześnie poziom niepewności jest wyższy w grupie z wykształceniem średnim/policealnym (16,7%) niż wśród osób z wykształceniem wyższym (7,6%), co sugeruje, że wyższe wykształcenie wiąże się nie tylko z częstszym wskazywaniem ryzyk, ale też z bardziej jednoznaczną interpretacją kierunku zmian.

Tabela 45. Wpływ wygaszania sektora węglowego/energetyki konwencjonalnej na strukturę demograficzną - wykształcenie

Kategorie odpowiedzi	Podstawowe/gi mnazjalne lub zasadnicze zawodowe	Średnie lub policalne	Wyższe
Odptyw młodych ludzi	42,2%	49,2%	53,7%
Spadek liczby osób w wieku produkcyjnym	31,9%	37,9%	42,9%
Wzrost liczby osób starszych	25,9%	33,3%	36,5%
Trudno powiedzieć	11,1%	16,7%	7,6%
Brak większych zmian	12,6%	9,0%	10,8%
Napływ nowych mieszkańców z Polski lub z zagranicy	11,1%	6,4%	8,3%
Więcej kobiet aktywnych zawodowo	8,1%	5,9%	8,9%
Coś innego, co?	1,5%	1,3%	0,0%

Ośrodki miejskie oraz finanse JST i usługi publiczne

A6. Jaki będzie wpływ transformacji na ośrodki miejskie w regionie: Bełchatów, Piotrków Trybunalski, Radomsko?

Jeżeli chodzi o wpływ transformacji na ośrodki miejskie w regionie: Bełchatów, Piotrków Trybunalski, Radomsko, to punkt wyjścia dla interpretacji jest dwojaki. Z jednej strony lata 2020–2024 były dla JST woj. łódzkiego okresem silnego wzrostu dochodów własnych na mieszkańca oraz wyjątkowo wysokiej aktywności inwestycyjnej (z rekordem w 2023 r.). To tworzy obraz „okna inwestycyjnego”: samorządy modernizują infrastrukturę, zanim zaczną działać pełna logika transformacji (spadek bazy podatkowej powiązanej z sektorem, presja kosztowa usług publicznych, zwłaszcza oświaty). Z drugiej strony z danych ankietowych wynika, że to właśnie miasta, jako węzły usług publicznych, rynku pracy i dojazdów do pracy, są postrzegane przez mieszkańców jako przestrzenie potencjalnie najbardziej wrażliwe na „szok przejścia” (w pierwszej kolejności: Bełchatów, następnie Piotrków Trybunalski i Radomsko). Poniżej przedstawiono wyniki oddzielnie dla każdego ośrodka.

Bełchatów

W przypadku Bełchatowa dane brzegowe układają się w obraz silnej, zbiorowej prognozy „ryzyka rozwojowego”. Łącznie 71,9% respondentów przewiduje wpływ negatywny. Neutralność to 11,4%, odpowiedzi pozytywne są marginalne (łącznie 10,5%), a „trudno powiedzieć” wybiera 6,2%. Socjologicznie jest to ważne, bo wskazuje nie tylko na ocenę pojedynczej polityki publicznej, ale na utrwalony schemat wyobraźni zbiorowej: Bełchatów jest postrzegany jako miasto „wpisane” w

dotychczasowy model rozwoju OT – model, który dotąd dawał przewagi finansowe (dochody JST, inwestycje), ale jednocześnie tworzył zależność od jednego filaru gospodarki.

Tabela 46. Ocena wpływu transformacji na Bełchatów - ogółem

Kategorie	Ogółem
Negatywny	34,4%
Raczej negatywny	37,5%
Ani negatywny, ani pozytywny	11,4%
Raczej pozytywny	6,9%
Pozytywny	3,6%
Trudno powiedzieć	6,2%
Razem	100,0%

W warstwie interpretacyjnej ten rozkład nie opisuje wyłącznie nastroju wobec jednej zmiany gospodarczej, lecz odsłania „strukturę zależności”. Bełchatów jest postrzegany jako ośrodek, którego rozwój był historycznie zsynchronizowany z kompleksem wydobywczo-energetycznym. W takim układzie transformacja nie jest widziana jako punktowa korekta, lecz jako ryzyko osłabienia równocześnie trzech filarów miejskiej stabilności: rynku pracy, dochodów publicznych (PIT/CIT i otoczenie podatkowe) oraz jakości usług zbiorowych. To dlatego nawet przy widocznej w latach 2020–2024 „koniunkturze inwestycyjnej” oczekiwania społeczne lokują się raczej po stronie scenariusza straty niż „nowego otwarcia”.

Wśród analizowanych zmiennych niezależnych wyraźnie różnicuje odpowiedzi kontekst terytorialny ($\chi^2=97,746$; $df=20$; $p<0,001$; $V=0,171$). Najbardziej „twardy” pesymizm ujawnia się w zachodnim i południowo-zachodnim pasie depopulacyjnym: dominują wskazania „raczej negatywny” (46,6%) oraz – w wyraźnym nasileniu – odpowiedzi skrajnie negatywne (38,0%), podczas gdy oceny pozytywne są tam marginalne (łącznie 3,4%). W bełchatowskim obszarze oddziaływania kompleksu (energetyczno-suburbanizacyjnym) rozkład także układa się po stronie straty (45,6% „negatywny” oraz 32,9% „raczej negatywny”), co można czytać jako efekt bliskości monostruktury i świadomości „przenoszenia się” skutków na zaplecze funkcjonalne miasta. Z kolei Piotrków Trybunalski i strefa dojazdowa tworzy profil bardziej „funkcjonalny” niż „tożsamościowy”: obok dominującej odpowiedzi „raczej negatywny” (43,1%) pojawia się relatywnie wysoki odsetek „raczej pozytywny” (15,8%). Tę różnicę da się interpretować jako konsekwencję dystansu od rdzenia monostruktury i większego osadzenia w logice węzłów usługowo-transportowych oraz alternatywnych rynków pracy – tam transformacja bywa wyobrażana częściej jako możliwa rekonfiguracja układu korzyści, a nie wyłącznie jako strata.

Tabela 47. Ocena wpływu transformacji na Bełchatów - kontekst terytorialny

Kategorie	1	2	3	4	5
-----------	---	---	---	---	---

Negatywny	40,4%	45,6%	21,1%	32,1%	38,0%
Raczej negatywny	22,0%	32,9%	43,1%	33,3%	46,6%
Ani negatywny, ani pozytywny	18,3%	8,2%	10,5%	19,2%	5,3%
Raczej pozytywny	5,5%	3,8%	15,8%	4,5%	2,9%
Pozytywny	6,4%	3,8%	4,8%	3,8%	0,5%
Trudno powiedzieć	7,3%	5,7%	4,8%	7,1%	6,7%
Razem	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Legenda:

1. Bełchatów – rdzeń miejski
2. Bełchatowski obszar oddziaływania kompleksu (energetyczno-suburbanizacyjny)
3. Piotrków Trybunalski i strefa dojazdowa
4. Radomsko i otoczenie (oś A1)
5. Zachodni/płd.-zach. pas depopulacyjny (Wieluń–Złoczew–Pajęczno/Działoszyn)

Drugą wyraźną osią różnic jest wiek ($\chi^2=62,665$; $df=15$; $p<0,001$; $V=0,158$). W grupie 15–24 odsetek ocen negatywnych wynosi 51,9%, podczas gdy w grupie 50–64 rośnie do 82,2%. Co więcej, wraz z wiekiem rośnie zwłaszcza udział odpowiedzi skrajnie negatywnych (w najstarszej grupie 52,9%). To jest spójne z mechanizmem „biograficznego zakotwiczenia”: starsi częściej patrzą na miasto przez pryzmat stabilności instytucji, przewidywalności zatrudnienia i ciągłości usług publicznych – a więc przez te elementy, które w transformacji są najbardziej wrażliwe na spadek dochodów JST (PIT/CIT, podatek od nieruchomości, opłata eksploatacyjna).

Tabela 48. Ocena wpływu transformacji na Bełchatów - wiek

Kategorie	15–24	25–39	40–49	50–64
Negatywny	20,2%	29,5%	33,5%	52,9%
Raczej negatywny	31,7%	40,7%	41,6%	29,3%
Ani negatywny, ani pozytywny	18,3%	11,1%	12,5%	6,3%
Raczej pozytywny	9,6%	9,5%	4,7%	4,0%
Pozytywny	7,7%	3,0%	3,5%	2,3%
Trudno powiedzieć	12,5%	6,2%	4,3%	5,2%
Razem	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Istotne różnice daje też wykształcenie ($\chi^2=60,554$; $df=10$; $p<0,001$; $V=0,190$). Respondenci z wykształceniem podstawowym/zawodowym częściej niż pozostali lokują się poza dominującą narracją pesymistyczną: tylko 48,9% wskazań negatywnych, przy relatywnie wysokim odsetku odpowiedzi pozytywnych (łącznie 23,0%). W grupach średniej i wyższej edukacji odsetek ocen negatywnych stabilizuje się na poziomie ok. 76%. Interpretacyjnie to zwykle nie jest „ optymizm/ pesymizm” w sensie temperamentu, tylko inny sposób konceptualizowania zmiany: wyższy kapitał edukacyjny

częściej wiąże się z myśleniem systemowym (finanse publiczne, demografia, rynek pracy), a w Bełchatowie ta perspektywa prowadzi do ostrzejszej diagnozy ryzyk.

Tabela 49. Ocena wpływu transformacji na Bełchatów - wykształcenie

Kategorie	Podstawowe/gimnazjalne lub zasadnicze zawodowe	Średnie lub policealne	Wyższe
Negatywny	26,7%	35,6%	36,2%
Raczej negatywny	22,2%	40,5%	40,3%
Ani negatywny, ani pozytywny	17,8%	11,8%	8,3%
Raczej pozytywny	11,9%	4,6%	7,6%
Pozytywny	11,1%	2,8%	1,3%
Trudno powiedzieć	10,4%	4,6%	6,3%
Razem	100,0%	100,0%	100,0%

Piotrków Trybunalski

Piotrków Trybunalski w danych brzegowych wygląda jak miasto „drugiego rzędu ekspozycji” na transformację: mniej dramatycznie niż Bełchatów, ale nadal w tonie ostrożności. Oceny negatywne sumują się do 55,4% (18,7% „negatywny” i 36,7% „raczej negatywny”), neutralność to 21,5%, pozytywne wskazania 14,2%, a „trudno powiedzieć” 8,8%. To, co z socjologicznego punktu widzenia jest istotne, to wyraźniejsza niż w Bełchatowie „strefa zawieszenia”: tutaj transformacja częściej jawi się jako proces, którego konsekwencje będą zależały od tego, czy miasto przyciągnie nowe funkcje (logistyka, usługi, dywersyfikacja), czy raczej przejmie koszty wtórne związane z regionalnym rynkiem pracy i fiskalnymi napięciami JST.

Tabela 50. Ocena wpływu transformacji na Piotrków Trybunalski - ogółem

Kategorie	Ogółem
Negatywny	18,7%
Raczej negatywny	36,7%
Ani negatywny, ani pozytywny	21,5%
Raczej pozytywny	9,6%
Pozytywny	4,6%
Trudno powiedzieć	8,8%
Razem	100,0%

Piotrków jest w świadomości respondentów częściej miastem „pośredniej ekspozycji” na transformację: nie tyle miejscem bezpośredniego uderzenia w monofunkcyjny sektor, ile ośrodkiem, który może przejąć koszty wtórne (dojazdy, rynek pracy, popyt lokalny), ale też potencjalnie skorzystać na przesunięciach funkcji gospodarczych w regionie. Z tego powodu w strukturze odpowiedzi

wyraźniej pojawia się „strefa negocjacji znaczeń” – obok ocen negatywnych rośnie udział neutralności i odpowiedzi pozytywnych, jakby część mieszkańców dopuszczała scenariusz, w którym miasto stanie się beneficjentem dywersyfikacji. W skrócie: Piotrków jest oceniany bardziej jako węzeł funkcjonalny i logistyczno-usługowy niż jako „rdzeń” przemysłowej zależności.

Istotne statystycznie są różnice według pozycji wobec sektora i rynku pracy ($\chi^2=30,357$; $df=15$; $p=0,011$; $V=0,110$). Najbardziej „miękki” pesymizm jest wśród pracujących poza sektorem (dominacja „raczej negatywny” – 40,1%), natomiast osoby pracujące w sektorze/okołosektorze częściej wskazują ocenę skrajnie negatywną (25,0% „negatywny”) i relatywnie częściej wybierają neutralność (24,1%). Najciekawszy profil ma grupa bezrobotnych i biernych zawodowo: tu spada łączny udział ocen negatywnych (44,6%), a rośnie neutralność (28,4%). W warstwie interpretacyjnej to może oznaczać, że część osób o słabszej pozycji na rynku pracy nie widzi w transformacji wyłącznie zagrożenia dla miasta – częściej traktuje ją jako „przetasowanie”, które może otworzyć nowe kanały wsparcia, szkolenia, inwestycji i miejsc pracy, choć nie jest to przekonanie dominujące.

Tabela 51. Ocena wpływu transformacji na Piotrków Trybunalski - sektor

Kategorie	Pracuje w sektorze lub okołosektorze (kompleks + firmy powiązane)	Pracuje poza sektorem węglowo-energetycznym	Poza rynkiem pracy: edukacja lub emerytura/renta	Poza rynkiem pracy: bezrobotny lub bierny zawodowo
Negatywny	25,0%	18,3%	11,1%	23,0%
Raczej negatywny	27,7%	40,1%	38,9%	21,6%
Ani negatywny, ani pozytywny	24,1%	19,8%	23,1%	28,4%
Raczej pozytywny	12,5%	9,5%	6,5%	10,8%
Pozytywny	2,7%	5,1%	4,6%	4,1%
Trudno powiedzieć	8,0%	7,1%	15,7%	12,2%
Razem	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Różnice według płci są istotne, choć ich siła jest niewielka ($\chi^2=11,119$; $df=5$; $p=0,049$; $V=0,115$). W praktyce nie chodzi o to, że jedna płeć jest „bardziej pesymistyczna”, tylko o inny styl ocen: kobiety częściej wybierają „raczej negatywny” (40,2%), mężczyźni częściej „negatywny” (21,9%). To typowy wzór, gdy respondenci operują podobnym osądem kierunku zmian, ale inaczej kalibrują kategoryczność odpowiedzi.

Tabela 52. Ocena wpływu transformacji na Piotrków Trybunalski - płeć

Kategorie	Kobieta	Mężczyzna
-----------	---------	-----------

Negatywny	15,5%	21,9%
Raczej negatywny	40,2%	33,1%
Ani negatywny, ani pozytywny	23,3%	19,8%
Raczej pozytywny	8,6%	10,7%
Pozytywny	3,8%	5,5%
Trudno powiedzieć	8,6%	9,0%
Razem	100,0%	100,0%

Kluczową osią różnicowania ocen pozostaje kontekst terytorialny ($\chi^2=88,972$; $df=20$; $p<0,001$; $V=0,163$). W południowo-zachodnim pasie depopulacyjnym negatywna prognoza dla Piotrkowa jest najsilniej spolaryzowana: łącznie 69,2% odpowiedzi ma charakter negatywny (22,1% „negatywny” + 47,1% „raczej negatywny”), a odsetek wskazań neutralnych pozostaje relatywnie niski (16,8%). To sugeruje lokalnie utrwalone przekonanie, że transformacja nie tyle „przesunie” układ korzyści w stronę ośrodków alternatywnych, ile zredukuje zasoby i popyt, z których korzystają także miasta usługowe.

Na drugim biegunie znajdują się odpowiedzi respondentów z Piotrkowa Trybunalskiego i strefy dojazdowej, gdzie rozkład jest wyraźnie bardziej „funkcjonalny” niż „tożsamościowy”: dominuje co prawda wskazanie „raczej negatywny” (41,6%), jednak równocześnie stosunkowo często pojawiają się oceny pozytywne (łącznie 21,6%: 12,0% „raczej pozytywny” i 9,6% „pozytywny”), a niepewność jest ograniczona (5,3%). Ten profil dobrze pasuje do logiki układów funkcjonalnych: im mocniej Piotrków jest doświadczany jako węzeł usługowo-komunikacyjny i rynek pracy „z wyboru”, a nie wyłącznie peryferyjny beneficjent sektora energetycznego, tym częściej transformacja bywa wyobrażana jako impuls do relokacji aktywności gospodarczej (i przepływów pracowniczych) w stronę ośrodków o bardziej zdywersyfikowanej strukturze zatrudnienia.

Warto też zauważyć, że w klastrze Radomsko i otoczenie relatywnie rośnie udział odpowiedzi „raczej pozytywny” (17,3%) – najwyższy spośród klastrów – co wzmacnia interpretację opartą na dostępności transportowej i alternatywnych powiązaniach gospodarczych. Jednocześnie w rdzeniu bełchatowskim wyraźnie zaznacza się „strefa zawieszenia” (31,2% odpowiedzi neutralnych oraz 14,7% „trudno powiedzieć”, łącznie 45,9%), co można czytać jako efekt napięcia między doświadczeniem zależności od monostruktury a brakiem jednoznacznego obrazu mechanizmu, w jaki sposób Piotrków miałby przejąć część funkcji rozwojowych w scenariuszu transformacji.

Tabela 53. Ocena wpływu transformacji na Piotrków Trybunalski – kontekst terytorialny

Kategorie	1	2	3	4	5
Negatywny	21,1%	25,3%	13,4%	12,8%	22,1%
Raczej negatywny	19,3%	36,7%	41,6%	28,2%	47,1%

Ani negatywny, ani pozytywny	31,2%	20,3%	18,2%	26,9%	16,8%
Raczej pozytywny	9,2%	4,4%	12,0%	17,3%	5,8%
Pozytywny	4,6%	3,2%	9,6%	5,8%	
Trudno powiedzieć	14,7%	10,1%	5,3%	9,0%	8,2%
Razem	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Legenda:

1. Bełchatów – rdzeń miejski
2. Bełchatowski obszar oddziaływania kompleksu (energetyczno-suburbanizacyjny)
3. Piotrków Trybunalski i strefa dojazdowa
4. Radomsko i otoczenie (oś A1)
5. Zachodni/płd.-zach. pas depopulacyjny (Wieluń–Złoczew–Pajęczno/Działoszyn)

Istotne są także różnice według wieku ($\chi^2=60,666$; $df=15$; $p<0,001$; $V=0,155$). Młodszy (15–24) są najbardziej „ambiwalentni”: tylko 31,7% ocen negatywnych, przy wysokiej neutralności (32,7%) i najwyższym odsetku „trudno powiedzieć” (15,4%). W grupie 50–64 udział ocen negatywnych rośnie do 63,2%, a kategoria „negatywny” staje się dużo częstsza (31,6%). To różnica perspektywy temporalnej: młodszy myślą częściej w kategoriach mobilności i adaptacji, starsi – w kategoriach stabilności i kosztów przejścia.

Tabela 54. Ocena wpływu transformacji na Piotrków Trybunalski - wiek

Kategorie	15–24	25–39	40–49	50–64
Negatywny	9,6%	14,4%	18,7%	31,6%
Raczej negatywny	22,1%	39,7%	42,4%	31,6%
Ani negatywny, ani pozytywny	32,7%	21,0%	19,5%	19,0%
Raczej pozytywny	13,5%	11,8%	8,6%	5,2%
Pozytywny	6,7%	5,6%	4,7%	1,7%
Trudno powiedzieć	15,4%	7,5%	6,2%	10,9%
Razem	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Wreszcie wykształcenie różnicuje odpowiedzi istotnie ($\chi^2=44,509$; $df=10$; $p<0,001$; $V=0,163$). Najmniej pesymistyczna jest grupa z niższym wykształceniem (37,8% ocen negatywnych) i jednocześnie najbardziej „protransformacyjna” (25,2% ocen pozytywnych). W grupach średniej i wyższej edukacji rośnie udział ocen negatywnych (odpowiednio 60,7% i 56,2%), a struktura odpowiedzi koncentruje się na „raczej negatywny”. To wygląda jak efekt rosnącej świadomości systemowych kosztów transformacji dla funkcji miejskich (finanse JST, edukacja, usługi).

Tabela 55. Ocena wpływu transformacji na Piotrków Trybunalski - wykształcenie

Kategorie	Podstawowe/gimnazjalne lub zasadnicze zawodowe	Średnie lub policealne	Wyższe

Negatywny	18,5%	21,0%	15,9%
Raczej negatywny	19,3%	39,7%	40,3%
Ani negatywny, ani pozytywny	25,2%	21,8%	19,7%
Raczej pozytywny	13,3%	7,2%	11,1%
Pozytywny	11,9%	3,6%	2,9%
Trudno powiedzieć	11,9%	6,7%	10,2%
Razem	100,0%	100,0%	100,0%

Radomsko

W Radomsku rozkład odpowiedzi jest zbliżony do Piotrkowa, ale z wyraźnie większą „strefą zawieszenia” – rozumianą jako suma neutralności i braku jednoznacznej opinii (23,3% „ani negatywny, ani pozytywny” + 10,4% „trudno powiedzieć” = 33,7%). Oznacza to, że co trzeci respondent nie lokuje się ani w narracji straty, ani w narracji zysku, lecz pozostaje w trybie oceny warunkowej. Jednocześnie dominującym odczuciem pozostaje scenariusz negatywny: łącznie 53,3% wskazań ma charakter negatywny, przy 23,3% odpowiedzi neutralnych i 13,0% pozytywnych.

Analiza danych brzegowych pozwala stwierdzić, że Radomsko jest postrzegane jako ośrodek mniej bezpośrednio „wystawiony” na skutki transformacji niż Bełchatów, ale równocześnie nie jako miasto „z góry bezpieczne”. Częściej pojawia się tu narracja umiarkowania i niejednoznaczności: transformacja jest realnym ryzykiem, lecz jej bilans dla miasta jawi się jako w dużej mierze zależny od zdolności do przechwycenia nowych strumieni inwestycji i zatrudnienia (czyli od tego, czy miasto wykorzysta swoje powiązania gospodarcze i dostępność komunikacyjną, zamiast jedynie „amortyzować” spadki). W tym sensie Radomsko częściej niż Bełchatów funkcjonuje w wyobrażeniach respondentów jako przypadek „otwarty” – z większą przestrzenią na scenariusze pośrednie i rozstrzygnięcie zależne od polityk rozwojowych oraz dynamiki rynku pracy.

Tabela 56. Ocena wpływu transformacji na Radomsko - ogółem

Kategorie odpowiedzi	Ogółem
Negatywny	14,4%
Raczej negatywny	38,9%
Ani negatywny, ani pozytywny	23,3%
Raczej pozytywny	9,3%
Pozytywny	3,7%
Trudno powiedzieć	10,4%
Razem	100,0%

Należy mieć na uwadze, że Radomsko pozostaje w zasięgu oddziaływania kompleksu (rynek pracy i dochody pośrednie), ale jednocześnie nie jest z nim tożsamościowo splecione w takim stopniu jak

Bełchatów. W praktyce oznacza to, że transformacja bywa tu postrzegana raczej jako proces, który może osłabić dynamikę rozwojową poprzez koszty wtórne (odpływ popytu, presję na finanse JST), niż jako jednoznaczny „punkt krytyczny” dla przyszłości miasta. Stąd dostrzegalna jest tutaj wyższa „strefa zawieszenia”: część mieszkańców rozpoznaje ryzyko, ale równolegle traktuje wynik transformacji jako zależny od tego, czy Radomsko przechwyty nowe inwestycje i funkcje gospodarcze.

Istotne statystycznie różnice pojawiają się według pozycji wobec sektora i rynku pracy ($\chi^2=36,433$; $df=15$; $p=0,002$; $V=0,120$). Osoby pracujące w sektorze/okołosektorze częściej formułują ocenę skrajnie negatywną (25,0% „negatywny”) i utrzymują wysoki udział negatywów łącznie (55,4%). W grupie pracujących poza sektorem dominuje „raczej negatywny” (41,9%), natomiast wśród bezrobotnych i biernych zawodowo relatywnie częściej pojawia się scenariusz „raczej pozytywny” (16,2%) i niepewność („trudno powiedzieć” 13,5%). To powtarza znany mechanizm: im silniej ktoś jest „wpięty” w stabilne segmenty gospodarki zależnej od dotychczasowego ładu, tym częściej oczekuje, że miasto poniesie koszty; im słabsze zakorzenienie w rynku pracy, tym częściej pojawia się myślenie w kategoriach „może będzie inaczej, może będzie lepiej” – choć bez masowego entuzjazmu.

Tabela 57. Ocena wpływu transformacji na Radomsko - sektor

Kategorie	Pracuje w sektorze lub okołosektorze (kompleks + firmy powiązane)	Pracuje poza sektorem węglowo-energetycznym	Poza rynkiem pracy: edukacja lub emerytura/renta	Poza rynkiem pracy: bezrobotny lub bierny zawodowo
Negatywny	25,0%	12,5%	12,0%	16,2%
Raczej negatywny	30,4%	41,9%	38,0%	31,1%
Ani negatywny, ani pozytywny	23,2%	23,8%	22,2%	21,6%
Raczej pozytywny	13,4%	7,7%	8,3%	16,2%
Pozytywny	1,8%	4,8%	1,9%	1,4%
Trudno powiedzieć	6,3%	9,3%	17,6%	13,5%
Razem	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Jeżeli chodzi o kontekst terytorialny, to także wykazuje on związek statystycznie istotny z oceną wpływu transformacji energetycznej na Radomsko ($\chi^2=88,474$; $df=20$; $p<0,001$; $V=0,162$). W południowo-zachodnim pasie depopulacyjnym prognoza dla Radomska jest najbardziej pesymistyczna: dominują wskazania „raczej negatywny” (53,8%) przy relatywnie niskim udziale neutralności (23,1%) i niewielkiej niepewności (7,7%). Ten profil sugeruje utrwaloną lokalnie narrację, w której Radomsko jest widziane jako miasto, które w scenariuszu transformacji raczej „nie zyska na

przetasowaniach”, lecz może odczuwać pośrednie skutki osłabiania się regionu (kurczenie popytu, odpływ ludności, słabsza dynamika inwestycji).

Na przeciwnym biegunie sytuują się odpowiedzi z Piotrkowa Trybunalskiego i strefy dojazdowej, gdzie częściej pojawiają się oceny pozytywne dla Radomska (21,0%), a udział odpowiedzi skrajnie negatywnych pozostaje niski (11,0%). To można czytać jako efekt „konkurencji i alternatyw” w układzie funkcjonalnym: tam, gdzie mieszkańcy mają w polu widzenia kilka ośrodków i kilka rynków pracy, transformacja częściej bywa interpretowana nie jako jednoznaczny regres całego regionu, lecz jako proces mogący uruchomić nowe przepływy aktywności gospodarczej między miastami.

Z kolei respondenci z samego Radomska i okolic posiadają profil najbardziej „warunkowy”: relatywnie wysoki jest tu odsetek odpowiedzi neutralnych (32,1%) przy umiarkowanym nasileniu ocen negatywnych (39,7%) oraz zauważalnym udziale odpowiedzi „raczej pozytywny” (14,1%). W praktyce oznacza to, że w „własnym” klastrze Radomsko jest postrzegane częściej jako przypadek otwarty: bilans transformacji nie jest z góry przesądzony i zależy od tego, czy miasto wykorzysta swoją dostępność transportową oraz zdolność przyciągania inwestycji i miejsc pracy w nowej strukturze gospodarki.

Wreszcie w Bełchatowie – rdzeniu miejskim (29,4% neutralnych i 15,6% „trudno powiedzieć”) częściej pojawia się „strefa zawieszenia”, co można interpretować jako efekt bliskości rdzenia monostruktury: Radomsko jest tam oceniane przez pryzmat silnych, ale nie do końca przewidywalnych konsekwencji dla całego układu regionalnego (czyli jednocześnie lęku i świadomości, że scenariusz zależy od polityk, inwestycji i tempa tworzenia alternatywnych miejsc pracy).

Tabela 58. Ocena wpływu transformacji na Radomsko – kontekst terytorialny

Kategorie	1	2	3	4	5
Negatywny	18,3%	22,2%	11,0%	12,8%	11,1%
Raczej negatywny	23,9%	39,2%	40,7%	26,9%	53,8%
Ani negatywny, ani pozytywny	29,4%	18,4%	17,7%	32,1%	23,1%
Raczej pozytywny	9,2%	6,3%	12,9%	14,1%	4,3%
Pozytywny	3,7%	1,3%	8,1%	5,1%	
Trudno powiedzieć	15,6%	12,7%	9,6%	9,0%	7,7%
Razem	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Legenda:

1. *Bełchatów – rdzeń miejski*
2. *Bełchatowski obszar oddziaływania kompleksu (energetyczno-suburbanizacyjny)*
3. *Piotrków Trybunalski i strefa dojazdowa*
4. *Radomsko i otoczenie (oś A1)*
5. *Zachodni/płd.-zach. pas depopulacyjny (Wieluń–Złoczew–Pajęczno/Działoszyn)*

Różnice według **wieku** są istotne ($\chi^2=40,530$; $df=15$; $p<0,001$; $V=0,127$). Najmłodszy (15–24) częściej niż inni dopuszczają scenariusz pozytywny (19,2% „raczej pozytywny”) i rzadziej widzą przyszłość miasta jednoznacznie negatywnie (35,6% ocen negatywnych). W grupach 40–49 i 50–64 negatywy rosną do ok. 59–60%, a wskazania pozytywne maleją. W Radomsku szczególnie wyraźnie widać różnicę „horyzontów”: młodsi częściej myślą o zmianie jako o możliwości przesunięcia trajektorii (nawet jeśli ryzykownej), starsi – jako o utracie stabilności.

Tabela 59. Ocena wpływu transformacji na Radomsko - wiek

Kategorie	15–24	25–39	40–49	50–64
Negatywny	10,6%	13,4%	13,2%	20,1%
Raczej negatywny	25,0%	37,4%	45,9%	39,7%
Ani negatywny, ani pozytywny	26,9%	23,3%	22,6%	22,4%
Raczej pozytywny	19,2%	10,2%	7,4%	4,6%
Pozytywny	2,9%	4,6%	4,3%	1,7%
Trudno powiedzieć	15,4%	11,1%	6,6%	11,5%
Razem	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Wreszcie istotne jest wykształcenie ($\chi^2=58,324$; $df=10$; $p<0,001$; $V=0,186$). W grupie podstawowe/zawodowe negatywy są najniższe (35,6%), a jednocześnie najwyższe są odpowiedzi pozytywne (łącznie 27,5%). Największy pesymizm dotyczy osób z wykształceniem średnim (59,3% ocen negatywnych, z bardzo wysokim „raczej negatywny” – 44,4%), natomiast wyższe wykształcenie plasuje się pomiędzy (53,7% negatywów). W interpretacji to układ typowy dla miast średniej wielkości: grupa średnio wykształcona bywa najsilniej osadzona w lokalnej gospodarce i usługach publicznych, a więc najbardziej wrażliwa na scenariusze „fiskalnego ścisku” (oświata, infrastruktura, standard usług).

Tabela 60. Ocena wpływu transformacji na Radomsko - wykształcenie

Kategorie	Podstawowe/gimnazjalne lub zasadnicze zawodowe	Średnie lub policealne	Wyższe
Negatywny	14,1%	14,9%	14,0%
Raczej negatywny	21,5%	44,4%	39,7%
Ani negatywny, ani pozytywny	25,9%	24,6%	20,6%

Raczej pozytywny	15,6%	6,2%	10,5%
Pozytywny	11,9%	1,3%	3,2%
Trudno powiedzieć	11,1%	8,7%	12,1%
Razem	100,0%	100,0%	100,0%

A7. Jaki wpływ będzie miała transformacja na wydatki samorządów?

A8. Jaki wpływ będzie miała transformacja na dochody samorządów?

W tej części raportu punktem wyjścia są twarde dane o finansach JST (dochody i wydatki), ale sens analityczny dopina perspektywa mieszkańców: to, jak w Obszarze Transformacji postrzegana jest przyszła kondycja budżetowa gmin. Wyniki sondażu pokazują społeczne skutki transformacji zoperacjonalizowane przez oczekiwania i poziom pewności co do kierunku zmian – a więc zasób (lub deficyt) zaufania, na którym samorządy będą musiały budować zarówno decyzje inwestycyjne, jak i komunikację z mieszkańcami.

Na poziomie deklaracji ogólnych dominuje przewidywanie pogorszenia sytuacji finansowej JST w konsekwencji odchodzenia od węgla i przechodzenia na OZE. Spośród ankietowanych 49,2% uważa, że sytuacja finansowa samorządu znacznie lub raczej się pogorszy (13,8% „znacznie”, 35,4% „raczej”). Odpowiedź „nie zmieni się” wybiera 25,8%, natomiast poprawy spodziewa się jedynie 6,3% (5,2% „raczej”, 1,1% „znacznie”). Jednocześnie aż 18,7% wskazuje „trudno powiedzieć”. Ten rozkład jest interpretacyjnie istotny, bo ujawnia współistnienie dwóch warstw: dominującej diagnozy ryzyka oraz dużej „strefy zawieszenia”, typowej dla procesów transformacyjnych – tam, gdzie mieszkańcy przeczuwają, że zmiana będzie głęboka, ale nie widzą jeszcze wiarygodnego scenariusza kompensacji i stabilizacji budżetów.

Tabela 61. Ocena sytuacji finansowej JST - ogółem

Kategorie odpowiedzi	Ogółem
Sytuacja finansowa samorządu gminy znacznie się pogorszy	13,8%
Sytuacja finansowa samorządu gminy raczej się pogorszy	35,4%
Sytuacja finansowa samorządu gminy nie zmieni się	25,8%
Sytuacja finansowa samorządu gminy raczej się poprawi	5,2%
Sytuacja finansowa samorządu gminy znacznie się poprawi	1,1%
Trudno powiedzieć	18,7%
Razem	100,0%

Różnicowanie opinii ma wyraźnie strukturalny charakter: najsilniej powiązane jest z lokalnością i pozycją na rynku pracy, natomiast wykształcenie nie różnicuje odpowiedzi w sposób istotny statystycznie ($\chi^2=9,999$; $df=10$; $p=0,441$). Oznacza to, że wątek finansowy w OT nie jest „dyskusją elit” ani kwestią interpretowaną głównie przez pryzmat kapitału edukacyjnego – jest raczej

doświadczeniem osadzonym w kontekście miejsca oraz w „biografii ekonomicznej” (czyli w tym, na ile gospodarstwa domowe i lokalne instytucje są zależne od dotychczasowego modelu rozwoju).

Bardzo wyraźnie różnicuje odpowiedzi kontekst terytorialny ($\chi^2=70,002$; $df=20$; $p<0,001$; $V =0,144$). W rdzeniu bełchatowskim relatywnie wysoki jest odsetek wskazań skrajnie negatywnych (19,3% „znacznie się pogorszy”), a jednocześnie najwyższy poziom niepewności (27,5% „trudno powiedzieć”). Ten układ można czytać jako połączenie silnego poczucia ryzyka z brakiem przekonania, że mechanizmy osłonowe i inwestycyjne w przewidywalnym horyzoncie „domkną” ubytek dochodów i rosnące potrzeby wydatkowe. W bełchatowskim obszarze oddziaływania kompleksu pesymizm jest jeszcze bardziej „twardy” (łącznie 57,0% wskazań pogorszenia), a niepewność pozostaje wysoka (20,9%), co podtrzymuje obraz regionu, w którym finanse JST są postrzegane jako szczególnie wrażliwe na tempo zmian w sektorze. Z kolei w zachodnim/płd.-zach. pasie depopulacyjnym (Wieluń–Złoczew–Pajęczno/Działoszyn) częściej niż gdzie indziej pojawia się odpowiedź „nie zmieni się” (34,1%) i jednocześnie najrzadziej występuje „trudno powiedzieć” (11,1%), ale dominują oceny negatywne (łącznie 50,5%). To sugeruje, że obawy fiskalne nie muszą wynikać wyłącznie z bliskości kompleksu energetycznego: mogą przenosić się na peryferia OT poprzez mechanizm „regionalnego promieniowania” ryzyka (kurczenie popytu, odpływ ludności, spadek dynamiki lokalnej gospodarki).

Tabela 62. Ocena sytuacji finansowej JST - kontekst terytorialny

Kategorie	1	2	3	4	5
Sytuacja finansowa samorządu gminy znacznie się pogorszy	19,3%	22,2%	12,0%	13,5%	6,7%
Sytuacja finansowa samorządu gminy raczej się pogorszy	26,6%	34,8%	41,1%	23,1%	43,8%
Sytuacja finansowa samorządu gminy nie zmieni się	20,2%	18,4%	22,5%	30,8%	34,1%
Sytuacja finansowa samorządu gminy raczej się poprawi	4,6%	3,8%	6,7%	8,3%	2,9%
Sytuacja finansowa samorządu gminy znacznie się poprawi	1,8%		0,5%	1,9%	1,4%
Trudno powiedzieć	27,5%	20,9%	17,2%	22,4%	11,1%
Razem	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Legenda:

1. *Bełchatów – rdzeń miejski*
2. *Bełchatowski obszar oddziaływania kompleksu (energetyczno-suburbanizacyjny)*
3. *Piotrków Trybunalski i strefa dojazdowa*
4. *Radomsko i otoczenie (oś A1)*
5. *Zachodni/płd.-zach. pas depopulacyjny (Wieluń–Złoczew–Pajęczno/Działoszyn)*

Pozycja wobec sektora i rynku pracy również istotnie różnicuje ocenę ($\chi^2=62,791$; $df=15$; $p<0,001$; $V=0,158$). Osoby pracujące w sektorze lub okołosektorze częściej formułują oceny jednoznacznie negatywne (łącznie 61,6% wskazań pogorszenia, w tym 24,1% „znacznie”), przy niskim odsetku „trudno powiedzieć” (9,8%). W grupie osób „poza rynkiem pracy: bezrobotny/bierny” ujawnia się odmienny wzór: więcej niepewności (31,1%) oraz relatywnie większy odsetek odpowiedzi sugerujących poprawę (łącznie 16,2%). W praktyce oznacza to, że transformacja jest „czytana” nie tylko jako ryzyko fiskalne, ale też jako potencjalna szansa na przetarasowanie lokalnych możliwości – szczególnie przez tych, którzy już dziś znajdują się poza stabilnym zatrudnieniem i mogą postrzegać zmianę jako otwarcie alternatywnych ścieżek.

Tabela 63. Ocena sytuacji finansowej JST – sektor

Kategorie	Pracuje w sektorze lub okołosektorze (kompleks + firmy powiązane)	Pracuje poza sektorem węglowo-energetycznym	Poza rynkiem pracy: edukacja lub emerytura/renta	Poza rynkiem pracy: bezrobotny lub bierny zawodowo
Sytuacja finansowa samorządu gminy znacznie się pogorszy	24,1%	11,9%	13,0%	13,5%
Sytuacja finansowa samorządu gminy raczej się pogorszy	37,5%	36,8%	36,1%	20,3%
Sytuacja finansowa samorządu gminy nie zmieni się	18,8%	29,9%	17,6%	18,9%
Sytuacja finansowa samorządu gminy raczej się poprawi	7,1%	4,0%	3,7%	13,5%
Sytuacja finansowa samorządu gminy znacznie się poprawi	2,7%	0,7%		2,7%

Trudno powiedzieć	9,8%	16,7%	29,6%	31,1%
Razem	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Wiek i płeć wprowadzają różnice istotne, ale o mniejszej sile. Wiek różnicuje odpowiedzi ($\chi^2=42,473$; $df=15$; $p<0,001$; $V=0,130$): najmłodsi (15–24) najczęściej zawieszają sąd (33,7% „trudno powiedzieć”), a najbardziej krytyczne są grupy 25–39 i 40–49 (wyższy udział ocen negatywnych).

Tabela 64. Ocena sytuacji finansowej JST – płeć

Kategorie	Kobieta	Mężczyzna
Sytuacja finansowa samorządu gminy znacznie się pogorszy	12,4%	15,2%
Sytuacja finansowa samorządu gminy raczej się pogorszy	33,6%	37,1%
Sytuacja finansowa samorządu gminy nie zmieni się	23,8%	27,9%
Sytuacja finansowa samorządu gminy raczej się poprawi	5,7%	4,8%
Sytuacja finansowa samorządu gminy znacznie się poprawi	1,0%	1,2%
Trudno powiedzieć	23,6%	13,8%
Razem	100,0%	100,0%

Z kolei płeć różnicuje odpowiedzi ($\chi^2=14,513$; $df=5$; $p=0,013$; $V=0,131$) głównie poprzez poziom pewności: kobiety częściej wybierają „trudno powiedzieć” (23,6% wobec 13,8% u mężczyzn), co częściej oznacza ostrożność w kategoriycznych prognozach niż brak opinii.

Tabela 65. Ocena sytuacji finansowej JST - wiek

Kategorie	15–24	25–39	40–49	50–64
Sytuacja finansowa samorządu gminy znacznie się pogorszy	8,7%	14,1%	12,5%	18,4%
Sytuacja finansowa samorządu gminy raczej się pogorszy	24,0%	36,4%	42,8%	29,3%
Sytuacja finansowa samorządu gminy nie zmieni się	23,1%	25,2%	23,0%	32,8%
Sytuacja finansowa samorządu gminy raczej się poprawi	7,7%	5,9%	4,7%	3,4%
Sytuacja finansowa samorządu gminy znacznie się poprawi	2,9%	0,7%	1,6%	-
Trudno powiedzieć	33,7%	17,7%	15,6%	16,1%
Razem	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Wydatki JST: gdzie mieszkańcy spodziewają się presji kosztowej i ryzyka dla usług

Jeżeli chodzi o wydatki JST, to w świetle wyników sondażu pojawia się pozornie paradoksalny obraz. Z jednej strony niemal połowa respondentów prognozuje pogorszenie sytuacji finansowej gminy jako całości (49,2%), z drugiej – tylko **6,3%** wskazuje wprost „pogorszenie jakości usług publicznych (np. zdrowie, edukacja, transport)”. Ten kontrast sugeruje, że mieszkańcy odróżniają „finanse” od „usług”: pogorszenie kondycji budżetowej jest częściej rozumiane jako osłabienie zdolności inwestycyjnej, wzrost kosztów funkcjonowania, trudniejsze decyzje i mniej elastyczny budżet, a nie natychmiastowy spadek standardu usług.

Tabela 66. Pogorszenie jakości usług publicznych (np. zdrowie, edukacja, transport)

Kategorie	Ogółem
Zaznaczono	6,3%
Nie zaznaczono	93,7%
Razem	100,0%

Jednocześnie nawet przy niskim poziomie wskazań, wątek usług jest silnie terytorialny. „Pogorszenie jakości usług publicznych” w umiarkowanym stopniu jest różnicowany przez kontekst terytorialny ($\chi^2=9,942$; $df=4$; $p=0,041$; $V=0,109$): najwyższe wskazania pojawiają się w rdzeniu bełchatowskim oraz w Piotrkowie i otoczeniu (po 8,1%), a w klastrze Pajęczno/Działoszyn + Złoczew praktycznie nie występują (0,8%). To wygląda jak mapa „wrażliwości infrastrukturalnej”: w klastrach bardziej zurbanizowanych i intensywniej korzystających z usług publicznych łatwiej wyobrazić sobie, że transformacja może zwiększyć presję na systemy usługowe.

Ważnym uzupełnieniem jest fakt, że na „lepsze usługi publiczne” wskazuje 5,5% badanych. Ten wskaźnik również różnicuje terytorium ($\chi^2=17,815$; $df=4$; $p=0,001$; $V=0,146$) i wiek ($\chi^2=9,668$; $df=3$; $p=0,022$; $V=0,107$). Najmłodszy częściej dopuszcza scenariusz „cywilizacyjnego upgrade’u” usług (9,6% w grupie 15–24 wobec 1,7% w 50–64), a terytorialnie optymizm częściej widać w klastrach Radomsko i otoczenie (9,0%) oraz Piotrków i otoczenie (8,1%). Nie jest to dominujący nurt, ale jest istotny, bo pokazuje, że część mieszkańców postrzega transformację nie tylko jako koszt, lecz także jako potencjalną zmianę standardów – jeśli za zmianą pójść inwestycje.

Tabela 67. Lepsze usługi publiczne (np. zdrowie, edukacja)

Kategorie	Ogółem
Zaznaczono	5,5%
Nie zaznaczono	94,5%
Razem	100,0%

Najbardziej „konkretna” miara wydatkowo-usługowa dotyczy dostępności: czy po zamknięciu kopalni i elektrowni będzie trudniej dostać się do lekarza, szkoły lub autobusu. Tutaj opinie są spolaryzowane i niejednoznaczne, co dobrze oddaje charakter transformacji jako procesu niepewnego. Łącznie 30,7% badanych przewiduje pogorszenie dostępności (odpowiedzi „raczej tak” i „na pewno tak”), 31,6% temu przeczy („raczej nie” i „na pewno nie”), 26,1% wybiera neutralne „ani tak, ani nie”, a 11,7% „trudno powiedzieć”.

Tabela 68. Jak Pan/Pani myśli, czy po zamknięciu kopalni i elektrowni w Pana/Pani regionie mogą nasilić się, czy też nie, poniższe problemy?: Będzie trudniej dostać się do lekarza, szkoły lub autobusu

Kategorie odpowiedzi	Ogółem
Na pewno nie	6,7%
Raczej nie	24,9%
Ani tak, ani nie	26,1%
Raczej tak	23,1%
Na pewno tak	7,6%
Trudno powiedzieć	11,7%
Razem	100,0%

I znów najsilniejszy jest wymiar terytorialny ($\chi^2=216,007$; $df=20$; $p<0,001$; $V=0,254$). Klaster Pajęczno/Działoszyn + Złoczew i otoczenie wyróżnia się skrajnie wysokim odsetkiem odpowiedzi „raczej tak” (63,6%), co sugeruje silną obawę o usługi i transport w warunkach osłabienia regionalnych zasobów. Z kolei Radomsko i otoczenie ma profil wyraźnie bardziej „uspokajający” (wysoki udział „ani tak, ani nie” oraz relatywnie dużo odpowiedzi „na pewno nie”). Wiek również silnie różnicuje odpowiedzi ($\chi^2=64,814$; $df=15$; $p<0,001$; $V=0,160$): w grupie 50–64 wyraźnie rośnie odsetek przewidywań pogorszenia dostępności, co można wiązać z większą zależnością od usług zdrowotnych i transportu publicznego.

W ujęciu syntetycznym presja wydatkowa nie jest opisywana wprost jako „spadek jakości usług”, ale wątek wydatków ujawnia się jako ryzyko nierówności terytorialnych w dostępności usług oraz jako obszar, w którym starsze grupy są bardziej wrażliwe na negatywne konsekwencje transformacji.

Dochody JST: „spadek dochodów” jako obawa selektywna, ale silnie zakotwiczona w terytorium i wieku

W module, w którym respondenci mogli wskazywać konsekwencje transformacji, „spadek dochodów samorządów” zaznaczyło 26,3% badanych. Ta wartość jest niższa niż odsetek prognoz ogólnego pogorszenia kondycji finansowej (49,2%), co sugeruje, że „pogorszenie” jest częściej rozumiane szeroko, a nie wyłącznie jako ubytek dochodów. Część respondentów może zakładać scenariusz, w

którym dochody nie spadają gwałtownie, ale rosną koszty, maleje przestrzeń inwestycyjna, narastają zobowiązania, a budżet staje się trudniejszy do prowadzenia.

Tabela 69. Spadek dochodów samorządów

Kategorie	Ogółem
Zaznaczono	26,3%
Nie zaznaczono	73,7%
Razem	100,0%

Jednocześnie „spadek dochodów” jest bardzo mocno terytorialny ($\chi^2=47,678$; $df=4$; $p<0,001$; $V=0,238$). Najwyższe wskazania występują w klastrze Wieluń i otoczenie (43,6%) oraz Piotrków i otoczenie (35,4%), a najniższe w Pajęczno/Działoszyn + Żłoczew i otoczenie (9,3%). Rdeń bełchatowski plasuje się pośrodku (21,9%). Ten układ jest istotny, bo pokazuje, że w niektórych klastrach ryzyko transformacji jest „tłumaczone” wprost językiem dochodowym – jako ubytek zasobów JST – podczas gdy w rdzeniu bełchatowskim bardziej widoczny jest obraz wielokanałowego ryzyka (dochody + koszty + niepewność).

Wiek także różnicuje wskazanie spadku dochodów ($\chi^2=28,243$; $df=3$; $p<0,001$; $V=0,183$). Najczęściej wskazują go osoby w wieku 25–39 (33,4%) i 40–49 (29,2%), najrzadziej grupa 50–64 (12,1%). To wzór spójny z tym, co widać w ocenie ogólnej: grupy najbardziej „zakotwiczone” w obciążeniach i odpowiedzialnościach ekonomicznych częściej przekładają transformację na język stabilności dochodowej – także po stronie JST.

Pozycja wobec sektora i rynku pracy nie różnicuje tu odpowiedzi jednoznacznie na poziomie klasycznego χ^2 ($p=0,108$), ale widoczny jest trend (test związku liniowego $p=0,019$): pracujący w sektorze lub okołosektorze częściej wskazują spadek dochodów (33,0%) niż inne grupy. To logiczne: im bliżej gospodarczych funkcji kompleksu, tym bardziej „namacalny” staje się kanał dochodowy (podatki, aktywność firm, powiązania kooperacyjne).

Reasumując, połączenie perspektywy sondażu z analizą danych finansowych pozwala uchwycić nie tylko to, co dzieje się w budżetach JST, ale też to, jak te budżety są społecznie wyobrażane. A w procesach transformacyjnych ta „wyobrażona fiskalność” ma znaczenie praktyczne, gdyż wpływa na gotowość do akceptowania priorytetów, poziom napięć wokół inwestycji oraz ocenę sprawczości samorządu. Dane finansowe pokazują skalę i kierunki zmian, natomiast wyniki badań sondażowych pokazują, gdzie i w jakich grupach te zmiany będą społecznie interpretowane jako ryzyko – oraz czy ryzyko to dotyczy bardziej dochodów, kosztów i usług, czy ogólnej zdolności gmin do utrzymania tempa rozwoju.

Wyniki badań sondażowych wskazują na trzy równoległe procesy społeczne. Po pierwsze, w OT istnieje silna dominanta prognozy pogorszenia finansów JST, przy jednocześnie znaczącej strefie niepewności – szczególnie w rdzeniu bełchatowskim. Po drugie, mieszkańcy nie redukują problemu do prostego „spadku dochodów”: obawy fiskalne są szersze niż kanał dochodowy, co sugeruje, że komunikacja i polityki osłonowe powinny dotyczyć nie tylko rekompensat dochodowych, ale także zdolności inwestycyjnej, kosztów usług oraz stabilności planowania. Po trzecie, kluczowa jest geografia Obszaru Transformacji. Okazuje się, że najsilniejsze efekty różnicujące są terytorialne, a więc zarządzanie transformacją wymaga podejścia zróżnicowanego klastrowo – inaczej rozmawia się z rdzeniem bełchatowskim, inaczej z obszarami o silnym łęku usługowo-transportowym, a jeszcze inaczej z klastrami terytorialnymi, w których dominuje przekonanie o stabilności.

Jakość życia i warunki bytowe

A9. Jaki będzie wpływ transformacji na jakość życia mieszkańców Obszaru Transformacji? Czy w różnych gminach OT wpływ ten będzie inny?

Aby odpowiedzieć na pytanie badawcze „Jaki będzie wpływ transformacji na jakość życia mieszkańców Obszaru Transformacji?” oraz doprecyzować, czy w różnych gminach OT wpływ ten będzie inny, w pierwszej kolejności trzeba uwzględnić ograniczenie metodologiczne. Choć łączna liczebność próby jest duża (N=840), analiza na poziomie pojedynczych gmin byłaby statystycznie krucha, ponieważ respondenci rozkładają się na wiele jednostek, a odpowiedzi mają sześciokategorialny charakter. W konsekwencji w wielu gminach pojawiałyby się małe liczebności w komórkach, co obniża stabilność porównań i zwiększa ryzyko „szumu próby”. Dlatego porównania wykonano w układzie pięciu kontekstów terytorialnych, które porządkują OT w spójne funkcjonalnie układy. W takim ujęciu zróżnicowanie przestrzenne jest uchwytne i konsekwentne: w każdym z sześciu analizowanych wymiarów oceny wpływu transformacji zależą istotnie od kontekstu terytorialnego (we wszystkich przypadkach $p < 0,001$), a siła związków ma charakter słaby do umiarkowanego (V Kramera od 0,146 do 0,197). Oznacza to, że wpływ transformacji na jakość życia nie jest postrzegany jednolicie w całym OT, lecz układa się w czytelną „geografię ryzyka i oczekiwań”.

W przypadku sytuacji materialnej (zarobki, rachunki, koszty życia) dominują prognozy pogorszenia. W całym OT łącznie 45,2% respondentów spodziewa się pogorszenia (6,4% „znacznie” i 38,8% „raczej”), 37,6% przewiduje brak zmian, 9,1% poprawę, a 8,0% wybiera „trudno powiedzieć”. Zależność między oceną wpływu transformacji na sytuację materialną a kontekstem terytorialnym jest istotna ($\chi^2=97,841$; $df=20$; $p < 0,001$; $V=0,171$). Różnice polegają przede wszystkim na silnej kumulacji pesymizmu w zachodnim/płd.-zach. pasie depopulacyjnym, gdzie pogorszenia oczekuje 63,4% (w tym 59,1% „raczej”), przy jednocześnie najniższym udziale stabilizacji (26,9%). Na tym tle Radomsko i otoczenie ma profil relatywnie „łagodniejszy”: niższy odsetek prognoz pogorszenia (31,4%) i najwyższy udział poprawy (łącznie 13,5%). Piotrków i strefa dojazdowa oraz bełchatowski obszar

oddziaływania plasują się pośrodku, przy czym w obszarze oddziaływania kompleksu widoczna jest podwyższona niepewność (11,4%).

Tabela 70. Sytuacja materialna (zarobki, rachunki, koszty życia) – kontekst terytorialny

Kategorie odpowiedzi	1	2	3	4	5	Ogółem
Znacznie się pogorszy	10,1%	10,1%	2,4%	8,3%	4,3%	6,4%
Raczej się pogorszy	25,7%	35,4%	39,7%	23,1%	59,1%	38,8%
Nie zmieni się	50,5%	36,7%	36,8%	44,9%	26,9%	37,6%
Raczej się poprawi	4,6%	5,1%	10,5%	12,2%	2,4%	7,0%
Znacznie się poprawi	2,8%	1,3%	4,8%	1,3%	0,5%	2,1%
Trudno powiedzieć	6,4%	11,4%	5,7%	10,3%	6,7%	8,0%
Razem	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Legenda:

1. Bełchatów – rdzeń miejski
2. Bełchatowski obszar oddziaływania kompleksu (energetyczno-suburbanizacyjny)
3. Piotrków Trybunalski i strefa dojazdowa
4. Radomsko i otoczenie (oś A1)
5. Zachodni/płd.-zach. pas depopulacyjny (Wieluń–Złoczew–Pajęczno/Działoszyn)

W przypadku możliwości znalezienia lub utrzymania pracy rozkład odpowiedzi jest jeszcze bardziej obciążony ryzykiem niż w przypadku sytuacji materialnej. W całym OT pogorszenia oczekuje 48,0% (7,3% „znacznie” i 40,7% „raczej”), 34,6% przewiduje brak zmian, 10,1% poprawę, a 7,3% „trudno powiedzieć”. Zależność terytorialna jest istotna ($\chi^2=90,377$; $df=20$; $p<0,001$; $V=0,164$), a dodatkowo widoczny jest sygnał trendu (test związku liniowego $p=0,031$), co sugeruje, że profile odpowiedzi układają się w dość uporządkowany gradient między klastrami. Najsilniej negatywny profil ma pas depopulacyjny: pogorszeń oczekuje 65,9%, a poprawę wskazuje jedynie 2,9%. Na drugim biegunie wyróżnia się Bełchatów – rdzeń miejski, gdzie relatywnie często pojawia się scenariusz poprawy (20,2%), co może wskazywać, że część mieszkańców rdzenia wiąże transformację z realokacją miejsc pracy lub pojawieniem się nowych aktywności gospodarczych. W bełchatowskim obszarze oddziaływania kompleksu widoczna jest z kolei wysoka koncentracja odpowiedzi „raczej się pogorszy” (38,0%) i podwyższona niepewność (10,8%).

Tabela 71. Możliwość znalezienia lub utrzymania pracy – kontekst terytorialny

Kategorie odpowiedzi	1	2	3	4	5	Ogółem
Znacznie się pogorszy	11,9%	9,5%	4,3%	9,0%	4,8%	7,3%
Raczej się pogorszy	26,6%	38,0%	36,8%	31,4%	61,1%	40,7%
Nie zmieni się	37,6%	37,3%	37,3%	40,4%	24,0%	34,6%

Raczej się poprawi	15,6%	3,8%	10,5%	8,3%	2,4%	7,5%
Znacznie się poprawi	4,6%	0,6%	5,3%	2,6%	0,5%	2,6%
Trudno powiedzieć	3,7%	10,8%	5,7%	8,3%	7,2%	7,3%
Razem	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Legenda:

1. Bełchatów – rdzeń miejski
2. Bełchatowski obszar oddziaływania kompleksu (energetyczno-suburbanizacyjny)
3. Piotrków Trybunalski i strefa dojazdowa
4. Radomsko i otoczenie (oś A1)
5. Zachodni/płd.-zach. pas depopulacyjny (Wieluń–Złoczew–Pajęczno/Działoszyn)

W odniesieniu do dostępu do usług publicznych (zdrowie, edukacja, transport) najczęściej wybieraną odpowiedzią jest brak zmian (54,3%). Jednocześnie 23,1% przewiduje pogorszenie (3,9% „znacznie” i 19,2% „raczej”), 14,0% poprawę, a 8,7% „trudno powiedzieć”. Zależność od kontekstu terytorialnego jest bardzo wyraźna i istotna ($\chi^2=130,059$; $df=20$; $p<0,001$; $V=0,197$), a także układa się w trend (test związku liniowego $p=0,007$). Różnice polegają głównie na tym, że pas depopulacyjny wyróżnia się najwyższym poziomem przewidywań pogorszenia (36,6%, w tym 35,6% „raczej”) i jednocześnie jednym z najniższych udziałów poprawy (5,3%). Odwrotnie Radomsko i otoczenie ma najwyższy udział prognoz poprawy (25,0%) oraz relatywnie niższy udział stabilizacji (47,4%). Piotrków i strefa dojazdowa wypada najbardziej „stabilizacyjnie” (64,6% brak zmian, najniższe pogorszenia 10,1%), co sugeruje większe przekonanie o utrzymaniu dostępności usług w tym kontekście.

Tabela 72. Dostęp do usług publicznych (zdrowie, edukacja, transport) – kontekst terytorialny

Kategorie odpowiedzi	1	2	3	4	5	Ogółem
Znacznie się pogorszy	3,7%	8,2%	1,0%	7,7%	1,0%	3,9%
Raczej się pogorszy	15,6%	17,7%	9,1%	14,7%	35,6%	19,2%
Nie zmieni się	51,4%	57,0%	64,6%	47,4%	48,6%	54,3%
Raczej się poprawi	11,0%	3,8%	13,4%	22,4%	5,3%	11,0%
Znacznie się poprawi	4,6%	1,9%	6,2%	2,6%	0,0%	3,0%
Trudno powiedzieć	13,8%	11,4%	5,7%	5,1%	9,6%	8,7%
Razem	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

W ocenie stanu otoczenia i środowiska (drogi, powietrze, przestrzeń) rozkład jest bardziej „pro-jakościowy” niż w poprzednich wymiarach. W całym OT 45,0% wskazuje brak zmian, 30,5% spodziewa się poprawy (20,4% „raczej” i 10,1% „znacznie”), a 16,0% pogorszenia; 8,6% wybiera „trudno powiedzieć”. Zależność od kontekstu terytorialnego jest istotna ($\chi^2=124,535$; $df=20$; $p<0,001$; $V=0,193$). Różnice polegają na tym, że Radomsko i otoczenie wyróżnia się najwyższym odsetkiem poprawy (46,8%, w tym 19,2% „znacznie”), podczas gdy w pasie depopulacyjnym rośnie udział pogorszeń (26,0%). Bełchatowski obszar oddziaływania kompleksu ma profil bardziej „zachowawczy”:

najwyższy udział braku zmian (57,6%) i relatywnie niski udział poprawy (17,7%), co może oznaczać ostrożniejsze oczekiwania wobec jakości otoczenia w strefie bezpośredniego oddziaływania infrastruktury kompleksu.

Tabela 73. Stan otoczenia i środowiska (drogi, powietrze, przestrzeń) – kontekst terytorialny

Kategorie odpowiedzi	1	2	3	4	5	Ogółem
Znacznie się pogorszy	4,6%	6,3%	1,9%	6,4%	1,0%	3,7%
Raczej się pogorszy	7,3%	12,0%	9,1%	3,2%	25,0%	12,3%
Nie zmieni się	35,8%	57,6%	52,2%	32,1%	42,8%	45,0%
Raczej się poprawi	24,8%	9,5%	26,8%	27,6%	14,4%	20,4%
Znacznie się poprawi	13,8%	8,2%	6,2%	19,2%	6,7%	10,1%
Trudno powiedzieć	13,8%	6,3%	3,8%	11,5%	10,1%	8,6%
Razem	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

W pytaniu o poczucie bezpieczeństwa i stabilności życia dominują odpowiedzi stabilizacyjne. W całym OT 54,6% uważa, że sytuacja się nie zmienia, 24,9% spodziewa się pogorszenia, 12,1% poprawy, a 8,5% wybiera „trudno powiedzieć”. Zależność terytorialna jest istotna, ale naj słabsza spośród analizowanych ($\chi^2=71,438$; $df=20$; $p<0,001$; $V=0,146$). Różnice polegają na tym, że pas depopulacyjny częściej niż inne konteksty przewiduje pogorszenie (34,6%), podczas gdy Piotrków i strefa dojazdowa ma najwyższy udział „nie zmieni się” (62,7%) i relatywnie wyższe wskazania poprawy (18,2%). W rdzeniu bełchatowskim widoczna jest większa polaryzacja: relatywnie wysoki odsetek pogorszeń (31,2%) współwystępuje z nieco podwyższonym odsetkiem poprawy (16,5%), co wskazuje na bardziej ambiwalentną percepcję stabilności w tym kontekście.

Tabela 74. Poczucie bezpieczeństwa i stabilności życia – kontekst terytorialny

Kategorie odpowiedzi	1	2	3	4	5	Ogółem
Znacznie się pogorszy	7,3%	8,2%	2,4%	5,1%	2,9%	4,8%
Raczej się pogorszy	23,9%	20,9%	12,0%	12,2%	31,7%	20,1%
Nie zmieni się	42,2%	53,8%	62,7%	60,9%	49,0%	54,6%
Raczej się poprawi	12,8%	6,3%	14,4%	11,5%	4,8%	9,8%
Znacznie się poprawi	3,7%	1,9%	3,8%	2,6%	0,0%	2,3%
Trudno powiedzieć	10,1%	8,9%	4,8%	7,7%	11,5%	8,5%
Razem	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Wreszcie w pytaniu syntetycznym o ogólną jakość życia w miejscowości najczęściej wybieraną odpowiedzią jest brak zmian (50,8%). Pogorszenia oczekuje 24,7% (4,5% „znacznie” i 20,2% „raczej”), poprawy 13,5%, a 10,8% wskazuje „trudno powiedzieć”. Zależność od kontekstu terytorialnego jest istotna ($\chi^2=87,332$; $df=20$; $p<0,001$; $V=0,161$). Różnice polegają na tym, że pas depopulacyjny ma najbardziej pesymistyczny profil (36,0% pogorszeń), natomiast Piotrków i strefa dojazdowa najczęściej wybiera stabilizację (61,2%) i relatywnie najczęściej dopuszcza poprawę (19,7%). Rdeń bełchatowski wyróżnia się podwyższoną niepewnością (15,6%), co wskazuje na mniejszą „krystalizację” prognoz jakości życia w tym kontekście, mimo wyraźnego udziału oczekiwań pogorszenia (33,1%).

Tabela 75. Ogólna jakość życia w mojej miejscowości – kontekst terytorialny

Kategorie odpowiedzi	1	2	3	4	5	Ogółem
Znacznie się pogorszy	9,2%	8,2%	1,4%	5,1%	1,9%	4,5%
Raczej się pogorszy	23,9%	19,6%	11,0%	12,2%	34,1%	20,2%
Nie zmieni się	33,9%	50,6%	61,2%	56,4%	45,2%	50,8%
Raczej się poprawi	14,7%	7,6%	14,4%	12,2%	6,7%	10,8%
Znacznie się poprawi	2,8%	2,5%	5,3%	1,9%	1,0%	2,7%
Trudno powiedzieć	15,6%	11,4%	6,7%	12,2%	11,1%	10,8%
Razem	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Zebrane wyniki pozwalają sformułować dwa wnioski. Po pierwsze, wpływ transformacji na jakość życia mieszkańców OT jest w percepcji społecznej najsilniej osadzony w wymiarach ekonomicznych (rynek pracy i sytuacja materialna), gdzie dominuje oczekiwanie pogorszenia, oraz w wymiarze usług publicznych, gdzie w części OT pojawia się obawa o dostępność. Po drugie, wpływ ten nie jest przestrzennie jednorodny: w każdym z analizowanych wymiarów kontekst terytorialny istotnie różnicuje odpowiedzi, a najbardziej obciążony ryzykiem pozostaje zachodni/płd.-zach. pas depopulacyjny. Jednocześnie Radomsko i otoczenie relatywnie częściej dostrzega potencjał poprawy (szczególnie w usługach oraz w ocenie środowiska), a Piotrków i strefa dojazdowa najczęściej utrzymuje profil stabilizacyjny. W konsekwencji, choć ostrożność metodologiczna nie pozwala wiarygodnie „zejść” do poziomu pojedynczych gmin, dane wyraźnie pokazują, że w różnych częściach OT (ujętych klastrowo) transformacja będzie społecznie postrzegana jako proces o odmiennym wpływie na jakość życia.

B. Społeczne nastroje i akceptacja transformacji

1. Nastroje, postawy i emocje

B1. Jakie są nastroje mieszkańców w związku z transformacją energetyczną i restrukturyzacją Kopalni węgla brunatnego i Elektrowni Bełchatów?

Obraz emocji wobec transformacji energetycznej w OT jest przede wszystkim „wyczekujący”, a dopiero w drugiej kolejności spolaryzowany. Najczęściej mieszkańcy mówią: „trzymam dystans i czekam na rozwój wydarzeń” (30,2%). To ważny sygnał społeczny: dominują tu nie tyle emocje skrajne, ile nastawienie obserwacyjne, typowe dla sytuacji, w których zmiana jest realna, ale jej tempo, kierunek i konsekwencje dla gospodarstw domowych pozostają nie do końca przewidywalne. W praktyce taki dystans bywa „bezpieczną” strategią emocjonalną: pozwala zachować kontrolę i nie angażować się po żadnej stronie sporu, zanim pojawią się twardsze fakty (np. decyzje o zatrudnieniu, inwestycjach, osłonach).

Dopiero potem układa się „drugi rząd” emocji, już bardziej zróżnicowanych: strach o przyszłość (16,3%), ciekawość (15,6%) oraz odpowiedź „trudno powiedzieć” (14,9%). To zestaw mówiący, że transformacja jest dla wielu jednocześnie źródłem napięcia, tematem wartym uwagi i obszarem niepewności, w którym część osób nie potrafi jeszcze nazwać własnego stanowiska. Emocje silnie negatywne – bezradność/brak wpływu (11,0%), smutek/żał (9,2%), złość/frustracja (7,5%) – są obecne, ale nie dominują całości obrazu. Po stronie bardziej „jasnej” widać nadzieję na rozwój regionu (9,8%) i optymizm (5,7%), natomiast poczucie dumy z kierunku zmian (3,3%) pozostaje niszowe – co zwykle oznacza, że proces nie ma jeszcze szerokiej narracji sukcesu, z którą ludzie chcieliby się identyfikować.

Tabela 76. Emocje budzone przez zmiany zachodzące w regionie w związku z transformacją energetyczną i restrukturyzacją KWB/ELB - ogółem

Kategorie	Ogółem
Dystans, czekam na rozwój wydarzeń	30,2%
Strach o przyszłość	16,3%
Ciekawość	15,6%
Trudno powiedzieć	14,9%
Poczucie bezradności / braku wpływu	11,0%
Nadzieja w rozwój regionu	9,8%
Smutek lub żal z powodu zmian	9,2%
Obojętność	8,0%
Złość lub frustracja	7,5%
Optymizm	5,7%
Poczucie dumy z kierunku zmian	3,3%

W przekroju płci różnice nie są liczne, ale jedna jest wyraźna i znacząca interpretacyjnie: mężczyźni częściej niż kobiety deklarują strach o przyszłość (19,3% vs 13,3%). To jest różnica „nośna” społecznie, bo strach bywa emocją uruchamiającą zarówno strategie obronne (sprzeciw, roszczenia, żądanie gwarancji), jak i strategie zabezpieczenia (poszukiwanie alternatyw zawodowych, myślenie o wyjeździe). W pozostałych emocjach płcie nie porządkuje wyników w sposób istotny – co sugeruje, że podstawowy „klimat emocjonalny” transformacji jest w OT dość wspólny dla kobiet i mężczyzn, a różnicowanie zaczyna się gdzie indziej.

Tabela 77. Emocje budzone przez zmiany zachodzące w regionie w związku z transformacją energetyczną i restrukturyzacją KWB/ELB - płcie

Kategorie	Kobieta	Mężczyzna
Dystans, czekam na rozwój wydarzeń	29,5%	31,0%
Strach o przyszłość	13,3%	19,3%
Ciekawość	17,1%	14,0%
Trudno powiedzieć	15,2%	14,5%
Poczucie bezradności / braku wpływu	9,3%	12,6%
Nadzieja w rozwój regionu	9,8%	9,8%
Smutek lub żal z powodu zmian	8,8%	9,5%
Obojętność	8,6%	7,4%
Złość lub frustracja	7,1%	7,9%
Optymizm	6,2%	5,2%
Poczucie dumy z kierunku zmian	3,8%	2,9%

Najmocniejsze rozwarstwienia pojawiają się w osi „pozycja wobec sektora i rynku pracy” – czyli tam, gdzie transformacja ma najbardziej bezpośrednie znaczenie życiowe. Osoby pracujące w sektorze lub okołosektorze wyróżniają się profilem wyraźnie bardziej obciążonym emocjonalnie: istotnie częściej deklarują strach o przyszłość (34,8%), poczucie bezradności/braku wpływu (25,9%), a także smutek/żal (17,9%) i złość/frustrację (17,9%). Ten zestaw czterech emocji układa się w spójną sekwencję: od zagrożenia (strach), przez ocenę własnej sprawczości (bezradność), po reakcję straty (żal) i reakcję mobilizacyjną/konfliktową (frustracja). W praktyce jest to „rdzeń emocjonalny” grup najbardziej wystawionych na koszty transformacji – i w kolejnych podrozdziałach raportu będzie on naturalnie wracał przy wątkach wsparcia, osłon i przekwalifikowania.

W tym samym przekroju widać też odwrócenie w emocji dominującej w całej próbie: „dystans, czekam na rozwój wydarzeń” jest istotnie częstszy wśród osób pracujących poza sektorem (34,6%) niż wśród zatrudnionych w sektorze/okołosektorze (20,5%) oraz osób poza rynkiem pracy z powodu edukacji lub emerytury/renty (20,4%). Innymi słowy: im mniejsze bezpośrednie uwikłanie w sektor, tym łatwiej utrzymać postawę „obserwatora”. To logiczne psychologicznie i społecznie, gdyż dystans jest luksusem tych, których zmiana nie „dotyka tu i teraz” w sensie pracy i dochodu.

Ciekawy kontrapunkt przynosi emocja ciekawości. Najczęściej deklarują ją osoby poza rynkiem pracy: edukacja lub emerytura/renta (21,3%), istotnie częściej niż grupa pracująca w sektorze/okołosektorze (8,0%). To różnicowanie zwykle oznacza, że ciekawość jest emocją łatwiejszą do przyjęcia, gdy ryzyko osobiste jest mniejsze albo gdy biografia jest w fazie „uczenia się/obserwowania” (edukacja) lub „mniejszej zależności zawodowej” (emerytura/renta). W raporcie warto to traktować jako sygnał, że część mieszkańców patrzy na transformację nie tyle w kategoriach straty, ile „zmiany cywilizacyjnej”, która może przynieść nowe rozwiązania – ale ta rama interpretacyjna nie jest dostępna w takim samym stopniu grupom najbardziej zagrożonym.

Tabela 78. Emocje budzone przez zmiany zachodzące w regionie w związku z transformacją energetyczną i restrukturyzacją KWB/ELB - sektor

Kategorie	Pracuje w sektorze lub okołosektorze (kompleks + firmy powiązane)	Pracuje poza sektorem węglowo-energetycznym	Poza rynkiem pracy: edukacja lub emerytura/renta	Poza rynkiem pracy: bezrobotny lub bierny zawodowo
Dystans, czekam na rozwój wydarzeń	20,5%	34,6%	20,4%	27,0%
Strach o przyszłość	34,8%	12,1%	18,5%	16,2%
Ciekawość	8,0%	16,7%	21,3%	10,8%
Trudno powiedzieć	8,0%	15,4%	19,4%	14,9%
Poczucie bezradności / braku wpływu	25,9%	6,6%	12,0%	18,9%
Nadzieja w rozwój regionu	9,8%	8,6%	10,2%	17,6%
Smutek lub żal z powodu zmian	17,9%	6,6%	13,9%	8,1%
Obojętność	7,1%	7,5%	10,2%	9,5%
Złość lub frustracja	17,9%	6,0%	5,6%	5,4%
Optymizm	6,3%	4,9%	9,3%	5,4%
Poczucie dumy z kierunku zmian	4,5%	2,7%	3,7%	5,4%

W osi kontekstu terytorialnego istotności nie pojawiają się wszędzie, jednak tam, gdzie się pojawiają, są bardzo znaczące dla narracji o trzech głównych ośrodkach (Bełchatów – Piotrków – Radomsko) i zapleczu depopulacyjnym. Po pierwsze, Piotrków Trybunalski i strefa dojazdowa wyróżnia się najwyższym poziomem dystansu (39,2%) – i jest to wynik istotnie wyższy niż w części pozostałych klastrów. Piotrków wygląda tu jak przestrzeń bardziej „zewnętrzna” wobec rdzenia przemiany: transformacja jest obserwowana, komentowana, ale rzadziej przeżywana jako osobiste zagrożenie.

Po drugie, emocja strachu jest istotnie częstsza w Bełchatowie – rdzeniu miejskim (22,9%) oraz w bełchatowskim obszarze oddziaływania kompleksu (22,8%) niż w Piotrkowie (9,1%). To z kolei odtwarza logikę „geografii ryzyka”: tam, gdzie kompleks energetyczno-górnictwa jest częścią codzienności (zatrudnienie, lokalna tożsamość, sieci kooperantów), tam strach jest wyraźniejszy; tam, gdzie transformacja jest bardziej „tematem regionalnym” niż „domowym”, strach słabnie.

Po trzecie, widać istotną różnicę w optymizmie: Radomsko i otoczenie wypada optymistycznie najwyżej (9,6%) w porównaniu z południowo-zachodnim pasem depopulacyjnym (2,4%). W uproszczeniu: Respondenci z Radomska wykazują się bardziej rozwojową postawą, podczas gdy pas depopulacyjny reaguje dużo chłodniej. To znowu dobrze składa się z logiką zasobów i perspektyw: oś A1 jest zwykle interpretowana jako korytarz dostępności i potencjału inwestycyjnego, a pas depopulacyjny – jako obszar chronicznego odpływu i słabszej wiary w odwrócenie trendów.

Tabela 79. Emocje budzone przez zmiany zachodzące w regionie w związku z transformacją energetyczną i restrukturyzacją KWB/ELB - kontekst regionalny

Kategorie	1	2	3	4	5
Dystans, czekam na rozwój wydarzeń	22,9%	24,1%	39,2%	25,0%	33,7%
Strach o przyszłość	22,9%	22,8%	9,1%	15,4%	15,9%
Ciekawość	15,6%	14,6%	15,3%	21,8%	12,0%
Trudno powiedzieć	18,3%	16,5%	8,1%	14,7%	18,8%
Poczucie bezradności / braku wpływu	11,9%	8,9%	5,7%	12,2%	16,3%
Nadzieja w rozwój regionu	9,2%	7,0%	9,6%	15,4%	8,2%
Smutek lub żal z powodu zmian	12,8%	4,4%	5,3%	11,5%	13,0%
Obojętność	9,2%	7,6%	10,0%	10,3%	3,8%
Złość lub frustracja	8,3%	10,1%	7,7%	7,7%	4,8%
Optymizm	4,6%	6,3%	6,2%	9,6%	2,4%
Poczucie dumy z kierunku zmian	3,7%	4,4%	2,9%	3,8%	2,4%

Legenda:

1. Bełchatów – rdzeń miejski
2. Bełchatowski obszar oddziaływania kompleksu (energetyczno-suburbanizacyjny)
3. Piotrków Trybunalski i strefa dojazdowa
4. Radomsko i otoczenie (oś A1)
5. Zachodni/płd.-zach. pas depopulacyjny (Wieluń–Złoczew–Pajęczno/Działoszyn)

W osi wieku pojawiają się dwa istotne wątki. Pierwszy dotyczy ciekawości: młodzi (15–24 oraz 25–39) istotnie częściej deklarują ciekawość niż najstarsi (50–64). To sugeruje, że transformacja dla

młodszych częściej bywa „horyzontem zmiany” (nowe branże, technologie, styl życia), a dla starszych – bardziej „ryzykiem destabilizacji” niż obietnicą. Drugi wątek dotyczy niepewności i wycofania: grupa 50–64 zdecydowanie częściej mówi „trudno powiedzieć” (27,0%) niż wszystkie młodsze kohorty. To ważne, bo „trudno powiedzieć” nie musi oznaczać braku zdania; często oznacza zawieszenie, w którym ludzie nie chcą inwestować emocjonalnie ani w nadzieję, ani w lęk, dopóki nie zobaczą konkretów (komunikatów, programów, gwarancji).

Dodatkowo wiek różnicuje obojętność: najwyższa jest wśród 15–24 (15,4%) i istotnie wyższa niż wśród 50–64 (4,6%). Ten wynik warto czytać ostrożnie, gdyż u młodych „obojętność” bywa czasem nie brakiem wrażliwości, lecz emocjonalnym dystansem wobec tematu, który wydaje się odległy od ich codziennych decyzji, albo wynika z przekonania, że „zmiany i tak będą” niezależnie od jednostkowego wpływu.

Tabela 80. Emocje budzone przez zmiany zachodzące w regionie w związku z transformacją energetyczną i restrukturyzacją KWB/ELB - wiek

Kategorie	15–24	25–39	40–49	50–64
Dystans, czekam na rozwój wydarzeń	23,1%	34,8%	31,5%	24,7%
Strach o przyszłość	16,3%	15,7%	16,0%	17,8%
Ciekawość	22,1%	19,3%	12,8%	9,2%
Trudno powiedzieć	12,5%	11,5%	11,7%	27,0%
Poczucie bezradności / braku wpływu	13,5%	7,5%	12,5%	13,2%
Nadzieja w rozwój regionu	12,5%	11,5%	8,6%	6,9%
Smutek lub żal z powodu zmian	5,8%	8,2%	9,7%	12,1%
Obojętność	15,4%	7,5%	7,8%	4,6%
Złość lub frustracja	5,8%	9,5%	6,2%	6,9%
Optymizm	8,7%	6,6%	4,7%	4,0%
Poczucie dumy z kierunku zmian	3,8%	3,3%	3,9%	2,3%

Wreszcie, w osi wykształcenia istotność pojawia się przy dominującym „dystansie”: osoby z wykształceniem średnim/policealnym oraz wyższym częściej deklarują dystans niż osoby z wykształceniem niższym (odpowiednio 32,1% i 32,7% vs 19,3%). To można interpretować jako różnicę w stylu reagowania: wyższy kapitał edukacyjny częściej sprzyja postawie „monitoruję sytuację, czekam na informacje”, podczas gdy niższy – częściej wymusza emocje bardziej „przyziemne” i natychmiastowe (choć w tym pytaniu nie wszystkie te różnice osiągają poziom istotności statystycznej).

Tabela 81. Emocje budzone przez zmiany zachodzące w regionie w związku z transformacją energetyczną i restrukturyzacją KWB/ELB - wykształcenie

Kategorie	Podstawowe/gimnazjalne lub zasadnicze zawodowe	Średnie lub policjalne	Wyższe
Dystans, czekam na rozwój wydarzeń	19,3%	32,1%	32,7%
Strach o przyszłość	15,6%	17,2%	15,6%
Ciekawość	16,3%	14,9%	16,2%
Trudno powiedzieć	17,8%	13,8%	14,9%
Poczucie bezradności / braku wpływu	8,1%	12,6%	10,2%
Nadzieja w rozwój regionu	12,6%	8,2%	10,5%
Smutek lub żal z powodu zmian	10,4%	9,0%	8,9%
Obojętność	8,9%	7,4%	8,3%
Złość lub frustracja	5,2%	7,7%	8,3%
Optymizm	4,4%	5,4%	6,7%
Poczucie dumy z kierunku zmian	3,0%	2,6%	4,4%

W OT transformacja energetyczna nie wywołuje jednej dominującej emocji „za” lub „przeciw”. Najsilniejszy jest rejestr wyczekiwania i ostrożności: dystans, niepewność i ambiwalencja tworzą wspólny klimat społeczny, w którym część mieszkańców wstrzymuje ocenę do czasu „twardszych” sygnałów o skali zmian. Jednocześnie pod powierzchnią tej ostrożności widać wyraźny podział: grupy najbliższej sektora przeżywają transformację zdecydowanie bardziej w kategoriach zagrożenia i utraty (strach, bezradność, żal, frustracja), podczas gdy osoby poza sektorem częściej mogą pozwolić sobie na postawę obserwatora. Terytorialnie układa się to w czytelny wzór: Bełchatów i jego strefa oddziaływania to przestrzeń większego lęku, Piotrków – większego dystansu, Radomsko – relatywnie większego optymizmu w porównaniu z pasem depopulacyjnym. Wreszcie, wiek „ustawia temperaturę emocji”: młodszy częściej reagują ciekawością (a czasem obojętnością), starsi częściej pozostają w stanie zawieszenia („trudno powiedzieć”), co w praktyce oznacza kluczową rolę jasnej komunikacji, przewidywalności i wiarygodnych instrumentów wsparcia, jeśli celem jest budowanie akceptacji społecznej dla procesu transformacji.

2. Strategie adaptacyjne i oczekiwania wobec wsparcia

B2. Jakie są oczekiwania i strategie osobiste mieszkańców OT dotyczące procesu transformacji? Jak planują dostosować się do zmian? Jakie mają oczekiwania wobec programów wsparcia?

Żeby odpowiedzieć na pytanie badawcze: Jakie są oczekiwania i strategie osobiste mieszkańców OT dotyczące procesu transformacji, jak również Jak planują dostosować się do zmian, czy jakie mają oczekiwania wobec programów wsparcia? Należałoby przyjrzeć się transformacji „od dołu”, czyli na

to, jakie strategie adaptacyjne uruchamiają sami mieszkańcy OT, zanim jeszcze pojawią się konkretne instrumenty wsparcia.

Strategie adaptacyjne

Na poziomie ogólnym obraz jest zaskakująco asymetryczny: najczęściej deklarowaną strategią jest brak planów i „przeczekanie” (54,4%). Dopiero w drugiej kolejności pojawiają się działania aktywne, ale już wyraźnie rozproszone: podjęcie pracy w innej branży w regionie (17,4%), poszukiwanie pracy poza regionem (10,7%), ukończenie kursów/studiów w nowym zawodzie (8,8%) oraz podjęcie pracy w sektorze OZE (8,8%). Relatywnie rzadziej mieszkańcy myślą o własnej działalności gospodarczej (7,0%) lub wybierają odpowiedź „inne” (7,1%), a wcześniejsza emerytura ma charakter marginalny (2,7%). Ten rozkład sugeruje, że dominującym „pierwszym odruchem” jest zawieszenie decyzyjne – jakby część osób czekała na sygnał, w którą stronę realnie pójść zmiany i czy będą dotyczyć ich bezpośrednio.

Tabela 82. Strategie adaptacyjne mieszkańców Obszaru Transformacji - ogółem

Kategorie	Ogółem
Brak planów, chcę przeczekać	54,4%
Podjęcie pracy w innej branży w regionie	17,4%
Poszukiwanie pracy poza regionem	10,7%
Ukończenie kursów lub studiów w nowym zawodzie	8,8%
Podjęcie pracy w sektorze odnawialnych źródeł energii	8,8%
Inne, co?	7,1%
Rozpoczęcie własnej działalności gospodarczej	7,0%
Przejsięcie na wcześniejszą emeryturę	2,7%

Różnice między grupami pokazują jednak, że owo „przeczekanie” nie jest jednolite i ma swoją społeczną geografie. Kobiety częściej niż mężczyźni deklarują brak planów (57,9% vs 51,0%; różnica istotna). Odwrotny wzór dotyczy strategii bardziej sprawczej: mężczyźni istotnie częściej rozważają podjęcie pracy w innej branży w regionie (21,0% vs 13,8%).

Tabela 83. Strategie adaptacyjne mieszkańców Obszaru Transformacji - płeć

Kategorie	Kobieta	Mężczyzna
Brak planów, chcę przeczekać	57,9%	51,0%
Podjęcie pracy w innej branży w regionie	13,8%	21,0%
Poszukiwanie pracy poza regionem	10,2%	11,2%
Ukończenie kursów lub studiów w nowym zawodzie	9,5%	8,1%
Podjęcie pracy w sektorze odnawialnych źródeł energii	7,9%	9,8%

Inne, co?	6,9%	7,4%
Rozpoczęcie własnej działalności gospodarczej	5,5%	8,6%
Przejsięcie na wcześniejszą emeryturę	1,9%	3,6%

Najmocniej różnicuje jednak pozycja wobec rynku pracy i sektora: osoby pracujące w sektorze lub okołosektorze najrzadziej wybierają „przeczekanie” (25,9%), za to wyraźnie częściej niż inni wskazują strategię „twardej adaptacji”: zmianę branży w regionie (30,4%), szukanie pracy poza regionem (18,8%), doszkalanie (21,4%) oraz pracę w OZE (25,0%). Z kolei mieszkańcy pracujący poza sektorem najczęściej „zawieszają decyzję” (63,6%; istotnie częściej niż pozostałe kategorie), a relatywnie rzadziej deklarują inwestycję w nowe kwalifikacje czy mobilność zawodową – co można czytać jako efekt większego poczucia bezpieczeństwa (bo zmiana nie „uderza” w ich miejsce pracy wprost) albo mniejszej widoczności ścieżek przejścia do nowych branż. W tle widać też, że grupa bezrobotnych/biernych zawodowo jest bardziej „mobilna” niż pracujący poza sektorem (częściej wskazuje zmianę branży w regionie – 25,7% – oraz poszukiwanie pracy poza regionem – 16,2%), co brzmi jak pragmatyczna gotowość do ruchu w warunkach niepewności.

Tabela 84. Strategie adaptacyjne mieszkańców Obszaru Transformacji - sektor

Kategorie	Pracuje w sektorze lub okołosektorze (kompleks + firmy powiązane)	Pracuje poza sektorem węglowo-energetycznym	Poza rynkiem pracy: edukacja lub emerytura/renta	Poza rynkiem pracy: bezrobotny lub bierny zawodowo
Brak planów, chcę przeczekać	25,9%	63,6%	47,2%	40,5%
Podjęcie pracy w innej branży w regionie	30,4%	14,7%	12,0%	25,7%
Poszukiwanie pracy poza regionem	18,8%	8,2%	11,1%	16,2%
Ukończenie kursów lub studiów w nowym zawodzie	21,4%	5,9%	6,5%	14,9%
Podjęcie pracy w sektorze odnawialnych źródeł energii	25,0%	6,2%	4,6%	9,5%
Inne	7,1%	4,6%	21,3%	5,4%
Rozpoczęcie własnej działalności gospodarczej	11,6%	5,9%	6,5%	9,5%
Przejsięcie na wcześniejszą emeryturę	4,5%	2,6%	3,7%	0,0%

Bardzo wyraźnie różnicuje również kontekst terytorialny. Najmniej „przeczekujących” jest w Bełchatowie – rdzeniu miejskim (32,1%), gdzie częściej pojawiają się strategie aktywne: zmiana branży w regionie (23,9%), szukanie pracy poza regionem (17,4%) i doszkalanie (17,4%). Na przeciwległym biegunie są obszary „bardziej peryferyjne” w sensie demograficzno-rozwojowym: bełchatowski obszar oddziaływania kompleksu (63,3% „przeczekam”) oraz zachodni/płd.-zach. pas depopulacyjny (64,4%) – tu dodatkowo częściej niż gdzie indziej pojawia się odpowiedź „inne” (12,5%), co może oznaczać większą niepewność, nieczytelność ścieżek zmiany albo strategie wykraczające poza standardowe kategorie. Na osi miast widać też specyfikę Radomsko i otoczenia: relatywnie niższy poziom „przeczekania” (44,9%) idzie w parze z ponadprzeciętną skłonnością do przedsiębiorczości (12,8%) oraz do zmiany branży w regionie (23,7%), jakby lokalna wyobraźnia adaptacyjna częściej „przekładała” transformację na scenariusze własnej aktywności gospodarczej.

Tabela 85. Strategie adaptacyjne mieszkańców Obszaru Transformacji – kontekst terytorialny

Kategorie	1	2	3	4	5
Brak planów, chcę przeczekać	32,1%	63,3%	56,5%	44,9%	64,4%
Podjęcie pracy w innej branży w regionie	23,9%	15,2%	16,3%	23,7%	12,0%
Poszukiwanie pracy poza regionem	17,4%	7,0%	12,4%	12,2%	7,2%
Ukończenie kursów lub studiów w nowym zawodzie	17,4%	8,2%	4,8%	14,1%	4,8%
Podjęcie pracy w sektorze odnawialnych źródeł energii	5,5%	10,1%	6,7%	12,8%	8,7%
Inne	6,4%	6,3%	5,3%	3,8%	12,5%
Rozpoczęcie własnej działalności gospodarczej	8,3%	3,2%	9,6%	12,8%	2,4%
Przejsięcie na wcześniejszą emeryturę	0,0%	3,8%	2,9%	1,9%	3,8%

Legenda:

1. Bełchatów – rdzeń miejski
2. Bełchatowski obszar oddziaływania kompleksu (energetyczno-suburbanizacyjny)
3. Piotrków Trybunalski i strefa dojazdowa
4. Radomsko i otoczenie (oś A1)
5. Zachodni/płd.-zach. pas depopulacyjny (Wieluń–Złoczew–Pajęczno/Działoszyn)

Wiek wzmacnia interpretację: młodzi częściej „testują” ruch i zmianę, starsi – stabilizację. Grupa 15–24 najrzadziej wybiera przeczekać (37,5%), a częściej wskazuje poszukiwanie pracy poza regionem (15,4%), kursy/studia (13,5%) i własną działalność (11,5%). W grupie 50–64 dominuje „przeczekanie” (58,0%), spada skłonność do mobilności i uczenia się (szukanie pracy poza regionem 6,3%, kursy 3,4%), a rośnie znaczenie „bezpiecznego domknięcia kariery” – wcześniejsza emerytura osiąga tu 6,3% (istotnie częściej niż w młodszych kohortach).

Tabela 86. Strategie adaptacyjne mieszkańców Obszaru Transformacji – wiek

Kategorie	15–24	25–39	40–49	50–64
Brak planów, chcę przeczekać	37,5%	56,1%	56,8%	58,0%

Podjęcie pracy w innej branży w regionie	21,2%	21,0%	14,0%	13,8%
Poszukiwanie pracy poza regionem	15,4%	12,5%	9,7%	6,3%
Ukończenie kursów lub studiów w nowym zawodzie	13,5%	8,9%	10,5%	3,4%
Podjęcie pracy w sektorze odnawialnych źródeł energii	6,7%	7,5%	10,5%	9,8%
Inne	8,7%	3,9%	5,8%	13,8%
Rozpoczęcie własnej działalności gospodarczej	11,5%	8,9%	6,6%	1,7%
Przejście na wcześniejszą emeryturę	1,0%	2,3%	1,6%	6,3%

Wykształcenie działa subtelniej, ale w spójnym kierunku: osoby z wykształceniem niższym rzadziej deklarują „przeczekanie” (43,0%), a częściej myślą o własnej działalności (13,3%); przy wykształceniu średnim i wyższym rośnie odsetek strategii wyczekującej (55,9% i 57,5%).

Tabela 87. Strategie adaptacyjne mieszkańców Obszaru Transformacji – wykształcenie

Kategorie	Podstawowe/gimnazjalne lub zasadnicze zawodowe	Średnie lub policealne	Wyższe
Brak planów, chcę przeczekać	43,0%	55,9%	57,5%
Podjęcie pracy w innej branży w regionie	19,3%	18,2%	15,6%
Poszukiwanie pracy poza regionem	9,6%	10,8%	11,1%
Ukończenie kursów lub studiów w nowym zawodzie	8,9%	7,9%	9,8%
Podjęcie pracy w sektorze odnawialnych źródeł energii	7,4%	9,5%	8,6%
Inne	5,2%	8,5%	6,3%
Rozpoczęcie własnej działalności gospodarczej	13,3%	4,4%	7,6%
Przejście na wcześniejszą emeryturę	3,0%	2,1%	3,5%

Oczekiwania wobec programów wsparcia

Jeżeli chodzi o programy wsparcia, to mieszkańcy OT wskazują przede wszystkim na potrzebę rozwoju kompetencji i możliwości bezpiecznego przejścia przez transformację zawodową. Na poziomie ogólnym najbardziej pożądane są kursy i przekwalifikowanie zawodowe (55,5%). Drugi filar to doradztwo i pośrednictwo pracy (47,1%) – a więc wsparcie w „przełożeniu” nowych kwalifikacji na realne zatrudnienie. Dopiero dalej pojawiają się instrumenty o charakterze ekonomicznym i osłonowym: wsparcie finansowe dla nowych firm (29,4%) oraz tymczasowe dopłaty i świadczenia osłonowe (26,9%). Znacząca, choć wyraźnie słabsza, jest potrzeba lepszego transportu publicznego i dojazdów (21,0%) – czyli warunku mobilności na rynku pracy. Usługi opiekuńcze (żłobki, przedszkola) wskazuje 14,0%, a pomoc psychologiczną i rodzinną 8,2%. Z kolei odpowiedź „zapewnienie miejsc pracy” praktycznie nie występuje (1,2%), co sugeruje, że respondenci nie oczekują prostego

„gwarantowania etatów”, tylko raczej mechanizmów, które poprawiają ich zdolność do poruszania się po zmieniającym się rynku.

Tabela 88. Oczekiwania mieszkańców Obszaru Transformacji wobec programów wsparcia – ogółem

Kategorie	Ogółem
Kursy i przekwalifikowanie zawodowe	55,5%
Doradztwo i pośrednictwo pracy	47,1%
Wsparcie finansowe dla nowych firm	29,4%
Tymczasowe dopłaty i świadczenia ostonowe	26,9%
Lepszy transport publiczny i dojazdy	21,0%
Rozwój żłobków, przedszkoli i usług opiekuńczych	14,0%
Pomoc psychologiczna i rodzinna	8,2%
Inne	4,2%
Zapewnienie miejsc pracy	1,2%

Wśród różnic społecznych najbardziej czytelny jest podział płciowy w obszarze kompetencji: kobiety istotnie częściej niż mężczyźni wskazują kursy i przekwalifikowanie (60,2% vs 50,7%). To współgra z wcześniejszym obrazem strategii adaptacyjnych: w grupach bardziej obciążonych ryzykiem (lub czujących je silniej) rośnie nacisk na „twardą” zmianę kwalifikacji jako najbezpieczniejszą ścieżkę przejścia.

Tabela 89. Oczekiwania mieszkańców Obszaru Transformacji wobec programów wsparcia – płeć

Kategorie	Kobieta	Mężczyzna
Kursy i przekwalifikowanie zawodowe	60,2%	50,7%
Doradztwo i pośrednictwo pracy	48,8%	45,5%
Wsparcie finansowe dla nowych firm	26,7%	32,1%
Tymczasowe dopłaty i świadczenia ostonowe	26,7%	27,1%
Lepszy transport publiczny i dojazdy	21,0%	21,0%
Rozwój żłobków, przedszkoli i usług opiekuńczych	16,9%	11,2%
Pomoc psychologiczna i rodzinna	7,6%	8,8%
Inne	4,3%	4,0%
Zapewnienie miejsc pracy	1,0%	1,4%

Istotne różnice przynosi również kontekst terytorialny, zwłaszcza w zakresie doradztwa pracy. W zachodnim/płd.-zach. pasie depopulacyjnym zapotrzebowanie na doradztwo i pośrednictwo pracy jest wyjątkowo wysokie (69,2%) i istotnie wyższe niż w pozostałych klastrach. To bardzo spójny sygnał: w obszarach słabszych demograficznie i bardziej peryferyjnych mieszkańcy najwyraźniej potrzebują nie tylko szkoleń, ale przede wszystkim „nawigacji” – informacji, kontaktów, pośrednictwa i realnych

kanałów wejścia na rynek pracy. W wymiarze terytorialnym potrzeba poprawy transportu i dojazdów silniej ujawnia się w Radomsku i otoczeniu (26,9%), które istotnie częściej niż rdzeń Bełchatowa wskazuje ten typ wsparcia. Można to czytać jako sygnał „codziennej infrastruktury transformacji”: tam, gdzie rynek pracy i usługi są bardziej rozproszone, a dojazd staje się warunkiem korzystania z ofert zatrudnienia czy szkoleń, transport jest postrzegany jako realna bariera adaptacji. Natomiast tymczasowe dopłaty i świadczenia osłonowe istotnie częściej pojawiają się w Radomsku i otoczeniu (32,1%) oraz w pasie depopulacyjnym (33,2%) niż w bełchatowskim obszarze oddziaływania kompleksu (17,7%). To ważny sygnał dla projektowania polityk: tam, gdzie ryzyko ekonomiczne jest odczuwane jako bardziej „tu i teraz”, rośnie oczekiwanie na amortyzację kosztów przejścia, a nie wyłącznie na inwestycje w kwalifikacje.

Tabela 90. Oczekiwania mieszkańców Obszaru Transformacji wobec programów wsparcia – kontekst terytorialny

Kategorie	1	2	3	4	5
Kursy i przekwalifikowanie zawodowe	60,6%	61,4%	57,9%	46,8%	52,4%
Doradztwo i pośrednictwo pracy	31,2%	44,3%	38,8%	42,9%	69,2%
Wsparcie finansowe dla nowych firm	29,4%	29,1%	16,7%	30,8%	41,3%
Tymczasowe dopłaty i świadczenia osłonowe	22,9%	17,7%	25,8%	32,1%	33,2%
Lepszy transport publiczny i dojazdy	11,9%	21,5%	19,1%	26,9%	22,6%
Rozwój żłobków, przedszkoli i usług opiekuńczych	14,7%	13,3%	21,5%	14,1%	6,7%
Pomoc psychologiczna i rodzinna	7,3%	6,3%	8,1%	9,0%	9,6%
Inne (proszę wpisać)	1,8%	8,9%	5,7%	1,9%	1,9%
Zapewnienie miejsc pracy	0,9%	2,5%	1,4%	1,3%	0,0%

Legenda:

1. *Bełchatów – rdzeń miejski*
2. *Bełchatowski obszar oddziaływania kompleksu (energetyczno-suburbanizacyjny)*
3. *Piotrków Trybunalski i strefa dojazdowa*
4. *Radomsko i otoczenie (oś A1)*
5. *Zachodni/płd.-zach. pas depopulacyjny (Wieluń–Złoczew–Pajęczno/Działoszyn)*

Wątek usług opiekuńczych jest silnie zróżnicowany strukturą wieku. Najmłodsi (15–24) zdecydowanie częściej wskazują rozwój żłobków, przedszkoli i usług opiekuńczych (23,1%), podczas gdy w grupie 50–64 jest to już tylko 6,3%. Jest to całkowicie zrozumiałe, gdyż u młodych dorosłych, którzy prawdopodobnie będą wchodzić w nowe role rodzinne, opieka działa jak warunek uczestnictwa w rynku pracy, a nie dodatek socjalny. W tym miejscu transformacja spleta się z demografią i polityką rodzinną: bez infrastruktury opiekuńczej mobilność zawodowa i gotowość do przekwalifikowania są po prostu trudniejsze. Z kolei instrumenty ekonomiczne i osłonowe mają także dynamikę ze względu na wiek respondentów. Wsparcie finansowe dla nowych firm rośnie w starszych kohortach i osiąga

najwyższy poziom w grupie 50–64 (37,9%), a wyjątkowo wysokie jest także w pasie depopulacyjnym (41,3%).

Tabela 91. Oczekiwania mieszkańców Obszaru Transformacji wobec programów wsparcia – wiek

Kategorie	15–24	25–39	40–49	50–64
Kursy i przekwalifikowanie zawodowe	51,9%	58,7%	58,0%	48,3%
Doradztwo i pośrednictwo pracy	30,8%	47,9%	52,9%	47,1%
Wsparcie finansowe dla nowych firm	20,2%	24,3%	33,5%	37,9%
Tymczasowe dopłaty i świadczenia ostonowe	24,0%	26,6%	32,3%	21,3%
Lepszy transport publiczny i dojazdy	16,3%	23,0%	17,5%	25,3%
Rozwój żłobków, przedszkoli i usług opiekuńczych	23,1%	17,4%	11,7%	6,3%
Pomoc psychologiczna i rodzinna	13,5%	7,2%	7,4%	8,0%
Inne	5,8%	4,6%	1,9%	5,7%
Zapewnienie miejsc pracy	1,0%	0,7%	0,8%	2,9%

Na koniec warto odnotować różnice edukacyjne w obszarze przekwalifikowania: osoby z wyższym wykształceniem częściej wskazują kursy i przekwalifikowanie (63,2%) niż osoby z wykształceniem niższym (37,8%), co można interpretować jako efekt większej wiary w skuteczność uczenia się i lepszego dostępu do zasobów (informacyjnych, instytucjonalnych) pozwalających „monetyzować” szkolenia na rynku pracy.

Tabela 92. Oczekiwania mieszkańców Obszaru Transformacji wobec programów wsparcia – wykształcenie

Kategorie	Podstawowe/gimnazjalne lub zasadnicze zawodowe	Średnie lub policealne	Wyższe
Kursy i przekwalifikowanie zawodowe	37,8%	55,4%	63,2%
Doradztwo i pośrednictwo pracy	31,1%	49,2%	51,4%
Wsparcie finansowe dla nowych firm	35,6%	29,2%	27,0%
Tymczasowe dopłaty i świadczenia ostonowe	23,7%	29,0%	25,7%
Lepszy transport publiczny i dojazdy	21,5%	23,8%	17,1%

Rozwój żłobków, przedszkoli i usług opiekuńczych	9,6%	13,8%	16,2%
Pomoc psychologiczna i rodzinna	8,9%	6,4%	10,2%
Inne (proszę wpisać)	3,0%	4,9%	3,8%
Zapewnienie miejsc pracy	1,5%	1,5%	0,6%

3. Życie rodzinne i modele funkcjonowania rodzin

B3. Jaki będzie wpływ procesu transformacji na życie rodzinne oraz modele funkcjonowania rodzin? Jaki procent kobiet na OT obecnie nie pracuje i czy planują w związku z transformacją rozpoczęcie pracy zawodowej?

Wpływ procesu transformacji na życie rodzinne oraz modele funkcjonowania rodzin

W danych ogólnych widać przede wszystkim wzorzec „rodzina jako strefa stabilności”: we wszystkich pięciu wymiarach dominuje odpowiedź „brak zmian” (od 45,6% dla sytuacji zawodowej po 62,9% dla relacji sąsiedzkich). Oznacza to, że mieszkańcy OT nie spodziewają się, aby transformacja masowo „przestawiała” relacje rodzinne czy podział ról w domu; częściej traktują ją jako proces zewnętrzny wobec codziennego funkcjonowania rodziny.

Drugim wyraźnym wzorcem jest rozszczenie kanałów wpływu: potencjalne ryzyka koncentrują się w sferze pracy i dochodów (najwyższy łączny odsetek ocen negatywnych: 5,0% „negatywny” + 27,9% „raczej negatywny” = 32,9%), natomiast w sferach „miękkich” (czas wolny, relacje rodzinne, podział obowiązków, relacje sąsiedzkie) przeważa łagodny optymizm: oceny pozytywne są tam wyraźnie częstsze niż negatywne (np. relacje rodzinne: 25,2% pozytywnie vs 8,2% negatywnie; podział obowiązków: 23,5% vs 6,0%). W skrócie: transformacja jest wyobrażana jako proces, który może uderzać w bezpieczeństwo ekonomiczne rodzin, ale nie musi automatycznie destabilizować więzi i codziennej organizacji życia domowego.

Tabela 93. Prognozowany wpływ transformacji na wybrane wymiary życia rodzinnego – ogółem

Kategorie	Negatywny	Raczej negatywny	Brak zmian	Raczej pozytywny	Pozytywny	Trudno powiedzieć
Sytuacja zawodowa członków rodziny (stabilność pracy, dochody)	5,0%	27,9%	45,6%	9,0%	2,7%	9,8%
Ilość czasu wolnego i możliwość	1,9%	8,3%	56,8%	16,0%	7,1%	9,9%

wspólnego spędzania go z rodziną						
Relacje między członkami rodziny (wsparcie, komunikacja, atmosfera)	1,5%	6,7%	57,9%	17,1%	8,1%	8,7%
Podział obowiązków domowych i opiekuńczych	0,6%	5,4%	60,4%	16,0%	7,5%	10,2%
Relacje z sąsiadami i otoczeniem lokalnym	0,5%	5,6%	62,9%	14,4%	6,7%	10,0%

W analizie wpływu procesu transformacji na życie rodzinne oraz modele funkcjonowania rodzin kluczowy jest fakt, że różnice w ocenach nie układają się według płci (we wszystkich pięciu wymiarach $p > 0,05$), lecz przede wszystkim według usytuowania respondentów względem rynku pracy i sektora oraz według kontekstu terytorialnego. Oznacza to, że „rodzinny” wymiar transformacji jest postrzegany nie jako doświadczenie jednolicie dystrybuowane między kobietami i mężczyznami, lecz jako zjawisko silniej zakorzenione w lokalnych uwarunkowaniach i w typie powiązania gospodarstwa domowego z gospodarką regionu. W praktyce tworzy to powtarzalny wzorzec: im bardziej odpowiedzi „krystalizują się” w danym miejscu i w danej pozycji zawodowej, tym częściej pojawiają się wskazania jednoznaczne (negatywne lub pozytywne), natomiast tam, gdzie dominuje poczucie niepewności i słabszej sprawczości, rośnie udział odpowiedzi „trudno powiedzieć”.

Najsilniej różnicującą ośią jest kontekst terytorialny – i to w sposób konsekwentny dla wszystkich analizowanych wymiarów. Dla stabilności pracy i dochodów w rodzinie związek jest wyraźny ($\chi^2=132,396$; $p < 0,001$; $V=0,199$): rdzeń Bełchatowa ma profil stabilizacyjny, gdzie dominuje „brak zmian” (61,5%) i relatywnie niski jest udział „raczej negatywny” (14,7%), podczas gdy zachodni/płd.-zach. pas depopulacyjny cechuje się wysoką koncentracją odpowiedzi „raczej negatywny” (40,9%), spadkiem „brak zmian” (28,4%) oraz silnym wzrostem „trudno powiedzieć” (21,2%). Ten sam mechanizm „niepewności peryferyjnej” powtarza się w wymiarach czasu wolnego ($\chi^2=94,425$; $p < 0,001$; $V=0,168$), relacji rodzinnych ($\chi^2=81,120$; $p < 0,001$; $V=0,155$), podziału obowiązków ($\chi^2=88,838$; $p < 0,001$; $V=0,163$) oraz relacji sąsiedzkich ($\chi^2=84,178$; $p < 0,001$; $V=0,158$), gdzie zachodni/płd.-zach. klaster systematycznie wyróżnia się najwyższymi odsetkami „trudno powiedzieć” (od ok. 19–22%). Odmienny profil prezentuje Radomsko i otoczenie, które w kilku wskaźnikach jest najbardziej „przemianowe”: częściej pojawiają się tu odpowiedzi „raczej pozytywny” (np. czas wolny

27,6%; relacje rodzinne 27,6%; relacje sąsiedzkie 25,6%), a „brak zmian” jest wyraźnie niższy niż w Bełchatowie czy w strefach dojazdowych Piotrkowa. W praktyce oznacza to, że w części OT transformacja jest już mentalnie „wpisana” w reorganizację codzienności (z większym udziałem ocen dodatnich), podczas gdy w pasie depopulacyjnym częściej pozostaje w trybie zawieszenia i niepewności.

Drugą trwałą osią różnicowania jest pozycja wobec sektora i rynku pracy, istotna we wszystkich pięciu wymiarach (stabilność pracy i dochody: $\chi^2=34,904$; $p=0,003$; $V=0,118$; czas wolny: $\chi^2=32,007$; $p=0,006$; $V=0,113$; relacje rodzinne: $\chi^2=32,362$; $p=0,006$; $V=0,113$; obowiązki domowe: $\chi^2=34,808$; $p=0,003$; $V=0,118$; relacje sąsiedzkie: $\chi^2=32,486$; $p=0,006$; $V=0,114$). Najbardziej charakterystyczny wzorec dotyczy osób pracujących w sektorze lub okołosektorze: rzadziej deklarują one „brak zmian”, częściej natomiast widzą, że transformacja może realnie przedstawiać codzienne funkcjonowanie rodziny – przy czym nie zawsze oznacza to wyłącznie pogorszenie. W obszarze czasu wolnego i jego wspólnego spędzania odsetek odpowiedzi pozytywnych w tej grupie jest wyraźnie wyższy (36,6% łącznie „raczej pozytywny” + „pozytywny”), a w relacjach rodzinnych pozytywny komponent także jest relatywnie mocny (24,1% „raczej pozytywny” i 11,6% „pozytywny”). Jednocześnie w kwestii stabilności pracy i dochodów ta sama grupa częściej niż inne wskazuje „negatywny” (12,5%) i rzadziej „brak zmian” (38,4%), co jest spójne z intuicją, że gospodarstwa silniej powiązane z kompleksem energetycznym mogą jednocześnie odczuwać presję ryzyka dochodowego, ale też widzieć (w innych sferach) możliwość zmiany organizacji życia rodzinnego. Dla porównania, wśród pracujących poza sektorem częściej dominuje stabilizacja (np. „brak zmian” w czasie wolnym 61,7% i w relacjach rodzinnych 62,3%), a więc transformacja jest postrzegana bardziej jako tło niż jako czynnik przestawiający rytm życia.

W trzeciej kolejności – z mniejszą siłą, ale w sposób konsekwentny – różnicują wiek i wykształcenie. W stabilności pracy i dochodów istotny jest wiek ($\chi^2=43,682$; $p<0,001$; $V=0,132$) oraz wykształcenie ($\chi^2=38,753$; $p<0,001$; $V=0,152$), przy czym młodszy częściej widzą poprawę (np. 15–24: 16,3% „raczej pozytywny”), a starsi częściej lokują się w niepewności (50–64: 16,7% „trudno powiedzieć”). Podobny, choć słabszy mechanizm ujawnia się w czasie wolnym (wiek: $\chi^2=37,001$; $p=0,001$; $V=0,121$; wykształcenie: $\chi^2=26,746$; $p=0,003$; $V=0,126$), relacjach rodzinnych (wiek: $\chi^2=25,731$; $p=0,041$; $V=0,101$; wykształcenie: $\chi^2=19,200$; $p=0,038$; $V=0,107$), podziale obowiązków (wiek: $\chi^2=44,747$; $p<0,001$; $V=0,133$; wykształcenie: $\chi^2=24,141$; $p=0,007$; $V=0,120$) oraz relacjach sąsiedzkich (wiek: $\chi^2=29,083$; $p=0,016$; $V=0,107$). W efekcie otrzymujemy obraz, w którym młodsze kohorty częściej formułują rozpoznania „na plus” (zwłaszcza w sferach miękkich, takich jak czas wolny czy relacje), natomiast starsze częściej pozostają w trybie niepewności, a wyższe wykształcenie częściej wiąże się ze stabilizacyjnym wyborem „brak zmian” w części wskaźników. Na tym tle warto dopisać wątek stricte „modelowy” dotyczący struktury aktywności zawodowej w parach: tu płeć różnicuje rozkłady silnie ($\chi^2=50,096$; $p<0,001$; $V=0,244$). Kobiety częściej deklarują partnera pracującego na pełen etat (66,2%), natomiast mężczyźni częściej wskazują pracę partnerki w niepełnym wymiarze (10,2% vs

3,1%) oraz częściej raportują jej brak pracy (łącznie „nie pracuje” 18,4% u mężczyzn wobec 7,4% u kobiet). Jest to ważne tło interpretacyjne: choć sama ocena wpływu transformacji na relacje i organizację życia domowego nie różnicuje się według płci, to bazowa konfiguracja pracy w gospodarstwach domowych – a więc i potencjalna dystrybucja ryzyk oraz zasobów – pozostaje wyraźnie zróżnicowana.

Aktywizacja zawodowa kobiet w Obszarze Transformacji

W danych z Obszaru Transformacji (N=840) status zawodowy jest silnie zróżnicowany ze względu na płeć. Wśród kobiet 59,3% pracuje na umowę o pracę, 6,7% prowadzi działalność gospodarczą, a 4,8% pracuje głównie na umowach cywilnoprawnych lub dorywczo. Jednocześnie istotna – z punktu widzenia wrażliwości społecznej transformacji – jest grupa kobiet pozostających poza zatrudnieniem: 9,0% kobiet deklaruje „nie pracuję, szukam pracy”, a 5,2% – „nie pracuję i nie szukam pracy”. Oznacza to, że łącznie 14,2% kobiet w OT znajduje się obecnie poza rynkiem pracy (w sensie braku zatrudnienia), przy czym jest to odsetek wyraźnie wyższy niż wśród mężczyzn (odpowiednio 2,4% i 1,0%, czyli łącznie 3,4%). Różnice te są statystycznie istotne ($\chi^2=41,494$; $df=7$; $p<0,001$; $V=0,222$), co potwierdza, że w OT status zawodowy kobiet i mężczyzn ma odmienną strukturę, a „niepracowanie” częściej dotyczy kobiet.

Tabela 94. Status na rynku pracy - płeć

Kategorie	Kobieta	Mężczyzna	Ogółem
Pracuję na umowę o pracę (pełny lub częściowy etat)	59,3%	66,9%	63,1%
Prowadzę działalność gospodarczą / samozatrudnienie	6,7%	12,1%	9,4%
Pracuję głównie na umowę zlecenie / umowę o dzieło lub dorywczo	4,8%	5,5%	5,1%
Nie pracuję, szukam pracy (Brak pracy – aktywne poszukiwanie)	9,0%	2,4%	5,7%
Nie pracuję i nie szukam pracy (Brak pracy – bierność (potencjalne bariery))	5,2%	1,0%	3,1%
Jestem uczniem / studentem	6,9%	4,0%	5,5%
Jestem na emeryturze / rencie	7,1%	7,6%	7,4%
Inna sytuacja (proszę wpisać)	1,0%	0,5%	0,7%
Razem	100,0%	100,0%	100,0%

Z powyższej tabeli wynika, że na Obszarze Transformacji 29,2% kobiet deklaruje, że obecnie pozostaje poza rynkiem pracy. Ten wskaźnik jest jednak „złożony” i obejmuje dwa jakościowo różne typy braku zatrudnienia, które mają odmiennie znaczenie dla oceny potencjału aktywizacyjnego oraz dla planowania interwencji rynku pracy.

Po pierwsze, 14,2% kobiet pozostaje *poza zatrudnieniem w sensie rynku pracy*: 9,0% to kobiety, które nie pracują i aktywnie szukają pracy, a więc znajdują się najbliżej „wejścia” na rynek pracy i stanowią najbardziej bezpośrednią grupę adresatów działań aktywizacyjnych (pośrednictwo pracy, staże, szkolenia, dopasowanie kwalifikacji). Dodatkowe 5,2% to kobiety, które nie pracują i nie poszukują pracy. Ta podgrupa bywa w praktyce najbardziej „trudna” do uruchomienia, ponieważ brak poszukiwania pracy może wynikać zarówno z barier strukturalnych (niewystarczająca oferta pracy, dopasowanie kwalifikacji, odległość i dojazd), jak i z barier indywidualnych oraz rodzinnych (obowiązki opiekuńcze, stan zdrowia, zniechęcenie po wcześniejszych niepowodzeniach). Z perspektywy sprawiedliwej transformacji jest to istotne, bo ta część populacji często wymaga wsparcia łączonego (rynek pracy + opieka + mobilność).

Po drugie, 15,0% kobiet pozostaje poza zatrudnieniem głównie z powodów cyklu życia i statusu społecznego: 6,9% to uczennice/studentki, 7,1% emerytki/rencistki, a 1,0% wskazuje inną sytuację. Ten segment w mniejszym stopniu można traktować jako „rezervę pracy” w krótkim horyzoncie (choć w części przypadków – zwłaszcza w kategorii „inna sytuacja” – potencjał aktywizacyjny może istnieć).

W kontekście aktywizacji bezrobotnych kobiet kluczowe jest uzyskanie informacji, czy kobiety pozostające poza rynkiem pracy postrzegają transformację jako impuls do podjęcia aktywności zawodowej i planują rozpoczęcie kariery zawodowej. W badaniu intencje te uchwycono poprzez zestaw deklarowanych działań adaptacyjnych w związku z transformacją energetyczną OT. Dzięki temu możliwe jest wyodrębnienie kilku operacyjnych wariantów „planu rozpoczęcia pracy”, różniących się stopniem rygoru: od bezpośredniego wejścia w zatrudnienie w regionie, przez aktywizację rozumianą szerzej (w tym mobilność), aż po ujęcie obejmujące również przygotowanie kwalifikacyjne. Analizę prowadzono w podgrupie kobiet niepracujących (bezrobotnych i biernych zawodowo; N=60), co pozwala opisać nie tyle jeden dominujący wzorzec, ile strukturę strategii w tej grupie.

Tabela 95. Czy niepracujące kobiety planują rozpoczęcie pracy zawodowej w związku z transformacją? Trzy warianty wskaźnika (N=60)

Wariant wskaźnika (operacjonalizacja na bazie P38)	Tak	Nie
Plan pracy – wąsko (region): podjęcie pracy w OZE lub w innej branży w regionie lub rozpoczęcie działalności gospodarczej	30,0% (n=18)	70,0% (n=42)
Plan aktywizacji – szeroko (region + mobilność): jak wyżej + poszukiwanie pracy poza regionem	45,0% (n=27)	55,0% (n=33)
Plan aktywizacji lub przygotowania: wariant szeroki + ukończenie kursów/studiów w nowym zawodzie	51,7% (n=31)	48,3% (n=29)

W ujęciu najbardziej rygorystycznym – tj. jako bezpośrednie ukierunkowanie na wejście w zatrudnienie w regionie (OZE / inna branża w regionie / własna działalność) – 30,0% niepracujących kobiet deklaruje działania wskazujące na zamiar podjęcia pracy. Gdy jednak potraktować aktywizację

szerzej i włączyć do niej mobilność zawodową (poszukiwanie pracy poza regionem), odsetek rośnie do 45,0%. Najszerze ujęcie – obejmujące również przygotowanie do wejścia na rynek pracy poprzez inwestycję w kompetencje (kursy/studia) – pokazuje, że 51,7% niepracujących kobiet przejawia co najmniej kierunek aktywizacyjny (bezpośrednio lub etapowo). W praktyce oznacza to, że w tej grupie mniej więcej jedna trzecia deklaruje zamiar wejścia w pracę w sposób bezpośredni, natomiast około połowa – jeśli uwzględnić także mobilność i przygotowanie kwalifikacyjne – formułuje orientację na powrót do aktywności zawodowej.

Równolegle widoczny jest jednak silny segment strategii odroczenia decyzji, który warto traktować jako odrębny sposób „radzenia sobie” z niepewnością, a nie wyłącznie jako brak sprawczości. W typologii strategii adaptacyjnych zbudowanej na kombinacjach wskazań P38 wśród niepracujących kobiet dominują postawy „przeczekania / zawieszenia” (43,3%), podczas gdy 28,3% mieści się w kategorii „aktywizacja w regionie”, a 15,0% wskazuje „mobilność” jako podstawowy kierunek działania (praca poza regionem). Ten układ akcentów sugeruje, że transformacja nie uruchamia automatycznie aktywizacji: w podobnym stopniu wzmacnia również logikę „wstrzymania ruchu” i pozostawania w gotowości. W warunkach niepewności rynku pracy oraz realnych kosztów wejścia (opieka, dojazd, zdrowie, deficyty kwalifikacyjne) strategia odroczenia może pełnić funkcję „bezpiecznika” – tym bardziej, że część osób dopiero sonduje dostępne ścieżki i czeka na bardziej jednoznaczne sygnały co do kierunku zmian w regionie.

Tabela 96. Typy strategii adaptacyjnych wśród niepracujących kobiet (N=60)

Typ strategii (na bazie kombinacji wskazań P38)	Odsetek	Liczebność
Aktywizacja w regionie (OZE / inna branża / działalność gospodarcza)	28,30%	17
Aktywizacja + mobilność (region + poza regionem)	1,70%	1
Mobilność (praca poza regionem)	15,00%	9
Inwestycja w kompetencje (kursy / studia)	6,70%	4
Przeczekanie / zawieszenie	43,30%	26
Inne (bez aktywizacji)	5,00%	3
Ogółem	100,00%	60

Na poziomie różnic wewnętrznych (wiek, wykształcenie, klaster terytorialny) dla wskaźnika „plan pracy” w ujęciu wąskim nie obserwujemy istotnych zależności ($p > 0,05$). Interpretacyjnie należy to czytać ostrożnie: w tej podpróbie mamy do czynienia z niewielkimi liczebnościami w komórkach, co ogranicza możliwość uchwycenia subtelnych różnicowań. W kategoriach raportowych oznacza to, że w obrębie grupy niepracujących kobiet dominuje raczej podział na dwa główne style reagowania (aktywizacja vs odroczenie), natomiast nie ma podstaw, by w oparciu o te dane wskazywać wyraźnych, stabilnych różnic pomiędzy podgrupami wieku, wykształcenia czy miejsca zamieszkania.

4. Ryzyka społeczne i problemy społeczne

B4. Czy transformacja niesie ryzyko pogłębienia problemów społecznych na terenie OT? Czy zwiększa ryzyko bezrobocia, ubóstwa lub wykluczenia społecznego?

W percepcji mieszkańców OT transformacja jest widziana jako proces, który może realnie nasilać problemy społeczne, przede wszystkim poprzez kanał ekonomiczny. Najsilniej wybrzmiewają obawy dotyczące rynku pracy i bezpieczeństwa finansowego gospodarstw domowych: 74,0% respondentów uważa, że po zamknięciu kopalni i elektrowni „więcej osób będzie bez pracy” (50,4% „raczej tak”, 23,6% „na pewno tak”), a 71,8% przewiduje, że „więcej rodzin będzie miało problemy finansowe” (47,4% „raczej tak”, 24,4% „na pewno tak”). Odsetek odpowiedzi negujących te scenariusze jest marginalny (odpowiednio 6,8% i 6,4%), co sugeruje, że ryzyko wzrostu bezrobocia oraz pogorszenia kondycji finansowej rodzin tworzy dominujący, niemal konsensualny obraz społecznych kosztów transformacji. W dalszej kolejności pojawiają się skutki „drugiego rzędu”: 65,5% badanych przewiduje częstsze wyjazdy młodych do pracy poza region (42,6% „raczej tak”, 22,9% „na pewno tak”), a 54,7% spodziewa się wzrostu poczucia samotności i pozostawienia „samym sobie” (39,8% „raczej tak”, 14,9% „na pewno tak”). Najbardziej niejednoznaczny jest natomiast obszar usług publicznych i transportu: tylko 30,7% uznaje, że „będzie trudniej dostać się do lekarza, szkoły lub autobusu”, podczas gdy 31,6% jest przeciwnego zdania, a aż 26,1% wybiera odpowiedź neutralną. Oznacza to, że mieszkańcy relatywnie rzadziej traktują dostęp do usług jako automatyczny skutek transformacji – częściej jako scenariusz zależny od lokalnych uwarunkowań.

Tabela 97. Ryzyka problemów społecznych związanych z transformacją energetyczną - ogółem

Kategorie	Na pewno nie	Raczej nie	Ani tak, ani nie	Raczej tak	Na pewno tak	Trudno powiedzieć
Więcej osób będzie bez pracy	1,2%	5,6%	11,1%	50,4%	23,6%	8,2%
Więcej rodzin będzie miało problemy finansowe	1,0%	5,4%	10,4%	47,4%	24,4%	11,5%
Ludzie będą się czuli bardziej samotni i pozostawieni sami sobie	3,8%	11,5%	15,7%	39,8%	14,9%	14,3%
Będzie trudniej dostać się do lekarza, szkoły lub autobusu	6,7%	24,9%	26,1%	23,1%	7,6%	11,7%
Młodzi będą częściej wyjeżdżać do pracy poza region	1,5%	8,5%	13,6%	42,6%	22,9%	11,0%

Analiza zależności pokazuje, że postrzeganie ryzyk ma charakter społecznie ustrukturyzowany, jednak siła związków jest na ogół niewielka do umiarkowanej, co oznacza raczej różnice w natężeniu i

„pewności” prognoz niż pełną polaryzację opinii. W przypadku obaw o wzrost bezrobocia istotne różnice występują ze względu na ocenę sytuacji materialnej gospodarstwa domowego ($\chi^2=69,024$; $df=25$; $p<0,001$; $V=0,128$), skład gospodarstwa ($\chi^2=65,813$; $df=40$; $p=0,006$; $V=0,125$) oraz sytuację mieszkaniową ($\chi^2=85,077$; $df=20$; $p<0,001$; $V=0,169$), natomiast brak jest istotnego zróżnicowania według wykształcenia. W praktyce oznacza to, że obawy o rynek pracy są szeroko podzielane, ale ich intensywność i stopień „zdecydowania” częściej zależą od położenia bytowego i rodzinnego oraz od warunków mieszkaniowych niż od kapitału edukacyjnego.

Podobny wzór dotyczy prognoz problemów finansowych rodzin: ich nasilenie jest istotnie różnicowane przez sytuację materialną ($\chi^2=73,835$; $df=25$; $p<0,001$; $V=0,133$), skład gospodarstwa ($\chi^2=85,600$; $df=40$; $p<0,001$; $V=0,143$) i sytuację mieszkaniową ($\chi^2=74,301$; $df=20$; $p<0,001$; $V=0,158$), przy braku różnic według wykształcenia. Wynik ten można interpretować jako sygnał, że ryzyko „ubóstwa transformacyjnego” jest silniej wrażliwe na kontekst życia codziennego (obciążenia gospodarstwa, stabilność mieszkaniowa, ocena własnej kondycji finansowej) niż na formalny poziom wykształcenia.

Wątek spójności społecznej (samotność i poczucie pozostawienia) również okazuje się istotnie powiązany z położeniem materialnym ($\chi^2=71,990$; $df=25$; $p<0,001$; $V=0,131$), składem gospodarstwa ($\chi^2=110,594$; $df=40$; $p<0,001$; $V=0,162$) oraz sytuacją mieszkaniową ($\chi^2=71,836$; $df=20$; $p<0,001$; $V=0,155$). Wskazuje to, że przewidywane skutki psychospołeczne transformacji nie są „równomiernie rozlane”, lecz mogą koncentrować się w określonych profilach rodzinno-bytowych, w których ryzyka ekonomiczne potencjalnie szybciej przekładają się na napięcia relacyjne i osłabienie sieci wsparcia.

Najbardziej diagnostyczne wyniki dotyczą obszaru usług publicznych i transportu. Choć na poziomie ogólnym scenariusz pogorszenia dostępności usług jest niejednoznaczny, to jednocześnie właśnie tutaj obserwujemy najsilniejsze różnicowanie społeczne, szczególnie według sytuacji mieszkaniowej ($\chi^2=153,003$; $df=20$; $p<0,001$; $V=0,226$). Istotne są także zależności ze względu na skład gospodarstwa ($\chi^2=121,898$; $df=40$; $p<0,001$; $V=0,170$) oraz sytuacją materialną ($\chi^2=71,482$; $df=25$; $p<0,001$; $V=0,130$). Oznacza to, że ryzyko wykluczenia usługowego ma w oczach mieszkańców charakter selektywny: nie tyle „wszyscy” spodziewają się pogorszenia dostępu do lekarza, szkoły czy transportu, ile raczej pewne segmenty populacji (zdefiniowane przez warunki mieszkaniowe i rodzinne) częściej widzą taki scenariusz jako realny.

Ryzyko odpływu młodych do pracy poza region, będące trzecim najsilniejszym obszarem obaw w danych brzegowych, jest jednocześnie najbardziej „wieloczynnikowe” – istotnie różnicuje się zarówno według sytuacji materialnej ($\chi^2=97,439$; $df=25$; $p<0,001$; $V=0,152$), składu gospodarstwa ($\chi^2=97,614$; $df=40$; $p<0,001$; $V=0,152$), sytuacji mieszkaniowej ($\chi^2=94,709$; $df=20$; $p<0,001$; $V=0,178$), jak i – jako jedyny w całym zestawie pięciu problemów – według wykształcenia ($\chi^2=21,963$; $df=10$; $p=0,015$; $V=0,114$). Wskazuje to, że przewidywania dotyczące migracji młodych są mocniej osadzone w

strukturze społecznej: zależą nie tylko od bieżących warunków bytowych, lecz także od zasobów edukacyjnych, które mogą kształtować zarówno aspiracje mobilnościowe, jak i ocenę lokalnych perspektyw zatrudnienia.

Łącznie wyniki potwierdzają, że transformacja – w oczach mieszkańców – niesie ryzyko pogłębienia problemów społecznych, zwłaszcza w wymiarze bezrobocia i trudności finansowych, które stanowią najbliższe korelaty ubóstwa i wykluczenia. Jednocześnie część ryzyk ma charakter bardziej selektywny i zależny od kontekstu życia codziennego, szczególnie w obszarze dostępności usług publicznych, gdzie kluczową rolę odgrywa sytuacja mieszkaniowa. Na poziomie mechanizmu społecznego można to czytać następująco: obawy ekonomiczne (praca, dochody) tworzą „pierwotny rdzeń” ryzyka, a następnie mogą uruchamiać skutki wtórne (odpływ młodych, osłabienie więzi, potencjalne wykluczenie usługowe), przy czym natężenie i lokalizacja tych skutków jest różna w zależności od profilu społeczno-bytowego gospodarstw domowych.

5. Warunki życia dziś i w przyszłości (w percepcji mieszkańców)

W module dotyczącym **jakości życia i warunków bytowych** analizowano opinie respondentów na dwóch poziomach:

1. **diagnozy bieżącej** – jak obecnie oceniane są warunki życia w miejscowości, oraz
2. **projekcji** – jak, zdaniem mieszkańców, warunki te zmienią się w perspektywie 5 lat pod wpływem transformacji energetycznej.

Takie rozdzielanie jest istotne, bo w regionach monosektorowych – co pokazują również ustalenia desk research – „jakość życia dziś” i „poczucie przyszłości” bywają od siebie odklejone: można funkcjonować w warunkach relatywnie stabilnych, a jednocześnie obawiać się pogorszenia wraz z erozją fundamentów gospodarczych i fiskalnych.

B5. Jak mieszkańcy oceniają obecnie swoje warunki życia i jak ich zdaniem zmieni się ta ocena w przyszłości pod wpływem transformacji?

Jeżeli chodzi o ocenę bieżących warunków życia, to ogólnie rysuje się obraz przeciętności z domieszką umiarkowanego zadowolenia. Na poziomie ogólnym przeważa ocena „przeciętna” (51,1%). Odpowiedzi pozytywne („raczej dobrze” + „bardzo dobrze”) stanowią łącznie 43,1%, natomiast oceny negatywne („raczej źle” + „bardzo źle”) są relatywnie rzadkie (5,8%). Oznacza to, że w punkcie wyjścia dominują nastroje umiarkowane, a jakość życia jest postrzegana raczej jako „działająca” niż „kryzysowa”. Jednocześnie, z perspektywy sprawiedliwej transformacji, tak ukształtowany rozkład jest typowy dla obszarów, gdzie dotychczasowy model rozwoju zapewniał stabilność, ale jednocześnie generował zależność od jednego sektora – wówczas kluczowym pytaniem staje się nie tyle „czy dziś jest źle?”, ile „czy ten układ utrzyma się jutro?”.

Tabela 98. Ocena warunków życia mieszkańców Obszaru Transformacji - ogółem

Kategorie odpowiedzi	Ogółem
Bardzo źle	1,2%
Raczej źle	4,6%
Przeciętne	51,1%
Raczej dobrze	39,6%
Bardzo dobrze	3,5%
Razem	100,0%

Kontekst terytorialny nie różnicuje istotnie bieżącej oceny warunków życia ($\chi^2=23,771$; $df=16$; $p=0,095$). Z kolei wiek różnicuje w sposób istotny, jednak o niewielkiej sile ($\chi^2=38,330$; $p<0,001$; $V=0,123$). Najstarsza grupa (50–64) częściej ocenia warunki jako „przeciętne” i rzadziej jako „raczej dobre” niż grupy młodsze. W interpretacji socjologicznej może to oznaczać, że osoby starsze w większym stopniu odnoszą ocenę jakości życia do stabilności usług, opieki zdrowotnej i codziennej infrastruktury, podczas gdy młodszy – częściej do bieżącej dynamiki i możliwości (pracy, mobilności, planów życiowych).

Tabela 99. Ocena warunków życia mieszkańców Obszaru Transformacji – wiek

Kategorie	15–24	25–39	40–49	50–64	Ogółem
Bardzo źle	-	2,3%	0,8%	0,6%	1,2%
Raczej źle	8,7%	5,9%	1,6%	4,6%	4,6%
Przeciętne	48,1%	44,6%	52,1%	62,6%	51,1%
Raczej dobrze	35,6%	43,3%	44,0%	29,3%	39,6%
Bardzo dobrze	7,7%	3,9%	1,6%	2,9%	3,5%
Razem	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Istotne różnice pojawiają się również według wykształcenia ($\chi^2=35,211$; $p<0,001$; $V=0,145$): wraz ze wzrostem wykształcenia rośnie udział ocen pozytywnych („raczej dobrze/bardzo dobrze”), a maleje udział „przeciętnych”. Płeć – zgodnie z testami – nie różnicuje bieżących ocen ($p=0,129$), co sugeruje, że „tu i teraz” decydują głównie czynniki strukturalne: miejsce w układzie terytorialnym OT oraz pozycja społeczno-ekonomiczna.

Tabela 100. Ocena warunków życia mieszkańców Obszaru Transformacji - wykształcenie

Kategorie	Podstawowe/gimnazjalne lub zasadnicze zawodowe	Średnie lub policealne	Wyższe	Ogółem
Bardzo źle	1,5%	1,8%	0,3%	1,2%
Raczej źle	5,2%	4,1%	5,1%	4,6%

Przeciętne	62,2%	54,4%	42,2%	51,1%
Raczej dobrze	26,7%	38,7%	46,3%	39,6%
Bardzo dobrze	4,4%	1,0%	6,0%	3,5%
Razem	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Prognoza na 5 lat: transformacja jako „ryzyko + zawieszenie”, a nie jako powszechna obietnica poprawy

Jeżeli chodzi o kwestię postrzegania zmiany warunków życia zmieniają się w perspektywie 5 lat w wyniku transformacji energetycznej można mówić raczej o ryzyku połączonym ze stagnacją, niż powszechnej wizji zmiany na lepsze. Rozkład odpowiedzi jest wyraźnie inny niż w diagnozie bieżącej. Spośród ogółu respondentów 33,7% przewiduje pogorszenie („zdecydowanie” + „raczej”), a 34,2% zakłada brak zmian, jedynie 12,4% spodziewa się poprawy, a 19,8% wybiera „trudno powiedzieć”. Oznacza to, że w warstwie prognostycznej dominuje **ostrożność i niepewność**, a optymizm jest mniejszościowy. Jest to spójne z desk research, gdzie podkreślano rolę „lęku przed nieznaną przyszłością” w społecznościach monosektorowych oraz znaczenie wiarygodnego planu i przewidywalności decyzji dla poczucia bezpieczeństwa.

Tabela 101. Subiektywna ocena kierunku zmian warunków życia w perspektywie 5 lat w kontekście transformacji energetycznej - ogółem

Kategorie odpowiedzi	Ogółem
Zdecydowanie się pogorszą	4,5%
Raczej się pogorszą	29,2%
Nie zmienią się	34,2%
Raczej się poprawią	10,7%
Zdecydowanie się poprawią	1,7%
Trudno powiedzieć	19,8%
Razem	100,0%

Co istotne, choć w układzie terytorialnym OT nie obserwowaliśmy istotnego zróżnicowania bieżącej oceny warunków życia, to w warstwie prognostycznej „poczucie przyszłości” wyraźnie się rozszczępia. Dziś jedynie 5,8% mieszkańców ocenia warunki życia jako złe lub bardzo złe, a dominują odpowiedzi „przeciętne” i „raczej dobre” – jednak w horyzoncie pięcioletnim, wprost wiązany z transformacją energetyczną, aż 33,7% respondentów spodziewa się pogorszenia. Innymi słowy: OT nie jest w punkcie wyjścia przestrzenią powszechnego kryzysu jakości życia, ale jest przestrzenią wyraźnego „niepokoję przyszłości” – i to właśnie ta różnica między „stanem obecnym” a „oczekiwanym kierunkiem zmian” staje się kluczem do rozumienia nastrojów społecznych w regionie. W tym kontekście prognozy w perspektywie 5 lat okazują się istotnie zróżnicowane terytorialnie ($\chi^2=75,204$; $df=20$; $p<0,001$; $V=0,150$), co oznacza, że mieszkańcy różnych części OT nie tylko inaczej oceniają

ryzyko, lecz także inaczej rozkładają akcenty między scenariuszem pogorszenia, stagnacji i „warunkowej poprawy”.

Tabela 102. Subiektywna ocena kierunku zmian warunków życia w perspektywie 5 lat w kontekście transformacji energetycznej – kontekst terytorialny

Kategorie	1	2	3	4	5	Ogółem
Zdecydowanie się pogorszą	6,4%	7,0%	2,9%	5,1%	2,9%	4,5%
Raczej się pogorszą	28,4%	31,0%	38,3%	10,9%	32,7%	29,2%
Nie zmienią się	25,7%	29,7%	28,7%	42,3%	41,3%	34,2%
Raczej się poprawią	17,4%	7,6%	15,3%	12,8%	3,4%	10,7%
Zdecydowanie się poprawią	1,8%	0,6%	1,4%	1,9%	2,4%	1,7%
Trudno powiedzieć	20,2%	24,1%	13,4%	26,9%	17,3%	19,8%
Razem	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Legenda:

1. *Bełchatów – rdzeń miejski*
2. *Bełchatowski obszar oddziaływania kompleksu (energetyczno-suburbanizacyjny)*
3. *Piotrków Trybunalski i strefa dojazdowa*
4. *Radomsko i otoczenie (oś A1)*
5. *Zachodni/płd.-zach. pas depopulacyjny (Wieluń–Złoczew–Pajęczno/Działoszyn)*

Istotne różnice daje także pozycja wobec sektora i rynku pracy ($\chi^2=42,347$; $p<0,001$; $V=0,130$). Grupa pracujących w sektorze lub okołosektorze częściej niż pozostali zakłada pogorszenie warunków życia. To ważny – i często niedostrzegany – mechanizm: osoby, które relatywnie lepiej oceniają bieżące warunki, mogą jednocześnie najbardziej obawiać się przyszłości, bo są najsilniej wystawione na ryzyko transformacyjne (rynek pracy, status społeczny, stabilność dochodów w gospodarstwie, a także pośrednio stabilność usług publicznych finansowanych z lokalnej „renty sektorowej”).

Tabela 103. Subiektywna ocena kierunku zmian warunków życia w perspektywie 5 lat w kontekście transformacji energetycznej - sektor

Kategorie	Pracuje w sektorze lub okołosektorze (kompleks + firmy powiązane)	Pracuje poza sektorem węglowo-energetycznym	Poza rynkiem pracy: edukacja lub emerytura/renta	Poza rynkiem pracy: bezrobotny lub bierny zawodowo	Ogółem
Zdecydowanie się pogorszą	8,9%	3,3%	3,7%	8,1%	4,5%
Raczej się pogorszą	28,6%	31,3%	25,0%	20,3%	29,2%

Nie zmienią się	28,6%	36,8%	25,9%	35,1%	34,2%
Raczej się poprawią	8,0%	10,8%	13,9%	9,5%	10,7%
Zdecydowanie się poprawią	5,4%	0,7%	0,9%	4,1%	1,7%
Trudno powiedzieć	20,5%	17,0%	30,6%	23,0%	19,8%
Razem	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Różnicuje również **wiek** ($\chi^2=45,070$; $p<0,001$; $V=0,134$). Najmłodszy (15–24) częściej dostrzegają możliwość poprawy, natomiast starsi (50–64) częściej przewidują pogorszenie lub brak poprawy. Można powiedzieć, że młodzi częściej myślą o transformacji jako o potencjalnym otwarciu nowych ścieżek (edukacja, mobilność, nowe zawody), natomiast starsi – jako o ryzyku destabilizacji dotychczasowego ładu życia codziennego. Płeć nie różnicuje prognoz w sposób istotny ($p=0,066$), podobnie jak wykształcenie ($p=0,142$).

Tabela 104. Subiektywna ocena kierunku zmian warunków życia w perspektywie 5 lat w kontekście transformacji energetycznej - wiek

Kategorie odpowiedzi	15–24	25–39	40–49	50–64	Ogółem
Zdecydowanie się pogorszą	1,0%	5,6%	4,3%	5,2%	4,5%
Raczej się pogorszą	19,2%	29,8%	35,0%	25,3%	29,2%
Nie zmienią się	29,8%	29,2%	37,7%	40,2%	34,2%
Raczej się poprawią	21,2%	13,4%	6,2%	6,3%	10,7%
Zdecydowanie się poprawią	2,9%	2,3%	0,8%	1,1%	1,7%
Trudno powiedzieć	26,0%	19,7%	16,0%	21,8%	19,8%
Razem	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

6. Pomysły na przyszłość regionu i kierunki rozwoju

B6. Jakie pomysły mają mieszkańcy na przyszłość regionu? Jakie są propozycje nowych kierunków rozwoju gospodarczego i społecznego?

Wśród propozycji nowych kierunków rozwoju gospodarczego i społecznego po zakończeniu wydobycia węgla dominują rozwiązania o charakterze gospodarczym i inwestycyjnym. Najczęściej wskazywane jest tworzenie nowych zakładów przemysłowych (58,2%), następnie rozwój usług logistycznych i magazynowych (27,7%) oraz budowa i eksploatacja elektrowni jądrowej (27,9%). Kierunki „społeczno-rozwojowe” i jakościowe są wyraźnie rzadziej wybierane: rozwój turystyki i rekreacji (20,1%), OZE (17,6%) oraz rozbudowa centrów szkoleniowych, uczelni i instytutów badawczych (17,0%). Rolnictwo i produkcja żywności (13,7%) oraz sektor cyfrowy/IT (6,0%) pozostają propozycjami peryferyjnymi, a

„inne” odpowiedzi mają marginalny zasięg (2,7%). Sumarycznie oznacza to, że w wyobrażeniach mieszkańców „nowe kierunki” są przede wszystkim rozumiane jako zastąpienie bazy zatrudnienia i dochodów (przemysł, duże inwestycje, logistyka), a dopiero w drugiej kolejności jako dywersyfikacja oparta na usługach, kapitale ludzkim czy jakości przestrzeni życia.

Tabela 105. Pomysły mieszkańców na przyszłość regionu po zakończeniu wydobywania węgla - ogółem

Kategorie odpowiedzi	Ogółem
Powstanie nowych zakładów przemysłowych (np. elektromobilność, recykling, produkcja nowoczesnych technologii)	58,2%
Budowa i eksploatacja elektrowni jądrowej	27,9%
Rozwój usług logistycznych i magazynowych (centra logistyczne, centra dystrybucyjne)	27,7%
Rozwój turystyki i rekreacji (np. adaptacja terenów pokopalnianych na jeziora, tereny rekreacyjne)	20,1%
Rozwój odnawialnych źródeł energii (farmy fotowoltaiczne, wiatrowe)	17,6%
Rozbudowa centrów szkoleniowych, uczelni i instytutów badawczych (m.in. w dziedzinie energetyki i nowych technologii)	17,0%
Rozwój rolnictwa i produkcji żywności	13,7%
Rozwój usług cyfrowych i sektora IT (np. centra danych, usługi informatyczne)	6,0%
Inne kierunki rozwoju	2,7%

Analiza istotnych różnic pokazuje, że „nowe kierunki” mają wyraźne profile społeczne i terytorialne. Reindustrializacja (nowe zakłady) jest istotnie słabiej widziana w rdzeniu miejskim Bełchatowa (37,6%), a częściej wskazywana w pozostałych klastrach – szczególnie w pasie zach./płd.-zach. depopulacyjnym (67,3%) oraz w bełchatowskim obszarze oddziaływania kompleksu (64,6%); dodatkowo częściej wybierają ją osoby pracujące poza sektorem (60,8%) niż pracujący w sektorze/okołosektorze (50,0%), a także respondenci ze średnim wykształceniem (62,8%) częściej niż osoby z wykształceniem podstawowym/zawodowym (48,9%). Elektrownia jądrowa jest kierunkiem silnie zróżnicowanym przestrzennie: istotnie rzadziej pojawia się w Radomsku i otoczeniu (12,8%), a częściej w pasie depopulacyjnym (38,0%) oraz w rdzeniu Bełchatowa (33,9%); ponadto najslabiej popierają ją osoby bezrobotne i bierne zawodowo (17,6%) w porównaniu z grupami pracującymi i pozostającymi poza rynkiem pracy z powodu edukacji lub emerytury/renty (28,0–33,3%). Logistyka jest częściej wskazywana przez pracujących w sektorze/okołosektorze (39,3%) niż przez grupy poza rynkiem pracy (20,4–24,3) i najsilniej łączy się z układem Radomska i osi A1 (35,3%); jednocześnie w najstarszej kohorcie 50–64 (18,4%) jest istotnie słabsza niż u młodszych (31,1–31,5%). Turystyka i rekreacja to propozycja relatywnie częstsza wśród bezrobotnych/biernych zawodowo (33,8%) oraz w Radomsku (32,1%), przy istotnie niższych wskazaniach w Piotrkowie i strefie dojazdowej (12,9%) i w pasie depopulacyjnym (16,8%). OZE ma profil pro-generacyjny i pro-edukacyjny: istotnie częściej wskazują ją pracujący w sektorze/okołosektorze (31,3%) niż pozostali (15,0–17,6%), młodzi 15–24

(24,0%) częściej niż 50–64 (10,3%) oraz osoby z wyższym wykształceniem (23,5%) częściej niż z podstawowym/zawodowym (8,9%); terytorialnie OZE częściej pojawia się w rdzeniu Bełchatowa (25,7%) i w Radomsku (26,9%) niż w pasie depopulacyjnym (12,0%). Wątek centrów szkoleniowych i instytutów badawczych jest istotnie częstszy wśród pracujących poza sektorem (19,4%) niż wśród pracujących w sektorze (10,7%) oraz wyraźnie „piotrkowski” (24,4%) przy niższych wskazaniach w Radomsku (10,3%) i pasie depopulacyjnym (13,5%); ponadto częściej wybiera go kohorta 40–49 (22,6%) niż 50–64 (9,2%). Rolnictwo i produkcja żywności wyraźnie częściej pojawiają się w grupach poza rynkiem pracy (21,3–21,6%) oraz w pasie depopulacyjnym (21,6%) i w Radomsku (19,2%), a wyjątkowo rzadko w Piotrkowie (4,8%). Sektor IT, choć ogółem niszowy, ma czytelny efekt wieku: 15–24 wskazują go istotnie częściej (14,4%) niż starsze kohorty (3,4–6,2%), co sugeruje, że cyfrowa modernizacja jest przede wszystkim wyobrażeniem młodszej generacji, słabiej zakorzenionym w dominującym „przemysłowo-infrastrukturalnym” sposobie myślenia o przyszłości regionu.

Porównania proporcji w kolumnach pokazują, że istotne różnice dotyczą przede wszystkim tego, które grupy społeczne i które części OT „widzą” sens w konkretnych ścieżkach rozwoju. Reindustrializacja (nowe zakłady) jest relatywnie najłabsza w Bełchatowie – rdzeniu miejskim (37,6%), a istotnie częściej wskazywana w pozostałych klastrach, szczególnie w pasie zach./płd.-zach. depopulacyjnym (67,3%) i w bełchatowskim obszarze oddziaływania kompleksu (64,6%); ponadto częściej popierają ją osoby pracujące poza sektorem (60,8%) niż pracujący w sektorze/okołosektorze (50,0%), a także respondenci ze średnim wykształceniem (62,8%) częściej niż osoby z wykształceniem podstawowym/zawodowym (48,9%). Elektrownia jądrowa jest propozycją silnie zróżnicowaną terytorialnie: najrzadziej pojawia się w Radomsku i otoczeniu (12,8%), a istotnie częściej w zach./płd.-zach. pasie depopulacyjnym (38,0%) oraz w Bełchatowie – rdzeniu miejskim (33,9%); jednocześnie najniższe poparcie występuje wśród osób bezrobotnych/biernych zawodowo (17,6%) wobec grup pracujących i pozostających poza rynkiem pracy z powodu edukacji lub emerytury/renty (28,0–33,3%). Logistyka i magazynowanie częściej „pracuje” jako pomysł rozwojowy wśród pracujących w sektorze/okołosektorze (39,3%) niż w grupach poza rynkiem pracy (20,4–24,3%) oraz w układzie terytorialnym – szczególnie w Radomsku i otoczeniu (35,3%) w porównaniu z klastrami o niższych wskazaniach (ok. 23–27%); dodatkowo najłabiej jest obecna w najstarszej kohorcie 50–64 (18,4%) wobec młodszych (15–24 – 24,0%). Turystyka i rekreacja wyraźnie częściej pojawia się wśród bezrobotnych i biernych zawodowo (33,8%) niż wśród pracujących poza sektorem (17,6%), a przestrzennie najsilniej w Radomsku i otoczeniu (32,1%) – przy istotnie niższych wskazaniach w Piotrkowie i strefie dojazdowej (12,9%) oraz w pasie depopulacyjnym (16,8%).

Jeżeli chodzi o odnawialne źródła energii, to OZE ma profil „proinnowacyjno-pokoleniowy”: istotnie częściej wskazują je pracujący w sektorze/okołosektorze (31,3%) niż pozostałe grupy (od 15,0% do 17,6%), młodszy respondenci 15–24 (24,0%) częściej niż 50–64 (10,3%), a także osoby z wyższym

wykształceniem (23,5%) częściej niż z wykształceniem podstawowym/zawodowym (8,9%); terytorialnie częściej pojawia się w Bełchatowie – rdzeniu (25,7%) i w Radomsku (26,9%) niż w kłastrach o niższych wskazaniach (m.in. pas depopulacyjny: 12,0%).

Wątek rozbudowy centrów szkoleniowych/uczelni ma najbardziej „miejski” i zarazem „kapitałoludzki” profil: istotnie częściej wskazują go pracujący poza sektorem (19,4%) niż pracujący w sektorze (10,7%), a w układzie przestrzennym najsilniej Piotrków Trybunalski i strefa dojazdowa (24,4%) – przy istotnie niższych wskazaniach w Radomsku (10,3%) i w pasie depopulacyjnym (13,5%); dodatkowo częściej wybiera go kohorta 40–49 (22,6%) niż 50–64 (9,2%). Rolnictwo i produkcja żywności istotnie częściej są wskazywane na peryferiach i w grupach poza rynkiem pracy (21,3–21,6%) niż wśród pracujących (11,0–14,3%), a terytorialnie szczególnie w pasie depopulacyjnym (21,6%) i w Radomsku (19,2%) wobec Piotrkowa (4,8%). Z kolei IT pozostaje niszowe, ale z wyraźnym, istotnym „efektem młodości”: 15–24 deklarują ten kierunek zdecydowanie częściej (14,4%) niż starsze kohorty (od 3,4% do 6,2%), co pokazuje, że cyfrowa dywersyfikacja jest przede wszystkim projekcją generacyjną, słabiej osadzoną w bieżących wyobrażeniach gospodarczych większości mieszkańców.

7. Zagospodarowanie odkrywki i infrastruktury KWB/ELB

B7. Jakie pomysły mają mieszkańcy na zagospodarowanie terenu odkrywki oraz infrastruktury technicznej Kopalni i Elektrowni?

W odpowiedziach na pytanie o wykorzystanie terenów po odkrywce i infrastrukturze KWB/Elektrowni Bełchatów po zakończeniu działalności na pierwszy plan wyraźnie wysuwa się scenariusz „produkcyjny”, czyli ponowne włączenie tej przestrzeni w obieg gospodarczy poprzez nowe miejsca pracy. Najczęściej wskazywano powstanie nowych zakładów pracy lub stref przemysłowych (61,7%). Znacznie rzadziej pojawiają się propozycje o profilu jakości życia i funkcji publicznych: utworzenie jeziora i terenów rekreacyjnych (21,9%), rozwój ośrodka edukacyjnego lub naukowego (20,2%) oraz budowa farm fotowoltaicznych lub wiatrowych (19,8%). Jeszcze słabiej obecne są warianty o charakterze ochronnym i tożsamościowym: utworzenie parku przyrodniczego/rezerwatu (13,1%) oraz zachowanie części terenu jako miejsca pamięci historii przemysłu (13,1%). Urbanizacja w postaci nowych osiedli mieszkaniowych lub obiektów usługowych jest relatywnie mało popularna (8,5%), podobnie jak odpowiedzi „inne” (4,0%). Oznacza to, że mieszkańcy najczęściej widzą zagospodarowanie terenów pokopalnianych jako narzędzie stabilizacji gospodarczej (praca), natomiast funkcje rekreacyjne, edukacyjne i środowiskowe są traktowane jako kierunki uzupełniające.

Tabela 106. Pomysły mieszkańców na zagospodarowanie terenu odkrywki oraz infrastruktury technicznej Kopalni i Elektrowni - ogółem

Kategorie odpowiedzi	Ogółem
Powstanie nowych zakładów pracy lub stref przemysłowych	61,7%
Utworzenie jeziora i terenów rekreacyjnych	21,9%

Rozwój ośrodka edukacyjnego lub naukowego (energetyka, środowisko)	20,2%
Budowa farm fotowoltaicznych lub wiatrowych	19,8%
Utworzenie parku przyrodniczego lub rezerwatu	13,1%
Zachowanie części terenu jako miejsca pamięci historii przemysłu	13,1%
Budowa nowych osiedli mieszkaniowych lub obiektów usługowych (np. sklepy, biura)	8,5%
Inne	4,0%

Jeżeli chodzi o różnice między grupami, to należy zwrócić uwagę na kilka istotnych kwestii.

1. Po pierwsze, poparcie dla tworzenia nowych zakładów i stref przemysłowych jest silnie zróżnicowane terytorialnie oraz według wieku i wykształcenia: najczęściej wskazuje je zachodni/pół.-zach. pas depopulacyjny (80,3%), istotnie częściej niż pozostałe klastry, natomiast najrzadziej najmłodszy (15–24: 44,2%) w porównaniu z grupami 25–39 (59,7%), 40–49 (68,5%) i 50–64 (65,5%). Jednocześnie osoby z niższym wykształceniem (44,4%) wybierają tę opcję istotnie rzadziej niż respondenci ze średnim/policealnym (66,2%) i wyższym (63,5%).
2. Po drugie, wariant rekreacyjny (jezioro i tereny rekreacyjne) jest istotnie słabszy w pasie depopulacyjnym (13,0%) niż w tych częściach OT, gdzie funkcje miejskie i usługowe są bardziej „naturalnym” sposobem myślenia o rozwoju – szczególnie w Bełchatowie – rdzeniu miejskim (33,0%) oraz w Radomsku i otoczeniu (26,9%).
3. Po trzecie, pomysł ośrodka edukacyjnego/naukowego wyraźnie różnicuje układ terytorialny: jest istotnie słabszy w Piotrkowie i strefie dojazdowej (11,5%) niż w Radomsku (29,5%) oraz w Bełchatowie – rdzeniu miejskim (24,8%) i w pasie depopulacyjnym (22,1%).
4. Po czwarte, w przypadku OZE istotna różnica dotyczy wykształcenia: budowę farm PV/wiatrowych częściej wskazują osoby z niższym wykształceniem (26,7%) niż osoby ze średnim/policealnym (15,9%).
5. Po piąte, utworzenie parku przyrodniczego lub rezerwatu jest istotnie rzadziej wskazywane przez osoby w wieku 40–49 lat (6,6%) niż przez pozostałe kohorty (15–24: 20,2%; 25–39: 14,8%; 50–64: 15,5), a terytorialnie częściej pojawia się tam, gdzie w wyobrażeniach mieszkańców mocniej „pracuje” wątek krajobrazowo-środowiskowy (m.in. Bełchatów – rdzeń: 19,3%; Radomsko: 19,9%) niż w Piotrkowie (9,1%).
6. Po szóste, zachowanie części terenu jako miejsca pamięci historii przemysłu istotnie częściej wskazują osoby pracujące w sektorze/okołosektorze (22,3%) oraz pozostające poza rynkiem pracy z powodu edukacji lub emerytury/renty (23,1%) niż osoby pracujące poza sektorem węglowo-energetycznym (9,2%); ponadto terytorialnie opcja ta jest istotnie częstsza w Radomsku (23,1%) niż w Piotrkowie (5,7%).
7. Wreszcie, budowa nowych osiedli mieszkaniowych i obiektów usługowych jest istotnie częściej akceptowana przez osoby pracujące w sektorze/okołosektorze (14,3%) niż przez pracujących poza sektorem (6,2%), a w układzie terytorialnym jest istotnie najslabsza w

Fundusze Europejskie
dla Łódzkiego

Rzeczpospolita
Polska

Dofinansowane przez
Unię Europejską

Piotrkowie (2,9%) w porównaniu z klastrami o wyższych wskazaniach (m.in. Radomsko: 12,2%; pas depopulacyjny: 11,1%; obszar oddziaływania kompleksu: 10,1%).

7. Spisy

Spis tabel

Tabela 1. Struktura planowanej próby badawczej w podziale na gminy OT.....	20
Tabela 2. Podstawowe wskaźniki demograficzne gmin Obszaru Transformacji (OT) w 2024 roku.....	26
Tabela 3. Liczba ludności (w tys.) w gminach Obszaru Transformacji (OT) w latach 2018–2024 na tle Polski i województwa łódzkiego	29
Tabela 4. Gęstość zaludnienia (os./km ²) w Polsce, województwie łódzkim oraz wybranych powiatach w latach 2002–2024	36
Tabela 5. Wskaźnik G w 2024 r. w gminach Obszaru Transformacji (OT) według typu gminy	44
Tabela 6. Udział wydatków inwestycyjnych w wydatkach ogółem w wybranych gminach OT według typu gminy, 2020–2024 (w %)	45
Tabela 7. Planowane dochody gmin OT z udziałów w podatkach CIT i PIT oraz wpłaty na część równoważącą w 2024 r. (w zł, według typu gminy).....	48
Tabela 8. Dostępność i obciążenie wychowania przedszkolnego w gminach OT – wskaźniki uczestnictwa dzieci oraz liczba dzieci na placówkę (w podziale na typ gminy).....	53
Tabela 9. Liczba lekarzy na 10 tys. ludności w Polsce, województwie łódzkim i powiatach, 2020–2024	57
Tabela 10. Beneficjenci środowiskowej pomocy społecznej na 10 tys. ludności w Polsce, województwie łódzkim i gminach OT, 2020–2024	58
Tabela 11. Struktura beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej w gminach OT według kryterium dochodowego oraz udział gmin w skali województwa łódzkiego (w %; 2024 r.).....	60
Tabela 12. Jakich grup zawodowych w Pana/Pani opinii może dotyczyć ewentualny odpływ z regionu? Czy w związku z odchodzeniem od węgla i zamykaniem kopalni oraz elektrowni planuje Pan/Pani wyjazd w celu zmiany pracy w ciągu najbliższych 5 lat?.....	72
Tabela 13. Status zawodowy partnerek/zon pracowników – sektor	75
Tabela 14. Deklarowane powody niepodejmowania pracy przez partnerkę/żonę (gdy nie pracuje) według pozycji mężczyzny - sektor	77
Tabela 15. Oczekiwane formy wsparcia zachęcające kobiety do podjęcia pracy lub przekwalifikowania według pozycji mężczyzny - sektor	78
Tabela 16. Plan wyjazdu w celu zmiany pracy w ciągu 5 lat	79
Tabela 17. Plan wyjazdu w związku z odchodzeniem od węgla i zamykaniem kopalni oraz elektrowni w ciągu najbliższych 5 lat według pozycji wobec sektora i rynku pracy.....	80
Tabela 18. Odsetek deklaracji wyjazdu w ciągu najbliższych 5 lat według klastrów gmin	81
Tabela 19. Struktura odpowiedzi o plan wyjazdu według wieku.....	82
Tabela 20. Struktura odpowiedzi o plan wyjazdu według wykształcenia	83
Tabela 21. Horyzont czasowy planowanego wyjazdu (N=56).....	84

Tabela 22. Horyzont czasowy planowanego wyjazdu według wykształcenia (odsetki w grupach; N=56)	84
Tabela 23. Skala wyjazdu z gospodarstwa domowego według pozycji wobec sektora i rynku pracy (N=69)	86
Tabela 24. Liczba osób z najbliższego otoczenia respondenta rozważających wyjazd za pracą (N=840)	87
Tabela 25. Liczba osób z najbliższego otoczenia respondenta rozważających wyjazd za pracą według pozycji wobec sektora i rynku pracy (N=215)	87
Tabela 26. Czynniki mogące skłonić do wyjazdu za pracą – ogółem (pytanie wielokrotnego wyboru)	88
Tabela 27. Czynniki mogące skłonić do wyjazdu za pracą według pozycji wobec sektora i rynku pracy	89
Tabela 28. Czynniki mogące skłonić do wyjazdu za pracą według wieku respondenta	89
Tabela 29. Negatywne skutki migracji – ogółem	90
Tabela 30. Postrzegane negatywne skutki migracji mieszkańców związanych z wygaszaniem kopalni i elektrowni według sektora	91
Tabela 31. Postrzegane negatywne skutki migracji mieszkańców związanych z wygaszaniem kopalni i elektrowni według kontekstu terytorialnego	93
Tabela 32. Postrzegane negatywne skutki migracji mieszkańców związanych z wygaszaniem kopalni i elektrowni według wieku	94
Tabela 33. Postrzegane negatywne skutki migracji mieszkańców związanych z wygaszaniem kopalni i elektrowni według wykształcenia	94
Tabela 34. Postrzegane pozytywne skutki migracji mieszkańców związanych z wygaszaniem kopalni i elektrowni - ogółem	95
Tabela 35. Postrzegane pozytywne skutki migracji mieszkańców związanych z wygaszaniem kopalni i elektrowni według sektora	96
Tabela 36. Postrzegane pozytywne skutki migracji mieszkańców związanych z wygaszaniem kopalni i elektrowni według płci	97
Tabela 37. Postrzegane pozytywne skutki migracji mieszkańców związanych z wygaszaniem kopalni i elektrowni według – kontekst terytorialny	99
Tabela 38. Postrzegane pozytywne skutki migracji mieszkańców związanych z wygaszaniem kopalni i elektrowni według wieku	100
Tabela 39. Postrzegane pozytywne skutki migracji mieszkańców związanych z wygaszaniem kopalni i elektrowni według wykształcenia	101
Tabela 40. Wpływ wygaszania sektora węglowego/energetyki konwencjonalnej na strukturę demograficzną OT - ogółem	102
Tabela 41. Wpływ wygaszania sektora węglowego/energetyki konwencjonalnej na strukturę demograficzną według sektora	103
Tabela 42. Wpływ wygaszania sektora węglowego/energetyki konwencjonalnej na strukturę demograficzną według płci	104

Tabela 43. Wpływ wygaszania sektora węglowego/energetyki konwencjonalnej na strukturę demograficzną – kontekst regionalny.....	105
Tabela 44. Wpływ wygaszania sektora węglowego/energetyki konwencjonalnej na strukturę demograficzną - wiek	106
Tabela 45. Wpływ wygaszania sektora węglowego/energetyki konwencjonalnej na strukturę demograficzną - wykształcenie.....	107
Tabela 46. Ocena wpływu transformacji na Bełchatów - ogółem	108
Tabela 47. Ocena wpływu transformacji na Bełchatów - kontekst terytorialny	108
Tabela 48. Ocena wpływu transformacji na Bełchatów - wiek.....	109
Tabela 49. Ocena wpływu transformacji na Bełchatów - wykształcenie	110
Tabela 50. Ocena wpływu transformacji na Piotrków Trybunalski - ogółem.....	110
Tabela 51. Ocena wpływu transformacji na Piotrków Trybunalski - sektor.....	111
Tabela 52. Ocena wpływu transformacji na Piotrków Trybunalski - płeć	111
Tabela 53. Ocena wpływu transformacji na Piotrków Trybunalski – kontekst terytorialny.....	112
Tabela 54. Ocena wpływu transformacji na Piotrków Trybunalski - wiek	113
Tabela 55. Ocena wpływu transformacji na Piotrków Trybunalski - wykształcenie	113
Tabela 56. Ocena wpływu transformacji na Radomsko - ogółem	114
Tabela 57. Ocena wpływu transformacji na Radomsko - sektor.....	115
Tabela 58. Ocena wpływu transformacji na Radomsko – kontekst terytorialny	116
Tabela 59. Ocena wpływu transformacji na Radomsko - wiek	117
Tabela 60. Ocena wpływu transformacji na Radomsko - wykształcenie	117
Tabela 61. Ocena sytuacji finansowej JST - ogółem.....	118
Tabela 62. Ocena sytuacji finansowej JST - kontekst terytorialny	119
Tabela 63. Ocena sytuacji finansowej JST – sektor.....	120
Tabela 64. Ocena sytuacji finansowej JST – płeć	121
Tabela 65. Ocena sytuacji finansowej JST - wiek	121
Tabela 66. Pogorszenie jakości usług publicznych (np. zdrowie, edukacja, transport).....	122
Tabela 67. Lepsze usługi publiczne (np. zdrowie, edukacja).....	122
Tabela 68. Jak Pan/Pani myśli, czy po zamknięciu kopalni i elektrowni w Pana/Pani regionie mogą nasilić się, czy też nie, poniższe problemy?: Będzie trudniej dostać się do lekarza, szkoły lub autobusu	123
Tabela 69. Spadek dochodów samorządów	124
Tabela 70. Sytuacja materialna (zarobki, rachunki, koszty życia) – kontekst terytorialny	126
Tabela 71. Możliwość znalezienia lub utrzymania pracy – kontekst terytorialny.....	126
Tabela 72. Dostęp do usług publicznych (zdrowie, edukacja, transport) – kontekst terytorialny	127
Tabela 73. Stan otoczenia i środowiska (drogi, powietrze, przestrzeń) – kontekst terytorialny.....	128
Tabela 74. Poczucie bezpieczeństwa i stabilności życia – kontekst terytorialny.....	128
Tabela 75. Ogólna jakość życia w mojej miejscowości – kontekst terytorialny	129

Tabela 76. Emocje budzone przez zmiany zachodzące w regionie w związku z transformacją energetyczną i restrukturyzacją KWB/ELB - ogółem.....	130
Tabela 77. Emocje budzone przez zmiany zachodzące w regionie w związku z transformacją energetyczną i restrukturyzacją KWB/ELB - płeć.....	131
Tabela 78. Emocje budzone przez zmiany zachodzące w regionie w związku z transformacją energetyczną i restrukturyzacją KWB/ELB - sektor.....	132
Tabela 79. Emocje budzone przez zmiany zachodzące w regionie w związku z transformacją energetyczną i restrukturyzacją KWB/ELB - kontekst regionalny	133
Tabela 80. Emocje budzone przez zmiany zachodzące w regionie w związku z transformacją energetyczną i restrukturyzacją KWB/ELB - wiek	134
Tabela 81. Emocje budzone przez zmiany zachodzące w regionie w związku z transformacją energetyczną i restrukturyzacją KWB/ELB - wykształcenie	135
Tabela 82. Strategie adaptacyjne mieszkańców Obszaru Transformacji - ogółem	136
Tabela 83. Strategie adaptacyjne mieszkańców Obszaru Transformacji - płeć.....	136
Tabela 84. Strategie adaptacyjne mieszkańców Obszaru Transformacji - sektor	137
Tabela 85. Strategie adaptacyjne mieszkańców Obszaru Transformacji – kontekst terytorialny	138
Tabela 86. Strategie adaptacyjne mieszkańców Obszaru Transformacji – wiek	138
Tabela 87. Strategie adaptacyjne mieszkańców Obszaru Transformacji – wykształcenie	139
Tabela 88. Oczekiwania mieszkańców Obszaru Transformacji wobec programów wsparcia – ogółem	140
Tabela 89. Oczekiwania mieszkańców Obszaru Transformacji wobec programów wsparcia – płeć ...	140
Tabela 90. Oczekiwania mieszkańców Obszaru Transformacji wobec programów wsparcia – kontekst terytorialny	141
Tabela 91. Oczekiwania mieszkańców Obszaru Transformacji wobec programów wsparcia – wiek...	142
Tabela 92. Oczekiwania mieszkańców Obszaru Transformacji wobec programów wsparcia – wykształcenie	142
Tabela 93. Prognozowany wpływ transformacji na wybrane wymiary życia rodzinnego – ogółem....	143
Tabela 94. Status na rynku pracy - płeć	146
Tabela 95. Czy niepracujące kobiety planują rozpoczęcie pracy zawodowej w związku z transformacją? Trzy warianty wskaźnika (N=60)	147
Tabela 96. Typy strategii adaptacyjnych wśród niepracujących kobiet (N=60)	148
Tabela 97. Ryzyka problemów społecznych związanych z transformacją energetyczną - ogółem	149
Tabela 98. Ocena warunków życia mieszkańców Obszaru Transformacji - ogółem	152
Tabela 99. Ocena warunków życia mieszkańców Obszaru Transformacji – wiek	152
Tabela 100. Ocena warunków życia mieszkańców Obszaru Transformacji - wykształcenie	152
Tabela 101. Subiektywna ocena kierunku zmian warunków życia w perspektywie 5 lat w kontekście transformacji energetycznej - ogółem.....	153

Tabela 102. Subiektywna ocena kierunku zmian warunków życia w perspektywie 5 lat w kontekście transformacji energetycznej – kontekst terytorialny.....	154
Tabela 103. Subiektywna ocena kierunku zmian warunków życia w perspektywie 5 lat w kontekście transformacji energetycznej - sektor.....	154
Tabela 104. Subiektywna ocena kierunku zmian warunków życia w perspektywie 5 lat w kontekście transformacji energetycznej - wiek	155
Tabela 105. Pomysły mieszkańców na przyszłość regionu po zakończeniu wydobycia węgla - ogółem	156
Tabela 106. Pomysły mieszkańców na zagospodarowanie terenu odkrywki oraz infrastruktury technicznej Kopalni i Elektrowni - ogółem	158

Spis wykresów

Wykres 1. Gęstość zaludnienia (os./km²) w Polsce i województwie łódzkim w latach 2002–2024 33

Bibliografia

- Anczewska, M. (2025). *Głosy z regionów objętych Funduszem Sprawiedliwej Transformacji*. Związek Stowarzyszeń Polska Zielona Sieć. https://zielonasiec.pl/wp-content/uploads/2025/03/Glosy-z-regionow-objetych-Funduszem-Sprawiedliwej-Transformacji_Polska-Zielona-Siec_Institut-Reform_marzec-2025-1.pdf
- Aurambout, J.-P., Schiavina, M., Melchiorri, M., Fioretti, C., Guzzo, F., Vandecasteele, I., Proietti, P., Kavalov, B., Panella, F., & Koukoufikis, G. (2022). Shrinking cities. In *The Future of Cities Series – Science for Policy Brief*. European Commission, Joint Research Centre. https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/bitstream/JRC126011/JRC126011_01.pdf
- Beck, U. (1992). *Risk Society: Towards a New Modernity*. Sage Publications.
- Brauers, H., Herpich, P., von Hirschhausen, C., Jürgens, I., Neuhoff, K., Oei, P.-Y., & Richstein, J. (2018). Coal transition in Germany: Learning from past transitions to build phase-out pathways. In *IDDRI and Climate Strategies report*. IDDRI; Climate Strategies. https://climatestrategies.org/wp-content/uploads/2019/08/Coaltransitions_finalreport_Germany_2018.pdf
- Burchard-Dziubińska, M., Kassenberg, A., Kozakiewicz, M., Pacura, J., Rzeńca, A., Sobol, A., & Szablewski, A. (2021). *Zielona transformacja albo zapaść. Zagłębie bełchatowskie w przededniu zmian*. Bełchatów 2050 Initiative. <https://belchatow2050.pl/wp-content/uploads/2021/06/Zielona-transformacja.pdf>
- Černoč, F., Osička, J., Oei, P.-Y., Brauers, H., & Herpich, P. (2017). The case of the Czech Republic: Insights from past transitions and future decarbonisation pathways. In *Coal Transitions: Research and Dialogue on the Future of Coal*. IDDRI; Climate Strategies. https://www.iddri.org/sites/default/files/PDF/Publications/CatalogueIddri/Rapport/201706-Report-coal_cz_Iddri-ClimateStrategies.pdf

- China, A., Dimitriu, L., Gauk, M., Lampropoulos, N., & Rossignol, N. (2025). Overlapping crises (re)shaping the future of regional labour markets. In *OVERLAP: Overlapping crises (re)shaping the future of regional labour markets*. ESPON EGTC.
https://www.espon.eu/sites/default/files/2025-12/overlap-country_fiches.pdf
- Drobniak, A. (ed.). (2022). *Sprawiedliwa transformacja regionów węglowych w Polsce: Impulsy, konteksty, rekomendacje strategiczne*. Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach. <https://doi.org/10.22367/uekat.9788378758259>
- Dunne, A., Lawlor, M.-A., & Rowley, J. (2010). Young people's use of online social networking sites – a uses and gratifications perspective. *Journal of Research in Interactive Marketing*, 4(1), 46–58.
<https://doi.org/10.1108/17505931011033551>
- Egan, M., Sherval, M., & Wright, S. (2024). The emotional geographies of a coal mining transition: a case study of Singleton, New South Wales, Australia. *Australian Geographer*, 55(1), 1–21.
<https://doi.org/10.1080/00049182.2023.2290743>
- European Commission, J. R. C. (2022). Shrinking cities – JRC Publications Repository record. In *JRC Publications Repository*. European Commission.
<https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC126011>
- European Parliament. (2023). Cohesion policy in EU coal regions: Socio-economic challenges, transition pathways and policy recommendations. In *IPOLE_STU(2023)733107*. Directorate-General for Internal Policies, Policy Department for Structural and Cohesion Policies.
[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2023/733107/IPOLE_STU\(2023\)733107_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2023/733107/IPOLE_STU(2023)733107_EN.pdf)
- Europejski Trybunał Obrachunkowy. (2022). Sprawozdanie specjalne. Wsparcie UE na rzecz regionów górniczych. In *Special Report 22/2022*. Publications Office of the European Union.
https://www.eca.europa.eu/Lists/ECADocuments/SR22_22/SR_coal_regions_PL.pdf
- Główny Urząd Statystyczny. (2025). *Bank Danych Lokalnych (BDL)*. GUS. <https://bdl.stat.gov.pl/>
- Großmann, K., Bontje, M., Haase, A., & Mykhnenko, V. (2013). Shrinking cities: Notes for the further research agenda. *Cities*, 35, 221–225. <https://doi.org/10.1016/J.CITIES.2013.07.007>
- Grymm, B., & Boss, D. (2024). *Diagnoza oferty szkolnictwa zawodowego na Obszarze Transformacji*.
- Haase, Annegret, Bernt, Matthias, Großmann, Katrin, Mykhnenko, Vlad, & Rink, Dieter. (2013). Varieties of shrinkage in European cities. *European Urban and Regional Studies*, 23(1), 86–102.
<https://doi.org/10.1177/0969776413481985>
- Harfst, J., Kozina, J., Sandriester, J., Tiran, J., Bole, D., & Pizzera, J. (2025). Problematization and policy responses to youth (out)migration in small and medium-sized industrial towns. *European Planning Studies*, 33(4), 532–552. <https://doi.org/10.1080/09654313.2024.2438964>
- Jordan, J., & Tenzing, J. (2024). *Social Foundations of a Just Coal Transition*. World Bank Group.
<https://documents1.worldbank.org/curated/en/099120124204540572/pdf/P1760591ef02bb0381a2ce1fa613feb6ce4.pdf>

Fundusze Europejskie
dla Łódzkiego

Rzeczpospolita
Polska

Dofinansowane przez
Unię Europejską

- Kiewyra, D. (2021). *Sprawiedliwa transformacja w regionie bełchatowskim*. Instrat Policy Paper. https://instrat.pl/wp-content/uploads/2021/07/RAPORT_BELCHATOW_FINAL.pdf
- Maleki-Dizaji, P., Fernandez-Lopez, J., Muller, V., Baker, P., Gregory-Manning, S., Betancor, A., Hoya, C., Galassi, G., Reyes, M., & Mohamedaly, A. (2023). Cohesion Policy in EU Coal Regions. In *Research for REGI Committee*. European Parliament, Policy Department for Structural and Cohesion Policies. [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/IPOL_STU\(2023\)733107](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/IPOL_STU(2023)733107)
- Martínez, I. D. (2018). The Trauma of a Non-Traumatic Decline. Narratives of Deindustrialisation in Asturian Mining: The HUNOSA Case. *(Post-)Industrial Memories. Oral History and Structural Change*, 31(2), 53–66.
- Merzic, A., Turkovic, N., Ikanovic, N., Lapandic, E., Kazagic, A., & Music, M. (2022). Towards just transition of coal regions - Cultivation of short rotation coppices and dedicated energy crops for biomass co-firing vs photo voltaic power plants. *Energy Conversion and Management: X*, 15, 100267. <https://doi.org/10.1016/J.ECMX.2022.100267>
- Mey, F., Briggs, C., Dominish, E., Rutovitz, J., Nagrath, K. (ISF), & Setton, D. (IASS). (2019). *Case studies from transition processes in coal dependent communities*. Greenpeace. <https://www.greenpeace.org/static/planet4-africa-stateless/2019/04/52eea778-jt-case-studies-report.pdf>
- Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej. (2021). *Fundusze Europejskie 2021–2027 dla Łódzkiego – konsultacje Umowy Partnerstwa*. MFiPR. <https://www.gov.pl/web/fundusze-regiony/fundusze-europejskie-2021-2027-dla-lodzkiego-trwaja-konsultacje-umowy-partnerstwa>
- Mykhnenko, V., & Turok, I. (2008). East European Cities — Patterns of Growth and Decline, 1960–2005. *International Planning Studies*, 13(4), 311–342. <https://doi.org/10.1080/13563470802518958>
- OECD. (2020). *How's Life? 2020: Measuring Well-being*. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/9870c393-en>
- Otto, I., Schuster, A., Stölzel, F., Hoeben, A., de Souza, D., & Tietze, N. (2021). Policy Brief Gorj, Romania. In *REBOOST – A Boost for Rural Lignite Regions, WP1: Developing a mutual understanding of regional ecosystems*. Wegener Center for Climate and Global Change, University of Graz; Potsdam Institute for Climate Impact Research. https://static.uni-graz.at/fileadmin/_files/_urbi_sites/_wegcenter/Research/SoCo/REBOOST/Policy_Brief_Gorj_In_English.pdf
- Peretto, M., Eichhammer, W., & Süsser, D. (2025). Just Energy Transition in Coal Regions: Innovative Framework for Assessing Territorial Just Transition Plans. *Renewable and Sustainable Energy Transition*, 7, 1–11. <https://iecp.org/wp-content/uploads/2025/01/Just-energy-transition-in-coal-regions-Innovative-framework-for-assessing-territorial-just-transition-plans.pdf>
- Polska Zielona Sieć. (2025). *Broszura SFK: Sprawiedliwa transformacja i kapitał społeczny*. Polska Zielona Sieć. <https://zielonasiec.pl/wp-content/uploads/2025/09/broszuraSFK.pdf>

Fundusze Europejskie
dla Łódzkiego

Rzeczpospolita
Polska

Dofinansowane przez
Unię Europejską

- Samorząd Województwa Łódzkiego. (2022a). *Strategia w zakresie polityki społecznej województwa łódzkiego do 2030 roku*. Regionalne Centrum Polityki Społecznej w Łodzi.
[https://rcpslodz.pl/content/artykuly/files/OSTATECZNA_Strategia w zakresie polityki społecznej województwa łódzkiego do 2030 roku.pdf](https://rcpslodz.pl/content/artykuly/files/OSTATECZNA_Strategia_w_zakresie_polityki_spoecznej_województwa_łódzkiego_do_2030_roku.pdf)
- Samorząd Województwa Łódzkiego. (2022b). *Terytorialny plan sprawiedliwej transformacji województwa łódzkiego – Załącznik nr 1 do Uchwały nr 189/22*. Urząd Marszałkowski Województwa Łódzkiego. <https://strategia.lodzkie.pl/wp-content/uploads/2022/03/zalaczniknr-1-do-uchwaly-nr-189-z-14.03.22.pdf>
- Samorząd Województwa Łódzkiego. (2025). *Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2030 – aktualizacja 2025*. Urząd Marszałkowski Województwa Łódzkiego.
https://strategia.lodzkie.pl/wp-content/uploads/2025/03/2-SRWL-2030-akt-20250320_wcag.pdf
- Sartor, O. (2018). Implementing coal transitions: Insights from case studies of major coal-consuming economies. In *Coal Transitions: Research and Dialogue on the Future of Coal – Synthesis report*. IDDRI; Climate Strategies.
https://coaltransitions.files.wordpress.com/2018/09/coaltransitions_finalreport_coal-synthesis-report_20181.pdf
- Unijna polityka spójności: 3,85 mld euro na sprawiedliwą transformację w kierunku gospodarki neutralnej dla klimatu w pięciu regionach Polski*. (2022). Strona Internetowa.
https://ec.europa.eu/regional_policy/whats-new/newsroom/12-05-2022-eu-cohesion-policy-eur3-85-billion-for-a-just-transition-toward-climate-neutral-economy-in-five-polish-regions_pl
- Urząd Marszałkowski Województwa Łódzkiego. (2025a). *Fundusz Sprawiedliwej Transformacji. Fundusze Europejskie dla Łódzkiego 2021 - 2027*. Strona Internetowa.
<https://funduszeue.lodzkie.pl>
- Urząd Marszałkowski Województwa Łódzkiego. (2025b). *Program regionalny Fundusze Europejskie dla Łódzkiego 2021–2027*. Urząd Marszałkowski Województwa Łódzkiego.
<https://funduszeue.lodzkie.pl/sites/default/files/2025/561-zmiana-fel/zmiana-fel2027.pdf>
- Vrontisi, Z., Charalampidis, I., Fragkiadakis, K., Florou, A., Romisch, R., & Jestl, S. (2022). Report on current socioeconomic, demographic, energy, and socio-political challenges in carbon intensive regions. In *CINTRAN project report*. wiiw; E3 Modelling.
<https://coaltransitions.org/publications/report-on-current-socioeconomic-demographic-energy-and-socio-political-challenges-in-carbon-intensive-regions-2/>
- Wendt, J., Baasch, S., & Kuhn, M. (2020). Mental Landscapes in Lusatia: A qualitative study on perceptions of structural change in German coal regions. In *Report about mental landscapes in Lusatia*. European Institute of Innovation & Technology (EIT).
https://www.eit.europa.eu/sites/default/files/200554-d01_id0021754_report_about_mental_landscapes_in_lusatia.pdf
- Wrzał vel Kosowska, J. (2025). The Concept of Just Energy Transition. *Olsztyn Economic Journal*, 20(1), 83–92.

Fundusze Europejskie
dla Łódzkiego

Rzeczpospolita
Polska

Dofinansowane przez
Unię Europejską

Żak-Skwierczyńska, M. (2022). Energy Transition of the Coal Region and Challenges for Local and Regional Authorities: The Case of the Bełchatów Basin Area in Poland. In *Energies* (Vol. 15, Issue 24, p. 9621). <https://doi.org/10.3390/en15249621>